

บทบาทของประเทศไทยในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง
และผลที่ประเทศไทยได้รับ

ปริญญานิพนธ์
ของ
สมพล ศิลปวุฒิ

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK THAILAND

เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
3 มีนาคม 2515

0 ส.ค. 2515

บทบาทของประเทศไทยในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง
และผลที่ประเทศไทยได้รับ

บทกึ่ย่อ

ของ

สมพล ศิลปวุฒิ

เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
3 มีนาคม 2515

บทบาทของประเทศไทยในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และผลที่ประเทศไทยได้รับ

การศึกษาครั้งนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาพระบรมราชโองบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในกฤษฎีกาส่งสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีรวมทั้งบทบาทของประเทศไทยในการเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรตลอดจนผลที่ได้รับ โดยใช้วิธีพรรณนาความและวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ควบคู่กันไป ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่ก็ได้นำจากเอกสารชิ้นหนึ่งที่เก็บไว้ในหอพระสมุดแห่งชาติ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ และกองบรรณสารกระทรวงการต่างประเทศ

ผลการศึกษากันพบว่า ได้พบว่า การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคัดสรรพระทัยประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรนั้นทรงมีพระราชประสงค์ 3 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ทรงหวังว่าจะได้รับประโยชน์จากการยึดทรัพย์สินสมบัติของชาวเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีในไทยรวมทั้งยกเลิกสนธิสัญญาที่ไทยทำเสียเปรียบประเทศทั้งสองในอดีต ตลอดจนทรงหวังว่าจะได้รับการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศในภายหลัง

ประการที่สอง เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกถามจากมหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตรที่จะบาบิบบังกับให้ไทยขับไล่ชนชาติศัตรูออกจากราชอาณาจักรและทำสัญญาให้ตนเป็นฝ่ายได้เปรียบเยอรมนีเกี่ยวกับผลประโยชน์ในไทยอันเป็นการเสื่อมเสียชื่อเสียงของประเทศชาติอย่างยิ่ง

ประการที่สาม เพื่อรักษาธรรมระหว่างประเทศไว้ และป้องกันมิให้ประเทศใหญ่ใช้อำนาจไปเป็นธรรมรุกรานประเทศเล็กกว่า

ซึ่งในการดำเนินการสงครามปรากฏว่าทางฝ่ายไทยสามารถปฏิบัติการเป็นผลสำเร็จตามแผนงานที่ได้วางไว้ โดยทำการจับกุมเชลยและยึดทรัพย์สินสมบัติของศัตรูไว้ได้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้รัฐบาลไทยยังได้อำนวยประโยชน์ให้แก่สัมพันธมิตรในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการส่งกองทหารอาสาไทยไปร่วมรบกับกองทัพสัมพันธมิตรในสมรภูมิยุโรป จนผลที่สุดฝ่ายมหาอำนาจกลางได้ประกาศยอมจำนน และมีการเจรจาสงบศึกในปี พ.ศ. 2461

ภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาสงบศึกประเทศไทยก็ได้รับประโยชน์เป็นการตอบแทนสมดังพระราชประสงค์ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทุกประการ และในส่วนที่เกี่ยวกับการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศรัฐบาลไทยก็ได้พยายามดำเนินการแก้ไขสนธิกับสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฯลฯ จนเป็นผลให้ไทยได้ทำสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศในปี พ.ศ.2481

THAILAND'S PARTICIPATION IN THE WORLD WAR I :
THE ROLE AND THE CONSEQUENCES

ABSTRACT

BY

SOMPOL SILAPAWUTI

Presented in Partial Fulfilment of the Requirements
for the Master of Education Degree
at the College of Education
March 3, 1972

Thailand's Participation in the World War I

The Role and The Consequences

The purpose of this study is to investigate and analyse King Rama VI's policies concerning the declaration of war against Germany and Austria-Hungary, and the role of Thailand in joining with the Allies and its consequences. In this study descriptive method and historical analysis are used. Most information obtained for the study is from the National Library, the National Archives and the Archives Division of the Foreign Ministry.

According to the documents King Rama VI had three reasons in joining the Allies in the World War I.

Firstly it would be more advantageous in joining the Allies as Thailand could confiscate properties of the Germans and the Austrian-Hungarians in Thailand. Moreover, she could also nullify all the unjust treaties made with Germany and Austria-Hungary while those made with the allied countries would be likely to be readjusted for the benefit of Thailand after the War.

Secondly after joining the Allies, it was likely that the latter would no longer insist on the demands they had made such as that which would force Thailand to expel all Germans from the government service, and on the demand for signing treaties which would give more advantages to the Allies than to the Germans. These demands would be withdrawn if Thailand joined the Allies.

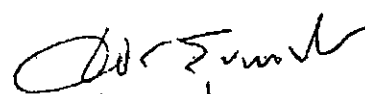
Thirdly Thailand should maintain international peace so that small countries were protected from the intervention of big powers.

In preparation for the declaration of war, the Thai government could successfully carry on according to their plan, large number of enemies were arrested and a lot of German and Austria-Hungarian properties were confiscated by the government. Thailand also gave supports to the Allies in various forms, i.e. dispatching a special troop to join the Allies in Europe. At last, the Central Powers were defeated in B.E. 2461.

After the War, for the first time, Thailand could negotiate and revise her so-called "unequal treaties" with the United States, Britain, etc. Treaty revision was finally completed in B.E. 2481 therefore all new treaties between Thailand and other countries were based on equal terms.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของวิทยาลัยวิชาการศึกษาได้.

วิมล วัฒนศิริ ประธาน

 กรรมการ

นางอนุ วัฒนศิริ รองกรรมการ

3 มีนาคม 2515

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะผู้เขียนได้รับคำแนะนำช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากคณะอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน โดยเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สากรช่วยประสิทธิ์ อาจารย์คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา อาจารย์ขจร สุขพานิช ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา และอาจารย์เนือทิพย์ ลืออำรุง แห่งแผนกประวัติศาสตร์ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ได้กรุณาให้คำแนะนำช่วยเหลือตลอดจนให้ยืมหนังสือที่ใช้ประกอบการเขียนปริญญานิพนธ์ ผู้เขียนขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับอาจารย์ทุกท่านที่ไ้กล่าวนามมาแล้วไว้ ณ ที่นี้

และผู้เขียนยังได้รับความร่วมมือในการค้นคว้าเอกสารอย่างดียิ่งจากเจ้าหน้าที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กองบรรณสาร กระทรวงต่างประเทศ หอพระสมุดแห่งชาติ หอสมุดคำราราชานุภาพ และห้องสมุดกรมสามัญศึกษา พญาไท ผู้เขียนขอขอบพระคุณทุกท่าน

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้รับความช่วยเหลือจากบรรดาเพื่อน ๆ และน้อง ๆ ในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะคุณสุภาภรณ์ สายศิริ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือมาตลอดเวลา ผู้เขียนขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย.

สมพล กิลปวุฒิ

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	1
1 สาเหตุสำคัญของสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง	8
2 สภาพการณ์โดยทั่วไปของประเทศไทยในระหว่างการรักษาความเป็นกลาง	14
ก. การประกาศความเป็นกลางของไทย	15
ข. การรักษาความเป็นกลางในระหว่างสงคราม	16
ค. การป้องกันการจลาจลและการแก้ไขปัญหภายในประเทศ	24
3 ความคิดเห็นโดยทั่วไปเกี่ยวกับความนิยมในประเทศผู้สงครามแต่ละฝ่าย	35
ก. พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	35
ข. ความคิดเห็นของข้าราชการไทยบางกลุ่ม	45
ค. ความคิดเห็นของประชาชนชาวไทยบางกลุ่ม	54
ง. ความเห็นของหนังสือพิมพ์ภายในประเทศบางฉบับ	63
จ. ความคิดเห็นของชาวต่างประเทศบางกลุ่มทั้งในและนอกประเทศ	69
4 การดำเนินการประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร	76
ก. พระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	79
ข. เหตุผลในการประกาศสงครามของไทย	94
ค. การเตรียมการก่อนประกาศสงคราม	102
การเตรียมป้องกันกรุงเทพฯ	103
การเตรียมป้องกันในทางจังหวัด	104
การเตรียมป้องกันด้านการรถไฟ	105
การเตรียมยึดเรือข้าศึก	106
การเตรียมจับและยึดทรัพย์สินข้าศึกในท้องที่ต่าง ๆ	111

ง. การดำเนินการประกาศสงคราม	112
การระบายชนชาติศัตรูออกจากราชการ	117
การดำเนินการยึดเรือข้าศึก	117
การจับกุมข้าศึก ยึดทรัพย์สิน และควบคุมเชลยศึก	120
จ. ความคิดเห็นของฝ่ายสัมพันธมิตร และฝ่ายมหาอำนาจกลาง เกี่ยวกับการประกาศสงครามของไทย	129
5 การดำเนินการตามพันธกรณีภายหลังการประกาศสงคราม	134
ก. การอำนวยความสะดวกให้ฝ่ายสัมพันธมิตร	135
ข. การส่งกองทหารอาสาไปยุโรป	142
การคัดเลือกทหารอาสา	142
ชาวต่างประเทศสมัครเข้ารับราชการในกองทหารอาสาไทย	146
การบริจาคทรัพย์สินช่วยราชการสงคราม	147
การจัดกองทหารอาสา	148
การส่งกองทหารไปยุโรป	150
กองทหารอาสาเดินทางไปยุโรป	151
ค. บทบาทของกองทหารอาสาในสมรภูมิยุโรป	156
บทบาทของกองบินทหารบก	156
บทบาทของกองทหารบก	158
ง. บทบาทของทหารอาสาไทยภายหลังสัมพันธมิตรมีชัย	164
จ. การต้อนรับกองทหารอาสาในไทย	166
6 ผลที่ประเทศไทยได้รับ	170
ก. ประโยชน์จากเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี	171
ข. ประโยชน์ในการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศ	174
การแก้ไขสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา	178
การแก้ไขสนธิสัญญากับนานาประเทศ	191

บทที่		หน้า
7	สรุป	197
บรรณานุกรม		205
ภาคผนวก		
ภาคผนวก ก.	รายนามประเทศที่ประกาศสงครามและตัดความสัมพันธ์ ทางการทูตต่อกันในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง	220
ภาคผนวก ข.	ประกาศว่าด้วยกรุงสยามเป็นกลางในระหว่างการ สงครามที่ไปอยู่ในยุโรป	224
ภาคผนวก ก.	มณฑลเทศาภิบาลในระหว่างการรักษาความเป็นกลาง พ.ศ.2457 - 2460	226
ภาคผนวก ข.	ร่างจดหมายลับพระยาบุรณราชรัฐถึงหลวงภาษาปริวัตร	229
ภาคผนวก ง.	พระราชอาชญาธิบายเรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่ง กรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป วันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2460	241
ภาคผนวก จ.	รายงานการประชุมคณะเสนาบดีวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2460	251
ภาคผนวก ฉ.	บัญชีแสดงการเปลี่ยนแปลงเจ้าพนักงานในกรมไฟสาย เหนือที่ไปเนเยอร์บันให้คนไทยและคนชาติที่ไปเนมิตร	257
ภาคผนวก ช.	เตรียมคำสั่งกระทรวงนครบาลเกี่ยวกับการจับเชลย	260
ภาคผนวก ซ.	ประกาศกระแสพระบรมราชโองการว่าด้วยการ สงครามที่ปิดต่อประเทศเยอรมนี และออสเตรีย-ฮังการี	267
ภาคผนวก ฅ.	รายนามชนชาติศัตรูที่ถูกถอดยศและคืนเครื่องราช อิสริยาภรณ์	272

ภาคผนวก จ.	บัญชีแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเรือที่ยกได้	273
ภาคผนวก ฉ.	ประกาศเสนานิติกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ตั้งผู้ชำระบัญชีเลิกกิจการค้าขายตาม พ.ร.บ. ห้ามการค้าขายกับชนชาติศัตรู	275
ภาคผนวก ข.	แจ้งความกระทรวงกลาโหม	280
ภาคผนวก ฐ.	รายนามทหารที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์	285
ภาคผนวก ท.	รายนามทหารที่ถึงแก่กรรมเนื่องในราชการสงคราม	293

ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ. 2457 (ค.ศ. 1914) ได้เกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งขึ้นในยุโรประหว่างกลุ่มประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร (The Allies) อันมี อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา ฯลฯ ฝ่ายหนึ่งกับกลุ่มประเทศมหาอำนาจกลาง (The Central Powers) อันมี เยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี บัลแกเรีย และตุรกี อีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งภัยของสงครามก็ได้กระทบกระเทือนไปถึงประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก การสงครามครั้งนี้จึงได้นำความพินาศอย่างใหญ่หลวงมาสู่มนุษยชาติอย่างชนิดที่โลกไม่เคยได้รับความเสียหายเช่นนี้มาก่อน สำหรับประเทศไทยในฐานะที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสงครามประกอบกับมีสัมพันธไมตรีอันดีกับประเทศคู่สงครามทั้งสองฝ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำเนนพระบรมราโชบายเป็นกลางในการสงคราม และรัฐบาลไทยก็ได้ดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดนับตั้งแต่แรกเริ่มการสงครามเป็นต้นมา แต่ภายหลังเมื่อการสงครามดำเนินไปได้เกือบจะครบสามปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรในเดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ. 2460 (ค.ศ. 1917) ซึ่งการตัดสินพระทัยของพระองค์ในครั้งนั้นได้ก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เนื่องจากภายในประเทศขณะนั้นมีกลุ่มคนที่นิยมฝ่ายมหาอำนาจกลางอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย และกลุ่มคนเหล่านี้อาจจะก่อให้เกิดเหตุการณ์วุ่นวายภายในประเทศได้

สำหรับทางสถานทูตไทยในกรุงปารีส เมื่อเจ้าหน้าที่ไทยได้รับโทรเลขแจ้งว่า ไทยประกาศสงครามกับเยอรมนีก็ตกใจเป็นอันมาก เพราะเหตุการณ์สงครามในปีนั้นปรากฏว่าสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายเสียเปรียบมหาอำนาจกลางมากที่สุด โดยเฉพาะในเดือนกรกฎาคม¹ ทั้งพระยาเทพหัสดินทร์ก็ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง

¹ เสฐียร พันธรังษี, พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าฟ้าเพชรรัตน, หน้า 94.

ประกาศสงครามนั้น"...ในที่ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่และเสนาบดีทุกท่านไม่มีใครเห็นด้วยพระราชดำริ* เพราะสัมพันธมิตรกำลังเข้าที่กับจีน"¹

ส่วนทางฝ่ายเยอรมัน* ก็ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการประกาศสงครามของไทยไว้ว่า "...เหตุผลทั้งหมดที่ทำให้สยามประกาศสงครามก็เพราะกลัวอังกฤษและฝรั่งเศสแถมมีได้กำเริบถึงเยอรมัน"² (แปล - ผู้เขียน) และยังแสดงความเห็นอีกว่าไทยประกาศสงครามโดยมิได้สับครใจเพราะไทยถูกสัมพันธมิตรบังคับ จึงจำเป็นต้องประกาศสงครามกับเยอรมัน³

เรื่องราวทั้งนี้กล่าวมานี้จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้าอย่างยิ่ง เพราะเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ประเทศชาติของเราโดยตรง และการศึกษาค้นคว้าจะทำให้ทราบข้อเท็จจริงว่า การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์สิ่งใดเป็นสำคัญ หรือมีสาเหตุอะไรอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ในขณะนั้น และภายหลังการประกาศสงครามไทยได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือสัมพันธมิตรในทางใดบ้าง และเราได้รับผลตอบแทนประการใด

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการนำประเทศไทยเข้าร่วมรบข้างฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง
2. เพื่อศึกษาการดำเนินการของรัฐบาลไทยในการรักษาความเป็นกลางตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่ยากทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสงคราม

* แกมลดการค้นคว้าวิจัยปรากฏว่าเป็นไปในทางตรงกันข้าม (โปรดดูหน้า 87 ในปริยัติานพนธ์ฉบับนี้)

¹ เสฐียร พันธงศรี, พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพชรรัตน, หน้า 152

** ใช้ "เยอรมัน" เพื่อหมายถึงรัฐบาลหรือประชาชน ส่วนประเทศใช้ "เยอรมนี"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 64/223 ภาควิชาหนังสือเยอรมันซึ่งพระยาพิพัฒน์ แปล 11 ฉบับ (ฉบับภาษาอังกฤษ)

³ ฮันส์ บิดเดอร์ (Hans Bidder) , 100 ปีแห่งมิตรภาพไทยเยอรมัน 1862-1962 (Hundert Jahre Deutsch Thailändische Freundschaft) , (ฉบับภาษาไทย) หน้า 23.

3. เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็นของชาวไทยและชาวต่างประเทศบางกลุ่มเกี่ยวกับความนิยมในประเทศไทยสงครามระหว่างการรักษาความเป็นกลาง ซึ่งมีผลต่อนโยบายของรัฐบาลในระบายนั้นและการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลในระยะต่อมา

4. เพื่อศึกษาถึงการดำเนินการของรัฐบาลไทยในระยะเวลาก่อนและหลังการประกาศสงคราม ตลอดจนผลที่ประเทศไทยได้รับภายหลังการสงบศึก

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า ✓

1. ผลของการศึกษาค้นคว้าจะได้ทราบเหตุผลที่แท้จริงในการประกาศสงครามของไทย

2. ผลของการศึกษาค้นคว้าจะได้ทราบรายละเอียดที่ถูกต้องเกี่ยวกับบทบาทของประเทศไทยในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และผลที่ประเทศไทยได้รับภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาสงบศึก ซึ่งมีผลเกี่ยวข้องกับเอกราชอันสมบูรณ์ของประเทศชาติในปัจจุบันนี้

3. ผลของการศึกษาค้นคว้าสามารถนำไปใช้เป็นเอกสารประกอบการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ในระดับปริญญาตรี อนุปริญญา ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา และมีขมศึกษาตอนต้นได้

4. ผลของการศึกษาค้นคว้าอาจเป็นแนวทางให้ผู้นสนใจศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ได้ทำการศึกษาค้นคว้าให้ละเอียดยิ่งขึ้นต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าจะศึกษาโดยละเอียดเฉพาะเหตุการณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวกับบทบาทของประเทศไทยกับการเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและผลที่ได้รับ ส่วนการศึกษาค้นคว้าที่เกี่ยวกับเหตุการณ์อื่นนอกเหนือไปจากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้จะศึกษาแต่เพียงสังเขป เพื่อเป็นแนวทางเชื่อมโยงให้ผู้นสนใจศึกษาได้เข้าใจยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

เนื่องจากปริญญานิพนธ์เรื่องนี้มุ่งที่จะศึกษาหาข้อมูลที่แท้จริง (Empirical Data) ตามที่ปรากฏจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาจึงขอเสนอผลงานโดยวิธีพรรณนาความ (Description) และการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ (Historical Analysis) ควบคู่กันไป ส่วนข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าจะใช้อยู่ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นหนึ่ง (Primary Sources) ใหม่มากที่สุด

เกี่ยวกับการเสนอเรื่อง

ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้แบ่งออกเป็น 7 บท ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

บทที่ 1 เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงสาเหตุสำคัญของสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเพียงสังเขป เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจศึกษาไต่หาคำความเป็นมาของสงครามโลกครั้งที่หนึ่งตลอดจนประเทศที่เข้าร่วมสงครามเพื่อเชื่อมโยงเกี่ยวกับเรื่องราวของไทยในระบายนั้

บทที่ 2 เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงสภาพการณ์โดยทั่วไปของประเทศไทยในระหว่างการรักษาความเป็นกลาง และความพยายามของรัฐบาลในการรักษาความเป็นกลางโดยเคร่งครัด รวมทั้งการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน ตลอดจนป้องกันเหตุร้ายภายในประเทศอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากภัยสงคราม

บทที่ 3 เป็นการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับความนิยมในประเทศสยาม โดยจะกล่าวถึงพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความคิดเห็นของข้าราชการ ประชาชน และชาวต่างประเทศบางกลุ่ม รวมทั้งความเห็นของหนังสือพิมพ์บางฉบับ เกี่ยวกับความนิยมในประเทศสยามแต่ละฝ่าย เพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อเท็จจริงว่าความคิดเห็นของกลุ่มคนภายในประเทศระบายนั้ได้มีผลต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยในระหว่างการรักษาความเป็นกลางและการเปลี่ยนแปลงนโยบายในระยะต่อมาอย่างไร

บทที่ 4 เป็นการศึกษาและวิเคราะห์เหตุผลต่าง ๆ ที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตร ตลอดจนรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ก่อนและหลังการประกาศสงคราม รวมทั้งความเห็นของประเทศไทยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายของไทย

บทที่ 5 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความช่วยเหลือที่รัฐบาลไทยได้อำนวยประโยชน์ให้แก่มิตรพันธมิตรตามพันธกรณี โดยมุ่งศึกษาถึงบทบาทของกองทหารอาสาไทยที่ไปสร้างชื่อเสียงเกียรติคุณให้แก่ประเทศชาติในสมรภูมิยุโรปเป็นเรื่องสำคัญ

บทที่ 6 กล่าวถึงผลที่ประเทศไทยได้รับจากการเข้าร่วมในสงครามภายหลังการเจรจาสงบศึก และ

บทสุดท้าย เป็นการสรุปเรื่องราวที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นทั้งหมด โดยเน้นให้เห็นถึงความสำคัญในแต่ละตอน เพื่อความเข้าใจง่ายขึ้น

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ก. ข้อมูลที่ใช้ประเภทหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) ที่ศึกษาค้นคว้าได้จากเอกสารสำคัญในรัชกาลที่ 6 เช่น

1. พระราชหัตถเลขา, พระราชโชรเลขของรัชกาลที่ 6
2. ลายพระหัตถ์ของกรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ ลายพระหัตถ์ของกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ และเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ที่มีไปกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 6
3. บันทึกรายงานการประชุมคณะเสนาบดีและบันทึกฉบับเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศหลายฉบับ

4. เอกสารโต้ตอบในทางราชการ ระหว่าง

- กระทรวงการต่างประเทศ กับ กรมราชเลขาธิการ
- กระทรวงมหาดไทย กับ กรมราชเลขาธิการ
- กระทรวงการต่างประเทศ กับ กระทรวงมหาดไทย
- กระทรวงการต่างประเทศ กับ กระทรวงคมนาคม
- กระทรวงการต่างประเทศ กับ อัครราชทูตและอุปทูตต่างประเทศในไทย
- กระทรวงการต่างประเทศ กับ อัครราชทูตไทยประจำประเทศต่าง ๆ
- สมุหเทศาภิบาลมณฑลต่าง ๆ กับ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

5. ราชกิจจานุเบกษาและหมายประกาศต่าง ๆ ในรัชกาลที่ 6
6. หนังสือพิมพ์และวารสารที่ตีพิมพ์ในสมัยนั้น

- ข. ข้อมูลที่ใช้ประเภทหลักฐานชั้นสอง (Secondary Sources) เช่น
- ประมวลสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศ
 - หนังสือที่แต่งในสมัยต่อมาแต่ใช้เอกสารเป็นหลักฐาน

แหล่งศึกษาคุณค่าที่สำคัญ

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

หอพระสมุดแห่งชาติ

หอสมุดคำกราชานุภาพ

ห้องสมุดกรมสามัญศึกษา พญาไท

ห้องสมุดวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร

ฯลฯ

สาเหตุสำคัญของสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

ในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 อิทธิพลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้เปลี่ยนแปลงประเทศแถบตะวันตกในยุโรปให้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมน้อยวงรอบเร็ว จนผลที่สุดก่อให้เกิดการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจโดยมีการแสวงหาอาณานิคมเพื่อจัดจำหน่ายสินค้า และนำวัตถุดิบกลับไปป้อนโรงงานภายในประเทศ ซึ่งในระยะนี้เองที่ลัทธิจักรวรรดินิยมเจริญถึงขีดสุด และเป็นผลให้ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป แอฟริกา และเอเชีย ตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจเหล่านี้ โดยเฉพาะในเอเชียอาคเนย์นั้น จีนและญี่ปุ่นครอบครองไว้แต่เพียงลำพัง อาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสจนหมดสิ้น มีไทยเพียงประเทศเดียวที่สามารถรักษาเอกราชไว้ได้¹

พอเริ่มคริสต์ศตวรรษที่ 20 การขัดแย้งกันทางการเมืองและการแข่งขันทางเศรษฐกิจเป็นผลให้มหาอำนาจในยุโรปแตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายสัมพันธมิตร มีอังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย ส่วนฝ่ายมหาอำนาจกลาง มีเยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี และอิตาลี ซึ่งแต่ละกลุ่มประเทศต่างก็มีสนธิสัญญาฉบับตกลงให้ความช่วยเหลือทางการเมืองแก่ประเทศในกลุ่มเดียวกัน และต่างฝ่ายก็ล้วนมีนโยบายชักชวนให้ประเทศอื่นเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับฝ่ายตน โดย

¹ B.R. Pearn, History of Southeast Asia ม.ร.ว. จีระวัฒน์ จักรพันธุ์ แปล ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ หน้า 169-179

เมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเกิดขึ้น ในระยะแรกอิตาลีประกาศตนเป็นกลางไม่ยอมช่วยเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี โดยอ้างว่าทั้งสองประเทศเป็นฝ่ายทำสงครามก่อน อันเป็นการละเมิดข้อตกลงในไตรภาคี (Triple Alliances) แต่ภายหลังอิตาลีกลับเข้าร่วมรบข้างฝ่ายสัมพันธมิตร เพราะหวังว่าจะได้เมืองเตรนตีโน (Trentino) และติเอสเต (Trieste) เป็นการตอบแทนตามที่สัมพันธมิตรสัญญาไว้.

ปัญหาพื้นฐานต้น ๆ

หวังว่าเมื่อมีกรณีพิพาทกับฝ่ายตรงข้ามเกิดขึ้น ก็จะมีการสนับสนุนจากประเทศเหล่านั้น เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้จึงก่อให้เกิดความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันตลอดมา ทั้งเป็นผลให้มหาอำนาจทั้งสองฝ่ายต่างสะสมกำลังรบเพิ่มขึ้น ดังนั้นเมื่อมีกรณีพิพาทระหว่างประเทศเกิดขึ้นและทั้งสองฝ่ายไม่พยายามหาทางแก้ไขโดยสันติวิธี สงครามใหญ่จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

และเมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเกิดขึ้นนั้น จะเห็นได้ว่าการสงครามมิได้จำกัดขอบเขตเฉพาะกลุ่มประเทศในทวีปยุโรปเท่านั้น ยังรวมไปถึงประเทศต่าง ๆ ในทวีปอเมริกา แอฟริกา และเอเชียอีกด้วย จึงนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การรบที่เกือบทุกประเทศในโลกได้เข้าร่วมกันทำสงคราม และทั้งสองฝ่ายต่างใช้วิธีการทหชนิกเพื่อบ่มงทำลายล้างซึ่งกันและกัน โดยมุ่งหวังชัยชนะเป็นสำคัญ ดังนั้นความสูญเสียที่ได้รับจึงมากมายเหลือที่จะคณานับ เมื่อสงครามสงบปรากฏว่ามีทหารทั้งสองฝ่ายเสียชีวิตประมาณ 10,000,000 คน บาดเจ็บ 20,000,000 คน ส่วนค่าใช้จ่ายที่ใช้ไปในการสงครามคิดเป็นมูลค่า 180,500,000,000 ดอลลาร์ และค่าเสียหายจากภัยสงครามคิดเป็นมูลค่า 151,612,500,000 ดอลลาร์¹ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วไม่ว่าฝ่ายแพหรือชนะต่างก็ได้รับความเสียหายมากมายด้วยกันทั้งสองฝ่าย

อนึ่งเมื่อสงครามเกิดขึ้น ประเทศคู่สงครามทั้งสองฝ่ายต่างก็จัดพิมพ์เอกสารชี้แจงให้คนโดยทั่วไปได้ทราบถึงสาเหตุของสงคราม โดยชี้ให้เห็นว่าฝ่ายตรงข้ามกับตนเป็นฝ่ายผิด และเป็นผู้รับผิดชอบในการสงครามครั้งนี้ ดังนั้น เยอรมนีตีพิมพ์สมุดปกขาวขึ้น ออสเตรีย-ฮังการีตีพิมพ์สมุดปกแดง รัสเซียตีพิมพ์สมุดปกส้ม ฝรั่งเศสตีพิมพ์สมุดปกเหลือง และอังกฤษตีพิมพ์สมุดปกสีน้ำเงิน เป็นต้น²

¹William L. Langer, An Encyclopedia of World History, p.951.

²Sidney Branshaw Fay, The Origins of the World War, p.p.3-7.

ส่วนสาเหตุที่แท้จริงของสงครามโลกครั้งที่หนึ่งนั้น ถึงแม้ว่าจะได้นักประวัติศาสตร์พยายามค้นหาข้อเท็จจริงกันมาก แต่จนถึงบัดนี้ก็ยังไม่มีนักประวัติศาสตร์ผู้ใดกล้าระบุอย่างแน่ชัดลงไปว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิด อย่างไรก็ตามนักประวัติศาสตร์ทั่วไปก็ได้มีความเห็นสอดคล้องกันว่าสงครามโลกครั้งที่หนึ่งนั้นเกิดขึ้นจากสาเหตุเดิม 5 ประการคือ การมีระบบพันธมิตร การแข่งขันกันทางเศรษฐกิจและแสนยานุภาพ ปัญหาลัทธิชาตินิยม และความคิดเห็นของมหาชนในแต่ละประเทศที่สนับสนุนให้รัฐบาลของตนประกาศสงครามกับฝ่ายตรงข้าม¹ ซึ่งเหตุผลดังกล่าวนี้ได้เป็นแรงผลักดันให้เกิดสงครามขึ้น

สำหรับสาเหตุปัจจุบันก็คือ กรณีพิพาทระหว่างออสเตรีย-ฮังการีกับเซอร์เบีย เพราะเมื่ออาร์ชดยุกฟรานซิส เฟอर्डินานด์ (Archduke Francis Ferdinand) รัชทายาทแห่งอาณาจักรออสเตรีย-ฮังการีกับพระชายาโซฟี โชเท็ค (Countess Sophie Chotek) เสด็จไปเยี่ยมกองทหารที่เมืองซาราเยโวนครหลวงของแคว้นบอสเนีย ในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2457 (ค.ศ. 1914) ก็ได้ออก กavrilo Princip) นักศึกษาชาวเซอร์เบียลอบปลงพระชนม์ควยอาวูชิน* เป็นผลให้ทั้งสองพระองค์สิ้นพระชนม์ในเวลาต่อมา (เวลา 11.30 น.)²

จากสาเหตุนี้จึงได้กลายเป็นชนวนสงครามโลกครั้งที่หนึ่งขึ้น เพราะรัฐบาลออสเตรีย-ฮังการีพยายามจะเอาผิดแก่เซอร์เบีย (ออสเตรีย-ฮังการี รู้ดีว่าเซอร์เบียมีจุดมุ่งหมายจะ

¹ Sidney Bradshaw Fay, The Origins of the World War, p.p.32-39.

* กระสุนปืนนัดแรกทองพระศอเจ้าชาย และนัดที่สองทองพระอุทรพระชายา แต่จากการสอบสวนกavrilo Princip สารภาพว่า กระสุนนัดที่สองเขาคงตั้งใจจะสังหารนายพล พอตีโอเรค (Potiorek) ผู้บัญชาการทหารประจำแคว้นบอสเนียซึ่งนั่งอยู่ในรถคันเดียวกันกับเจ้าชายและพระชายา โดยไม่มีเจตนาจะปลงพระชนม์พระนางแต่อย่างใด

² Ibid, p.p.121-126.

รวมชนชาติสลาฟและยิครองดินแดนบางแห่งของออสเตรีย-ฮังการีในส่วนที่มีชาวสลาฟอาศัยอยู่ ดังนั้นเซอร์เบียจึงเป็นศัตรูบ่อนทำลายอาณาจักรออสเตรีย-ฮังการี) โดยกล่าวหาว่า การลอบปลงพระชนม์ครั้งนี้ชาตกรได้รับการสนับสนุนจากสมาคมมือดำ (Black Hand) ของพวกเซอร์เบีย โดยรัฐบาลเซอร์เบียมีส่วนรู้เห็นเป็นใจด้วย ซึ่งแท้จริงแล้วขณะนั้นรัฐบาลออสเตรีย-ฮังการียังไม่มีหลักฐานอันใดพอที่จะพิสูจน์ได้ว่า รัฐบาลเซอร์เบียมีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้วย¹

ในต้นเดือนกรกฎาคม ปีเดียวกัน รัฐบาลออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งเกรงว่าหากเกิดสงครามกับเซอร์เบียแล้ว รัสเซียจะให้ความช่วยเหลือประคับประคองตน ออสเตรีย-ฮังการีจึงได้ทาบทามไปยังเยอรมนีเป็นการขอความเห็นชอบเกี่ยวกับกรณีพิพาทนี้ และเมื่อจักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 (Emperor William II) กับอัครมหาเสนาบดี เบทมาน ฮอลเวก (Bethmann Hollweg) สัญญาว่า "เยอรมนีจะช่วยเหลือออสเตรีย-ฮังการี ถ้ารัสเซียคุกคามจะช่วยเหลือเซอร์เบีย"² (อันเป็นการยืนยันที่จะปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่ได้ทำไว้กับออสเตรีย-ฮังการี เมื่อปี ค.ศ. 1879 เกี่ยวกับความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางด้านการทหาร หากประเทศคู่สัญญาใดถูกรัสเซียโจมตี)³

ดังนั้นออสเตรีย-ฮังการี จึงเตรียมทำสงครามกับเซอร์เบีย โดยนำสาเหตุการลอบปลงพระชนม์อาร์ชดยุก ฟรานซิส เฟร็ดริช มาเป็นข้ออ้างยื่นคำขาดต่อรัฐบาลเซอร์เบีย ในวันที่ 23 กรกฎาคม ให้ออสเตรียยอมรับข้อเรียกร้องต่าง ๆ ภายในเวลา 48 ชั่วโมง⁴

¹A.J.P. Taylor, The First World War, p.16.

²Ibid.

³A.J.P. Taylor, The struggle for mastery in Europe 1848-1918, p.p.260-261.

⁴Louis L. Snyder, Historic Documents of World War I, p.p.58-63.

และเมื่อเซอร์เบียไม่ยอมรับข้อเรียกร้องทั้งหมด ออสเตรีย-ฮังการีจึงได้ประกาศสงครามกับเซอร์เบียในวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.2457

ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า แท้ที่จริงการสงครามระหว่างออสเตรีย-ฮังการีกับเซอร์เบียอาจจะไม่เกิดขึ้นหรือหากจะเกิดขึ้นก็คงจะไม่ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปจนกลายเป็นสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้เป็นแน่ เพราะถ้าหากออสเตรีย-ฮังการีไม่มีเยอรมนีสนับสนุน และเซอร์เบียไม่มีรัสเซียสนับสนุนเช่นกัน (รัสเซียถือว่าตนเป็นผู้พิทักษ์ชาวสลาฟในแหลมบอลข่าน และจะยอมให้ออสเตรีย-ฮังการีครอบครองแหลมบอลข่านมิได้ เพราะเป็นการปิดเส้นทางออกทะเลทางใต้ของรัสเซีย)¹

เมื่อออสเตรีย-ฮังการีประกาศสงครามกับเซอร์เบียแล้ว ในวันที่ 30 กรกฎาคม รัสเซียก็ประกาศระดมพล เยอรมนีซึ่งถือว่าการประกาศระดมพลหมายถึงการประกาศสงคราม จึงยื่นคำขาดให้รัสเซียหยุดระดมพลภายใน 12 ชั่วโมง เมื่อรัสเซียตอบปฏิเสธ รัฐบาลเยอรมันจึงประกาศสงครามกับรัสเซียในวันที่ 1 สิงหาคม ปีเดียวกัน

สองวันต่อมาคือวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ.2457 เยอรมนีก็ได้ประกาศสงครามกับฝรั่งเศสซึ่งเป็นพันธมิตรของรัสเซียและเป็นศัตรูสำคัญของเยอรมนีมาแต่อดีต พร้อมกับเตรียมโจมตีฝรั่งเศสโดยละเมิดความเป็นกลางของเบลเยียมตามแผนการรบชลีฟเฟ่น* (Schlieffen Plan) ที่ได้เตรียมไว้มานาน

¹A.J.P. Taylor, The First World War, p.p.16-17.

* เป็นแผนการรบที่นายพลชลีฟเฟ่น หัวหน้าเสนาธิการทหารคนสำคัญของเยอรมันได้วางไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2448 (ค.ศ.1905) เพื่อทำสงครามสองด้านคือด้านฝรั่งเศสและรัสเซีย โดยมุ่งทำลายกองทัพฝรั่งเศสก่อน และตรึงรัสเซียไว้ด้วยกำลังพลส่วนน้อย แต่เนื่องจากพรมแดนระหว่างฝรั่งเศสกับเยอรมนีมีแนวป้องกันเข้มแข็งมาก กองทัพเยอรมันจึงต้องรุกรานเบลเยียมเข้าสู่ฝรั่งเศส และเมื่อรบชนะฝรั่งเศสแล้ว จึงจะรวมกำลังโจมตีรัสเซียให้พ่ายแพ้ไป

เมื่อเยอรมนีละเมิดความเป็นกลางของเบลเยียม อังกฤษจึงได้ทำสัญญารับรองเอกราชและอธิปไตยของเบลเยียมไว้ จึงได้แจ้งให้รัฐบาลเยอรมันทราบตั้งแต่วันที่ 4 สิงหาคม เพื่อให้เยอรมนีหยุดละเมิดความเป็นกลางของเบลเยียม ครั้นเยอรมนีตอบปฏิเสธ อังกฤษจึงได้ประกาศสงครามกับเยอรมนีในวันนั้นเอง¹ และเป็นผลให้ขอบเขตของสงครามขยายออกไปจนกลายเป็นการสงครามระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตร กับฝ่ายมหาอำนาจกลางในที่สุด เพราะภายหลังได้มีประเทศต่าง ๆ เข้าร่วมในการสงครามเป็นจำนวนมาก

บรรดาประเทศที่เข้าร่วมในการสงครามโลกครั้งที่หนึ่งนี้ ประกอบด้วยประเทศต่าง ๆ รวม 28 ประเทศ แบ่งออกเป็นกลุ่มประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร 24 ประเทศ มีอังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา เป็นผู้นำ ส่วนประเทศฝ่ายมหาอำนาจกลางมีเพียง 4 ประเทศคือ เยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี บัลแกเรีย และตุรกี นอกจากนี้ยังมีกลุ่มประเทศในอเมริกาที่มิได้ประกาศสงครามกับประเทศใด แต่ได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับเยอรมนีเพียงประเทศเดียวโดยเฉพาะ คือ โบลิเวีย เปรู อุรุกวัย และเอกวาดอร์ ส่วนประเทศในเอเชียที่ประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร มีประเทศญี่ปุ่น ไทย และจีน ตามลำดับ

จากการพิจารณาจะเห็นได้ว่า ภายหลังที่สหรัฐอเมริกาประกาศสงครามเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว ก็ได้มีประเทศต่าง ๆ พากันประกาศสงครามและตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศฝ่ายมหาอำนาจกลางเป็นจำนวนมากรวมทั้งประเทศไทยและจีนดังกล่าวมาแล้ว จึงเป็นที่เชื่อแน่ว่า การเข้าร่วมสงครามของสหรัฐอเมริกาได้เป็นผลให้บรรดา

¹A.J. Grant and Harold Temperly, Europe in the Nineteenth and Twentieth Centuries (1789-1950), p.p.389-395.

*ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก

ประเทศต่าง ๆ ตัดสินใจเข้าร่วมสงครามข้างฝ่ายสัมพันธมิตรตามแบบสหรัฐอเมริกา

สำหรับประเทศไทยในระยะแรกของสงคราม รัฐบาลก็ได้ดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางตลอดมา และถึงแม้ว่าภายในประเทศจะมีได้รับภัยพิบัติจากการสงครามโดยตรง แต่ก็ได้รับภัยทางเศรษฐกิจ และความยุ่งยากต่าง ๆ ที่ประเทศคู่สงครามได้ทำการละเมิดความเป็นกลางของไทยอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็ได้พยายามรักษาสถานการณ์ไว้ด้วยดีตลอดมาจนมิได้มีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้นจนถึงกับเป็นผลเสียหายแก่ประเทศชาติมากนัก จึงเห็นได้ว่าเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยในระหว่างการรักษาความเป็นกลางนี้ เป็นเรื่องที่ควรแก่การศึกษาหาข้อเท็จจริง เพื่อประกอบกับการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยในระยะนั้นและเพื่อเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายในระยะหลัง.

สภาพการณ์โดยทั่วไปของประเทศไทยในระหว่างการรักษาความเป็นกลาง

๗ :

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2453 (ค.ศ. 1910) ด้วยทรงดำรงฐานะมกุฎราชกุมารตามกฎมณเฑียรบาล (ทรงได้รับการสถาปนา เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2437)¹ และภายหลังจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำพิธีบรมราชาภิเษกขึ้น 2 ครั้ง * ตามแบบอย่างราชประเพณีแต่โบราณ ครั้นงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสิ้นสุดลง พระองค์ก็ได้ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองตามแนวทางที่สมเด็จพระบรมชนกนาถได้ทรงวางไว้²

และถ้าจะพิจารณาสถานการณ์ของประเทศไทยในตอนต้นรัชสมัยของพระองค์นี้ จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ภัยด้านการคุกคามจากอังกฤษ ฝรั่งเศส ที่มีต่อไทยมาเป็นเวลานานจะคลี่คลายลงอันเป็นผลมาจากพระบรมราโชบาย "ผ่อนสั้นผ่อนยาว" ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ไดทรงยอมเสียสละดินแดนเพียงส่วนน้อยเพื่อรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติไว้ อย่างไรก็ตามก็สถานการณ์ภายในขณะนั้นก็ยังไม่เป็นที่น่าไว้วางใจนัก เพราะในปี พ.ศ. 2454 นั้นเองก็ได้มีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น กล่าวคือ มีบุคคลหลายฝ่ายประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน คบคิดกันวางแผนปฏิวัติ (ปฏิวัติ ร.ศ. 130*) เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองให้ เพราะไม่พอใจกองเสือป่าที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้ง และระบอบการปกครอง

¹ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 11, แผนกกฎหมาย, ร.ศ. 113 (พ.ศ. 2437) หน้า 346-343.

* ครั้งแรกเป็นพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร จัดทำเมื่อวันที่ 3-11 พฤศจิกายน 2453 ครั้งหลังเป็นพิธีบรมราชาภิเษก จัดทำเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน ถึง 10 ธันวาคม พ.ศ. 2454. จาก จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระราชาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 4-48, 76-204.

² W.A.R. Wood, A History of Siam, p. 279.

* ุกรายละเอียดใน ปฏิวัติ ร.ศ. 130.

แบบสมบูรณาญาสิทธิราชที่พวกเขาเห็นว่าล้าสมัย แต่แผนการปฏิวัติได้ถูกสมเด็จพระเจ้านั่งเกล้าฯ เสด็จฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทำลายลงเสียก่อน ถึงกระนั้นก็เชื่อได้ว่ากลุ่มคนที่มีความคิดเห็นเช่นนี้ยังมีอยู่ และถึงแม้ว่าภายหลังจะมีใครได้มีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น แต่สถานการณ์ก็ยังไม่ราบรื่นนัก เพราะได้มีการเขียนบทความโจมตีรัฐบาลในหน้าหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ โดยเฉพาะเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชักชวนให้พสกนิกร เรียกรบเงินซื้อ "เรือรบหลวงพระร่วง" ไว้ใช้ในราชการ¹

ครั้นเมื่อมหาพิชัยสงครามเกิดขึ้น ก็เป็นเวลาที่บ้านเมืองกำลังอยู่ในระหว่างความวุ่นวาย และสถานการณ์ภายในก็ไม่ได้เรียบร้อยเท่าที่ควร ประกอบกับประเทศไทยเราไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสงครามครั้งนี้ องค์พระประมุขของชาติจึงได้ทรงประกาศความเป็นกลาง* ของประเทศในระยะต่อมา

ก. การประกาศความเป็นกลางของไทย

โดยเหตุที่การสงครามกระทำกันในยุโรปเป็นส่วนใหญ่ และประเทศคู่สงครามต่างก็มีกรณีพิพาทขัดแย้งกันทางการเมืองและเศรษฐกิจมาก่อน สำหรับประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศเล็กและมีสัมพันธไมตรีกับประเทศคู่สงครามทั้งสองฝ่าย ประกอบกับภัยของสงครามไม่กระทบกระเทือนถึงความปลอดภัยของไทยมากนัก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชประสงค์จะรักษาความเป็นกลางไว้² ดังนั้นในวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2457 พระองค์จึงทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ "ประกาศว่าด้วยกรุงสยามเป็นกลางในระหว่างสงครามที่เป็นอยู่ในยุโรป" เพื่อความสงบสุขของบ้านเมืองและพสกนิกรทั่วพระราชอาณาจักร พร้อมกันนี้ทรงกำชับชาวไทย

¹ ประพัฒน์ ตรีณรงค์, ชีวิตและงานของอัครพาดู หน้า 292 - 294.

* ประเทศเป็นกลาง คือประเทศซึ่งในเวลาที่มีสงครามไม่ช่วยผู้กระทำสงครามฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่ยังคงเป็นไมตรีกับผู้กระทำสงครามทั้งสองฝ่าย และยังมีอำนาจหน้าที่ตามสัญญาว่าด้วยความเป็นกลางที่ทำไว้กับนานาประเทศ จาก หัวข้อกฎหมายนานาประเทศ หน้า 103.

** ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข.

ทั้งปวงให้ประพัตติคนเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดโดยเคร่งครัด กับให้ปฏิบัติ
 คนตามความในหนังสือสัญญาว่าด้วยความเป็นกลางที่ประเทศไทยได้ลงนามรวมกับนานาประเทศ
 ณ กรุงเฮก ทุกประการ¹

ซึ่งการประกาศความเป็นกลางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในครั้งนั้นได้นำความ
 ปิตินี้มาสู่พสกนิกรไทยโดยทั่วไป เพราะคนทั้งหลายย่อมทราบกันดีอยู่แล้วว่า สงครามหมายถึง
 ความหายนะ การรักษาความเป็นกลางจะช่วยให้ประเทศชาติปลอดภัยและมีเวลาปรับปรุงตนเอง
 ให้เจริญก้าวหน้าขึ้น ดังนั้นการประกาศความเป็นกลางโดยที่ไทยมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ
 สงครามครั้งนั้นจึงเป็นการถูกต้องและสมควรแล้ว²

ข. การรักษาความเป็นกลางในระหว่างสงคราม

เมื่อประเทศไทยประกาศความเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในการสงคราม
 และได้แจ้งให้นานาประเทศทราบ รัฐบาลนานาประเทศก็ได้ตอบรับรองคำประกาศเป็นกลาง
 ของไทย³ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินการรักษาความเป็นกลางโดยเคร่งครัด
 ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ* เสนาบดีกระทรวง
 การต่างประเทศมีพระโอรสเป็นคำสั่งถึงสถานทูตไทยในประเทศที่มีนายทหารไทยพำนักให้ตั้ง
 อยู่ในความเป็นกลาง และให้เจ้าหน้าที่สถานทูตคอยควบคุมทหารไทยให้ตั้งตนเป็นกลางอย่าง

¹ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 31 ภาค 1, แผนกกฎหมาย พ.ศ. 2457, หน้า 316-317.

² พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า 612.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 187 หมายเลข
 5/187 สงครามระหว่างประเทศเยอรมันและออสเตรีย อังการีกับประเทศสยาม "รายงาน
 กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ หลักรมหลวงปราจิณกิติบดี ฉบับลงวันที่ 4/8/57

* คำทรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ในปี
 พ.ศ. 2459 ภายหลังละเอียดใน พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์
 วโรปการ

แท้จริง¹ เพราะพระองค์ทรงวิตกจวบจรดความวาทไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในประเทศสูงคราม
อาจมีความเห็นใจและสมัครเข้าร่วมรบกับประเทศตรงข้าม เพื่อตอบแทนบุญคุณรัฐบาลของ
ประเทศที่ตนพำนักและศึกษาอยู่ หรือเป็นเพราะได้รับการปลุกฝัง ให้มีเจตนิมิตการทหารของ
ประเทศนั้น ซึ่งเรื่องนั้นก็กลายเป็นความจริงในระยะต่อมา เพราะปรากฏว่ามีนายทหารไทย
ขอสมัครเข้าร่วมรบในประเทศสูงครามทั้งสองฝ่าย

ส่วนภายในประเทศ เนื่องจากสถานการณ์ขณะนั้นไม่เป็นที่น่าไว้วางใจนัก เพราะมี
ชนชาติของประเทศสูงครามเข้ามาพำนักอยู่ในไทยเป็นจำนวนมาก และเพื่อป้องกันมิให้มีการ
ละเมิดความเป็นกลางในกรณีใช้วิทยุโทรเลขระหว่างสงคราม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศห้ามใช้วิทยุโทรเลขในเวลาสงคราม เมื่อ
วันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2457 ดังมีความว่า "...ในเวลาที่ยังมีการสงครามอยู่ต่อไปนั้น
บรรดาเรือค้าขายของประเทศซึ่งทำสงครามอยู่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้ว ห้ามไม่ให้ใช้ติดตั้งเครื่อง
อย่างใดอย่างหนึ่งสำหรับใช้วิทยุโทรเลข ภาววิทยุโทรศัพท์จนตลอดที่เรือนั้นอยู่ในน่านน้ำพระ
ราชอาณาเขตนี้"² และพร้อมกันนี้ทรงมีพระราชประสงค์จะให้พลเรือนไทยได้ปฏิบัติตนในการ
รักษาความเป็นกลางโดยถูกต้องยิ่งขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตีพิมพ์ข้อความตาม
หนังสือสัญญาว่าด้วยลักษณะความเป็นกลาง* ที่ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันพร้อมกันนานาประเทศ
ที่ลงนามในหนังสือสัญญานั้นให้ประชาชนชาวไทยทราบโดยทั่วถึงกัน³

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187 หมายเลข
5/187 สงครามระหว่างประเทศเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีกับประเทศสยาม "รายงาน
กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ทูลกรมหลวงปราจิณกิติบดี ฉบับลงวันที่ 2/5/2457

² ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 31 ภาค 1 แผนกกฎหมาย พ.ศ. 2457 หน้า 334-335.
"พระราชบัญญัติห้ามใช้วิทยุโทรเลขในเวลาสงคราม"

* ฎรายละเอียดใน หัวข้อกฎหมายหาหนประเทศ หน้า 137-165

³ ค. หน้า 336.

เพื่อป้องกันการแทรกแซงจากภายนอกประเทศและรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน
รัฐบาลจึงได้ประกาศ "กฎอัยการศึก"¹ ในวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2457 เพื่อควบคุมสถาน
การณ์และทางราชการก็ได้พยายามป้องกันการละเมิดความเป็นกลางโดยเคร่งครัด พร้อมกับ
พยายามรักษาความเป็นกลางตลอดมา แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิได้มีผู้เข้าใจผิดคิดว่า ทางฝ่ายไทยจะ
ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายเยอรมนี ดังปรากฏในพระราชหัตถ์เลขา เรื่องการรักษาความเป็นกลาง
แห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัส
แจ้งให้ประชุมคณะเสนาบดีทราบวา

เมื่อแรกเริ่มงานมหาสงครามขึ้น รัฐบาลสยามก็ได้ดำเนินการเหมือนรัฐบาล
อื่น ๆ ที่มีได้มีสาเหตุวิวาทกับเขาในชั้นต้น กล่าวคือได้ประกาศความเป็นกลางอย่าง
เข้มงวดโดยไม่ลำเอียง ซึ่งเวลานั้นใคร ๆ ก็พากันเห็นอย่างเดียวกันหมดคือเห็นว่า
รัฐบาลปฏิบัติเช่นนั้นเป็นการถูกต้องแลสมควรด้วยประการทั้งปวง ถ้าหากจะมีผู้รู้สึก
ไม่พอใจอยู่บ้างก็เป็นพวกที่เขาใจผิด คือฝ่ายหนึ่งพวกเยอรมันที่ได้ยินอยู่ว่าจะเห็นไทย
เราเอียงข้างเยอรมัน และฝรั่งเศสที่ไซงอนก็ ออกจะเห็นตามไปด้วย จึงเป็นอันว่า
การที่เราประกาศความเป็นกลางโดยกวัดจั้นทำให้เยอรมันไม่พอใจเพราะผิดความ
คาดหมายของเขา และทำให้อังกฤษ ฝรั่งเศสไม่พอใจเพราะก็กว่าเราจะเป็นกลาง
แต่ปาก²

นอกจากนี้ยังมีข้าราชการไทยในตำแหน่งสูง ๆ บางคนที่ไม่พอใจช่วยเยอรมนีและพูด
สนับสนุนอยากให้เยอรมนีเป็นฝ่ายชนะ โดยอ้างว่าอยากเห็นฝรั่งเศสศัตรูเก่าของไทยเป็น
ฝ่ายแพ้³ อีกด้วย

¹ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 31 ภาค 1 แผนกกฎหมาย พ.ศ. 2457 หน้า 388-395
"พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457"

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข
1/223 สยามประกาศสงครามกับเยอรมันและราชโอรสชาติศุภราชออกจากราชการ
(ปีก 1) "พระราชหัตถ์เลขา เรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป"

³ค.

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบ จึงทรงเรียกประชุมบรรดานายทหาร และนายเลื่อป่าที่พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม และทรงมีพระราชดำรัสฯ ให้ทุกคนในที่ประชุมทราบถึงหน้าที่ของความเป็นกลาง พร้อมกับโปรดเกล้าฯ ให้นำเรื่องนี้ไปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ทั้งไทยและต่างประเทศอย่างแพร่หลายเพื่อชักจูงชาวสื่อ ตลอดจนความเข้าใจผิดทั้งภายในและนอกประเทศ อันเป็นผลให้ชาวสื่อต่าง ๆ คอยสงบลง¹

✕ การที่ไทยประกาศความเป็นกลางโดยที่ประเทศข้างเคียงรอบไทยล้วนเป็นอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ไทยจึงกลายเป็นดินแดนทางกลางวงล้อมของฝ่ายสัมพันธมิตร และกลับกลายเป็นที่พึ่งของชนชาติฝ่ายมหาอำนาจกลางที่เข้ามาหลบภัยเป็นจำนวนมาก ประกอบกับชนชาติสัมพันธมิตรก็มีอยู่ในไทย สถานการณ์เช่นนี้จึงไม่เป็นที่น่าไว้วางใจและกลับกลายเป็นผลร้ายแก่ฝ่ายไทย เพราะไทยได้กลายเป็นศูนย์กลางการทำจารกรรมของทั้งสองฝ่ายจนเกิดเหตุการณ์วุ่นวายภายในประเทศอยู่เสมอ และฝ่ายมหาอำนาจกลางก็พยายามสร้างความปั่นป่วนให้เกิดขึ้นในอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส² เพื่อให้สัมพันธมิตรพะวากับแนวหลัง ซึ่งเรื่องนี้หนังสือพิมพ์ "ทองปัส" ของฝรั่งเศส ลงข่าวว่า "...มีคนชาติเยอรมันเป็นอันมากเข้าไปอยู่ในกรุงสยาม และได้ไปตั้งกองคิดการชั่วอันลึกลับ ณ ที่นั้น พวกเยอรมันได้ส่งผู้เผยแพร่นี้เข้าไปยังเมืองพม่า เพื่อก่อการกำเริบต่ออังกฤษ และเข้าไปยังเมืองลาวเพื่อก่อการกำเริบต่อฝรั่งเศส"³ ส่วนอังกฤษและฝรั่งเศสก็พยายามชักจูงและปราบปรามฝ่ายเยอรมันตลอดจนคนในบังคับของคนที่เอาใจเข้าข้างศัตรู เช่น แวกอนเดีย จีน เขมร ลาว และญวน จนสงบราบคาบ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187 หมายเลข 6/187 รายงานพระองค์เจ้าเจริญเรื่องการมหาสงครามในยุโรป (ปีก 1)

² D.G.E Hall, A History of Southeast Asia p. 674.

³ พลโทพระยาสิทธิราชเดชไชโย, รวมเรื่องกรุงสยามประกาศสงครามต่อประเทศเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ตอนที่ 1 หน้า 137 - 139, "หนังสือพิมพ์ ทองปัส ฉบับลงวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2458"

ทางฝ่ายรัฐบาลไทยก็มีได้นิ่งนอนใจ เมื่อใดที่มีเหตุการณ์ปรากฏแน่ชัดว่าได้อิทธิพลชาติ
ประเทศคู่สงครามทำการละเมิดความเป็นกลางของไทย รัฐบาลก็ได้จัดการป้องกันและแก้ไข
เสมอมา ดังกรณีเรือสินค้าเยอรมันชื่อ เทร่าเต็นเฟลด์ ได้ละเมิดคำสั่งห้ามใช้วิทยุโทรเลขใน
ระหว่างสงครามโดยไม่ยอมมอบเครื่องวิทยุโทรเลขไว้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย แต่เมื่อทางฝ่ายไทย
ได้ชี้แจงให้ชาวเยอรมันทราบพร้อมกับยกตัวอย่างที่เรือสินค้าอังกฤษและฝรั่งเศสยอมปฏิบัติตาม
คำสั่งนั้น เจ้าของเรือจึงยินยอมตามความประสงค์ของฝ่ายไทย¹ ครั้นต่อมาเมื่อตุรกีประกาศ
เข้าร่วมกับฝ่ายมหาอำนาจกลางในเดือนตุลาคม พ.ศ.2457 ชาวอินเดียและชาวไทยอิสลาม
จำนวนมากในมณฑลปัตตานีของไทยที่มีใจฝักใฝ่เข้าข้างตุรกีได้พร้อมใจกันเรียไร่เงินและชักชวน
กันสนับสนุนฝ่ายมหาอำนาจกลางอันเป็นการประพฤติดูหมิ่นความเป็นกลาง กรมพระดำรงราชานุภาพ
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจึงมีท้องตราไปถึงพระยาเคชานูชิต (หนา บุนนาค) สมุห
เทศาภิบาลมณฑลปัตตานีให้จัดการป้องกันและลงโทษผู้กระทำความผิดความเป็นกลาง ดังมีความว่า

...กรุงสยามเป็นประเทศกลางไม่เข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในการทำสงคราม
คราวนี้... ราษฎรมณฑลปัตตานีถึงจะถือศาสนาใด ๆ แลที่สุดแม้ในใจจะคิดเห็น
อย่างใดใดก็เป็นพศกนิกร ในสยามราชอาณาจักรซึ่งมิได้เกี่ยวข้องกับข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
ในการทำสงครามคราวนี้ รัฐบาลจะปล่อยให้ไปเข้าข้างฝ่ายใดนั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น
ถ้าหากว่ามีผู้หนึ่งผู้ใดเข้ามาเรียไร่หรือมาชักชวนยุยงให้ราษฎรของเราเข้าพวกที่ทำ
สงคราม ให้จับผู้นั้นส่งเข้ามากรุงเทพฯ และถ้ามีเหตุเช่นนั้นเกิดขึ้น จงประกาศ
ความที่กล่าวมาในท้องตรานี้ให้ราษฎรทราบ²

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1
แฟ้ม 31 หมายเลข 2/31 วิทยุโทรเลขในเรือเยอรมันชื่อ เทร่าเต็นเฟลด์ "ลายพระหัตถ์
กรมพระ - เทวะวงศ์วโรปการ ถึงพระยาสุธรรมมนตรี ฉบับลงวันที่ 12 เมษายน พ.ศ.2458"

* คำร่างพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ปี พ.ศ.2472

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข
3/209 การป้องกันการจลาจลมณฑลนครศรีธรรมราช, ภูเก็ต, ปัตตานี "ท้องตรากรมพระดำรง
ราชานุภาพ ถึงพระยาเคชานูชิต ฉบับลงวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2457"

เมื่อทางเจ้าหน้าที่ภายในมณฑลทำการปราบปรามอย่างจริงจัง เหตุการณ์วุ่นวายในมณฑลปัตตานีจึงค่อยสงบลง

ในส่วนที่เกี่ยวกับการละเมิดความเป็นกลางของชนชาติฝ่ายสัมพันธมิตรนั้นมีหลักฐานปรากฏว่า แฮร์ไกด์ (Herr Keil) อุปทูตออสเตรีย-ฮังการี ได้แจ้งให้กระทรวงการต่างประเทศไทยทราบพฤติการณ์ของนายอาเลกรี (Mr. Allegri) ชาวอิตาลีที่รับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษากรมทางของไทย ซึ่งได้เขียนบทความเรื่อง "อิตาลีประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี" ลงในหนังสือพิมพ์บางกอกเคลิเมล์ (ฉบับลงวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2458) และแสดงความเห็นเขาข้างฝ่ายสัมพันธมิตรอันเป็นการละเมิดความเป็นกลางของไทย¹ เมื่อทางฝ่ายไทยสอบสวนแล้วได้ความจริง จึงมีหนังสือไปแจ้งให้นายอาเลกรีทำหนังสือยอมรับผิดกับสัญญาว่าจะไม่กระทำการละเมิดความเป็นกลางของไทยอีก² ซึ่งนายอาเลกรีก็ตกยอมรับผิดทุกประการ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการจึงทรงแจ้งให้อุปทูตออสเตรีย-ฮังการีทราบจนเป็นที่พอใจ

เกี่ยวกับการรักษาความเป็นกลางในน้ำในน่านน้ำไทย จากการที่อาณาเขตของไทยมีฝั่งทะเลมาก และรัฐบาลมีเรือรบน้อยไม่เพียงพอที่จะรักษาฝั่งทะเลได้ทั่วถึง จึงเป็นการยากที่จะรักษาความเป็นกลางไว้ได้โดยตลอด ภาระหนักนี้จึงตกอยู่กับกระทรวงทหารเรือ ระเบียบแรกกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตเสนาบดีกระทรวงทหารเรือทรงปรึกษาคณะมนตรีกับกรมพระเทวะวงศ์

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แฟ้ม 28 หมายเลข 1/28 อุปทูตออสเตรียกล่าวโทษ ม.อาเลกรี ว่าไม่ตั้งตนเป็นกลาง "รายงานแฮร์ไกด์ กราบทูลกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2458"

² ค. "รายงานเจ้าพระยาวางษานุประพัทธ์ เสนาบดีกระทรวงคมนาคม กราบทูล กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2458"

* คำร่างพระยศเป็นสมเด็จพะเจ้าฟ้าเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในรัชกาลที่ 7 ปี พ.ศ. 2468 กระจายละเอียดใน พระเกียรติประวัติจอมพลเรือจอมพลสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต

วโรปการเกี่ยวกับการจัดเรือรบไทยออกตรวจฝั่งทะเลตามสัญญาว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของประเทศ
เป็นกลางในระหว่างสงครามทางเรือข้อ 25 แต่เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศกราบทูล
ความเห็นขอให้ทรงรออุทธรณ์ก่อน ครั้นต่อมา นาย ไลล์ (Mr. Lyle) อุปทูตอังกฤษ
มีรายงานมากราบทูลกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ (ฉบับลงวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2458) เรื่อง
อังกฤษวิตกว่า เรือกลไฟเยอรมันในท่าเรือกรุงเทพฯ จะลอบออกไปปล้นเรือสินค้าอังกฤษกับ
ขอให้ทางฝ่ายไทยช่วยสืบสวนและหาทางป้องกัน กรมพระเทวะวงศ์วโรปการจึงมีลายพระหัตถ์
ไปทูลกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตให้จัดเรือรบทางฝ่ายไทยออกไปลาดตระเวนนอกสันดอนและ
บริเวณเกาะสีชังโดยมีพระประสงค์จะรักษาความเป็นกลางอย่างยุติธรรม กล่าวคือป้องกันมิให้
เรือรบฝ่ายสัมพันธมิตรละเมิดค่าน้ำไทย และป้องกันเรือสินค้าเยอรมันลอบออกไปเป็นเรือ
สลัดปล้นเรือสินค้าชาติสัมพันธมิตร¹ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตจึงทรงแต่งตั้งนายเรือเอก
หลวงกาจกำแหงเป็นผู้บังคับการนำเรือรบหลวงพาดิรั้งทวีปออกไปลาดตระเวนทางฝั่งทะเล
ตะวันออกแต่เพียงลำเดียวก่อน โดยทรงมีพระคำริว่าการที่จะส่งเรือรบออกไปลาดตระเวน
ที่วนานนั้นเป็นการสิ้นเปลืองพระราชทรัพย์มาก และในเวลานั้นยังไม่มีเหตุการณ์ร้ายแรง
ประการใด ทั้งเชื้อเพลิงสำหรับเรือก็หายากเพราะอยู่ในระหว่างสงคราม²

นอกจากนี้กรมพระเทวะวงศ์วโรปการยังได้มีรับสั่งถึงเจ้าพระยาบวรราชสั่งให้กรบน
ตำรวจภูธรคอยระวังรักษาเหตุการณ์โดยเข้มแข็ง กับกำชับให้นายพันตำรวจตรีเลี้ยวเด ผู้บังคับ
การตำรวจที่เกาะสีชังคอยสังเกต และสอบสวนบุคคลผู้ต้องสงสัยตามสถานที่ต่าง ๆ ส่วนกรมเจ้าท่า

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 7/209 เบ็ดเสร็จเรื่องจัดการป้องกันการจลาจลตามหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ "รายงานกรมพระ
เทวะวงศ์วโรปการทูลกรมหลวงนครสวรรค์พินิต ฉบับลงวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2458"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 7/209 เบ็ดเสร็จเรื่องจัดการป้องกันการจลาจลตามหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ "รายงานกรมหลวง
นครสวรรค์พินิต กราบทูลกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2458"

ก็ให้ตรวจตราเรือสินค้าที่จอดอยู่ที่ท่าเรือมิให้ลักลอบไปก่อเหตุร้ายอันเป็นผลเสียแก่ความเป็นกลางของไทยได้¹

เหตุการณ์ดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยได้พยายามรักษาความเป็นกลางด้วยดีตลอดมา เพื่อป้องกันมิให้เป็นที่ยึดมั่นของนานาประเทศ แต่ถึงกระนั้นประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรก็ไ้กระทำการละเมิดความเป็นกลางของไทยหลายครั้ง ดังมีหลักฐานปรากฏว่า²

- เรือพิฆาตออสเตรเลียชื่อแวนโก ไ้บังคับเรือรี้ดงของไทยให้หยุดหน้าสันดอน และทำการตรวจคน กับบังคับเรือคูสิตีให้หยุดเช่นกัน (รายงานพระยาจำแลน ถึงเจ้าพระยาบวรราช ฉบับลงวันที่ 17/10/2458)

- เรือพิฆาตอังกฤษลอบเข้ามาตรวจคนเรือชาคีโกในอ่าวไทย (รายงานพระยาตรีธรรมาธิราช หลงกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 17/10/2458)

- เรือรบอังกฤษและฝรั่งเศสบังคับเรือเมลท์ที่เดินทางจากจีนมาไทยให้หยุดตรวจคน 4 ลำ คือ เรือฮอลดิส เรือครูฟาร์ เรือเลียงเจา เรือกุงปิง และยึดดูงเมลท์ไปตรวจที่ไซงอนส่งคืนมาไม่ครบจำนวน (รายงานกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ หลงกรมหลวงปราจิณกิติบดี ฉบับลงวันที่ 11/5/2459)

- เรือรบอังกฤษจับเรือฮัลวาดอีก 1 ลำ (รายงานกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ถึงเจ้าพระยาวางษานุประพัทธ์ ฉบับลงวันที่ 18/5/2459)

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 7/209 เบ็ดเสร็จเรื่องจัดการป้องกันการค้าตามหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ 'ลายพระหัตถ์กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ถึง เจ้าพระยาบวรราช ฉบับลงวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2458"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187 หมายเลข 5/187 สงครามระหว่างประเทศเยอรมัน แลออสเตรเลีย-ฮังการีกับประเทศสยาม (ปีก 1)

เหตุการณ์ทำนองนี้เคยเกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาและฮอลันดา ซึ่งรัฐบาลอเมริกัน ได้คัดค้านการที่เรือรบอังกฤษจับเรือสินค้าของอเมริกันกลางทะเลหลวง¹ และรัฐบาลฮอลันดา เคยคัดค้านอังกฤษในเรื่องที่เรือรบอังกฤษบังคับเรือเมล์ให้หยุดตรวจค้นเอกสารเช่นกัน²

กระทรวงการต่างประเทศจึงได้มีหนังสือคัดค้านไปยังรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสที่ได้ ละเมิดความเป็นกลางของไทย โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรม ราชานุญาตเห็นชอบด้วย แต่ถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะทำการประท้วง สัมพันธมิตรก็มีได้ให้ความ สนใจมากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเห็นว่าไทยเป็นประเทศเล็ก ประกอบกับการที่ไทยรักษา ความเป็นกลางจึงกลับกลายเป็นอันตรายต่อฝ่ายสัมพันธมิตรในแนวหลัง ทำให้อังกฤษและฝรั่งเศส ต้องประสบปัญหาในเมืองขึ้นของตนโดยต้องคอยระวังการก่อการจลาจลจากฝ่ายนิยมเยอรมัน ในไทยอยู่เสมอ

ค. การป้องกันการจลาจลและการแก้ไขปัญหายภายในประเทศ

ในสงครามโลกครั้งที่หนึ่งนี้แม้สมรภูมิจะกระทำกันในยุโรป และประเทศเป็นกลาง ทั้งหลายจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย แต่ภัยจากสงครามก็กระทบกระเทือนถึงประเทศต่างๆทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศไทยได้รับภัยทางเศรษฐกิจและภัยทางการเมืองภายในประเทศอย่างรุนแรง ในระยะแรกเริ่มสงคราม กล่าวคือ เมื่อสงครามเกิดขึ้น นานาประเทศต่างก็สะสมเสบียง อาหารไว้ใช้ภายในประเทศของตน และสั่งห้ามจำหน่ายสินค้าบางชนิดออกนอกประเทศ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187 หมายเลข 15/187 สงครามระหว่างประเทศเยอรมันแลออสเตรีย-ฮังการี กับประเทศอเมริกา "รายงาน กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ทูล กรมหลวงปราจิณกิติบดี ฉบับลงวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2458"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187 หมายเลข 5/187 สงครามระหว่างประเทศเยอรมันแลออสเตรีย-ฮังการีกับประเทศสยาม "รายงาน กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ทูล กรมหลวงปราจิณกิติบดี ฉบับลงวันที่ 11/5/2459"

ปริมาณสินค้าที่ส่งออกไปจำหน่ายจึงลดลง ประกอบกับการที่เรือสินค้าต้องคอยหลบหนีการรังควานจากเรือรบของประเทศคู่สงคราม จึงทำให้สินค้ามีราคาแพงและหาซื้อได้ยาก โดยเฉพาะสินค้าประเภทเครื่องจักรกล น้ำมัน และอาหารกระป๋อง¹ ส่วนสินค้าออกสำคัญของไทย เช่น ข้าว ก็ส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศไม่ได้เพราะไม่มีเรือบรรทุกไป² เนื่องจากเรือสินค้าของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรต่างก็ถูกรัฐบาลของประเทศตนนำไปช่วยในราชการสงคราม ส่วนเรือสินค้าของเยอรมันก็จ่ออยู่ในท่าเรือกรุงเทพฯ ไม่สามารถแล่นผ่านแนวล้อมของกองเรือฝ่ายสัมพันธมิตรออกไปได้

สำหรับสินค้าออกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของไทย คือ ฝิ่น ซึ่งเป็นความหวังในการประกอบอาชีพของราษฎรณฑลปัตตานี ก็หาสถานที่จำหน่ายในต่างประเทศไม่ได้ เพราะตลาดการค้าฝิ่นในยุโรปปิด เป็นเหตุให้เจ้าของเหมืองบางเหมืองต้องเลิกกิจการ คนงานจำนวนมากพากันว่างงานและไม่มีรายได้เลี้ยงครอบครัว เกิดความอดอยากหลายมณฑล

ประจวบกับก่อนหน้านี้จะเกิดสงคราม พวกคนงานได้รับความเดือดร้อนจากนายทุนบางคนที่สูงจายค่าแรงเป็นงวด ๆ งวดละ 3 หรือ 4 วันครั้งหนึ่ง พวกคนงานเป็นผู้หาเช่าสินค้า เมื่อใดค่าแรงไม่พอกับค่าเช่าขาย จึงต้องขายค่าแรงที่ทำมาให้นายทุนโดยลดให้นายทุนผู้รับซื้อค่าแรงบาทละ 25 สตางค์ เช่น ทำงาน 4 วัน ใดค่าแรงงานวันละ 75 สตางค์ รวมทั้งสิ้น 3 บาท คนงานขายให้เพียง 2.25 บาท พวกที่อดอยากมากก็กลายเป็นโจรปล้นสะดมเขาหิน โจรผู้ร้ายจึงชุกชุมในระยะนี้³

ส่วนพวกจีนฮั่นยี่ที่เคยรบกวนความสงบสุขของบ้านเมืองอยู่เสมอเมื่อนั้น เมื่อเห็นว่าประเทศอยู่ในภาวะคับขันก็ได้ออกการค้าเร่ในมณฑลต่าง ๆ มากขึ้น มีการยกพวกตีกัน

¹หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เติลิเมล์ ฉบับวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2457 หน้า 2.

²หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เติลิเมล์ ฉบับวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2457 หน้า 2.

³หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เติลิเมล์ ฉบับวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2457 หน้า 2.

กลุ่มรุมทำร้ายชาวเมือง จนรัฐบาลถึงกับต้องส่งกองทหารไปปราบและเมื่อจับผู้ที่มีความผิดร้ายแรงได้ รัฐบาลก็จัดการเนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักร ทำให้ภัยจากพวกอั้งยี่ลดลงบ้าง¹

สำหรับเหตุการณ์อันเกิดจากชาวต่างประเทศบางกลุ่มที่มีใจเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายมหาอำนาจกลางได้ทำการละเมิดความเป็นกลางของไทยในมณฑลต่าง ๆ รัฐบาลก็ได้ดำเนินการปราบปรามเพื่อความสงบสุขเรียบร้อยของบ้านเมืองเสมอมา

ดังจะเห็นได้ว่า รัฐบาลได้ดำเนินการช่วยเหลือความเดือดร้อนที่ประชาชนได้รับรวมทั้งจัดการป้องกันเหตุร้ายในแต่ละมณฑล (รัฐบาลแบ่งการปกครองออกเป็น 16 มณฑล) ที่มีเหตุการณ์รุนแรงมากน้อยตามลำดับ ดังต่อไปนี้

มณฑลในภาคใต้ ส่วนใหญ่ประชาชนได้รับภัยทางเศรษฐกิจมากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมณฑลภูเก็ต และมณฑลปัตตานี เนื่องจากรายได้ของประชาชนทั้งสองมณฑลนี้ขึ้นอยู่กับ การทำการค้ากับต่างประเทศ ครั้นเมื่อสงครามเกิดขึ้น ดิบุกจำหน่ายมิได้เพราะตลาดการค้า ดิบุกในยุโรปปิด เจ้าของเหมืองก็ไม่มีค่าแรงจ่ายให้คนงาน พวกคนงานจึงพากันว่างงาน เป็นจำนวนหมื่นรวมทั้งครอบครัวก็พลอยได้รับความเดือดร้อนตามกันไปด้วย ประกอบกับมี คนงานจากเมืองอื่นเข้าไปหางานทำมากขึ้น เสบียงอาหารจึงขาดแคลนลง โดยเฉพาะเมือง ภูเก็ตนั้นเป็นเมืองที่มีเสบียงอาหารเลี้ยงตนเอง² พอรัฐบาลอังกฤษสั่งห้ามจำหน่ายเสบียง อาหารออกจากหัวเมืองมลายูทั้งหมด เพื่อป้องกันมิให้สิ่งของต่าง ๆ ตกไปถึงมือฝ่ายศัตรู³ ความเดือดร้อนภายในมณฑลภูเก็ตจึงมีมากขึ้น ส่วนมณฑลปัตตานีก็เช่นกัน

ซึ่งเหตุการณ์ทำนองนี้เคยเกิดขึ้นที่เมืองระนองและภูเก็ตมาแล้วในปี พ.ศ. 2409 (ค.ศ. 1866) กล่าวคือ ดิบุกที่เมืองระนองราคาตกต่ำ เจ้าของเหมืองจำหน่ายดิบุกได้เงิน ไม่พอจ่ายให้คนงาน พวกคนงานพากันโกรธแค้นจึงรุมฆ่าเจ้าของเหมืองตาย และรวมกำลังกัน

¹ หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เติลิเมต์, ฉบับวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2458 หน้า 2.

* คุรายละเอียดยในภาคผนวก ด

² หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เติลิเมต์, ฉบับวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2457, หน้า 6.

³ หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์, ฉบับวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2458, หน้า 6.

ไล่ปล้นฆ่าผู้คน เฆมาลยาณบ้านเรือนในเมืองระนองแล้วหลบหนีไป¹ ส่วนที่เมืองภูเก็ตพวกคนงานได้รวมกำลังกันประมาณ 2000 คน ก่อการขบถจะยึดเมืองไว้ แต่เมื่อทำการไม่สำเร็จจึงปล้นทรัพย์และเฆมาลยาณบ้านเรือนราษฎรจนเกิดการจลาจลทั่วเมืองภูเก็ต ถึงกับทางราชการต้องส่งกองทหารไปปราบเหตุร้ายจึงสงบลง²

ในครั้งนั้นก็เช่นกัน ครั้นความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรินทรราชา (ม.ร.ว.สิทธิ สุทัศน์) สมุหนายกกราบบังคมทูลถวายฎีกาขอพระราชทานทรัพย์ 400,000 บาท อุหนุนการทำเหมือง โดยให้เจ้าของเหมืองนำคัมภีร์มาวางไว้เป็นประกัน³ ส่วนปัญหาการขาดแคลนเสบียงอาหารก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหนาทสังฆาจากโรงสี หลัคิดทวงของพระยาโชฎีก 10,000 กระสอบ⁴ และเขาเรือรี้ดของทางอีสเอเซียติคบริทกไปจำหน่ายที่มณฑลภูเก็ตในราคาต้นทุน เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของชาวเมือง⁵ นอกจากนี้ยังทรงออกพระราชกฤษฎีกาห้ามคนงานเข้าไปภายในมณฑลภูเก็ตและปัตตานีชั่วคราว⁶ อีกด้วย

ซึ่งการแก้ไขความเดือดร้อนดังกล่าวมานี้ นับว่าได้แก้ปัญหาคนว่างงานและการขาดแคลนเสบียงอาหารได้เป็นอย่างดี เพราะความยุ่งยากเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็มีอยู่ในระยะต้นของ

¹ สบเด็จพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งราชบัณฑิต, นิทานโบราณคดี, หน้า 341 - 343.

² ค. หน้า 343 - 349.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 3/209 การป้องกันและการจลาจลมณฑลนครศรีธรรมราช ภูเก็ต ปัตตานี

⁴ หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกล็ด, ฉบับวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2457, หน้า 3.

⁵ หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์, ฉบับวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2457, หน้า 6.

⁶ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 3/209 การป้องกันและการจลาจลทางมณฑลนครศรีธรรมราช ภูเก็ต ปัตตานี "พระราชกฤษฎีกาห้ามมิให้กุลีเข้ามาในมณฑลภูเก็ต, ปัตตานี ชั่วคราว ฉบับลงวันที่ 9 และ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2457"

สงคราม พอสถานการณ์กลัลดายลง คิบุกจำหน่ายได้ความเดือดร้อนก็ลดลง

ทางการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในมณฑลภูเก็ต นอกจากตำรวจภูธร ประจำมณฑลจะได้เตรียมการป้องกันไว้แล้ว กระทรวงทหารเรือยังได้จัดเรือรบหลวงพาดิรั้งทวีป และเรือรบหลวงมกุฎราชกุมารนำทหารสองกองร้อยไปช่วยเสริมกำลังอีกด้วย โดยมีนาวาตรีหลวงพลสินธุวานันต์ เป็นผู้บังคับกองนำทหารหนึ่งกองร้อยไปประจำที่เมืองภูเก็ต และนาวาตรีหลวงชาญฤทธิไกรนำทหารอีกหนึ่งกองร้อยไปประจำที่เมืองระนอง¹ กับจัดให้มีกองทหารไปสับเปลี่ยนหน้าที่อยู่เสมอ จนกระทั่งเหตุการณ์วุ่นวายค่อยสงบลง กระทรวงทหารเรือจึงมีคำสั่งเรียกทหารทั้งสองกองร้อยกลับไปในปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ.2458²

สำหรับมณฑลปัตตานี เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยก็ได้มีรับสั่งให้พระยาเคชานูชิต (หนา บุนนาค) สมุหเทศาภิบาลมณฑล ดำเนินการแก้ไขปัญหาลักษณะเดียวกับทางมณฑลภูเก็ต และยังได้จัดเจ้าหน้าที่ตำรวจมีนายร้อยตำรวจภูธร 3 นาย นายสิบ 8 นาย ไปช่วยเหลือกับสงอวาฮูเป็น 100 กระบอกไปสำรองไว้ ทั้งทรงกำชับให้รักษาการณ์ให้เป็นปกติอย่าให้ประชาชนเสียขวัญได้³

¹ แผนกปกครอง กระทรวงทหารเรือ, คำสั่งกระทรวงทหารเรือเดือนเมษายน - มีนาคม พ.ศ.2457, หน้า 319 - 321, "เรื่องจัดทหารไปช่วยระงับเหตุที่มณฑลภูเก็ต ฉบับลงวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2457"

² หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกล็ดเมล์, ฉบับวันที่ 8 กันยายน พ.ศ.2458, หน้า 2.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 3/209 การป้องกันการจลาจลมณฑลนครศรีธรรมราช ภูเก็ต ปัตตานี "ลายพระหัตถ์ กรมพระดำรงราชานุภาพ ถึง พระยาเคชานูชิต ฉบับลงวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ.2457"

ส่วนมณฑลชุมพรและมณฑลนครศรีธรรมราช มีเหตุการณ์ไม่สงบอยู่บ้างแต่ก็ไม่ร้ายแรงเท่าใดนัก กล่าวคือ ในมณฑลชุมพรชาวอินเดียที่เป็นคนในบังคับอังกฤษได้ทำการเรียกรับเงินจากชาวอินเดียที่ทำงานในกรมรถไฟสายใต้ด้วยกัน โดยอ้างว่าจะนำไปใช้ก่อการจลาจลต่อรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย อุปทูตอังกฤษจึงแจ้งให้ทางฝ่ายไทยทราบ และรัฐบาลก็ได้ทำการปราบปรามชาวอินเดียที่กระทำความผิดจนสงบราบคาบ¹

ในมณฑลภาคกลาง มีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้นในมณฑลนครสวรรค์เกี่ยวกับชาวอินเดียที่ชุมนุมกันคิดการร้ายต่ออังกฤษ โดยทางฝ่ายอังกฤษสืบทราบว่ามีชาวอินเดียประมาณ 100 คน ไปชุมนุมกันที่บริเวณปากน้ำโพ เมืองนครสวรรค์พร้อมด้วยอาวุธและดินระเบิดพร้อมกับมีชาวเยอรมัน 2 คนเป็นผู้ทำการยุยงและให้ความร่วมมือ² ส่วนในเมืองตากก็มีเหตุการณ์คล้ายคลึงกันโดยชาวอินเดียได้ออกหนังสือชื่อ "ฉัตร" ปลุกปั่นให้ชาวอินเดียอื่น ๆ ก่อการจลาจลต่ออังกฤษ อุปทูตอังกฤษจึงขอความร่วมมือจากฝ่ายไทยให้ช่วยสืบสวนและปราบปราม³ พระยามหาอำมาตย์ ผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจึงมีคำสั่งถึงพระยาศิริวัชรบุรินทร์ (ศุข โชติกเสถียร) สมุหเทศาภิบาลมณฑล กับนายพันกำรวจกร์โทเลอรให้ไปทำการสืบสวนโดยมีหม่อมเจ้าคำรบ และนายรอนันต์ (ชาวเบลเยียม ที่ปรึกษากระทรวงมหาดไทย) ร่วมสืบสวนด้วย จนได้ความว่ามีชาวอินเดียคิดทำการขบถต่ออังกฤษจริง และได้เตรียมการจับกุม ครั้นชาวอินเดียทราบจึงได้พากันหลบหนีไปทางมณฑลพายัพ แต่ในที่สุคนธ์บรรคาหัวน้ำก็ถูกจับกุมได้ 3 คนคือ ฮัสตันคาน จารีรา และคุคาบุกส์ พร้อมด้วยหนังสือของกลาง⁴

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 2/209 การป้องกันการจลาจลทางมณฑลชุมพร

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 4/209 การป้องกันการจลาจลทางมณฑลนครสวรรค์ "รายงานลับอุปทูตอังกฤษ กราบทูลกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2458" (ฉบับภาษาอังกฤษ)

³ ด.

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 4/209 การป้องกันการจลาจลทางมณฑลนครสวรรค์

เหตุร้ายจึงคอยสังบลง

ส่วนมณฑลในภาคเหนือ ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่ปรากฏว่ามีเหตุการณ์ร้ายแรงนัก เฉพาะในมณฑลพายัพมีชาวอินเดียซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษ 2 คน ลักลอบหนีจากพม่าเข้ามาทางเมืองเชียงใหม่ ทางฝ่ายไทยจึงแจ้งให้สถานทูตอังกฤษทราบ เมื่อทางอังกฤษสอบสวนแล้วจึงขอให้ทางฝ่ายไทยส่งชาวอินเดียทั้งสองกลับไปพม่า¹ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอังกฤษไม่ไว้วางใจโดยเกรงว่าชาวอินเดียทั้งสองจะลอบเข้ามายุยงและชักชวนให้ชาวอินเดียอื่น ๆ ในไทยเป็นปฏิปักษ์ต่ออังกฤษ ประจวบกับขณะนั้นแถบชายแดนระหว่างไทยกับพม่ามีชาวอินเดียจำนวนมากทำการรบกวนรัฐบาลอังกฤษที่พม่าเสมอ สำหรับมณฑลปราจีนก็ไคมีชาวเยอรมันกับชาวเขมร 2 คนหลบหนีเข้ามาเขตไทย โดยอ้างว่าหลบหนีการควบคุมของรัฐบาลฝรั่งเศสที่เมืองพระตะบอง ซึ่งทางฝ่ายไทยก็ได้จัดการควบคุมตัวไว้² อันเป็นการตัดไฟแต่ต้นลมเสียก่อน ส่วนทางมณฑลอุดร รัฐบาลฝรั่งเศสที่ลาวก็ได้ติดต่อขอความร่วมมือให้ทางฝ่ายไทยคอยควบคุมชาวญวนและลาวอย่างใกล้ชิด ซึ่งรัฐบาลไทยก็ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีโดยจัดให้เจ้าหน้าที่ทำการสำรวจอาชญาชนที่ชาวต่างชาติเหล่านี้มีไว้ในครอบครอง³ เพื่อป้องกันเหตุร้ายที่อาจเกิดขึ้นภายในบ้านเมืองเราด้วย

นอกเหนือไปจากความวุ่นวายภายในมณฑลต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว มณฑลอื่น ๆ ที่มีไคกล่าวถึง เช่น มณฑลนครราชสีมา มณฑลอยุธยา มณฑลจันทบุรี ฯลฯ รวมทั้งมณฑลกรุงเทพฯ ไม่ปรากฏว่ามีเหตุการณ์ร้ายแรงแต่ประการใด คงมีแต่ความเดือดร้อนเกี่ยวกับ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209
หมายเลข 6/209 การป้องกันการจลาจลทางมณฑลพายัพ

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209
หมายเลข 1/209 การป้องกันการจลาจลมณฑลปราจีน

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209
หมายเลข 8/209 การป้องกันการจลาจลทางมณฑลอุดร

คนว่างงาน โจรผู้ร้ายชุกชุม และสินค้าราคาแพงกว่าปรกติ เนื่องจากพ้อภัยโอกาส
ขึ้นราคาสินค้า แต่ภายหลังเมื่อรัฐบาลได้วางมาตรการป้องกัน โดยทางกระทรวงมหาดไทย
ได้มีคำสั่งไปกำชับสมุหเทศาภิบาลทุกมณฑลให้ตั้งเตือนบรรดาพ่อค้ามิให้ขายสินค้าแพงกว่าราคา
ปรกติ มิฉะนั้นจะถูกรัฐบาลกำหนดราคากำขาย และให้เจ้าหน้าที่เข้มแข็งประชาชนทราบความ
จริงพร้อมกับขอความร่วมมือจากประชาชนมิให้ซื้อสินค้าที่มีราคาแพงเกินปรกติจากพ่อค้า¹
ราคาสินค้าจึงลดลงบ้าง แต่ถึงกระนั้นสินค้าบางชนิดก็มีราคาแพงกว่าเดิมเล็กน้อยเพราะต้นทุน
มีราคาสูงขึ้นกว่าเดิม²

๑. เนื่องจากการที่ชาวอินเดียได้ละเมิดความเป็นกลางของไทยและได้ก่อความสงบสุข
ของบ้านเมืองทั้งในมณฑลภาคเหนือและภาคใต้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราช
หัตถ์เลขาไปกำชับให้ทางกระทรวงมหาดไทยตรวจตราโดยเข้มงวด และถ้าชาวอินเดียคนใด
คิดการกำเริบต่ออังกฤษก็ให้ทางกระทรวงมหาดไทยจัดการเนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักร
ทันที³ นอกจากนี้ทางกระทรวงการต่างประเทศยังได้ออกคำสั่ง (ชั่วคราว) เพื่อประสงค์จะ
ควบคุมและป้องกันมิให้ชาวอินเดียในไทยก่อการกำเริบขึ้นอีก ดังมีใจความว่า

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1
เล่ม 27 หมายเลข 2/27 รักษาความสงบในมณฑลที่เกิดขึ้นในการสงครามที่ยุโรป "สำเนา
โทรเลขกระทรวงมหาดไทยถึงสมุหเทศาภิบาลทุกมณฑล ฉบับลงวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2457"

² ค. "จดหมายเหตุเรื่องรักษาความเป็นกลาง ของพระยามหาอำมาตย์ กราบ
ทูลกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2457"

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 เล่ม 209
หมายเลข 7/209 เบ็ดเสร็จเรื่องจัดการป้องกันการจลาจลตามหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ
"สำเนาพระราชหัตถ์เลขา ถึงพระยามหาอำมาตย์ ฉบับลงวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2458"

1. นับตั้งแต่วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ.2458 เป็นต้นไป พวกแขกอินเดียที่ประสงค์จะเดินทางออกจากกรุงเทพฯ ไปหัวเมือง ให้มาขอตราเดินทางที่กระทรวงมหาดไทยทุกคน ถ้าไม่มีตราเดินทางจะไม่ได้รับอนุญาตให้ออกนอกกรุงเทพฯ

2. ให้ผู้ว่าราชการเมืองออกประกาศให้พวกแขกอินเดียทราบว่า ผู้ใดประสงค์จะเดินทางไปเมืองอื่นต้องไปขอตราเดินทางและหนังสือประจำตัวจากที่ว่าการเมืองก่อน จึงจะมีสิทธิไปได้

3. พวกแขกที่เดินทางจากพม่าเข้ามาในไทยจะต้องมีหนังสือเดินทางจากเจ้าหน้าท้องถิ่นกำกับมาด้วย ถ้าไม่มีหนังสือนี้จะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามา และหากขัดขึ้นก็ให้ใช้กำลังบังคับ

ถ้าพ้นกำหนด 15 วัน นับตั้งแต่วันที่กำหนดในประกาศนี้ แขกคนใดไม่ไปรับหนังสือเดินทางจะถูกจับกุมตัวส่งเข้ามากรุงเทพฯ¹

เมื่อรัฐบาลได้วางมาตรการป้องกันรัดกุมขึ้น เหตุร้ายจากชาวอินเดียจึงค่อยสงบลง นอกจากนั้นทางกระทรวงมหาดไทยยังได้กำชับไปยังสมุหเทศาภิบาลมณฑลฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ให้เข้มงวดตรวจตราสิ่งของที่มิให้นำเข้าไปภายในมณฑลทางรถไฟ เพื่อปราบปรามการลักลอบนำอาวุธเข้าไป กับให้ระวังเรื่องลูกระเบิดที่เจ้าหน้าที่กรมรถไฟ ป่าไม้ และเหมืองแร่ได้รับอนุญาตให้นำเข้าไปใช้ในกิจการของตนโดยกวัดข้น² ทั้งนี้เพราะเกรงว่า จะมีผู้ลักลอบนำไปใช้ก่อวินาศกรรม เนื่องจากมีชาวเรือลูกระเบิดหลายอยู่เสมอ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 7/209 เบ็ดเสร็จเรื่องจัดการป้องกันการจลาจลตามหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ "คำสั่งกระทรวงการต่างประเทศ เรื่องป้องกันแขกอินเดียก่อความวุ่นวายภายในประเทศ ฉบับลงวันที่ 13 กันยายน พ.ศ.2458"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 7/209 เบ็ดเสร็จเรื่องจัดการป้องกันการจลาจลตามหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ

เหตุการณ์ดังกล่าวมานี้จึงเห็นว่าแม่ไทยจะพยายามรักษาความเป็นกลางตลอดมา แต่ก็มีเหตุการณ์วุ่นวายภายในประเทศอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะมีสาเหตุมาจากภัยทางเศรษฐกิจ และความยุ่งยากที่ชนชาติผู้นิยมประเทศคู่สงครามทั้งสองฝ่ายได้ก่อขึ้นในไทย แต่ถึงกระนั้น ก็มีใครรายแรงจนกลายเป็นการจลาจลเพราะรัฐบาลมิได้นิ่งนอนใจ ได้พยายามแก้ไขปัญหาคือความเดือดร้อนต่าง ๆ ให้ผู้นอนคลายลง เช่น ส่งอาหารไปบรรเทาทุกข์ ช่วยเหลือทางการเงินให้เหมืองแร่ดำเนินงานต่อไป เป็นผลให้พวกคนงานมีงานทำ และกระทรวงคมนาคมยังได้เสนอให้ความช่วยเหลือคนงานประมาณ 4000 คน ได้เข้าทำงานในกรมรถไฟสายเหนือ และสายใต้เป็นเวลา 1-2 ปี เพื่อแก้ปัญหาคนว่างงานได้ชั่วระยะหนึ่ง¹ จึงนับว่ารัฐบาลได้แก้ไขสถานการณ์ไว้ได้

อย่างไรก็ดีในการศึกษาพิจารณาแล้วจะได้พยายามทำให้เป็นกลาง โดยมุ่งศึกษาพฤติการณ์ที่ชนชาติประเทศคู่สงครามทั้งสองฝ่ายได้กระทำการละเมิดความเป็นกลางของไทย แต่เนื่องจากหลักฐานที่กล่าวถึงการก่อความวุ่นวายของฝ่ายนิยมมหาอำนาจกลางมีมาก ส่วนฝ่ายสัมพันธมิตรมีน้อย จึงดูเหมือนว่าฝ่ายมหาอำนาจกลางทำการละเมิดความเป็นกลางของไทยมากกว่า แต่ถาเป็นเช่นนั้นจริงก็อาจพิจารณาได้ว่าเป็นเพราะฝ่ายมหาอำนาจกลางถูกปิดล้อมอยู่ในไทย จึงพยายามสร้างความปั่นป่วนในดินแดนโดยรอบของฝ่ายตรงข้าม เพื่อหาทางตัดทอนกำลังและทำลายเสีย ส่วนฝ่ายสัมพันธมิตรนั้นมิได้ถูกปิดล้อมจึงไม่ได้รับความเดือดร้อน ประกอบกับเยอรมนีก็ไม่มีอาณานิคมติดกับเขตแดนไทย สัมพันธมิตรจึงไม่ต้องกีดก๊วน ได้แต่หาทางควบคุมให้ฝ่ายมหาอำนาจกลางอยู่ในความสงบโดยติดต่อขอความช่วยเหลือให้ไทยปราบปราม ซึ่งเมื่อรัฐบาลได้พิจารณาแล้วเห็นว่าเรื่องใดไม่ผิดต่อหน้าที่ของประเทศเป็นกลาง รัฐบาลก็ได้ให้ความร่วมมือด้วยดี

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 209 หมายเลข 7/209 เม็ดเสร็จเรื่องจัดการป้องกันจลาจลตามหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ

จึงเห็นได้ว่าการที่ไทยรักษาความเป็นกลาง แม้จะมีผลดีที่ประเทศไม่ต้องเข้าสู่สถานะสงคราม แต่ก็มิใช่จะปลอดภัยเหมือนในยามปรกติ เพราะรัฐบาลต้องประสบปัญหาทั้งภายในและภายนอกประเทศ ปัญหาภายในก็คือความยุ่งยากดังกล่าวมาแล้ว ส่วนปัญหาจากภายนอก รัฐบาลต้องระวังมิให้ฝ่ายมหาอำนาจกลางในไทยไปก่อความไม่สงบในเมืองขึ้นของฝ่ายสัมพันธมิตรรอบ ๆ ไทยได้ เพราะสาเหตุนี้อาจทำให้กลายเป็นกรณีพิพาทระหว่างประเทศหรือเป็นเหตุให้สัมพันธมิตรคิดหาทางบีบบังคับจนเป็นผลเสียหายแก่ฝ่ายไทย ประกอบกับขณะนั้นความคิดเห็นของประชาชนชาวไทยก็มีทั้งที่นิยมฝ่ายมหาอำนาจกลาง และฝ่ายสัมพันธมิตร ทางที่ดีสำหรับรัฐบาลในสถานการณ์เช่นนี้ก็คือ การรักษาความเป็นกลางโดยยุติธรรม เพื่อมิให้รัฐบาลต้องรับภาระหนักมากขึ้น และไม่เป็นการละเมิดข้อตกลงว่าด้วยความเป็นกลางที่ได้ทำไว้กับนานาประเทศอีกด้วย

อนึ่งความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ย่อมจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลอยู่บ้างในบางครั้ง เพราะรัฐบาลจำเป็นต้องรับฟังความคิดเห็นของส่วนรวมเพื่อประกอบการดำเนินการในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยหวังเสียงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ จึงสมควรจะได้ศึกษาถึงความคิดเห็นของคนโดยทั่วไปภายในประเทศ รวมทั้งท่าทีของรัฐบาลไทยในขณะนั้น เพื่อประกอบการเปลี่ยนแปลงรัฐประศาสน์นโยบายครั้งสำคัญในตอนต่อไป.

ความคิดเห็นโดยทั่วไปเกี่ยวกับความนิยมในประเทศคู่สงครามแต่ละฝ่าย

เมื่อประเทศไทยประกาศความเป็นกลางในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ประชาชนชาวไทยโดยทั่วไปย่อมเห็นชอบด้วยกับพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพราะความเป็นกลางจะช่วยทำให้ประเทศพ้นจากภัยของสงคราม และนำความสงบสุขมาสู่บ้านเกิดเมืองนอน ซึ่งถึงแม้ว่าประชาชนชาวไทยโดยทั่วไปจะมีภูมิสำเนาอยู่ในชนบท แต่ชาวคราวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของการสงครามโลกครั้งนี้ก็ได้แพร่หลายออกไปจนเป็นที่ทราบกัน ในระยะนั้น ครั้นเมื่อการสงครามขยายขอบเขตกว้างขวางยิ่งขึ้นทุกที และประเทศที่เข้าร่วมในสงครามมิได้จำกัดเฉพาะประเทศในยุโรปเท่านั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าวิตกว่าในอนาคตประเทศไทยอาจต้องเข้าร่วมกับมหาสงครามโลกครั้งนี้ และได้มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการที่รัฐบาลควรระดำเนินนโยบายอย่างใดต่อไป ประกอบกับขณะนั้นภายในจิตใจของคนบางกลุ่มมีความคิดเห็นแตกแยกออกเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายหนึ่งนิยมมหาอำนาจกลางโดยเฉพาะเยอรมนีเป็นสำคัญ อีกฝ่ายหนึ่งนิยมสัมพันธมิตร จึงสมควรที่จะได้ศึกษาถึงความคิดเห็นของกลุ่มคนบางกลุ่มเหล่านี้ รวมทั้งพระราชดำริขององค์พระประมุขของชาติเพื่อประกอบกับเหตุการณ์ในระหว่างการรักษาความเป็นกลางดังกล่าวมาแล้ว

ก. พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในช่วงระยะเวลาแห่งการรักษาความเป็นกลาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งองค์พระประมุขของชาติได้ทรงรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด โดยมีพระราชประสงค์จะให้ เป็นแบบอย่างแก่พสกนิกรไทยโดยทั่วไป แต่ในส่วนลึกแห่งพระราชหฤทัยแล้วยากที่จะมีผู้ใดล่วงรู้ได้ว่าพระองค์ทรงมีพระราชดำริเข้าข้างฝ่ายใด¹

¹ วิจารณ์อมรรตวรักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5, หน้า 12.

เพราะการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการศึกษาวิชาการที่ประเทศอังกฤษเป็นเวลานานถึง 9 ปี จนทรงได้รับประกาศนียบัตรพิเศษออกมาเป็นนายทหารอังกฤษ รวมทั้งการที่ทรงใกล้ชิดสนิทสนมกับบรรดาประมุขของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรอันมีอังกฤษ ฝรั่งเศส เบลเยียม และรัสเซีย มากกว่าประมุขฝ่ายมหาอำนาจกลาง¹ ตลอดจนเมื่อทรงสำเร็จการศึกษาแล้วเสด็จนิวัติสู่ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1902) ก็ได้เสด็จประทับที่สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ทรงได้รับการต้อนรับจากประมุขของประเทศทั้งสองด้วยไมตรีจิตอันดี²

ครั้นต่อมาเมื่อประเทศเหล่านี้เข้าร่วมกันเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร จึงเป็นเหตุให้ผู้คิดกันว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระทัยเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร แต่เนื่องจากขณะนั้นประชาชนชาวไทยยังมีใจนิยมเยอรมนี และมีความรู้สึกไม่เป็นมิตรต่อฝรั่งเศส จึงทำให้พระองค์ไม่สามารถแสดงพระราชประสงค์อย่างเด่นชัดได้

สำหรับพระราชดำริในส่วนพระองค์เกี่ยวกับความนิยมฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดนี้ จากการสืบมาได้พบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยอมรับว่า พระองค์ไม่ทรงนิยมเยอรมันมานานแล้ว ทั้งได้ทรงพยายามชักชวนความประสงค์ของรัฐบาลเยอรมันในการพยายามแสวงหาผลประโยชน์จากไทยเสมอ นับตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระบรมชนกนาถเป็นต้นมา ซึ่งความเรื่องนี้ปรากฏในพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ที่ทรงมีถึงพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ถึงก๊กกฤดากรภายหลังการประกาศความเป็นกลาง ว่า

ในส่วนตัวฉันเอง แม้ว่าเป็นกลางโดยทางราชการ แต่ในใจจริงฉันไม่นิยมเยอรมันแต่ไหนแต่ไรแล้ว แลฉันชอบเธอโดยตรงเพราะเธอก็คงจะเอา

¹ ทีวี มุขระโกษา, พระมหาธีรราชเจ้า, หน้า 53 - 59, 73 - 75.

² ค. หน้า 88 - 89.

ได้เองแล้ว แลพวกเยอรมันก็คงจะเอาได้เหมือนกัน โดยเหตุที่เขารู้สึกว่า
 ฉันทเป็นเครื่องกีดกันในความมั่งคั่งใหญ่ของเขา ในทางการเมืองในกรุงสยาม
 เยอรมันยังไม่ลืมความไม่สมหวังของเขาในเรื่องที่จะขอที่เขาไว้ถ่านในอ่าว
 สยาม ความปรารถนาที่ใกล้จะสำเร็จในรัชกาลก่อน แต่ฉันได้คัดค้านเสมอมา
 แลในเรื่องนี้ไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยในสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงอยู่บ้าง
 ในรัชสมัยของฉันทเอง เยอรมันได้พยายามที่จะเข้าแทรกในกิจการหลายครั้ง
 แลมีความปรารถนาที่จะมีอำนาจในเมืองเรา คราวนี้ได้มาขออนุญาตจะมี
 สถานีวิทยุโทรเลขในทางแหลมมลายู อีกทั้งได้พยายามที่จะมีเสียงเป็นใหญ่
 ในทางการเงินในแบงก์สยามและทั้งในทางการเมืองด้วย แต่ฉันก็ได้ขัดขวาง
 ไว้ทุกทำ¹

เกี่ยวกับเรื่องที่เยอรมันขอสถานที่ตั้งสถานีเชื้อเพลิง (ที่เขาไว้ถ่าน) มีหลักฐานว่า
 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เยอรมันได้กราบบังคมทูลขอพระราช
 ทานเกาะสี่ซึ่งสำหรับตั้งเป็นสถานีเชื้อเพลิง หรือถ้าไม่ได้เกาะสี่ซึ่งก็ขอเกาะใดเกาะหนึ่ง
 สุดท้ายจะพระราชทานพระบรมราชานุญาต และถ้าพระราชทานมิได้ก็จะขอซื้อหรือเช่าแทน
 แต่รัชกาลที่ 5 ไม่ทรงพระราชทานตามความประสงค์ของเยอรมันในครั้งนั้น² ต่อมาบริษัท

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187
 หมายเลข 6/187 รายงานพระองค์เจ้าจรัญ เรื่องการมหาสงครามในยุโรป (ปีก 1)
 "พระราชหัตถ์เลขาถึงพระองค์เจ้าจรัญตักกักฤดากร ฉบับลงวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2457"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187
 หมายเลข 7/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ร่างจดหมายลับพระยาบุรี
 นวราชบุรี ถึง หลวงภาษาปวิวัตร" (ไม่ปรากฏ วัน เดือน ปี)

นอร์คคอยเซอร์ลอยของเยอรมันได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำเรือบรรทุกเชื้อเพลิงไปจอดที่เกาะสีชัง 2 ลำ ครั้นนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะดำรงตำแหน่งรัชทายาทได้กราบบังคมทูลคัดค้านต่อสมเด็จพระบรมชนกนาถ เพราะพระองค์ทรงพระวิตกว่าเรือบรรทุกเชื้อเพลิงทั้งสองลำนี้จะมีได้ใช้เฉพาะในกิจการเรือสินค้าของบริษัทนอร์คคอยเซอร์ลอยเท่านั้น อาจจะเป็นแหล่งเติมเชื้อเพลิงของเรือรบเยอรมันอีกด้วย แต่พระองค์ทรงคัดค้านไม่สำเร็จเพราะสมเด็จพระบรมชนกนาถทรงพระราชทานไปก่อนแล้ว ภายหลังจากเรือบรรทุกเชื้อเพลิงทั้ง 2 ลำ ของเยอรมันเสียหายจนใช้การไม่ได้ 1 ลำ และจมลง 1 ลำ เพราะได้รับภัยจากพายุหรือเหตุอื่นไม่ทราบแน่ชัด ทางบริษัทจึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำเรือใหม่มาแทนอีก 2 ลำ แต่รัชกาลที่ 5 ไม่ทรงพระราชทานให้ เหตุการณ์จึงสงบลงชั่วคราว¹

มาในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมีการเจรจาทางการทูตเพื่อแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับเยอรมัน อุปทูตเยอรมันได้เสนอว่าถ้าจะให้เยอรมันยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในไทย รัฐบาลไทยจะต้องอนุญาตให้เยอรมันตั้งสถานวิทยุโทรเลขทางแหลมมลายูของไทยเพื่อจะได้ใช้ติดต่อกับสถานวิทยุโทรเลขของเยอรมันในแอฟริกาตะวันออก ซึ่งเรื่องนี้ทางฝ่ายไทยประท้วงว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะระยะทางห่างไกลจนเกินกว่าที่จะติดต่อกันได้ อุปทูตเยอรมันจึงยื่นข้อเสนอใหม่ว่าจะใช้ติดต่อกับสถานของเยอรมันในสุมาตรา และชวา ทางฝ่ายไทยจึงตอบไปว่าข้อเสนอของเยอรมันไม่เห็นเป็นการจำเป็นเพราะสถานวิทยุโทรเลขของไทยก็มีอยู่แล้วทั้งในกรุงเทพฯ และที่สงขลา ถ้าเยอรมันประสงค์จะใช้ก็อนุญาตให้ใช้ได้² แม้ในภายหลังอุปทูตเยอรมันจะหาทางเจรจาเรื่องนี้อยู่เสมอ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงเห็นชอบด้วย

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187 หมายเลข 7/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ร่างจดหมายลับพระยาบุรีนวราชนู ถึง หลวงภาษาปวิวัตร (ไม่ปรากฏ วัน เดือน ปี)

² ก.

สำหรับเรื่องที่เยอรมันต้องการจะสร้างอิทธิพลทางการเมืองในไทย และใน
 เบงกัลสยามกัมมาจล^{*} นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบก็และได้ทรงกำหนด
 รัฐประศาสน์นโยบายชัดเจนไว้ ดังปรากฏในร่างจดหมายพระยามุนีวรราช
 นุกการ ที่มีไปถึงหลวงภาษาปรีวัตร อุปทูตไทยประจำประเทศญี่ปุ่น ความว่า

เยอรมันปรารถนาจะเอากรุงสยามไว้ในโอวาทอยู่แล้ว แต่ก่อนการสงคราม
 เช่น จะขอไม่ให้ส่งนักเรียนทหารทั้งบกเรือไปศึกษาที่ประเทศอื่นนอกจาก
 เยอรมนีประการ 1 จะขอให้รับรองว่าบรรดาคนชาวเยอรมันที่รับจ้างรัฐบาล
 สยามอยู่ในเวลานี้ รัฐบาลจะไม่ไล่หรือคัดเอาออกและถึงแม้ว่าคนใดลาออกก็
 ขอให้รับรองว่าจะจ้างคนเยอรมันเข้ามาทำการในหน้าที่แทนผู้ที่ลาออกประการ 1
 จะขอให้ทุนในเบงกัลสยามกัมมาจลเป็นทุนเยอรมันอย่างน้อยถึง 1 และให้ความ
 เด็กชาตินิการเบงกัลนั้นอยู่ในมือแห่งกรมกรเยอรมันที่เบอร์ลิน หรือถ้า
 จะให้ความเด็กชาตินิการอยู่ในมือกรมกรในกรุงเทพฯก็ต้องให้มีคนเยอรมันอยู่ใน
 สภากรมกรนั้นไม่ว่ากึ่งจำนวนของกรมกร และต้องให้สภานายก
 เป็นชาวเยอรมันทั้งผู้จัดการก็ต้องเป็นชาวเยอรมันด้วยทั้งนี้อีกประการ 1
 ซึ่งถ้าแม้ฝ่ายเรายอมในข้อ 1 ข้อใดหรือหลายข้อ ก็เท่ากับยอมตัวเป็นเมือง

^{*} กำเนิดเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม ร.ศ.123 (พ.ศ.2447) ใช้นามว่า "บุคคัลย์"
 (Book Club) แต่ดำเนินการเหมือนธนาคารทุกอย่าง และมาเปลี่ยนนามเป็นบริษัทเบงก
 ลสยามกัมมาจล วันที่ 13 กรกฎาคม ร.ศ.125 (พ.ศ.2449) ในระหว่างสงครามโลก
 ครั้งที่หนึ่งมีผู้จัดการเป็นชาวเยอรมัน ชื่อ นายเอวิลเลเกเป็นผู้รับผิดชอบในกิจการทั้งหมด
 ปัจจุบันคือ ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด

^{**} บันทึกตามกระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อแจ้งให้
 หลวงภาษาปรีวัตรทราบพระราชประสงค์ส่วนพระองค์โดยเฉพาะ โปรดดูรายละเอียดในภาค
 ขผนก ๗

ในคุ้มครองรักษา (Protectorate) ของเยอรมัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงไม่ทรงยอมขึ้นราชทูตเยอรมันเป็นที่ไม่พอใจอย่างยิ่ง สักการะจึงค้างกันมาจนบัดนี้¹

เหตุผลดังกล่าวนี้ เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า นอกจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะไม่ทรงมีพระทัยนิยมเยอรมันเป็นการส่วนตัวแล้ว องค์พระประมุขของชาติยังทรงทราบดีว่า รัฐบาลเยอรมันมีความประสงค์จะแสวงหาอำนาจทางการเมืองและการเศรษฐกิจในไทย จึงทรงหาทางชักชวนไว้เพื่อมิให้เกิดผลเสียแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวมได้

แต่ในส่วนที่แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระทัยนิยมฝ่ายสัมพันธมิตรโดยเฉพาะอังกฤษนั้นปรากฏหลักฐานในเรื่องนี้ว่า

เมื่อแรกเริ่มการสงครามพระองค์ได้ทรงพระราชทานทรัพย์เป็นจำนวนมากแก่หญิงหม้ายและเด็กกำพร้าผู้เป็นภรรยาและบุตรของทหารในกรมทหารราบเบากระริมของอังกฤษที่พระองค์เคยทรงประจำการอยู่ รวมทั้งพระราชทานช่วยเหลือการเรียกรุกกูดของฝ่ายสัมพันธมิตรในไทยอีกด้วย² โดยเฉพาะทางพระราชไมตรีส่วนพระองค์กับพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษนั้นนับว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมยิ่ง กล่าวคือในปี พ.ศ. 2458 สมเด็จพระเจ้าจอร์จแห่งอังกฤษทรงมีพระราชโอรสเลขาทุลัญเจ็ญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

¹ กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187 หนวยเลข 7/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ร่างจดหมายลับพระยามุนีวรามาถึง หลวงภาษาปริวรรต (ไม่ปรากฏ วัน เดือน ปี)

² ตรี มุขระโกษา, พระมหากษัตริย์เจ้า, หน้า 472

ให้ทรงรับพระราชอิสริยยศเป็นนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพบกอังกฤษ¹ และถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะทรงฉลองพระองค์แบบนายทหารอังกฤษ ก็ขอลให้ทรงฉลองพระองค์แบบของกรมทหารราบเบาตะวันออกเป็นกรซึ่งเคยทรงบังคับบัญชามาก่อน

เพื่อเป็นการตอบแทนน้ำพระทัยของสวเจ้าพระเจ้ายอร์ชแห่งอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชโอรสไปทูลอัญเชิญสวเจ้าพระเจ้ายอร์ชให้ทรงรับพระราชอิสริยยศเป็นนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพไทย² เช่นกัน ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการแลกเปลี่ยนพระราชอิสริยยศทางทหารซึ่งกันและกันในระหว่างประมุขของประเทศในยุโรปกับประมุขของประเทศในเอเชีย³

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงแปลเรื่องราวการสงครามจากนิยายสาร และหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษฉบับต่าง ๆ ซึ่งย่อจะเป็นข้อความที่แสดงความเอาใจใส่เข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรลงมาให้ผู้อ่านได้ทราบ และยังทรงพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ลงในวารสารอื่น ๆ โดยเฉพาะวารสารสุนทรสารเพื่อสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ทรงเห็นชอบด้วยกับพฤติกรรมทางสงครามของเยอรมันหลายเรื่อง ก็จะเห็นได้จาก

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 117 หมายเลข 35/117 พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระยศเป็นนายพลเอกพิเศษในกองทัพบกอังกฤษ และพระเจ้าอยู่หัวอัญเชิญพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษให้รับยศนายพลเอกพิเศษในกองทัพสยาม "พระราชโอรสเสด็จพระเจ้ายอร์ชทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2458" (ฉบับภาษาอังกฤษ)

² ก. "พระราชโอรสเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทูล สมเด็จพระเจ้ายอร์ช ฉบับลงวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2458" (ฉบับภาษาอังกฤษ)

³ หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลีเบล์, ฉบับวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2458 หน้า 2.

เรื่อง "การรวมแห่งเรือลูซิเตเนีย"¹ พระองค์ทรงแปลจากหนังสือพิภพไพบูลย์ของอังกฤษโดยใช้พระนามแฝงว่า ราชจิตติ เนติบัณฑิตสยาม เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงกาวบ ทารุณโหดร้ายของเรือกาน้ำเยอรมันที่ทำการรวมเรือโดยสาร "ลูซิเตเนีย" ของอังกฤษ อันเป็นผลให้ผู้โดยสารประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศที่เป็นกลางคือสหรัฐอเมริกาเสียชีวิตถึง 1134 คน และทำให้ประชาชนในประเทศต่าง ๆ พากันโกรธแค้นการกระทำของเยอรมัน ซึ่งเรื่องระบอบสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า เยอรมันทำการฉกกฎหมายระหว่างประเทศและการกระทำนั้นไม่สมควรแก่เกียรติยศของทหารเรือ และชาติเยอรมันเลย

เรื่อง "การยุทธทางทะเลในเก็อนสิงหาคบ"² พระองค์ทรงแปลจากหนังสือพิภพไพบูลย์ของอังกฤษ โดยใช้พระนามแฝงว่า คันหลบ เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงการที่เยอรมันละเมิดความเป็นกลางของประเทศเนมาร์กโดยนำเรือรบเข้าไปทำลายเรือไต้ น้ำชื่อ อี.13 ของอังกฤษซึ่งเดินทางไปเกยหาดทรายฝั่งทะเลของเนมาร์ก เป็นผลให้ประชาชนชาวเนมาร์กโกรธแค้นการกระทำของเยอรมันมาก และรัฐบาลเนมาร์กได้ประท้วงไปยังรัฐบาลเยอรมันซึ่งรัฐบาลเยอรมันก็ได้ออกรับรองแสดงความเสียใจที่ได้ละเมิดความเป็น

¹วารสารสมุทรสาร, ประจำเดือนสิงหาคบ พ.ศ.2458, หน้า 69 - 111.

*การจมเรือลูซิเตเนีย เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สหรัฐอเมริกาประกาศสงครามกับเยอรมนี สำหรับกรณีนี้รัฐบาลอเมริกันกล่าวโทษรัฐบาลเยอรมันว่า เรือกาน้ำเยอรมันทำผิดต่อกฎหมายระหว่างประเทศโดยยิงเรือลูซิเตเนียจน โดยมิได้เตือนล่วงหน้าให้ผู้โดยสารรู้ตัว ซึ่งรัฐบาลเยอรมันยอมรับว่าเป็นความจริง แต่อ้างว่ามีเหตุผลสมควรที่จะต้องทำ เพราะเรือลูซิเตเนียทำผิดกฎเรือโดยสาร คือ

- ก. มีปืนประจำชอนอยู่ และปืนยิงปืนเป็นอยู่ด้วย
- ข. บรรทุกกระสุนดินปืน จึงจมนเร็วเพื่อถูกตอร์ปิโดจากเรือกาน้ำ
- ค. บรรทุกทหารคนาคาไปในเรือ
- ง. บรรทุกของซึ่งกฎหมายอเมริกันห้ามมิให้บรรทุกในเรือโดยสาร
- จ. ใช้เป็นเรือรบสำรองของอังกฤษ

²วารสารสมุทรสาร, ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2458, หน้า. 32-40

กลางของเคนบาร์กในครั้งนั้น

เรื่อง "กิจการของเรือไต้ฟ้าเยอรมัน"¹ พระองค์ทรงแปลมาจากหนังสือพิมพ์ไต้ฟ้าของอังกฤษทรงใช้พระนามแฝงว่า พันหลอม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงกิจการเรือสำเภาของเยอรมันทำการสู้รบไปได้อัลลสความมุ่งหมาย เพราะถูกเรือรบฝ่ายสัมพันธมิตรทำลายไปมาก

เรื่อง "เหตุการณ์ยุทธทางทะเลระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนธันวาคม 2457"² ทรงใช้พระนามแฝงว่า พันหลอม โดยทรงแปลจากหนังสือพิมพ์ไต้ฟ้าของอังกฤษ เป็นข้อความที่เกี่ยวข้องถึงเหตุการณ์รบทางเรือที่ผ่านกันว่า แม้ผลการรบจะไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกัน โดยเด็ดขาด แต่กองทัพเรือของอังกฤษเป็นฝ่ายได้เปรียบในการรบกับเยอรมันเกือบทุกด้าน

เรื่อง "คดีเรือแอมแป"³ ทรงใช้พระนามแฝงว่า พันหลอม และราชวิกิเนติบัณฑิตสยาม โดยทรงบรรยายให้เห็นถึงเล่ห์เหลี่ยมและความทารุณโหดร้ายของเยอรมันในการนำเรือรบชื่อ "เบอเว" มาปลอมเป็นเรือสินค้าออกวิ่งความเรือสินค้าอังกฤษและได้จับเรือ แอมแป ไป ซึ่งการที่เรือรบปลอมของเยอรมันได้ล่อลวงการวิ่งความของเรือรบอังกฤษก็เพราะชักธงชาติอังกฤษหรือธงชาติเป็นกลางปลอมอันเป็นการผิดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ

เนื่องจากเหตุการณ์เรื่องเรือแอมแปนี้จึงทำให้อังกฤษคอยระวังเรือสินค้าเยอรมันที่จอดอยู่ในท่าเรือของประเทศเป็นกลางมิให้ออกไปวิ่งความเรือสินค้าอังกฤษ โดยเฉพาะประเทศไทยก็มีเรือสินค้าเยอรมันอยู่หลายลำ เรือรบของอังกฤษจึงได้แล่นตรวจในอ่าวไทยอยู่เสมอ และอุปทูตอังกฤษก็ได้ขอความร่วมมือให้รัฐบาลไทยช่วยสืบสวนและระบับระวังเรือสินค้าเยอรมันดังกล่าวแล้ว

¹วารสารสมุทรสาร, ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2458, หน้า 74 - 82

²วารสารสมุทรสาร, ประจำเดือนเมษายน พ.ศ.2458, หน้า 12 - 43.

³วารสารสมุทรสาร, ประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2459 หน้า.

ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมีประชาชนชาวไทยนิยมเยอรมัน และต้องการจะให้รัฐบาล ประกาศสงครามเข้าร่วมกับประเทศเยอรมนีนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นชอบด้วยทั้งทรงมีกระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับคนไทยเหล่านั้นว่า เป็นพวกที่ไปรู้จริง กับพวกที่หลงผิด ถึงปรากฏข้อความในร่างจดหมายพระบรมราชโอรสว่า

กรั้นเพื่อการสงครามในยุโรปได้เริ่มขึ้นแล้ว มีคนไทยบางพวกซึ่งมีความคิดกัน ๆ รู้เท่าไปถึงการ ได้พากันแสดงความเห็นเอาใจช่วยเยอรมัน และอยากให้ฝรั่งเศสแพ้ โดยกล่าวว่าฝรั่งเศสได้ทำท้าวเจ้าเขี้ยมกับไทยเรามากนัก ถ้าแพ้ก็จะสาแก่ใจ ส่วนเยอรมันนั้นบางคนก็เห็นแก่เพียงว่าเขาไปได้ทำอะไรได้ไทยเราเจ็บแค้น และไม่คิดเห็นว่าเขาจะคิดรังแกไทยเราอย่างไรเลย จึงควรเอาใจช่วยเขา คนพวกนี้นับว่าเป็นพวกที่เรียกว่า "รู้น้อยผลอยรำคาญ" เพราะไปไปก็หาว่ารู้จริงเห็นจริง

แต่ยังมีอีกพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นเกราะหลักของเราที่อยู่สืบมากนัก คือพวกที่แสดงออกโดยตรง ๆ ว่าเยอรมันเขาได้มีบุญคุณแก่ไทยเรามาก ด้วยประการต่าง ๆ และเขาเป็นครูเรา เราได้รับความรู้ความรู้งเรื่องจากเขา และเขาสมควรเป็นผู้ที่ช่วยชาติไทยเราให้ดำรงความเป็นไทยไว้ได้ โดยยกยอชักจูงอวดกับฝรั่งเศส คนพวกนี้กล่าวว่าเขาได้โดยมากเป็นผู้ที่ได้ไปศึกษาวิชาการในประเทศเยอรมนี ถูกปั้นหัวให้นิยมเยอรมนีว่าเป็นผู้กู้โลกหรือเลี้ยงโลกทั่วไปถูกสอนมาแล้วให้นิยามบรรดาชาติทั้งปวงในบูรพาทิศเป็นเยอรมันเป็นมหาอำนาจอันประเสริฐ ถ้าใครเอาเยอรมนีเป็นสวามิภักดิ์ก็จะไถ่ถอนเป็นอิสระและได้จำเริญรุ่งเรืองต่อไปได้¹

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187 หมายเลข 7/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ร่างจดหมายลับพระยาบวรนิวราชรุ ถึง หลวงภาษาปริวรรต (ไปปรากฏ วัน เดือน ปี)

เรื่องราวต่าง ๆ ดังได้กล่าวมานี้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระทัยนิยมข้างฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอังกฤษมากกว่าฝ่ายมหาอำนาจกลาง แต่ในทางราชการทรงวางพระองค์เป็นกลางอย่างแท้จริง เพราะทรงต้องรับผิดชอบต่อคนไทย และออสเตรเลีย-อังกฤษเป็นอย่างดี ปีที่ไปโปรดก็เพียงการเสด็จไปในงานการกุศลของชนสองชาติเท่านั้น¹ ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับการรักษาความเป็นกลางก็ได้ทรงกำหนดเป็นรัฐประศาสนนโยบายโดยเคร่งครัดมาแล้ว

ข. ความคิดเห็นของข้าราชการไทยบางกลุ่ม

เนื่องจากข้าราชการไทยในสมัยนั้นเป็นจำนวนมาก ความคิดเห็นก็ย่อมจะแตกต่างกันไป และถึงแม้ว่าข้าราชการโดยทั่วไปจะรู้สึกนิยมความเป็นกลาง แต่ถ้าวะถึงการศึกษาถึงความรู้สึกนิยมในประเทศผู้สงครามฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแล้วก็จะเห็นได้ว่า

ในหมู่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นหลายท่านที่มีความคิดเห็นนิยมฝ่ายสัมพันธมิตรมากกว่าฝ่ายมหาอำนาจกลาง ซึ่งอาจเป็นเพราะหลายท่านได้มองเห็นการไกลว่าชัยชนะในครั้งที่จะเป็นของสัมพันธมิตรอย่างแน่นอน และในบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เหล่านี้มี

กรมหลวงพิทยเกตุโลกพรชนาถ ผู้ทรงเป็นพระอนุชาผู้ใกล้ชิดและทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก หวังทรงได้รับการศึกษาจากรัสเซียและมีประสบการณ์มากในกองทัพรัสเซีย จึงย่อมจะมีพระทัยนิยมสัมพันธมิตร² ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อประเทศไทยประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรเลีย-อังกฤษ เสด็จในกรมก็ทรงยอมรับว่าท่านทรงเห็นชอบและสนับสนุนด้วย ซึ่งเรื่องนี้หลักฐานปรากฏในบันทึกพระดำรัสส่วนพระองค์ที่ทรงมีไปถึงพระยามุนีวรามา

¹ ทวี มุขระโกษา, พระราชพิธีราชเจ้า, หน้า 471 - 472.

² พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า 613

ว่า "การที่ประเทศสยามได้ประกาศสงครามแก่ประเทศเยอรมันและเจ้าสเตรียครั้งนี้... ข้าพเจ้าเป็นผู้เห็นชอบด้วยและสนับสนุนทางนี้อย่างเต็มที่"¹ และประจักษ์นิธานในเรื่องนี้ยังปรากฏอยู่ในพระนิพนธ์ของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (โอรสกรมหลวงพิทยูโลกประชานาถ) ซึ่งได้กล่าวยืนยันพระดำริของสภเถลิงระบอบว่า "ในการสงครามครั้งนี้ และในพระราชสงครามต่อมา ข้าพเจ้าทราบว่าเราได้ทรงเห็นด้วยกับทุกกระหนาบลง (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว...ผู้เขียน) ทุกประการ ทั้งได้สนับสนุนอย่างเต็มที่โดยทุกวิถีทางที่จะทรงทำได้"²

สำหรับกรมขุนสุโขทัยธรรมราชา (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7) ซึ่งขณะนั้นยังทรงศึกษาอยู่ในอังกฤษ และทรงมีตำแหน่งเป็นนายทหารอังกฤษในกรมปืนใหญ่ก็มิได้มีพระทัยเข้าข้างสเปนขึ้นกร โดยได้แสดงพระประสงค์จะเสด็จไปทำการรบในกองทัพอังกฤษจนถึงกับทรงทูลขอให้สเปนเสด็จไปช่วยรบด้วยเหลือ แต่สเปน พระเจ้าจอร์จก็ทรงช่วยมิได้เพราะเสด็จในกรมมิได้ทรงเป็นกษัตริย์ในบังคับอังกฤษ³

ทางฝ่ายกรมพระยาเทวะวงศ์ วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศก็ทรงสนิทสนมกับทูตอังกฤษมากกว่าทูตของประเทศใดและทรงนิยมข้างอังกฤษมาก ซึ่งเรื่องนี้ก็ปรากฏในบันทึกพระดำริกรมหลวงพิทยูโลกประชานาถเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่าท่านทรงเห็นจริงด้วยและทรงเชื่อว่าจะมีผู้มีความเห็นเช่นเดียวกับท่านราชทั้งชาวต่างประเทศอื่น ๆ ด้วย เพราะ "เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทรงสนิทสนมและทรงเชื่อฟังนับถืออังกฤษมาก

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 6/223 เรื่องส่งเขลยก็ไปประเทศออสเตรีย อิตาลี และยุโรป "บันทึกพระดำริของกรมหลวงพิทยูโลกประชานาถ ถึง พระยาบุรุษรัตนราช บันดาลวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2460

² พระเจ้าจอร์จที่เซอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เกิดวังปารุสก์ เล่ม 1, หน้า 213,

³ พระเจ้าจอร์จที่เซอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า 614.

ทรงหาวิธีในกิจการทุกอย่างทุกอย่างกับทูตอังกฤษ สิ่งเกิดอยู่ในขณะนั้นทูตอังกฤษทูลว่าที่ปรึกษา
ราชการต่างประเทศแทนพระกัลยา ณ ไมตรี หรือมิสเตอร์บิตกิ้นนั้นที่เกียวก¹

อีกท่านหนึ่งคือ เจ้าพระยาบวรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลซึ่งเป็นข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดและเป็นที่ยอมรับของพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาก
จนถึงกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีลายพระหัตถ์เลขาส่วนพระองค์ไปแจ้งให้ทราบว่า
พระองค์ทรงนิยมสัมพันธ์กับใครและไม่ทรงนิยมเยอรกับกับขอให้เจ้าพระยาบวรราชคอยรายงาน
การสืบสวนและสะกดยกพวกที่นิยมเยอรมัน รวมทั้งทรงมอบหมายหน้าที่สำคัญเพื่อเตรียม
การป้องกันเหตุร้ายที่อาจเกิดขึ้นก่อนการประกาศสงคราม²

ส่วนข้าราชการไทยในต่างประเทศบิรรการอัครราชทูตไทยประจำประเทศสัมพันธ
มิตรและข้าราชการที่ไปศึกษาอยู่ก็มีความคิดเห็นเอนเอียงข้างฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะ
ผู้ที่นับมหาตมาสำคัญยิ่งก็คือ พระองค์เจ้าวรญาณฤตดิ กฤดากร อัครราชทูตไทยประจำปารีส
ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้ทรงมีลายพระหัตถ์มากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ให้ทรงทราบเกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามในยุโรป และทรงมีพระดำริเข้าข้างสัมพันธมิตร
ตลอดมา³ อีกทั้งพระยาพิพัฒน์โกษา อัครราชทูตไทยประจำกรุงโรม ประเทศอิตาลีก็ได้
มีรายงานมากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า โดยส่วนตัวท่านนั้นมีใจนิยม

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223
หมายเลข 6/223 เรื่องส่งเขลยศึกไปประเทศออสเตรเลีย อิตาเลีย และยุโรป "บันทึก
พระการของกรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ ถึงพระยาบุรณวารามณู ฉบับลงวันที่ 6
สิงหาคม พ.ศ. 2460"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามกับเยอรมันและราชอาณาจักรสยามชาติศัตรู
ออกจากราชการ (ปีก 1) "ลายพระหัตถ์เลขาถึงเจ้าพระยาบวรราช ฉบับลงวันที่ 3
มิถุนายน พ.ศ. 2460"

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187
หมายเลข 6/187 รายงานพระองค์เจ้าวรญาณเรื่องการมหาสงครามในยุโรป (ปีก 1, ปีก 2)

อังกฤษ จะต้องพยายามรักษากวายเป็นกลางระหว่างพวกทูตทั้งสองฝ่ายในอดีตรื้อบให้กลายเป็นผลเสียหายแก่ประเทศชาติได้ ดังนั้นความว่า "นับแต่ในน้ำใจข้า พระพุทธเจ้า จะดำเียงอยู่ข้างฝ่ายอังกฤษสักปานใดก็ดี ก็ไม่ให้เป็นอัมปราชัยขึ้นได้¹ ส่วนอีกท่านหนึ่งคือพระยาประภากรวงษา อัครราชทูตไทยประจำวอชิงตันประเทศสหรัฐอเมริกา ก็เป็นผู้ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ให้คอยสืบข่าวความเคลื่อนไหวของเยอรมันในต่างประเทศ และรายงานข่าวที่รัฐบาลเยอรมันเอาใจชอบมาไว้มากมายทางฝ่ายไทย ซึ่งพระยาประภากรวงษาก็ได้มีรายงานมากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบเกี่ยวกับเรื่องราวของเยอรมันเสมอ²

จึงเห็นได้ว่าในบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีอยู่หลายท่านที่มีความเห็นนิยมฝ่ายสัมพันธมิตรมากกว่าฝ่ายมหาอำนาจกลาง และเรื่องนี้หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ได้ลงพิมพ์แสดงความเห็นว่า "เวลานายชั้นผู้ใหญ่หรือนายของรัฐบาลสยามโปร (นิยบ. ยูเนียน) ล้มเหลวอยู่สิ้น"³

ในทางตรงกันข้ามข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ตำแหน่งสูงและนิยมเยอรมันก็มีอยู่เช่นกัน

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187 หมายเลข 3/187 เรื่อง โปรเกล้าฯ ให้ทูตระวังเหตุการณ์เกี่ยวในทางราชการในกรวามหาสงคราม "รายงานพระยาพิพิธโกษา กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2457"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187 หมายเลข 3/187 เรื่อง โปรเกล้าฯ ให้ทูตระวังเหตุการณ์เกี่ยวในทางราชการในกรวามหาสงคราม "รายงานพระยาประภากรวงษา ถึง พระยารัษฎานุประดิษฐ์ ฉบับลงวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2457"

³ หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์, ฉบับวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2460, หน้า 2.

แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบดี ถึงกับทรงมีพระราชหัตถ์เลขาไปปรารภให้ พระองค์เจ้าจรัสฯ ตักคึกฤดากร ทรงถามมีความว่า "มีคนบางคนซึ่งได้อยู่ในตำแหน่งสูง ๆ แสดงความเอาใจช่วยเยอรมัน และอยากให้เยอรมันชนะ..."¹ และได้ทรงมีกระแสพระราชดำรัสแก่พระยาบุรุษรัตนราชู เกี่ยวกับพวกที่นิยมเยอรมันว่า พวกที่นิยมเยอรมันจักมีอยู่ในหมู่ผู้ที่ไปศึกษาในประเทศเยอรมนีกับบรรดาญาติพี่น้องของกันเหล่านั้น ประกอบกับการที่แก่เหล่านั้นเป็นกนชั้นสูง จึงทำให้การพุกกุธเรื่องความสามารถของเยอรมันเป็นที่เชื่อถือของคนอื่น ๆ ยิ่งขึ้น² ซึ่งกล่าวเรื่องนี้ย่อเป็นที่ยึดถือว่าในหมู่ข้าราชการที่มีตำแหน่งสูง และผู้มีใจนิยมเยอรมนีนั้นน้อยเป็นจำนวนน้อย

แต่จากการศึกษาไปพบหลักฐานว่ามีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านใดในขณะนั้นมีความเห็นนิยมเยอรมันมากกว่าฝ่ายสลับพันธุปิตร์ จะบีก็แก่กรบขุนสงฆลานกรินทร์* ซึ่งขณะนั้นทรงศึกษาอยู่ในเยอรมนีพร้อมกับนักเรียนทหารไทยได้แสดงความเอาใจเข้าข้างเยอรมนี โดยกรบขุนสงฆลานกรินทร์ ทรงให้พระโอรสเสวยกราบหลอกรับหลวงพิณุโลกประชานาถ และกรบหลวงนกรสวรรค์วินิต แสดงความถึงพระทัยที่จะทรงสักรอยู่ในกองทัพอเยอรมันต่อไป ดังมีใจความว่า ถ้าแม้พระองค์ท่านจะทรงลาออกจากกองทัพอเยอรมันในขณะที่บ้านเมืองเขากับขึ้น ก็เหมือนกับสลับพันธุ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187
หมายเลข 6/187 รายงานพระองค์เจ้าจรัสฯ เรื่องการมหาสงครามในยุโรป (ปีก 1)
"พระราชหัตถ์เลขาถึงพระองค์เจ้าจรัสฯ ตักคึกฤดากร ฉบับลงวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2457 "

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187
หมายเลข 7/187 หนังสือลับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ร่างจดหมายลับพระยาบุรุษรัตนราชูถึงหลวงภาษาปริวรรต" (ไม่ปรากฏ วัน เดือน ปี)

* สมเด็จพระบรมชนกนาถในรัชกาลที่ 8 และรัชกาลปัจจุบัน

ที่รัฐบาลเยอรมันมีต่อท่าน และเมื่อสงครามสงบแล้วจะกลับเข้าไปทรงศึกษาในกองทัพเรือ เยอรมันอีกก็จะเป็นการเสียพระเกียรติยศทางทหาร (Military Honour) จึงมีพระประสงค์จะทรงขู่ในกองทัพเรือเยอรมันอีก¹ และความเรื่องนี้ก็มีหลักฐานปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนพระทัยว่า กรมขุนสงขลานครินทร์ทรงมีพระประสงค์จะช่วยรัฐบาลเยอรมันจริง²

ภายหลังเรื่องราวได้ยุติลงเพราะเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชโอรสไปแจ้งให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอทราบถึงความจำเป็นที่จะต้องทรงลาออกจากกองทัพเรือเยอรมัน (รวมทั้งพระโอรสของกรมหลวงพิทยูโลกประชานารถ และกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ที่ได้ทรงห้ามปรามในเรื่องเดียวกันนี้) แต่ปรากฏว่าพระราชโอรสและพระโอรสทั้งหมดถูกเจ้าหน้าที่เยอรมันยึดไว้ ครั้นเมื่อรัฐบาลเยอรมันทราบเรื่องจึงออกคำสั่งได้ นายทหารไทยที่อยู่ในกองทัพเยอรมันออกจากราชการทุกคน กรมขุนสงขลานครินทร์จึงได้เสด็จกลับประเทศไทยในเวลาต่อมา

ส่วนเรื่องราวเกี่ยวกับคณะนายทหารไทยที่ได้รับการศึกษาจากเยอรมนีจนมีเงินยิบและพுகสรเสรีความสามารถทางทหารของเยอรมันนั้น กรมหลวงพิทยูโลกประชานารถก็ทรงยอมรับว่ามีอยู่จริง ดังปรากฏในลายพระหัตถ์ของพระองค์ท่านว่า "เรื่องนายทหารไทยซึ่งได้ไปรับความเล่าเรียนในประเทศเยอรมันนั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เป็นการปลาคือคนที่คนใจซึ่งเขลาหรือมีความรู้น้อยแล้วก็เป็นเยอรมันจักแลมีเสียงดังในเรื่องเยอรมันวิเศษต่าง ๆ..."³

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 187 หมายเลข 7/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ร่างจดหมายลับพระยาบุรุษรัตนราชภู ถึงหลวงภาษาปวิวัตร" (ไม่ปรากฏ วัน เดือน ปี)

² ก.

³ ก. "ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิทยูโลกประชานารถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457"

เฉพาะทหารเรือนั้นกรมหลวงพิศณุโลกประชานารถทรงสืบสงนจนทราบว่ามิใช่เขียนบทความเกี่ยวกับนโยบายของทหารเรือลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ ไปเห็นชอบด้วยกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงนิยมสัมพันธไมตรี¹ ทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบคืบว่าในหมู่ทหารเรือมีใจนิยมเยอรมัน² ที่เป็นเช่นนี้เพราะนายทหารเรือของไทยได้รับการฝึกหัดจากเยอรมัน และกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือเคยทรงศึกษาที่ประเทศเยอรมนี ทหารเรือจึงพากันนิยมตามไปด้วย แต่แท้จริงกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ทรงวางพระองค์เป็นกลางแต่ต้นมา

เรื่องนี้เวอร์จิเนีย ทอมป์สัน (Virginia Thompson) ได้เขียนไว้ว่าในเวลานั้นคณะทหารมีใจนิยมเยอรมันมากกว่าสัมพันธไมตรี เพราะคณะทหารได้รับการฝึกหัดจากเยอรมันจนถึงกับมีความกึกก้องขัดแย้งกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพวกราชสำนักที่นิยมสัมพันธไมตรี³ และภายหลังฮอลล์ (Hall) ได้เขียนไว้ว่า "...ครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2460 (ค.ศ. 1917) คณะทหารส่วนหนึ่งที่นิยมเยอรมันได้วางแผนการปฏิวัติเพราะไม่พอใจ

¹ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แพบ 187 หมายเลข 7/187 หนังสือลับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457"

² กองจกหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แพบ 187 หมายเลข 6/187 รายงานพระองค์เจ้าจรัญ เรื่องการมหาสงครามในยุโรป (ปีก 1) "พระราชหัตถ์เลขาถึงพระองค์เจ้าจรัญตักกฤดากร ฉบับลงวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2457"

³ Virginia Thompson, Thailand : The New Siam, p.197.

* ครั้งแรกเป็นการวางแผนปฏิวัติในปี พ.ศ. 2455 (ร.ศ. 130)

ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนิยมสัมพันธไมตรี"¹ ซึ่ง ทาลิง (Tarling) ก็ได้เขียนสนับสนุนว่าได้มีการวางแผนปฏิวัติในปี พ.ศ.2460 จากคณะทหารที่ได้รับการฝึกหัดจากเยอรมัน²

แต่จากการศึกษาเอกสารทางฝ่ายไทย ไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานใดที่กล่าวถึงการวางแผนปฏิวัติของคณะทหารไทยที่ได้รับการฝึกหัดจากเยอรมันในครั้งหลังนี้ และในพระนิพนธ์ของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ก็ได้ทรงกล่าวว่า ไม่เคยทรงได้ยินว่ามีแม่จะไ้พูดตามพระองค์เจ้าธานี ท่านก็ว่าไม่เคยทรงได้ยินเรื่องนี้เช่นกัน³

ทางฝ่ายข้าราชการชั้นผู้น้อยที่มีความเห็นเข้าข้างเยอรมนีก็มีอยู่เช่นกัน และจากการศึกษาได้พบว่ามีข้าราชการบางคนเอาใจช่วยเยอรมนี เช่น หม่อมเจ้าสมบุญศักดิ์ และ พระโสภณเพชรรัตน์ ซึ่งทั้งสองคนนี้เป็นผู้นิยมเยอรมนีมาก โดยเฉพาะหม่อมเจ้าสมบุญศักดิ์เป็นตัวยกตัวที่สำคัญได้สรรเสริญความเก่งกล้าสามารถของเยอรมันและชักชวนให้คนอื่น ๆ เห็นคล้ายตาบอยู่เสมอ⁴ ส่วนพระโสภณเพชรรัตน์ก็เช่นกัน ได้พูดคุยกับเจ้าพระยาอภัยราชาเพื่อชักชวนให้ท่านเห็นด้วยกับความกึกของชนในเรื่อ้นิยมเยอรมัน ดังมีความว่า

¹D.G.E. Hall, A History of Southeast Asia, p.673. "The second in 1917, was also a military plot, caused by dislike of the king's pro-Allied sympathies on the part of the pro-German section of the army."

²Nicholas Tarling, Southeast Asia Past and Present, p.221.

³พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, หน้า 590.

* เสมียนหลวงยกอาวุธ ทำหน้าที่เขียนแบบฝึกหัดปืนใหญ่ อยู่ในกรมเสนาธิการทหารบก

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187 หมายเลข 7/187 หนังสือลับเกี่ยวกับมหาสงครามฯ "ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ.2457"

...เวลานี้เมื่อสัก 6 เดือนล่วงมาแล้ว อังกฤษกับฝรั่งเศสเอ๋ย (อ่อนกำลัง...ผู้เขียน) เต็มที่อยู่แล้ว เพราะในสนามรบเยอรมันก็รุกเข้าไปทุกที และอินเดียจะเป็นเขตทั้งเมือง แลเมืองญวนก็เหมือนกัน เพราะฉะนั้นเห็นถึงเวลาที่การกรุงสยามจะฉวยเอาโอกาสอันนั้นเพื่อรีบเข้าไปยึดไซ่ง่อน จะได้มีทางได้เมืองเขมรคืน กับกล่าวด้วยว่ารัสเซียจะหันไปเข้าข้างเยอรมัน และญี่ปุ่นก็จะไปเข้าข้างนั้นด้วย¹

และจากการสืบสวนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทำให้พระองค์ทรงทราบว่า พระโสมภพเพชรรัตน์ เป็นผู้มีความคิดเห็นนิยมเยอรมันมาก ทั้งเคยพูดกับบิดาของตนว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระสติปัญญาที่ทรงนิยมสัมพันธมิตร ดังปรากฏในลายพระราชหัตถ์เลขาส่วนพระองค์ที่ทรงไปไปถึงเจ้าพระยาบวรราช ความว่า "มีคน 1 ที่ฉันได้ทราบอยู่ว่าเป็นผู้โปรเยอรมันอย่างรุนแรง คือพระโสมภพเพชรรัตน์... และอาศรัยเหตุไปผู้เข้าไต่ทั้งกับจีนและไทย จึงนับว่าเป็นผู้ที่อาจจะพูดคุนได้มากที่สุดทีเดียว ได้ทราบข่าวว่าเมื่อเร็ว ๆ นี้เองได้ไปพูดกับบิดาเอ็งว่าเป็นอย่างนั้น"²

อย่างไรก็ดีแม้ว่าบุคคลเหล่านี้จะมีความคิดเห็นเข้าข้างเยอรมนี แต่ก็มิใช่เป็นบุคคลสำคัญจนถึงกับจะเป็นผู้นำทางความคิดเห็น หรือมีอิทธิพลพอที่จะทำให้คนส่วนใหญ่เห็นคล้อยตามความคิดเห็นของคนเหมือนกับบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงย่อมจะไม่ปล่อยผลกระทบกระเทือนก่อนนโยบายรักษากว้างเป็นกลางของรัฐบาลมากนัก แต่การกระทำของบุคคลเหล่านี้ก็นับว่าเป็นการผิดความเป็นกลาง ที่ได้ไปแสดง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 2/223 รายงานกระทรวงนครบาลจับชะเลยและเรือชะเลย "พระราชหัตถ์เลขาส่วนพระองค์ ถึง เจ้าพระยาบวรราช ฉบับลงวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2460"

² ค.

ความคิดเห็นชักชวนให้ผู้อื่นประพฤติผิด ซึ่งในภายหลังบุคคลทั้งสองก็ได้รับการตักเตือนจากผู้บังคับบัญชาให้ระลึกถึงหน้าที่ของความเป็นกลาง เรื่องราวจึงยุติลง

จึงกล่าวได้ว่าในหมู่ข้าราชการไทยยังมีความคิดเห็นแบ่งแยกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็มีเจตนารมณ์สัมพันธไมตรี ส่วนข้าราชการชั้นผู้น้อยและคณะทหารบางกลุ่มมีเจตนารมณ์เยอมนี่ ความคิดเห็นของคนสองกลุ่มจึงขัดแย้งกันจนเป็นการยากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงตัดสินพระทัยอย่างเปิดเผยได้ ประกอบกับกลุ่มคนเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง และมีอำนาจอยู่ในกำมืออาจจะก่อให้เกิดความวุ่นวายภายในจนกลายเป็นการจลาจลทำให้สถานการณ์ซึ่งไม่สงบอยู่แล้วกลับทวีความรุนแรงขึ้นได้ แต่ก็นับว่าเป็นคราวเคราะห์ดีของประเทศชาติที่กลุ่มข้าราชการเหล่านี้มีจำนวนน้อยและเพียงแต่ขัดแย้งกันทางความคิดเห็นเท่านั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามจึงไม่มีเหตุร้ายเกิดขึ้น

ค. ความคิดเห็นของประชาชนชาวไทยบางกลุ่ม

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเยอรมนีเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2404 (ค.ศ. 1861) นับตั้งแต่ เคานต์ ฟรีดริช อัลเบรคท์ ชูเลนเบอร์ก อัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มของรัฐบาลเยอรมันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ ก็ได้มีชาวเยอรมันเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารและติดต่อทางการค้ากับไทยมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าก่อนหน้าที่สงครามโลกครั้งที่หนึ่งจะเกิดขึ้น กิจกรรมค้าของเยอรมันในไทยเจริญมาก เยอรมันส่งสินค้ามาจำหน่ายในไทยคิดเป็นเงินประมาณ 6,645,645 บาท

¹ ฮันส์ บิดเดอร์ (Hans Bidder), 100 ปีแห่งมิตรภาพไทยเยอรมัน 1862 - 1962 (Hundert Jahre Deutsch-Thailandische Freundschaft), ฉบับภาษาไทย, หน้า 13.

และออสเตรเลีย-ฮังการี ประมาณ 184,750 บาท¹ ซึ่งนับเป็นเงินจำนวนมากในระยะนั้น ประกอบกับสินค้าเยอรมันได้รับความนิยม เชื่อถือว่าเป็นสินค้าที่มีคุณภาพดีกว่าของชาติอื่น จึงได้รับความนิยมนิยมจากไทยอย่างแพร่หลาย²

ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะเห็นได้ว่าชาวเยอรมันเป็นผู้มีอิทธิพลได้พยายามทำตนเป็นมิตรของชาวไทยอยู่เสมอ ไม่มีนิสัยถือตัวและในการพบปะสนทนาหรือติดต่อกัน ชาวเยอรมันโดยมากมักจะพูด ภาษาไทย เพราะจะหาคนไทยพูดภาษาเยอรมันได้ยาก จึงทำให้มิตรภาพของไทยและเยอรมันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น³ ประกอบกับด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐบาลไทยกับรัฐบาลเยอรมันก็ไปมีกรณีพิพาทเกี่ยวกับปัญหาเขตแดนจนเป็นผลให้ไทยต้องเสียดินแดนไปเหมือนกับฝรั่งเศสและอังกฤษ ที่ได้ก่อสร้างความไม่พอใจให้แก่ชาวไทยในอดีต

เฉพาะฝรั่งเศสนั้น ฮอลล์ (Hall)⁴ เขียนไว้ว่า ชาวไทยมีความรู้สึกเกลียดชังฝรั่งเศสอย่างรุนแรง⁴

¹หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2460 หน้า 3.

²จอมอมรรตวรักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5 หน้า 11.

³ค. หน้า 10.

⁴D.G.E. Hall, A History of Southeast Asia, p.674.

คงจะเห็นได้ว่า ฝรั่งเศสนั้นเคยมีกรณีพิพาทกับไทยหลายครั้งจนเป็นผลให้ไทยต้องสูญเสียดินแดนแก่ฝรั่งเศสถึง 5 ครั้ง*

ส่วนอังกฤษก็ได้ผนวกเอาดินแดนภาคใต้ของไทย คือ รัฐไทรบุรี กาลันตัน ตรังกานู และปลิศ ไปรวมกับแหลมมลายูของอังกฤษในปี พ.ศ.2442 (ค.ศ.1899) เพื่อแลกกับสิทธิทางการศาลของไทย และให้ไทยกู้เงินลงทุนในกิจการรถไฟสายใต้¹

กรั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี ก็ได้ทรงปรึกษากวามเห็นกับกรบหลวงพิณุลอกประชานารถเกี่ยวกับความรู้สึกของชาวไทยในเรื่องนี้ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอก็ทรงมีลายพระหัตถ์

* ครั้งที่ 1 ใน พ.ศ.2410 (ค.ศ.1867) เสียส่วนใหญ่ของประเทศเขมร และเกาะ 6 เกาะ เป็นพื้นที่ประมาณ 124,000 ตารางกิโลเมตร เพราะพระเจ้านโรดม พระเจ้าแผ่นดินเขมร (เจ้าประเทศราช) ได้ทำสัญญายอมอยู่ใต้อารักขาของรัฐบาลฝรั่งเศส

ครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2431 (ค.ศ.1888) เสียแคว้นสิบสองจุไทยเป็นพื้นที่ประมาณ 87,000 ตารางกิโลเมตร เพราะฝรั่งเศสยกทหารเข้ามายึดโดยอ้างว่าเพื่อคอยปราบจีนฮ่อที่เข้ามารังควานแถบชายแดนไทยกับฝรั่งเศส

ครั้งที่ 3 ใน พ.ศ.2436 (ค.ศ.1893) เสียฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเป็นพื้นที่ประมาณ 143,000 ตารางกิโลเมตร เพราะฝรั่งเศสอ้างว่าดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเคยเป็นของเขมรและญวนมาก่อน ครั้นนี้ได้เกิดเหตุการณ์รบทางเรือที่ปากน้ำเจ้าพระยา (เหตุการณ์ ร.ศ.112) โดยเรือปืนฝรั่งเศสตีปากกองเรือรบของไทยเข้ามาที่ทำเรือกรุงเทพฯ ได้ เป็นผลให้ทหารไทยตาย 8 คน บาดเจ็บ 40 คน และฝรั่งเศสได้ยึดจันทบุรีไว้เป็นประกัน

ครั้งที่ 4 ใน พ.ศ.2446 (ค.ศ.1903) เสียฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเป็นพื้นที่ประมาณ 62,500 ตารางกิโลเมตร เพื่อแลกกับจันทบุรี และ

ครั้งที่ 5 ใน พ.ศ.2449 (ค.ศ.1906) เสียเสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณ เป็นพื้นที่ประมาณ 51,000 ตารางกิโลเมตร เพื่อแลกกับตราด

— จาก, ไทยเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส, ของหลวงวิจิตรวาทการ, หน้า 20 - 30.

¹ก็ อยู่โพธิ์, ประวัติการเสียดินแดนสยาม, หน้า 374 - 383.

ไปกราบบังคมทูลว่า "ถ้าหากไทยเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร คนไทยโดยทั่วไปอาจไปเห็นด้วยเพราะเยอรมันไม่เคยเบียดเบียนไทย มีแต่ทำการค้าขายกันอย่างเรียบร้อยมักจะสะดวกกว่าชาติอื่นเสียด้วย แล้วก็จะโจษกันทั่วไปว่ารัฐบาลสยามไปเข้ากับสัมพันธมิตรจะมีประโยชน์อย่างไร"¹ และในรายงานขอสเฝ้าพระยามมราชก็ได้อธิบายถึงเหตุผลความเห็นเกี่ยวกับความรู้สึกของคนไทยไว้เช่นเดียวกันว่า "พลเมืองของเราจะเป็นจีนก็ตาบไทยก็ตามตลอดถึงข้าราชการชั้นผู้น้อย ๆ ใจก็จะเข้าฝ่ายใด คนไทยมากคงจะตอบว่า ถ้าพวกกันอย่างเปิดเผยแล้ว ก็ต้องว่าเป็นกลางนั้นแหละดี แต่ถ้าถูก ๆ กอกันสองต่อสองแล้วคงจะบอกตามความจริงว่าเข้าข้างเยอรมัน"²

จึงเห็นได้ว่าแม้กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถและเจ้าพระยามมราช ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งสองท่านที่นิยมสัมพันธมิตรก็ยังยอมรับว่าคนไทยโดยทั่วไปมีความนิยมเยอรมันในเวลานั้น

เรื่องนี้กับหนังสือพิมพ์ The Vossische Zeitung ของเยอรมันก็ได้ลงพิมพ์ความเห็นไว้ว่า "ชาวสยามเป็นมิตรต่อประเทศเยอรมนีแต่ไม่อาจแสดงความรู้สึกออกนอกหน้าออกตาได้"³

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามกับเยอรมัน และราชอาณาจักรสยามขอถอนออกจากราชการ "ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 2/223 รายงานกระทรวงนครบาลจับชะเลยและเรือชะเลย "รายงานเจ้าพระยามมราชกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2460"

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 139 หมายเลข 27/139 หนังสือพิมพ์คัดเยอรมันลงเรื่องเมืองไทยเกี่ยวกับการสงคราม (ฉบับภาษาอังกฤษ) "The Vossische Zeitung May 28th, 1915", "The Siamese are friendly towards Germany, but may not show this feeling outwardly."

เฉพาะนักเขียนไทยในสมัยหลังต่างก็มีความคิดเห็นไปในทำนองเดียวกัน ก็เห็นว่าคนไทยนิยมเยอรมนีนี้นานกว่าอังกฤษและฝรั่งเศส ทั้งจะเห็นว่า

จอมันอมรคุณารักษ์ (แวม สุนทรเวช) ข้าราชการผู้รับใช้ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในสมัยนั้น ได้เขียนแสดงความคิดเห็นไว้ว่าเมื่อสงครามโลกเกิดขึ้นนั้น "คนไทยเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์เอาใจช่วยชาวเยอรมัน"¹ และเสฐียร พันธรัย เขียนแสดงความคิดเห็นว่า ชาวไทยเกือบก่อนประเทศในในขณะนั้นพากันนิยมเยอรมัน² ส่วนพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือ "เกิดวังปารุสก์ เล่ม 1" ว่าคนไทยส่วนมากชอบเยอรมัน³ เช่นเดียวกัน :

จึงพิจารณาได้ว่าเมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเกิดขึ้น คนไทยโดยทั่วไปแน้วมีใจนิยมความเป็นกลาง แต่ถ้าจะให้เลือกเข้าข้างฝ่ายใดแล้ว ส่วนใหญ่ก็มักจะเลือกฝ่ายเยอรมัน แต่หลักฐานที่แสดงความคิดเห็นของประชาชนที่มีใจนิยมเยอรมันนั้น ปรากฏว่าน้อยอยู่น้อยมาก เท่าที่ศึกษาพบก็มีใบปลิวของนรินทร์ ภาวนิต ฉบับลงวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2460 ฉบับเดียวเท่านั้นที่ลงพิมพ์แสดงความเห็นโจมตีฝ่ายสัมพันธมิตร และนิยมเยอรมนีนว่ามีบุญคุณต่อไทย ถึงกับเสนอว่าถึงแม้ฝรั่งเศสจะยอมกินดินแดนให้ไทยก็ไม่ควรเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร เพราะการที่เข้าร่วมกับฝ่ายที่มีกำลังมารุมรบฝ่ายที่มีกำลังน้อยกว่า ไทยจะไม่ได้ชื่อเสียงแต่อย่างใด⁴

¹ จอมันอมรคุณารักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5, หน้า 3 - 4

² เสฐียร พันธรัย, พระมงกุฎเกล้าฯ และเจ้าฟ้าเพชรรัตน, หน้า 88.

³ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เกิดวังปารุสก์ เล่ม 1, หน้า 213.

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 2/223 รายงานกระทรวงนครบาลจับชะเลยและเรือชะเลย "รายงานเจ้าพระยามหาศรัทธาธรรมาธิบดีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2460" (ทูลเกล้าฯ ถวายใบปลิวของนายนรินทร์ภาวนิต)

ซึ่งความเห็นของนายวินทร์ ภาณิต เพียงคนเดียวย่อมจะไม่มีความสำคัญเท่าใดนัก อีกประการหนึ่งนายวินทร์ก็มีได้เป็นที่เชื่อถือของชนส่วนใหญ่ดังได้ทราบกันอยู่แล้ว

* เกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็นของประชาชนชาวไทยนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าในระยะแรกของสงคราม ไทยโดยทั่วไปแม้จะมีใจเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายเยอรมนีเพราะมีเหตุผลทั้งกล่าวมาแล้ว แต่ก็ยังนิยมความเป็นกลางตามรัฐประศาสน์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและกล่าวว่ารัฐบาลจะรักษาความเป็นกลางตลอดไปเพราะประชาชนไม่นิยมฝรั่งเศสและอังกฤษ แต่ในระยะต่อมาเมื่อชาวไทยทราบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายท่านไม่นิยมเยอรมัน จึงไม่ค่อยมีผู้ใดกล้าแสดงความเห็นคัดค้าน ประกอบกับการที่เยอรมันทำสงครามโดยละเมิดความเป็นกลางของเบลเยียม และนำแก๊สพิษ (คลอรีน) ไปใช้สังหารชีวิตทหารสัมพันธมิตร¹ รวมทั้งได้ประกาศใช้เรือดำน้ำทำลายเรือทุกลำที่แล่นเข้าไปในน่านน้ำบริเวณที่เยอรมันประกาศเป็นเขตสงครามอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2460² (เรือดำน้ำเป็นความหวังของเยอรมันที่จะชนะสงคราม) อันเป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ

ซึ่งเรื่องการทำสงครามเรือดำน้ำของเยอรมันโดยไม่จำกัดขอบเขตนี้ รัฐบาลนานาประเทศได้ทำการประท้วงรวมทั้งรัฐบาลไทยด้วย โดยกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการทรงมีพระโอรสเสด็จไปถึงพระวิศาลพจนกิจอัครราชทูตไทยที่เมืองเบโตกราด ประเทศรัสเซีย ให้แจ้งแก่หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ทำการคัดค้านรัฐบาลเยอรมันในเรื่องการทำสงครามเรือดำน้ำ³

กร้นต่อมารัฐบาลเยอรมันยังได้ออกประกาศจับคนในบังคับของชาติเป็นกลางที่อยู่ในเรือสินค้าของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นเชลยศึก อันเป็นการละเมิดข้อตกลงในหนังสือ

¹Louis L. Snyder, Historic Documents of World War I, pp.130-133

²A.J.P. Taylor, The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918, p.557.

³ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 34 แผนกกฎหมาย, พ.ศ.2460, หน้า 70-76 "ก่าบถกล่าวชักชวนของกรุงสยามต่อวิธีทำสงครามซึ่งผิดจารีตประเพณีระหว่างนานาประเทศ"

สัญญาฉบับที่ 11 ว่าด้วยข้อบังคับสำหรับจับกุมในสงครามทางเรือ ซึ่งได้ทำที่กรุงเฮก พ.ศ. 2450 (ค.ศ.1907) หมวดที่ 3 ความว่า ลูกเรือซึ่งเป็นกนิในบังคับของประเทศ เป็นกลางซึ่งอยู่ในเรือค้าขายของศัตรูที่ถูกจับนั้นจะถือเป็นเชลยศึก กรบพระยาเทวะวงศ์วโรปการจึงทรงพระโศกเลขไปแจ้งให้หม่อมเจ้าไกรทัตประพันธ์ศักดิ์ท่านอีกเช่นกัน¹

อีกประการหนึ่งเนื่องจากฝ่ายสัมพันธมิตรทำการโฆษณาชวนเชื่อในไทยได้ผลมากกว่าฝ่ายมหาอำนาจกลาง เพราะคนแค้นโคยรอบไทยล้วนเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและอังกฤษ การส่งข่าวมาถึงไทยจึงสะดวกกว่าฝ่ายเยอรมนี ถึงแม้จะเห็นว่ารายงานข่าวเกี่ยวกับ การรบในหน้าหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับ เช่น หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ สยามฮอบเชอร์เวอร์ กรุงเตา เกลิเบลล์ จีนโนสยาบวารกัทท์ และหนังสือพิมพ์ไทย ล้วนได้รับมาจากสำนัก ข่าวรอยเตอร์ และฮาวาสของอังกฤษ ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นข่าวเกี่ยวกับชัยชนะของสัมพันธมิตรและความปราชัยของมหาอำนาจกลาง และข่าวสำคัญที่จะเปิดเผยให้ความรู้สึก นิยมเยอรมนียิ่งลดน้อยลงก็คือข่าวเกี่ยวกับทหารเยอรมันกระทำทารุณกรรมและสังหารพลเมือง ในประเทศที่เยอรมันยึดครองได้ ซึ่งเรื่องนี้ประจักษ์พยานอยู่ด้วยคงจะเห็นได้จากรายงาน คณะกรรมการรัฐบาลเบลเยียมที่กล่าวถึงการละเมิดกรรมและกฎหมายระหว่างประเทศของ ทหารเยอรมัน ที่ลงพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ไทย²

¹ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 34 แผนกกฎหมาย พ.ศ.2460, หน้า 75 - 76
"พระโศกเลขกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึง พระพิศาลพจนกิจ ฉบับลงวันที่ 16
เมษายน พ.ศ.2460"

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187 หมายเลข 8/187
หนังสือพิมพ์คัดเรื่องการละเมิดกรรมและกฎหมายนานาประเทศในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป
"รายงานคณะกรรมการรัฐบาลเบลเยียม ฉบับที่ 1 ฉบับที่ 2 เกี่ยวกับเรื่องการละเมิดกรรม
ระหว่างประเทศ และกฎแบบธรรมเนียมการสงคราม"

ในระยะหลังของสงครามจึงได้มีผู้เขียนบทความโจมตีเยอรมนีลงในหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ถึงบทความของผู้ใช้นาม "แหลมฟ้าผ่า" เขียนไว้ว่า

...เยอรมันอวดดีไม่กลัวเกรงใคร ไม่เคารพต่อกฎบัตรกฎหมายสัญญาระหว่างประเทศทั้งขรรมะใด ๆ หมก...

เยอรมันใช้เรือดำน้ำ^{*} ผลิตอาวุธพิฆาตซึ่งเต็มไปด้วยพิษภัยร้ายแรงอยู่ในเรือนั้น

เยอรมันใช้เรือดำน้ำผลิตอาวุธพิฆาตของชาติที่เป็นกลางได้มาก ด้วยพวกนี้ยังไม่มีมือต่อสู้อยู่

เยอรมันได้กระทำความร้ายกาจต่อทหารที่ไปรู้ประเทศประชาธิปไตย

เยอรมันได้กระทำความร้ายกาจต่อหญิงที่ตามธรรมชาติต้องมีกำลังอ่อนแอ

เยอรมันได้กระทำความร้ายกาจต่อคนแก่ชราที่ธรรมชาติให้ได้รับความ

เคารพ

เท่านี้ก็พอจะเป็นกึ่งช่วยปกปิดเลือกความสยวิไลซ์ ซึ่งหุบห่อสัญชาติเยอรมันไว้ให้ออกเสีย ก็จะให้เห็นได้ในกึ่งสันดานของเยอรมันที่ยังเป็นมาเรียน** ส่อนอู้อยู่ภายในเปลือกนั้นให้เห็นว่ามีคอกออกมาได้เอง¹

อีกผู้หนึ่งที่ใช้นามแฝงว่า "อิสลาเบกะชน" ก็ได้เขียนโจมตีเยอรมนีภายใต้ชื่อเรื่อง "อิสลาบในวังเยอรมัน" ความว่า

* เรือดำน้ำ (Submarine)

** ชนชาติป่าเถื่อน (Babarian)

¹ หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกดเมด, ฉบับวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2460,

เมื่อยังไปเกิดสงครามครั้งนี้ ชาวอิสลามยังอยู่ข้างวะโอะนอ้อนม่อนหา
 นอบน้อมบูชาเยอรมันมากด้วยเยอรมันได้บำเพ็ญตนพอให้เห็นเป็นปิตุของ
 ชาวอิสลามอยู่ก่อนโดยคำนึงวิธีตลอดแล...ภายหลังเยอรมันได้ดำเนิน
 นโยบายโดยปราศจากธรรมะใด ๆ หกคางจะลงหลดกมณบุบทำดาบจน
 ไปเลือกว่าศาสนา หรือสัญญาใด ๆ ได้หกล สักแต่จะเป็นประโยชน์ก็ตัว
 ใดเป็นใหญ่แล้วเป็นเอาหมดไม่เลือกทั้งสิ้น...ข้าพเจ้าเป็นเอกชนคนหนึ่ง
 ที่เห็นชาวอิสลามไปเป็นที่พอใจในความอาศัยอารบของเยอรมัน เหลือ
 รับยิ่งกว่าหยูอันเป็นสัตว์บาปของศาสนาอิสลาม¹

นอกจากนี้ยังมีผู้ใช้นามแฝงอีกหลายคน เช่น โจนันทวีตาล สันดอน ลูกตร มังกรร
 รามพันธ์ และกฤษณพันธ์ ต่างก็เขียนแสดงความเห็นให้รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับ
 เยอรมัน บกคนถึงกับสนับสนุนให้ไทยส่งกองทัพไปรบรบกับสเปน² ดังจะขอยก
 ตัวอย่างบทความของ "จักรวาล" ซึ่งได้เขียนว่า

การสงครามที่ยังยุทธนาการกันอยู่ ณ บัดนี้คงประจักษ์แจ้งขึ้นอีกว่า
 "กำลังของเยอรมันยิ่งอ่อนลงทุกทีแล้ว" ...บรรดาประเทศที่เป็นกลางก็
 ปลีกตัวออกเป็นศัตรูของเยอรมันไปทีละประเทศสองประเทศเกือบจะหมดโลก
 อยู่แล้ว เพราะเยอรมันเป็นศัตรูกับความยุติธรรมของมนุษยทั้งโลก จึงพากัน
 มาร่วมมือเข้าเป็นมหาสัมพันธมิตรที่จะกำจัดเยอรมันให้ตกไป...

เมื่อไรหนอประเทศสยามของเราจึงจะประกาศให้โลกรู้ได้ด้วยว่า ไทย
 เราซึ่งดำรงประเทศสยามก็เป็นสวี่วิไลด้วยประเทศหนึ่งแล้ว ไปต้องการ

¹หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกล็ด, ฉบับวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ.2460 หน้า 2.

²หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกล็ด, ฉบับวันที่ 13 เมษายน พ.ศ.2460, หน้า 2.

กบฏข้าหลวงมณฑลเป็นชนชาวประเทศเยอรมันซึ่งเก็บไปด้วยอาศัยอำชรรมนั้นด้วย¹

จากหลักฐานดังกล่าวมานี้พิจารณาได้ว่า ชาวไทยบางกนในระยะนั้นมีความกึกเห็นเกี่ยวกับประเทศผู้สงคราม แบ่งแยกออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่นิยมฝ่ายเยอรมนีมีจำนวนมากในระยะแรกเริ่มสงคราม แต่นับพบาคในการสนับสนุนน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากบุคคลกลุ่มนี้ทราบดีว่าองค์พระประมุขของชาติและเสนาบดีผู้ใกล้ชิดมีความนิยมข้างฝ่ายสัมพันธมิตรมากกว่าเยอรมนี จึงเกรงว่าจะไปเป็นที่พอใจของบรรดาคณะผู้นำประเทศ ดังนั้นการแสดงความรู้สึกนิยมเยอรมนีอย่างเกินชักรจึงมีน้อยและอาจเป็นถึงที่หนังสือพิมพ์เยอรมันได้เขียนแสดงความเห็นไว้ ส่วนกลุ่มที่นิยมสัมพันธมิตรแม้จะมีจำนวนน้อยกว่าแต่นับวันก็จะมีเสียงสนับสนุนเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพราะมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำกลุ่มที่สำคัญ ประกอบกับการที่เยอรมันกระทำการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศรวมทั้งประพฤติผิดมนุษยธรรม จึงทำให้มหาชนคลายความนิยมลง แต่ถึงกระนั้นความรู้สึกนิยมเยอรมนีก็ยังมีเป็นจำนวนไม่น้อยในระยะก่อนที่ไทยจะประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร

ง. ความเห็นของหนังสือพิมพ์ภายในประเทศบางฉบับ

ระยะนั้นหนังสือพิมพ์ที่ออกจำหน่ายภายในประเทศมีอยู่หลายฉบับ ซึ่งแต่ละฉบับก็ได้เคยลงพิมพ์แสดงความกึกเห็นเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลในกิจการต่าง ๆ อยู่เสมอ และในการแสดงความกึกเห็นนั้นก็ย่อมจะต้องมีทั้งฝ่ายที่แสดงความเห็นคัดค้าน วางตนเป็นกลาง หรือสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลแตกต่างกันออกไป

สำหรับหนังสือพิมพ์ที่ถูดยกให้เป็นฝ่ายค้านในสมัยนั้น ก็มี หนังสือพิมพ์บางกอก เกลิเบด

¹หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกลิเบด ฉบับวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ.2460, หน้า 2.

กรุงเทพฯ เกลิเบล และจีนโนสยามวารศัพท์ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เกลิเบล นับว่าเป็นฝ่ายก้านที่สำคัญ ส่วนจีนโนสยามวารศัพท์เป็นฝ่ายก้านเกี่ยวกับนโยบายเรื่องจีนเป็นส่วนใหญ่¹ ส่วนหนังสือพิมพ์ที่เป็นกลางก็มี บางกอกไทมส์ (มีทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ในฉบับเดียวกัน) ซึ่งลงพิมพ์ข่าวทั่วไปและจับใจแสดงความคิดเห็นวิจารณ์นโยบายของรัฐบาล มากนัก

ทางฝ่ายที่แสดงความกึกก่นสนับสนุนนโยบายรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ ก็มีหนังสือพิมพ์ไทย* และสยามออบเซอร์เวอร์ สำหรับหนังสือพิมพ์ไทยนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงอุปการะ และทรงพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ลงพิมพ์อยู่เสมอ ถึงจะเห็นได้ว่า บทพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวกับหลักวิชาหรือรัฐประศาสน์นโยบาย พระองค์ทรงใช้พระนามแฝงว่า อัครพาหุ ส่วนที่เกี่ยวกับกิจการทหารเรือ หรือกฎหมาย ทรงใช้รามจิตติ และเกี่ยวกับ กวีนิพนธ์ ทรงใช้ พันแหลม เป็นต้น²

เป็นอันว่าหนังสือพิมพ์ภายในประเทศก่อนเกิดสงครามแบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย ซึ่งนับว่าเป็นการยุติธรรมต่อทุกฝ่าย แต่ก็ยังเป็นที่น่าเสียดายที่ว่าหลักฐานเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์บางฉบับในระหว่างการรักษากวายเป็นกลางมีไม่ครบ** ถึงกระนั้นจากการศึกษาเกี่ยวกับความกึกก่นของหนังสือพิมพ์หลายฉบับก็พอพบว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกาศ กวายเป็นกลาง หนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับได้เห็นชอบด้วยในพระบรมราชโองการครั้งนั้น และได้ลงพิมพ์สนับสนุนเป็นส่วนใหญ่

¹ ประพันธ์ ตรีณรงค์, ชีวิตและงานของอัครพาหุ หน้า 291 - 292

* นามหนังสือพิมพ์ว่า "ไทย"

² ก.

** ปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติมีหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ฉบับปี พ.ศ.2453 - 2454 และ พ.ศ.2460 ... หนังสือพิมพ์ไทยฉบับปี พ.ศ.2453 - 2454 และ พ.ศ.2461 ... ส่วนฉบับที่แสดงความคิดเห็นในระหว่างการรักษากวายเป็นกลางไปนี้ และหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ ก็มีไม่ครบ

แต่ในระยะต่อมาเมื่อหนังสือพิมพ์ เหล่านี้ตีพิมพ์เกี่ยวกับสงครามในสภามติยุโรปและส่วนใหญ่เป็นข่าวเกี่ยวกับชัยชนะของสัมพันธมิตร จึงอาจทำให้มีบางคนเข้าใจผิดไปว่า หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร โดยกล้อยตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งอันที่จริงโทรเลขข่าวที่ลงพิมพ์นั้นล้วนได้รับมาจากสำนักข่าวอังกฤษ เพราะสะดวกในการติดต่อส่วนทางฝ่ายเยอรมันไม่มีสถานีวิทยุโทรเลขติดต่อกับไทยโดยตรง ดังนั้นการที่จะศึกษาถึงควาบกึกเห็นของหนังสือพิมพ์จึงจำเป็นต้องศึกษาจากบทความที่ตีพิมพ์ แสดงความเห็นจากหนังสือพิมพ์เหล่านี้ รวมทั้งหลักฐานเอกสารอื่นประกอบด้วยเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงมากที่สุด

สำหรับหนังสือพิมพ์ที่แสดงความเห็นเข้าข้างเยอรมันนั้นจากการตรวจสอบของกรมหลวงพิชิตปรีชาญาณปรากฏว่ามีหนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ซึ่งได้ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับนโยบายของทหารเรือก๊กกั้นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงนิยมฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่เสมอ¹ และจากรายงานของพันตำรวจเอกพระยาอชิรฤทธิประกาศ ผู้บังคับตำรวจนครบาลกองพิเศษซึ่งเจ้าพระยาอมรราชสั่งให้คอยสืบสวนความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับพวกจีนที่นิยมเยอรมันก็ได้รับทราบเห็นเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ว่า "อนึ่งหนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์นั้น ข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นว่า เป็นหนังสือที่มีความเห็นเข้าข้างเยอรมัน และข้าพเจ้าได้ทราบว่า นายแข็งเต็กบุตรจีนเกิดเมืองนี้บังคับกับสยาม ซึ่งเป็นผู้แปลข่าวภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยนั้น เคยเป็นผู้เคยทำการอยู่กับสถานทูตเยอรมันหลายมี..."²

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187 หมายเลข 7/187 หนังสือลับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิชิตปรีชาญาณ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 8/223 รายงานกระทรวงนครบาลจับชะเลยและเรือชะเลย "รายงานพันตำรวจเอกพระยาอชิรฤทธิประกาศ ถึงเจ้าพระยาอมรราช ฉบับลงวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2460"

จนผลที่สุดเมื่อมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์การกระทำผิดมนุษยธรรมของเยอรมันและได้มีผู้เขียนบทความสนับสนุนให้รัฐบาลประกาศสงครามกับเยอรมนีลงในหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ก็ได้ตีพิมพ์บทความไม่เห็นด้วยกับการที่จะให้รัฐบาลตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับเยอรมนี เพียงแต่เสนอให้รักษาความเป็นกลางไว้ต่อไปโดยให้เหตุผลว่าการที่เยอรมันหาสงครามเรือค้านำผิดกฎหมายระหว่างประเทศนั้นมิได้ทำความเสียหายให้แก่ไทยอย่างใด ผิดกับสหรัฐอเมริกาซึ่งได้รับความเสียหายหลายครั้งจนถึงกับต้องประกาศสงครามกับเยอรมนีและถ้าไม่มีเหตุจำเป็นแล้วการรักษาความเป็นกลางนับว่าเป็นโชคกลางอันประเสริฐ¹ ซึ่งเรื่องนี้ก็เป็นสิทธิและเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ที่จะแสดงความคิดเห็นออกมาได้

อนึ่งยังมีหนังสือพิมพ์ซึ่งคนรุ่นหลังไม่ค่อยได้ยินชื่อนักอีกฉบับหนึ่งคือ หนังสือพิมพ์อุมเซา (Umschau) ซึ่งตีพิมพ์โดยชาวเยอรมันในไทยระหว่างตอนต้นสงคราม² และตีพิมพ์ความเห็นเข้าข้างเยอรมนีเป็นภาษาไทยรวมทั้งโจมตีฝ่ายสัมพันธมิตรว่าบีบบังคับให้เยอรมนีต้องเข้าสู่สงคราม พร้อมกับสรรเสริญความสามารถของเยอรมนี ตลอดจนพยายามโน้มน้าวจิตใจผู้อ่านให้มีใจนิยมเยอรมนี³ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้จึงกลายเป็นฝ่ายก้านและเป็นแหล่งโฆษณาที่สำคัญของรัฐบาลเยอรมันในไทย

ส่วนหนังสือพิมพ์ที่แสดงความเห็นเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรมีหนังสือพิมพ์ไทยและหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ซึ่งเคยเป็นฝ่ายก้านมาก่อน แต่ในเรื่องนี้กลับเป็นฝ่ายสนับสนุนที่สำคัญ โดยได้ลงพิมพ์บทความโจมตีชาวเยอรมันที่มาก่อความวุ่นวายภายในประเทศว่าเป็นการไม่สมควรเพราะถ้าฝ่ายไทยกระทำการรุนแรงตอบแทนเยอรมันก็จะได้รับความ

¹หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์, ฉบับวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ.2460, หน้า 2.

²กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารราชกาลที่ 6 ฉบับ 139 หมายเลข 27/139 หนังสือพิมพ์คัดเยอรมันลงเรื่องเมืองไทยเกี่ยวกับสงคราม (ฉบับภาษาอังกฤษ)

³ค. "The Hanburger Nachrichten May 27th 1915"

เกือบรอบ ถึงแม้กว่า

...เยอรมันน่าจะคิดว่าการที่ได้มาพึ่งประเทศสยามนั้นเป็นบุญลาภอันใหญ่หลวงแล้ว กว๋ยหาไม้ก็จะลำบากไม่น้อย ไม้ยังกวรวจะบาทำการเกรี้ยวกราวอะไรที่นี้ กวรวจะรู้สำนักเบดกิดถึงอัครภาน้าง กวรวจะเก็บธรรมชาติว่าความจำเป็นใจที่ธรรมชาติ ๆ* เข้าที่เสียบ้างจะคิดว่า กว๋ยหาไม้ขึ้นกาเรียบไป ไทยเราเอาธรรมชาติอันนั้นมาใช้แก่เยอรมันบ้าง เยอรมันก็จะไปมีแผ่นดินอยู่¹

นอกจากนี้ยังได้ตีพิมพ์บทความแสดงความเห็นสนับสนุนให้รัฐบาลประกาศสงครามกับเยอรมนีเพราะจะเป็นประโยชน์แก่ไทยทำให้ดำรงเอกราชไว้ได้ หากยังงดรักษาดูแลเป็นกลาง เมื่อเยอรมนีชนะสงครามก็จะเป็นภัยแก่ไทยด้วย เหตุที่รัฐบาลไทยมีใจนิยมสัมพันธมิตร² แก่ถ้าเข้าข้างสัมพันธมิตรและสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายวิจัย เพื่อสงครามสงบมีการประชุมในบรรดาประเทศฝ่ายชนะสงคราม ไทยจะได้รับการแก้ไขสนธิสัญญาทางการค้าและประโยชน์อื่น ๆ ดังบทความเรื่อง "ประโยชน์ที่ไทยพึงจะได้" มีใจความว่า

โฉมหน้าแห่งการสงครามต้องเห็นได้อย่างเด็ดเดี่ยวว่า กวรวอปรายชยต้องอยู่กับฝ่ายเยอรมันอย่างแน่นอน ความมีไชยต้องอยู่กับฝ่ายสัมพันธมิตรที่เกี่ยวเพราะเท่ากับเยอรมันคบเคี่ยวจะรบกับโลกก็อยู่อย่างไรได้ พอถึง

* สุนทรพจน์ของอัครมหาเสนาบดีเบثمان ฮอลเว็ก ในสภาโลกเจต วันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ.2457

¹หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกลิเบด, ฉบับวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ.2460, หน้า 2.

²หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกลิเบด, ฉบับวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ.2460, หน้า 2.

กราวเล็กสงครามแล้ว มหาประเทศก็ต้องร่วมประชุมกันในระหว่างประเทศ
ที่ช่วยกันทำสงคราม เพื่อตกลงกันในปัญหาใหม่และเก่าที่ค้างกันยาก
ซึ่งเส้นทางที่จะสำเร็จได้เป็นอย่างดี

ปัญหาข้อใหญ่แห่งการประชุมนั้น ซึ่งจะเป็นที่อินเตอเรสซ์ (สนใจ...
ผู้เขียน) แก่ประเทศสยามของเราด้วยมาก ก็คือปัญหาที่เกี่ยวกับมหา
ประเทศได้ประกาศรับสัญญาไว้ที่จะช่วยทำนุบำรุงความอิสรภาพของประเทศ
เล็ก ๆ น้อย ๆ เป้นข้อสำคัญข้อ 1 นอกนั้นก็ถึงถึงการเปลี่ยนแปลงข้อ
สัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศเหล่านี้ด้วยมีสัญญาเกี่ยวกับการค้าขาย
อัตราเก็บภาษีอากร แล้วยการอย่างอื่นอีกมากมายเพื่อประโยชน์แก่
ประเทศที่มีส่วนในการสงครามมากกว่าอื่น¹

จนผลที่สุดก็ได้พิมพ์บทความแสดงภาพเห็นเป็นเวลาที่ถกกันถึง 8 วันว่าเยอรมนี
จะเป็นฝ่ายปราชัยในการสงครามอย่างแน่นอน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจตามและสนับสนุนให้
รัฐบาลประกาศสงครามกับเยอรมนี²

จากหลักฐานดังกล่าวมาจึงพิจารณาได้ว่าหนังสือพิมพ์ในระยะนั้นมีความเห็นเป็น
ทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายสนับสนุนรัฐประศาสน์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่กรั้น
เมื่อพระองค์ทรงประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี หนังสือพิมพ์ชุมเขาก็
ถูกปิดเพราะคำเนนการโดยชนชาติศัตรู และหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็แสดงภาพเห็นชอบสนับสนุน
พระบรมราโชบายของพระองค์ตามรวมทั้งหนังสือพิมพ์วิบูลย์สารวารศัพท์³ ก็ได้ตีพิมพ์
บทความชมเชยการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่ได้กระทำการด้วยภาพเรียบร้อย แต่

¹หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกล็ดเมด, ฉบับวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ.2460, หน้า 2.

²หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกล็ดเบค, ฉบับวันที่ 13-20 มิถุนายน พ.ศ.2460 หน้า 2.

³หนังสือพิมพ์วิบูลย์สารวารศัพท์, ฉบับวันที่ 31 กรกฎาคม ถึง วันที่ 1-2

ถึงอย่างไรก็ยังคงสรรเสริญความองอาจกล้าหาญของชาวเยอรมันอีกเช่นกัน

อย่างไรก็กักความเห็นของหนังสือพิมพ์เหล่านี้ย่อมจะบ่งชี้ทิศทางที่จะชักจูงให้ผู้อ่านได้คล้อยตามได้ง่าย ฉะนั้นเมื่อหนังสือ-พิมพ์ส่วนใหญ่เห็นชอบด้วยกับนโยบายของรัฐบาลประชาชนที่ปกครองคิดเห็นเป็นกลางหรือมีใจเอนเอียงเข้าข้างเยอรมันจึงอาจเห็นคล้อยตามปัญหาความยุ่งยากจึงไปเกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี

จ. ความกักเห็นของชาวต่างประเทศบางกลุ่มทั้งในและนอกประเทศ

บรรดาชาวต่างประเทศที่เข้าบาทสมเด็จพระบรมโพธิ์สมภารในไทยนั้นนอกจากจะมีชนชาติยุโรป อเมริกาแล้ว ก็มีชนชาติเอเชียรวมอยู่ด้วย สำหรับความรู้สึกของชนชาติยุโรปนั้นย่อมเป็นการแน่นอนว่าชนแต่ละชาติย่อมมีความเห็นเข้าข้างประเทศของตน ส่วนชนชาติเอเชีย อันมี จีน อินเดีย เอเชีย เซอร์ ลาว ญวน ฯลฯ ซึ่งโดยทั่วไปเป็นภคินีกับของอังกฤษและฝรั่งเศสนั้นหลักฐานว่า กลุ่มคนเหล่านี้บางกลุ่มมีความรู้สึกไปในนัยสัมพันธ์กับโดยเฉพาะในกลุ่มชาวจีนมีความรู้สึกนิยมเยอรมันมาก จนบริเวณสำเป็งซึ่งเป็นย่านการค้าของชาววิญญูมักมีข่าวลือเรื่องเยอรมนีมีชัยต่อฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่เสมอ¹ ส่วนความช่วยเหลือที่ชาวจีนให้แก่เยอรมันจะเห็นได้ว่าชาววิญญูจำนวนมากชักชวนกันเรียไร่เงินอุดหนุนสภาอากาศเยอรมันในไทยเป็นจำนวนเงินถึง 30,000 บาท² และเมื่อมีข่าวว่ารัฐบาลจีนจะประกาศสงคราม

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187 หมายเลข 7/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิชิตปรีชากรบรรณารักษ์กรมมกุฎราชกุมารบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457"

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 หน้า 30 หมายเลข 5/30 แนวกันเรียไร่เงินช่วยเหลือสภาอากาศเยอรมัน "จดหมายเซอร์เฮอเบิร์ต เกอริง อัครราชทูตอังกฤษกราบทูล สมเด็จพระยาเฮอร์วังต์โรปการ ฉบับลงวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2459" (ฉบับภาษาอังกฤษ)

กับเยอรมนี ก็ได้มีชาวจีน 4 คน ซึ่งเป็นพวกกบฏก๊อจินตัง¹ ของค็อกเตอร์ซุนยัตเซน ชื่อ นายฮุกเล้ง (จีนตกถิ่นในม้งกับอังกฤษ) นายถ่า (จีนกวางตุ้งในม้งกับไทย) นายตันเชียน (จีนแต้จิ๋วในม้งกับฝรั่งเศส) นายโตซัง (จีนกวางตุ้งในม้งกับไทย) เดินทางจากไทยไปฮ่องกงเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2460 โดยประสงค์จะไปตั้งเปื่องกวางตุ้งเพื่อชักชวนชาวจีนในผืนแผ่นดินใหญ่รวบรวมใจกันประท้วงรัฐบาลจีนในการที่จะประกาศสงครามกับเยอรมนี¹

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบเรื่องชาวจีนในไทยนิยมเยอรมนี จึงทรงพระวิตกว่าถ้าหากพระองค์ทรงประกาศสงครามกับเยอรมนีแล้ว ชาวจีนเหล่านี้ อาจร่วมมือกับกลุ่มกบฏที่นิยมเยอรมนีก่อการวุ่นวายภายในประเทศได้ พระองค์จึงทรงเตรียมการป้องกันโดยมีพระราชหัตถ์เลขาไปกำชับเจ้าพระยาสมุหนายกให้คอยระวังชาวจีนโดยใกล้ชิด คงมีความว่า

ถ้าเมื่อใดรัฐบาลประกาศความตกลงเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรโดยเปิดเผย แล้ว...พวกจีนเหล่านี้ อาจที่จะก่อเหตุวุ่นวายบ้าง โดยทางแก้งลืออะไร

* พรรคการเมืองไหจิน วิวัฒนาการมาจากสมาคมตงเบงหวย (Tung meng hui) ซึ่งค็อกเตอร์ซุนยัตเซน ตั้งขึ้นขณะพำนักอยู่ในจีน เมื่อ พ.ศ.2444 โดยมีวัตถุประสงค์รวบรวมมือกับสมาคมลับอื่น ๆ ของจีนเพื่อปฏิวัติล้มราชวงศ์แมนจู และเมื่อทำการได้ผล ค็อกเตอร์ซุนยัตเซน ก็ได้ตั้งพรรคก๊อจินตัง (พรรคประชาชนจีน) ขึ้น ส่วนสมาคมตงเบงหวยก็เลิกไป

จาก หนังสือสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1, ก. ก ากเถือก หน้า 3-4.

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 2/223 รายงานกระทรวงนครบาลจับชะเลยและเรือชะเลย "รายงานพันตำรวจเอกพระยาอธิการประกาศถึงเจ้าพระยาสมุหนายก ฉบับลงวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ.2460"

ต่อมิอะไรให้พวกจีนกันเอง หรือพวกไทยที่มีกิจการติดต่อกับจีนปันปันไปบ้าง
อย่างน้อยก็ตกใจไม่เข้าเรื่อง หรืออย่างมากซึ่งตนเองก็ยังไม่เชื่อว่าจะ
มีถึง อาจจะต้องถึงแก่ชักชวนกันทำการจลาจลบ้างเล็กน้อย

เหตุนี้ควรจะบังคับเจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลให้คอยติดต่อกับและหึงเหยิง
พวกจีนไว้อย่างใกล้ชิดจนกระทั่งกระดิกตัวทำอะไร ก็ให้รับรู้และจัดการป้องกัน
ไว้ทั่วทั้งที่ อย่าให้หันมีเหตุการณ์เดือดร้อนขึ้นได้จึงจะเป็นการดี¹

จึงเห็นได้ว่าชาวเยอรมันไม่ใช่แต่จะทำตนเป็นที่นิยมของคนไทยเท่านั้น ในหมู่
ชาวจีนก็มีใจนิยมเยอรมันอยู่เช่นกัน

ส่วนชาวอินเดียนกษัตริย์กับไคก็ไคก็มีพฤติการณ์ปรากฏแล้วว่ามี การชักชวนกัน
เรียไรเงินช่วยเหลือครูที่ท่าสงคราม อันเป็นการแสดงความนิยมฝ่ายมหาอำนาจกลาง
และในมณฑลอื่น ๆ ก็ไคมีชาวอินเดียนเหล่านี้กระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่ออังกฤษกล่าวมาแล้ว

ในกลุ่มชาวจีนและเขมรซึ่งเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสก็มีพฤติการณ์ที่รัฐบาลฝรั่งเศส
ไม่ไว้วางใจจนถึงกับคิดทำให้ทางฝ่ายไทยคอยสืบสวนและหาทางป้องกันเช่นเดียวกัน และ
แม้จะไม่ปรากฏแน่ชัดว่าชาวจีนและเขมรในไทยได้ก่อการร้ายต่อฝรั่งเศสในดินแดนไทย
แต่หนังสือพิมพ์ "ตองปัส" ของฝรั่งเศสก็ยอมรับว่ามีชาวจีนและเขมรในไทยถูก
ชาวเยอรมันชักชวนเข้าเป็นสมัครพรรคพวกมาก² การที่เป็นเช่นนี้อาจพิจารณาได้ว่าเป็

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 223
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามกับเยอรมันและราชโฆบายติกระบายนชชาติกักร
ออกจากราชการ "พระราชหัตถ์เลขาถึง เจ้าพระยาบวรราช ฉบับลงวันที่ 3 มิถุนายน
พ.ศ. 2460"

² พลโทพระยาสิทธิราชเกษไชโย, รวมเรื่องกรุงสยามประกาศสงครามต่อประเทศ
เยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ตอนที่ 1, หน้า 137 - 140. "หนังสือพิมพ์ตองปัส ฉบับ
วันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2460"

เพราะชนชาติเหล่านี้ไม่ประสงค์จะให้ประเทศของตนตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส
อยู่ตลอดไป จึงได้พยายามหาทางชักชวนและขับไล่ชนชาติที่ยึดครองประเทศของตนออก
ไปทุกวิถีทางเท่าที่จะกระทำได้

และถึงแม้ว่าชาวต่างประเทศที่พำนักอยู่ในไทยเหล่านี้จะมีใจเอนเอียงเข้าข้างฝ่าย
มหาอำนาจกลาง ก็เป็นเพียงความคิดเห็นของคนกลุ่มน้อยซึ่งเมื่อนำไปเทียบกับชาวต่าง
ประเทศส่วนใหญ่ที่อยู่ในไทยแล้ว ก็ไม่สู้จะมีความสำคัญมากนัก แต่ก็อาจสร้างความยุ่ง
ยากให้แก่บ้านเมืองได้ถ้ารัฐบาลไม่เตรียมการควบคุมบุคคลที่ต้องสงสัยและหาทางป้องกันไว้
ล่วงหน้า ฉะนั้นภายหลังจากการประกาศสงครามของไทยจึงไม่ปรากฏว่ามีชาวต่างประเทศเหล่านี้
ก่อเหตุขึ้นเลย

ทางด้านการกีดกันเห็นของประเทศไทยสงครามเกี่ยวกับท่าทีของรัฐบาลไทยในระหว่าง
การรักษาความเป็นกลางครั้งนี้ จะเห็นว่า

ทางฝ่ายสัมพันธมิตรในระยะแรกไม่แน่ใจว่าไทยจะรักษาความเป็นกลางไว้ได้ตลอด
ไป และกลับเกรงไปว่าไทยจะเข้ากับฝ่ายเยอรมนีเพราะการที่มีประชาชน ข้าราชการ
และคณะทหารบางกลุ่มสนับสนุนอยู่ แต่มาในระยะหลังเมื่อรัฐบาลไทยได้แสดงท่าทีเป็นจิตร
ต่อสัมพันธมิตรอย่างเด่นชัด โดยมีคำสั่งห้ามออกความเห็นหรือแสดงความสงสัยอย่างใด
เกี่ยวกับข่าวการรบของอังกฤษ และฝรั่งเศส โดยเฉพาะข่าวจากสำนักข่าวรอยเตอร์กับ
สำนักข่าวฮาวาส¹ ประกอบกับเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ของไทยได้สนิสนมกับคณะทูตอังกฤษ
ฝรั่งเศส รัสเซีย และได้มีการติดต่อทางการทูตกันอย่างใกล้ชิด ตลอดจนให้ความช่วยเหลือ
เสบียงอาหารพวกที่คิดการเป็นปฏิปักษ์ต่ออังกฤษในไทย ทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรแน่ใจว่า
รัฐบาลไทยมีความเห็นเข้าข้างกับฝ่ายตนแน่นอน

¹ฮันส์ บิดเดอร์ (Hans Bidder), 100 ปีแห่งมิตรภาพไทยเยอรมนี 1862 -
1962 (Hundert Jahre Deutsch-Thailandische Freundschaft)
ฉบับภาษาไทย, หน้า 22.

ส่วนทางฝ่ายเยอรมนี ในระยะแรกรัฐบาลเยอรมันมีความเห็นว่าถึงแม้ไทยจะประกาศความเป็นกลาง แต่ก็หวังว่าไทยจะเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายตน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงมีกระแสพระราชดำรัสแก่พระยามุนีวรราชูในเรื่องนี้ว่า

...ฝ่ายเยอรมันหวังอยู่ว่ากรุงสยามถึงแม้จะเป็นกลางในการสงครามก็อาจจะลำเอียงอยู่ทางข้างเยอรมัน... เพราะฉะนั้นเยอรมันจึงได้ทำการบางอย่างอันเนื่องด้วยเมืองไทยเรา ซึ่งถ้าเขาไม่นึกอยู่ว่าเราจะลำเอียงข้างเขา ๆ คงจะไม่ทำมีอาทิ ก็

ก. ฝ่ายทหารเขาได้ออกคำสั่งแก่บรรดานักเรียนไทยซึ่งประจำอยู่ในกองทหารของเยอรมันนั้น เตรียมตัวไปกับกองทุกคนซึ่งถ้าเขาไม่หวังในความลำเอียงของไทยเราแล้ว เขาจะออกคำสั่งเช่นนั้นไม่ได้เลย เพราะเขาควรจะต้องรู้ว่าตามกฎหมายนานาประเทศมีหัวข้อห้ามชัดเจนมิให้ประเทศเป็นกลางอนุญาตให้ทหารของตนไปช่วยผู้ทำสงครามฝ่ายใดฝ่าย 1 เป็นอันขาด...

ข. อนุทูตเยอรมันในกรุงเทพฯ ได้ทบทวนจะขออนุญาตใช้เกราะวิทย์โทรเลขที่สถานีศาลาแดง เพื่อผูกกับสถานีสะบักในแคนซุมাত্রา¹ (ถ้าไทยยอมอนุญาตก็เป็นการผิดหน้าที่ของประเทศเป็นกลาง... ผู้เขียน)

ในระยะต่อมาเมื่อรัฐบาลไทยได้มีคำสั่งไปเรียกตัวข้าราชการไทยที่ศึกษาอยู่ใน

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187 หมายเลข 7/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ร่างจดหมายลับพระยามุนีวรราชู ถึง หลวงภาษาปริวัตร (ไม่ปรากฏ วัน เดือน ปี)

เยอรมันกลับประเทศ ส่วนพวกที่ศึกษาอยู่ในประเทศสเปนมิตรยังคงศึกษาอยู่ตามเดิม¹ จึงทำให้รัฐบาลเยอรมันมีความรู้สึกที่ไทยมีท่าทีเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรมากกว่าฝ่ายตน ประกอบกับการที่มีผู้เขียนบทความโจมตีเยอรมันลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ของ ไทย และการที่กระทรวงการต่างประเทศไทยคัดค้านเรื่องการทำสงครามเรือดำน้ำของเยอรมัน รวมทั้งการที่หน่วยสืบราชการลับของเยอรมันสืบรู้ล่วงหน้าจากกองสองเดือนกว่าไทยจะประกาศ สงครามกับเยอรมนี เพราะได้รับการชักชวนจากคณะทูตสัมพันธมิตร² จึงทำให้ท่าทีของ รัฐบาลเยอรมันที่มีต่อไทยเปลี่ยนแปลงไป เพราะเมื่อรัฐบาลไทยได้มีคำสั่งไปให้ข้าราชการ ไทยที่ศึกษาอยู่ในเยอรมนีลาออกแล้ว ภายหลังจากนี้เล็กน้อยกระทรวงทหารบกและทหาร เรือเยอรมันก็ได้ออกคำสั่งไล่นายทหารและนักเรียนไทยที่ประจำอยู่ในกองทัพอากาศเยอรมัน ออกจากราชการทุกคนโดยมิได้เปิดโอกาสให้ลาออกตามสมควร³ จึงเห็นได้ว่าฝ่ายเยอรมัน มีความไม่พอใจรัฐบาลไทยเพราะผิดความคาดหวังไว้แต่เดิมมาก่อน

เรื่องราวในหนังสือสรุปได้ว่า ในส่วนของคณะประมุขของชาตินั้นพระองค์ทรงมี พระทัยนิยมสัมพันธมิตรและไม่ทรงนิยมเยอรมันมานานแล้ว แต่ที่จึงได้ทรงแสดงพระราช ประสงค์ออกอย่างเปิดเผยก็เพราะทรงตระหนักว่า ระยะนี้ยังมีประชาชนชาวไทย

¹ฮันส์ บิดเดอร์ (Hans Bidder), 100 ปีแห่งมิตรภาพไทยเยอรมัน 1862 - 1962 (Hundert Jahre Deutsch-Thailandische Freundschaft) ฉบับภาษาไทย, หน้า 22.

²กองจกหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 139 หมายเลข 27/139 หนังสือพิมพ์คัดเยอรมันลงเรื่องเมืองไทยเกี่ยวกับการสงคราม (ฉบับ ภาษาอังกฤษ) - "The Hamburger Nachrichten May 27th 1915"

³กองจกหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187 หมายเลข 7/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม "ร่างจดหมายฉบับพระยาบุรี นวราชรุ ถึง หลวงภาษาปริวัตร (ไม่ปรากฏ วันเดือน ปี)

ข้าราชการ คณะทหารและชาวต่างประเทศบางกลุ่มมีใจนิยมเยอรมนีอยู่ ถ้าหากพระองค์ทรงควนตักสินพระทัยประกาศเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเปิดเผยโดยถือเอาพระราชอำนาจเป็นเครื่องวินิจฉัยแล้วก็ย่อมจะทรงกระทำได้ แต่จะเป็นการฝืนความรู้สึกของพสกนิกรบางกลุ่มอันอาจเป็นเหตุให้เกิดความปั่นป่วนภายในประเทศได้ ประจวบกับขณะนั้นภัยทางการเมือง และการเศรษฐกิจจากมหาสงครามยังมีอยู่จึงอาจเป็นผลให้เหตุร้ายนั้นกลายเป็นการจลาจลลุกลามใหญ่โตยิ่งขึ้นได้

* เพื่อความเหมาะสมแก่สถานการณ์ของประเทศในขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงใช้พระบรมราโชบายสุขุขลับบริหารภาพ โดยทรงพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ที่แสดงถึงการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ และความปราชัยของเยอรมนีในมหายุทธสงคราม อีกทั้งทรงบอกให้ผู้อ่านได้ทราบถึงชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่เสมอ ประกอบด้วยข่าวสารต่าง ๆ ที่ประเทศไทยได้รับล้วนเป็นข่าวเกี่ยวกับชัยชนะของสัมพันธมิตร เป็นส่วนใหญ่มักเป็นผลกิตติทางด้านการโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนเห็นถึงความสามารถฝ่ายตน ยิ่งเมื่อรัฐบาลเยอรมันประกาศทำสงครามเรือดำน้ำโดยไม่จำกัดขอบเขต และทำลายเรือตลอดจนชีวิตทรัพย์สินของชนชาติเป็นกลางมากขึ้น จนหลายประเทศได้ประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูต และประกาศสงครามกับเยอรมนี ประชาชนชาวไทยก็เริ่มคลายความนิยมเยอรมนี และพากันสนับสนุนให้รัฐบาลประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรมากขึ้น

แต่ถ้าจะพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่า ความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ แม้ว่าจะมีส่วนสำคัญในการกำหนดรัฐประศาสนโยบายก็จริง แต่ก็ย่อมจะไม่ใช่ความสำคัญมากพอที่จะเป็นสาเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตักสินพระทัยประกาศสงครามกับเยอรมนี ละออสเตเรีย-ฮังการีเป็นแน่ เพราะการที่พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งองค์พระประมุขของชาติเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตชาวไทยทั้งมวลและอนาคตของประเทศชาติ ย่อมจะต้องทรงคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญมากกว่าที่จะทรงยอมรับเอาพระราชดำริ ส่วนพระองค์ และความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่มาเป็นเครื่องตักสินพระทัยได้ จึงสมควรจะได้ศึกษาถึงสาเหตุแท้จริงที่เป็นผลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตักสินพระทัยนำประเทศไทยเข้าสู่มหายุทธสงครามในครั้งนี้โดยละเอียดเพื่อความเข้าใจข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง

บทที่ 4

การดำเนินการประ กาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ประเทศไทยกำลังอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่าง การรักษาความเป็นกลางกับการเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เพราะการรักษาความเป็นกลางมีท่าทีว่าจะดำเนินไปไม่ได้ตลอด ด้วยเหตุที่บ้านเมืองได้รับภัยคุกคามทั้งภายใน และภายนอกประเทศประกอบกับการที่คณะรัฐบาลผู้บริหารประเทศและประชาชนบางกลุ่มมีความคิดเห็นขัดแย้งกันเกี่ยวกับความนิยมในประเทศคู่สงครามทั้งสองฝ่าย รวมทั้งมีผู้แสวงหาความเห็นสนับสนุนให้รัฐบาลประกาศสงครามกับเยอรมนีลงในหนังสือพิมพ์แพร่หลายมากขึ้น

แต่การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเปลี่ยนแปลงรัฐประศาสน์นโยบายโดยถือเอาพระราชดำริส่วนพระองค์และความเห็นชอบของคณะเสนาบดีผู้ใกล้ชิดรวมทั้งความเห็นของชาวไทยบางกลุ่มมาเป็นเครื่องวินิจฉัย ก็ย่อมจะเป็นการเสี่ยงต่อภัยที่อาจจะคุกคามความมั่นคงของประเทศชาติได้ เพราะขณะนั้นกลุ่มคนที่นิยมเยอรมนีก็ยังมีอยู่ในไทยเป็นจำนวนมาก

ส่วนการที่พระมหากษัตริย์ทรงตัดสินพระทัยดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใดนั้น ย่อมเป็นที่เชื่อได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะต้องทรงศึกษาถึงความได้เปรียบเสียเปรียบของประเทศคู่สงครามเสียก่อน เพราะการที่จะทรงตัดสินพระทัยลงไป โดยขาดความรอบคอบ อาจนำผลเสียมาสู่ส่วนรวมได้ ฉะนั้นในระหว่างสงครามพระองค์จึงทรงมีลายพระราชหัตถ์เลขาเป็นการลับติดต่อข้าหลวงสงครามกับพระสหายของพระองค์ในต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่อีกเป็นพระสหายร่วมชั้นเรียนกับพระองค์ในสมัยที่เสด็จออกไปศึกษาในอังกฤษ และพระสหายเหล่านั้นส่วนใหญ่อจะเป็นผู้มีชื่อเสียง มีตำแหน่งสูง ๆ จึงทำให้พระองค์ทรงทราบเรื่องการสงครามในยุโรปจากพระสหายมาเป็นเครื่องตัดสินพระทัยได้ประการหนึ่ง¹ ส่วนชาวกราวดีน ๆ ก็ได้รับมาจากอัครราชทูตไทยประจำประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เฉพาะ

¹ จี. นอมรคุณารักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5 หน้า 34 - 35

ผู้ที่นับพหุบาทสำคัญยิ่งอีกท่านหนึ่งก็คือ พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร อัครราชทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศส ผู้คอยส่งข่าวการสงครามมากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทราบอยู่เสมอ

ครั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบข่าวการสงครามในยุโรปแล้ว ก็ได้ทรงศึกษาถึงผลได้ผลเสียในการที่จะประกาศสงคราม โดยทรงปรึกษาคณาบดีกับเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศก็ได้ทรงมีลายพระหัตถ์ลับมากราบบังคมทูลเปรียบเทียบผลได้ผลเสียให้ทรงทราบว่า

ผลได้ ไทยจะได้ยึดเรือสินค้าเยอรมันจำนวน 11 ลำ (เมื่อรัฐบาลประกาศสงครามมีเรือเยอรมันถูกยึดรวม 25 ลำ...ผู้เขียน) ที่จอดอยู่ในกรุงเทพฯ ได้ยกเลิกสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีที่ไทยทำเสียเปรียบเยอรมันในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และสัญญาทางการค้า ทั้งเมื่อสงครามสงบและสัมพันธไมตรีเป็นฝ่ายมีชัย เยอรมันจะมาขอทำสัญญาใหม่ฝ่ายไทยก็สามารถกำหนดได้ตามใจชอบ¹

ผลเสีย ก็คือ เยอรมันจะริบเงินของรัฐบาลไทยที่ฝากอยู่ในเยอรมนี ซึ่งเมื่อคิดแล้วคงคุ้มกับราคาเรือเยอรมันที่ไทยยึดไว้ แต่ถ้าหากเยอรมันรู้ล่วงหน้าว่ารัฐบาลไทยมีแผนการจะยึดเรือเยอรมัน พวกเยอรมันคงคิดทำการจมเรือเสียก่อนที่ไทยจะดำเนินการได้ทัน (เรื่องทำนองนี้เคยเกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาแล้ว) เมื่อเรือจมขวางลำน้ำก็ย่อมทำความยุ่งยากให้แก่เรือสินค้าอื่น ๆ และรัฐบาลยังต้องเสียค่ากู้เรือ ทำให้ไทยขาดทุนยิ่งขึ้น

อีกประการหนึ่ง ชาวเยอรมันในไทยประมาณ 300 คน ก็มีกำลังอาวุธและทรัพย์สินพอที่จะต่อสู้ขัดขวางไทยได้มาก ทั้งได้ควบคุมกิจการรถไฟสายเหนือขาดลอกอาจก่อเหตุร้าย

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามออกจากราชการ (ปีก 1) "ลายพระหัตถ์ลับกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึง พระยานุรินทร์วราษร ณ วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459"

แก่บ้านเมืองได้ และข้อที่น่าวิตกที่สุดก็คือ ชาวเยอรมันจะสนับสนุนให้เกิดการจลาจลระหว่างชาวไทยด้วยกันเองจนกลายเป็นการจลาจลใหญ่ในแผ่นดินได้ เพราะมีนายทหารและชาวจีนนิยมเยอรมันมาก ฉะนั้นการที่จะตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับเยอรมันจึงเห็นสมควรกระทำต่อเมื่อฝ่ายทหารบก ทหารเรือรับว่าพร้อมที่จะกระทำการทุกอย่างให้สำเร็จเสียก่อน¹

รายงานฉบับนี้แสดงว่าเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทรงทราบว่าปฏิกิริยาเยอรมันอยู่ในกลุ่มชาวไทยและชาวจีนใญ่น้อย จึงทรงพระวิตกว่า ถ้าไทยประกาศสงครามอาจเป็นผลเสียมากกว่าการรักษาความเป็นกลาง อีกสถานการณ์ภายในประเทศขณะนั้นก็ยังไม่เรียบร้อยเท่าที่ควร

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบแล้ว ก็ได้ทรงพิจารณาเห็นว่าถ้าไทยประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรย่อมจะได้รับประโยชน์มากกว่าการรักษาความเป็นกลาง ส่วนการที่จะประกาศกับสัมพันธมิตรย่อมไม่อาจเป็นไปได้ เพราะนอกจากยังมองไม่เห็นประโยชน์ที่ไทยจะได้รับแล้ว ที่ตั้งของประเทศไทยยังอยู่ท่ามกลางอาณานิคมของสัมพันธมิตร ถ้ารัฐบาลไทยมีนโยบายเอนเอียงเข้าข้างเยอรมนีแล้ว ไทยก็จะตกอยู่ในฐานะอันตรายโดยจะถูกอังกฤษหรือฝรั่งเศสยึดครองทันที ซึ่งความเรื่องนี้มีปรากฏในพระราชบัญชาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งประชุมคณะเสนาบดีเรื่อง "การรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป" ว่า "ถ้าแม้นสยามแสดงความลำเอียงเข้าข้างเยอรมันก็คงถูกขบเอาหัวแบนเมื่อนั้น การที่เรา (สัมพันธมิตร...ผู้เขียน) ปลอ่ยให้เราเป็นกลางก็เพราะเขายังไม่เห็นความจำเป็นที่จะให้เราเข้ากับเขาเท่านั้น

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามชนชาติศัตรูออกจากราชการ (ปีก 1) "ลายพระหัตถ์ฉบับกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึง พระยาปรีณวราวุธ ฉบับลงวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459"

แต่ถ้าเมื่อใดเขารู้สึกว่าความเป็นกลางของเราเป็นเครื่องกีดขวางแก่เขาแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเขาคงจะไม่ยอมให้เราคงเป็นกลางอยู่เป็นแน่แท้"¹

ดังนั้นในระหว่างที่ทรงรักษาความเป็นกลาง พระองค์จึงทรงดำเนินพระบรมราโชบายอันเป็นการแผ้วถางทางเพื่อรอโอกาสเหมาะที่จะได้ประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรในวันข้างหน้า

ก. พระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อรัฐบาลเยอรมันประกาศทำสงครามเรือดำน้ำโดยไม่มีขอบเขตจำกัด เพื่อตอบโต้กับการที่อังกฤษใช้กองเรือบดล้อมเยอรมนี โดยอังกฤษประสงค์จะให้ชาวเยอรมันเดือดร้อนเพราะขาดแคลนเสบียงอาหารและรัฐบาลเยอรมันจะได้ประกาศยอมแพ้ (เพื่อสงครามสงบมีชาวเยอรมันเสียชีวิตเพราะอดอาหารเกือบ 1 ล้านคน²) กองเรือดำน้ำของเยอรมันได้ปฏิบัติการจมเรือสินค้าของประเทศเป็นกลางโดยมิได้เตือนให้ผู้โดยสารในเรือรู้ตัวล่วงหน้า อันเป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศและผิดหลักมนุษยธรรม ซึ่งเรื่องนี้รัฐบาลเยอรมันอ้างว่าเยอรมันมิได้ปฏิบัติตามข้อตกลงเพราะเรือดำน้ำของคนมีขนาดเล็ก เมื่อพบเรือข้าศึกจำเป็นต้องรีบทำลายเสียก่อนที่ข้าศึกจะรู้ตัวและตอบโต้ทัน การกระทำของรัฐบาลเยอรมันจึงสร้างความไม่พอใจให้แก่ประเทศเป็นกลาง โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ทำการประท้วง

¹ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราโชบายคิกระบายชนชาติศัตรูออกจากราชการ (ปีก 2) "รายงานการประชุมคณะเสนาบดี เรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยาม ณ ยุโรป ฉบับลงวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

² เสน่ห์ จามริก และคณะรัฐศาสตรมหาวิทยาลัทยกรรมศาสตร์, ระบบการเมืองปัจจุบันของยุโรป, หน้า 811 - 812.

๔๔

รัฐบาลเยอรมันในครั้งนั้น และได้ชักชวนให้ประเทศเป็นกลางต่าง ๆ รวมทั้งไทยทำการ
ประท้วงด้วย ในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นชอบที่จะให้กระทรวงการ
ต่างประเทศยื่นคำคัดค้านไปยังรัฐบาลเยอรมันเพื่อเป็นการแสดงให้นานาประเทศได้ทราบว่า
ไทยมิได้เห็นชอบกับการกระทำของเยอรมัน¹

แต่ขณะนั้นกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ไม่ทรงเห็นชอบด้วยในพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยทรงอ้างว่าการที่รัฐบาลประเทศต่าง ๆ ยื่นคำคัดค้าน
ไปยังรัฐบาลเยอรมันนั้นเพราะได้รับคำแจ้งความเรื่องนี้ ส่วนไทยยังมิได้รับคำแจ้งความ
จากเยอรมัน จึงมีพระประสงค์จะรอและคอยดูไปก่อน (Wait and See) ต่อมาพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระวิตกว่า การที่กระทรวงการต่างประเทศไม่แจ้งคำคัดค้านไป
ยังรัฐบาลเยอรมันอาจเป็นสาเหตุให้สัมพันธมิตรเข้าใจผิดและคิดว่าไทยได้รับคำแจ้งความ
จากเยอรมันแล้ว แต่มีความเกรงกลัวไม่กล้าดำเนินการคัดค้าน พระองค์จึงทรงพระราช
ทานกระแสพระราชดำรัสแก่อนั่งสือพิมพ์บางกอกเดลิเมล์ ที่ได้กราบบังคมทูลถามเรื่องนี้ไปว่า
ถึงแม้รัฐบาลไทยจะมีได้รับคำแจ้งความอย่างใดจากเยอรมนี แต่ในฐานะที่เป็นผู้ลงนามใน
สัญญาว่าด้วยความเป็นกลางระหว่างนานาประเทศที่กรุงเฮก จึงต้องคัดค้านรัฐบาลเยอรมัน
ที่ทำสงครามเรือดำน้ำผิดคอกฎหมายระหว่างประเทศ²

ในการนี้พระองค์ทรงพระราชดำริว่า เป็นการป้องกันมิให้สัมพันธมิตรเข้าใจผิด
ต่อไทย และเป็นการ "ดีกลองใหญ่ของเราให้ดัง" เพื่อเตือนผู้คนที่รู้ว่าเรามีตัวมีตนอยู่³
เพราะขณะนั้นมีผู้กราบบังคมทูลถามกันเสมอว่าเหตุใดรัฐบาลไทยจึงนิ่งเฉย ส่วนเสนาบดี
กระทรวงการต่างประเทศยังงงไขว่ไขว่โยบยารอและคอยดูไปก่อนอันเป็นการเข้าเงินไป บละอาว

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 187
หมายเลข 6/187 รายงานพระองค์เจ้าจรัญเรื่องการมหาสงครามในยุโรป (ปีก 3)
"พระราชหัตถ์เลขาถึงพระองค์เจ้าจรัญศักรีกฤดากร ฉบับลงวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2459"

² ก.

³ ก.

กลายเป็นผลเสียแก่แผนงานประกาศสงครามของพระองค์ได้ (ภายหลังเมื่อกระทรวงการต่างประเทศได้รับคำแนะนำจากรัฐบาลเยอรมันจึงได้ยื่นคำคัดค้านไปเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ)

ถ้านเมื่อสหรัฐอเมริกาประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2460 รัฐบาลอเมริกันได้ชักชวนให้ไทยเข้าร่วมรบด้วย แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็มีได้ทรงเห็นชอบด้วย และทรงพระราชดำริว่า รัฐบาลไทยยังไม่มีเหตุผลพอที่จะประกาศสงครามกับเยอรมนี¹ ซึ่งเรื่องนี้เมื่อพิจารณาแล้วก็น่าจะเป็นเพราะพระองค์ยังทรงมองไม่เห็นว่าการที่ไทยประกาศสงครามกับเยอรมนีแล้วจะได้ประโยชน์สิ่งใดเป็นการตอบแทน แต่กลับจะสร้างความเกลียดชังให้แก่ประเทศฝ่ายมหาอำนาจ รวมทั้งอาจได้รับการดูหมิ่นจากนานาประเทศว่า ไทยฉวยโอกาสเข้าเติมฝ่ายตรงข้ามที่กำลังเสียเปรียบ เข้าทำนอง "ชนะไหนเข้าค่าย" อันเป็นการเสียชื่อเสียงของประเทศไทยอย่างยิ่ง

ต่อมาเมื่อคณะทูตสัมพันธบัตรบางประเทศได้แสดงความปรารถนาที่ต่อไทยโดยประสงค์จะชวนไทยเข้าร่วมรบด้วย กล่าวคือ นายลอริส เมลิคอฟ (Loris Melikoff) อุปทูตรัสเซียประจำประเทศไทยได้เข้าเฝ้ากรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการในวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2460 และกราบทูล — ชูลชวนให้ไทยเข้าร่วมรบข้างฝ่ายสัมพันธมิตร โดยแสดง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 187 หมายเลข 6/187 รายงานพระองค์เจ้าจรัญเรื่องการมหาสงครามในยุโรป (ปีก 3) "พระราชหัตถ์เลขาถึงพระองค์เจ้าจรัญตักกฤดากร ฉบับลงวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2459"

* นายลอริส เมลิคอฟ ได้รับคำสั่งจากรัฐบาลรัสเซียให้ถืออำนาจกับคณะทูตสัมพันธมิตรในไทยเพื่อชักชวนให้รัฐบาลไทยเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร แผ่น 34 หมายเลข 1/34, นโยบายของประเทศไทยที่จะประกาศสงครามกับเยอรมัน, "บันทึกฉบับกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับที่ 2 เรื่องเข้าพวกสัมพันธมิตร ลงวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

ความเห็นว่ ขณะนั้นสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ ได้ประกาศสงครามเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว สมควรที่รัฐบาลไทยจะเข้าร่วมด้วย เพราะจะได้รับประโยชน์บางประการภายหลังการสงบศึก ซึ่งกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการก็ได้ทรงรับสั่งตอบไปว่า "การที่ไทยจะเข้าด้วยนั้น จำจะต้องให้คนไทยทั้งหลายเห็นว่าฝ่ายไทยจะได้ประโยชน์อย่างไรพอสมควรแล้ว จึงจะทำได้"¹ อันเป็นการแสดงพระประสงค์ให้อุปลุตรัฐเซียทราบว่ทางฝ่ายไทยนั้นมีท่าทีที่จะเข้าด้วยกับฝ่ายสัมพันธมิตร แต่จะต้องพิจารณาเสียก่อนว่ไทยจะได้รับประโยชน์สิ่งใดเป็นการตอบแทน เพื่อให้อุปลุตรัฐเซียเสนอข้อตกลงที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายไทยมาเป็นข้อแลกเปลี่ยน

อุปลุตรัฐเซียจึงนำความนี้ไปปรึกษากับอุปลุตรัฐฝรั่งเศส และทั้งสองตกลงกันว่าถ้าไทยประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร ประเทศทั้งสองจะเสนอข้อแลกเปลี่ยนที่เป็นประโยชน์แก่ไทย โดยยอมยกเลิกสัญญาการค้าที่บังคับให้ไทยเก็บภาษีได้เพียงร้อยละ 3* และจะให้ไทยมีสิทธิเก็บภาษีทางการค้าอย่างยุติธรรมยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนั้น แต่จะขอว่เรื่องนี้ไปปรึกษาอุปลุตรัฐอังกฤษเสียก่อน²

ซึ่งการที่อุปลุตรัฐเซียและฝรั่งเศส นำเรื่องนี้เป็นข้อต่อรองนั้น เพื่อพิจารณาแล้วน่าจะเป็นเพราะอุปลุตรัฐทั้งสองทราบว่รัฐบาลไทยในสมัยนั้นต้องการที่จะขอแก้ไขสนธิสัญญาผูกมัดที่ไทยทำเสียเปรียบนานาประเทศทั้งทางการศาลและภาษีศุลกากรอยู่เสมอ

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แฟ้ม 34 หมายเลข 1/34 นโยบายของประเทศไทยที่จะประกาศสงครามกับเยอรมัน, "บันทึกฉบับกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับที่ 1 เรื่องความกิดที่จะให้กรุงสยามเข้าในสงคราม ลงวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

* ข้อผูกมัดในสัญญาการค้าที่ไทยทำกับรัสเซีย ฝรั่งเศสและประเทศต่าง ๆ ตามแบบสัญญาการค้าที่ไทยทำกับอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) โดยกำหนดให้ไทยมีสิทธิเก็บภาษีเข้าได้เพียงร้อยละสาม

ภายหลังอุปัทมรัสเซียและฝรั่งเศสยังได้พากันไปเฝ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ พร้อมกับกราบทูลชักชวนให้ไทยเข้าร่วมรบอีกเช่นกัน แล้วจึงนำความไปปรึกษาทางฝ่ายอังกฤษ

ในวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2460 อุปัทมรัสเซียก็เข้ามาชวนไทยเข้าร่วมรบอีก พร้อมกับกล่าวถึงเรื่องที่จักรพรรดิรัสเซียทูลเชิญกรมหลวงพิศณุโลกประชานารถเสด็จไปทอกระเนตรแผนการสงครามในทวีปยุโรป ว่าเพราะทรงมีพระราชประสงค์จะชวนไทยเข้าร่วมรบด้วย¹ ภายหลังกรมหลวงพิศณุโลกประชานารถมิได้เสด็จไปเพราะเกิดการปฏิวัติในรัสเซียเสียก่อน² แต่ทางฝ่ายไทยยังคงสงวนท่าทีเสมอมา เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการชักชวนของรัสเซียและฝรั่งเศสนั้น ยังเป็นความเห็นของคนละหุสลับพันสมิตร หมุนน้อยไม่มีน้ำหนักพอที่จะให้ทางฝ่ายไทยเข้าร่วมด้วย

ส่วนอัครราชทูตอังกฤษนั้นมักมีความเห็นตรงกันข้าม ไม่ยอมกระทำการอันใดที่จะเป็นการเสียผลประโยชน์ของตนในไทย ซึ่งเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบดี เพราะเมื่อครั้งที่รัฐบาลอเมริกันแสดงความประสงค์ชักชวนประเทศเป็นกลางรวมลงนามเรียกร้องให้มีการเจรจาสงบศึก อัครราชทูตอังกฤษก็ได้กราบทูลเสนอแนะถึงกระทรวงการต่างประเทศเป็นท่านองช่วชู้โดยว่า "หวังใจว่าจะไปเข้าซื้อด้วยกับคำประกาศชักชวนของอเมริกา เพราะถ้าไปผูกตามอเมริกาเข้าแล้วอาจจะได้รับคำตอบ (จากอังกฤษ...ผู้เขียน) อย่างเจ็บ ๆ"³

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แผ่น 34 หมายเลข 1/34 นโยบายของประเทศไทยที่จะประกาศสงครามกับเยอรมัน, "บันทึกถ้อยแถลงพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับที่ 1 เรื่องความคิดที่จะให้กรุงสยามเข้าในสงคราม ลงวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 219 หมายเลข 1/219 ทรงเชิญสมเด็จพระเจ้าอนงยาเชอกรมหลวงพิศณุโลกประชานารถทอกระเนตรแผนการสงครามยุโรป

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและรายชื่อบุคคลกระบวนชนชาติศัตรูออกจากราชการ (ปก 2) "พระราชวินิจฉัยเรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป วันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชดำริว่า "การที่อังกฤษแจ้งให้ฝ่ายไทยทราบนั้น แสดงว่าอังกฤษเขาจะยอมให้ไทยเป็นกลาง ก็เพราะหวังว่าไทยจะเป็นประโยชน์แก่เขา แต่ถ้าไทยกระทำการให้เขาไม่พอใจ เขาก็จะดำเนินการตอบแทนแก่ไทย"¹ เรื่องนี้พิจารณาได้ว่าอังกฤษคงจะกดดันให้ไทยสงบนิ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของคนเพื่อแสวงหาผลประโยชน์อย่าง เงียบ ๆ มีให้ไทยคืนตัวจนอาจกลายเป็นผลเสียแก่อังกฤษ

ในครั้งนั้นก็เช่นกัน ทางฝ่ายอังกฤษไม่เห็นด้วยกับความคิดของอนุทูตรุสเซียและฝรั่งเศส จึงไม่ยินยอมที่จะชวนไทยเข้าร่วมรบด้วย²

ซึ่งการที่อังกฤษไม่เห็นด้วยกับการชักชวนไทยเข้าร่วมรบข้างฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงมีพระดำริในเรื่องนี้ว่า น่าจะเป็นเพราะ

ประการที่หนึ่ง อังกฤษเป็นฝ่ายเสียผลประโยชน์ทางการค้าที่มีในไทยมาก* ซึ่งฝกกันกับฝรั่งเศสและรัสเซียที่เกือบจะไม่มีการค้าในไทยเลย จึงเป็นการเอาเปรียบอังกฤษฝ่ายเดียว

ประการที่สอง การที่ไทยเข้าร่วมรบย่อมไม่มีประโยชน์อันใดสำหรับอังกฤษ ตรงกันข้าม การที่ไทยเป็นกลางเรื่อยไปอังกฤษย่อมมีอิสระที่จะดำเนินการตามความพอใจกับไทยได้ สะดวกกว่า ถือแปลว่าถ้าไทยเข้าร่วมกับสัมพันธมิตรจะเป็นบุญคุณแก่อังกฤษเปล่า ๆ³

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามชาติศัตรูออกจากราชการ (ปี 2) "พระราชดำริบายเรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป วันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แฟ้ม 34 หมายเลข 1/34 นโยบายของประเทศไทยที่จะประกาศสงครามกับเยอรมัน, "บันทึกถ้อยแถลงพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับที่ 1 เรื่องความคิดที่จะให้กรุงสยามเข้าในสงคราม ลงวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

* เพราะจะต้องยอมให้ไทยเก็บภาษีศุลกากรได้มากกว่าร้อยละ 3 ตามข้อเสนอของ รัสเซียและฝรั่งเศส

³ ก.

ภายหลังอัครราชทูตรัสเซียจึงขอนำเรื่องนี้ไปปรึกษากับอัครราชทูตอังกฤษก่อน และเมื่อทูตทั้งสองปรึกษากันแล้ว ในวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2460 อัครราชทูตอังกฤษ ก็ได้นำความมากราบทูลเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศว่า สถานทูตอังกฤษได้รายงาน เรื่องที่คณะทูตฝรั่งเศส และรัสเซียชวนไทยเข้าร่วมรบไปให้รัฐบาลทราบกับขอความเห็น เกี่ยวกับตัวเขา ซึ่งรัฐบาลอังกฤษก็ได้ตอบว่าเห็นชอบด้วยกับการที่ไทยควรขอรับรองหรือชักชวนให้ไทยเข้าร่วมรบด้วย แต่โดยส่วนตัวแล้วถ้ารัฐบาลไทยมีความประสงค์จะเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร เขาก็มีความยินดีด้วย¹

คำตอบนี้แสดงให้เห็นว่าอังกฤษได้เต็มใจที่จะชวนไทยเข้าร่วมรบ แต่ก็ได้ตอบ เห็นด้วยตามมารยาทของนักการทูตที่ดี ซึ่งแท้จริงการที่ไทยจะเข้าร่วมก็เป็นสิทธิของไทย ที่จะกระทำได้เพราะขณะนั้นมีประเทศมหาอำนาจรับรองถึงสามประเทศแล้ว คือ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และรัสเซีย ส่วนอังกฤษก็ได้คัดค้านไทยอย่างใด เพียงแต่วางตนเป็น กลางเท่านั้น

ถึงกระนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงดำเนนพระบรมราโชบายโดยขอให้คณะ ทูตสัมพันธมิตรพร้อมใจกันมาชวนจึงจะเป็นโอกาสเหมาะให้ไทยเข้าร่วมโดยไม่มีเสียงกรหา นินทาจากประเทศอื่นได้ว่า ไทยเอารักเอาเปรียบ และเข้าร่วมโดยหวังประโยชน์ตอบแทนอย่างเดียว

ระหว่างนี้พระองค์จึงทรงเตรียมการประกาศสงคราม โดยทรงเรียกประชุมคณะ เสนาบดี ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2460 และทรงมีพระราชโ ชบาย^{*} ชี้แจงให้ที่ประชุมได้ทราบพระราชดำริส่วนพระองค์เกี่ยวกับประเทศคู่สงคราม รวมทั้งทรงตั้งพระทัยที่จะนำประเทศไทยเข้าร่วมรบข้างฝ่ายสัมพันธมิตร พร้อมกับทรงถาม

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่อง สงครามโลกครั้งที่ 1 เล่ม 34 หมายเลข 1/54 นโยบายของประเทศไทยที่จะประกาศสงครามกับเยอรมัน, "บันทึกถ้อยแถลงพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับที่ 1 เรื่องความคิดที่จะให้กรุงสยามเข้าใน สงคราม ลงวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

* สุราชะสิทธิ์ในภาคผนวก 4

ความเห็นในที่ประชุม ซึ่งผลปรากฏว่าคณะเสนาบดีส่วนใหญ่เห็นชอบด้วยในพระราชดำริของพระองค์ แต่อย่างไรก็ตามเสนาบดีบางท่านยังมีความเห็นแตกต่างกันออกไปอีก กล่าวคือ

กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ไม่ทรงเห็นด้วยกับการที่จะประกาศสงครามในทันที แต่ก็ทรงพระวิตกว่าถ้าการสงครามยืดเยื้อออกไปนาน ๆ จะเหลือประเทศไทยเป็นกลางอยู่ประเทศเดียวก็จะลำบาก จึงขอให้ใคร่ครวญดูให้ถี่¹ ส่วนอีกท่านหนึ่งคือ

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้กราบบังคมทูลถวายความเห็นว่าการที่ไทยจะเข้าร่วมรบกับสัมพันธมิตรต้องมีเหตุผลเพียงพอแล้วจึงควรเข้า และจะต้องเตรียมการช่วยเหลือสัมพันธมิตรให้เป็นประโยชน์อีกด้วย ดังนั้นมีความว่า

...ถ้าไทยเข้าด้วยก็ต้องเป็นเกียรติยศ ถ้าไม่มีเหตุผลพอแล้วก็ยังไม่ควรเข้า เพราะการที่เข้าโดยไม่มีเหตุผลสมควรบางทีก็ไม่มีผลอะไรเลย เช่นจีน* เป็นตัวอย่าง แต่คงถึงเวลาหนึ่งที่เราจะต้องเข้า ถ้าถึงเวลาที่เราจะเข้าแล้วเราจะช่วยอะไรเขาได้บ้างเพราะคนก็มันน้อยเงินก็ชักขวางจะมีบ้างก็แค่สมัยง

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามคดีการออกจากราชการ (ปีก 2), "รายงานการประชุมเรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป ฉบับลงวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2460."

*จีนไปขอสัญญาจากสัมพันธมิตรหลายอย่าง เช่น ขอเลื่อนกำหนดชำระหนี้ออกไปอีก 10 ปี ขอช่วยเหลือสิ่งของใช้บางอย่างไปให้ เช่น พากะตักตัก เป็นเหตุให้สัมพันธมิตรเห็นว่าจีนเอาเปรียบมากเกินไป จึงตกลงกันว่า ให้จีนทำสงครามตามลำพังกับเยอรมนีเองจากเอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามคดีการออกจากราชการ (ปีก 2), "พระราชดำรัสแถลงพระบรมราโชบายแก่ข้าราชบริพารเรื่องการบริหารคนชาติเยอรมันและออสเตรียออกจากราชการ วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2460"

อาหาร แต่การคราวนี้ก็ยังยืดยาวอยู่ไม่เรื้อรัง เมื่อเรามุ่งว่ามีเหตุผล
เพื่อไรเราระจะเข้าด้วยกันแล้ว ก็ควรเตรียมตัวในสิ่งที่เราระจะช่วยเหลือ
อย่างไรด้วย¹

ความเห็นของเสนาบดีสองท่านดังกล่าวมานั้นนับว่าเป็นความเห็นที่ประโยชน์เกี่ยวกับชื่อเสียงของประเทศมาก เพราะเป็นการป้องกันมิให้ประเทศสัมพันธ์กับญวนที่มุ่งที่จะเข้าร่วมรบโดยหวังผลประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว

ผลที่สุดที่ประชุมตกลงกันว่า การที่ไทยจะรักษาความเป็นกลางอีกต่อไปมิได้ผลเสียมากกว่าผลดีถ้าเข้าข้างสัมพันธมิตรไทยจะได้รับความเสียหายมากกว่าเสีย คือจะได้ยกเลิกสนธิสัญญาที่ทำไว้กับเยอรมนีและเมื่อสงครามสงบหากสัมพันธมิตร เป็นฝ่ายชนะก็จะได้ทำสัญญาใหม่โดยเสมอภาค รวมทั้งอาจได้รับความยินยอมจากสัมพันธมิตรในเรื่องการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและภาษีร้อยละสามที่ผูกมัดไทยมานาน แต่อยู่ดี ๆ ไทยจะเข้าร่วมรบโดยไม่มีเหตุผลเพียงพอก็จะกลายเป็นการประจบเขาไป ว่าเป็นต้องรอให้สถานการณ์อำนวยเสียก่อนเพื่อมิให้เป็นการเสียเกียรติยศของไทย ระหว่างนี้จึงตกลงให้คุมเชิงไว้ก่อน แต่รัฐบาลก็ต้องคอยแสดงให้สัมพันธมิตรเห็นว่าไทยไม่เห็นชอบด้วยกับฝ่ายเยอรมนี และอดหากว่าไปมีโอกาสเหมาะที่จะได้เข้าข้างสัมพันธมิตร ก็ให้คิดเตรียมการไว้ในเวลาสงบศึก เพื่อให้เกิดผลเสียแก่ประเทศชาติน้อยที่สุด คือรัฐบาลต้องจัดการดำเนินงานในสิ่งซึ่งกล่าว

¹ กองกฎหมายแห่งชาติ, กรบกิจปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชโบายคดีกระบายชนชาติศัตรูออกจากราชการ
(ปีก 2), "รายงานการประชุมเรื่องการรักษากวามเปนกลางแห่งกรุงสยามในงานมหา
สงคราม ๓ ยุโรป ฉบับลงวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2460" ไปรตตุรตตะปิณีในมหาคณพลา/จ

จะถูกสัมพันธ์มิตว์บังคับให้ทำเสียก่อน เช่น ระบายชาวเยอรมันออกจากราชอาณาจักร และใน
แบงก์สยามกัมมาจลที่เยอรมนีมีอิทธิพลอยู่¹

อนึ่งในการคุมเชิงนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า จะ
คุมเชิงไว้จนกว่าคณะทูตสัมพันธไมตรีพร้อมใจกันมาชวนไทยเข้าร่วมรบด้วย และระหว่างที่
ถ้ามีคณะทูตสัมพันธไมตรีมาทูลถามเกี่ยวกับการตัดสินใจของไทยก็ให้เสนาบดีกระทรวงการ
ต่างประเทศมีรับสั่งตอบไปว่า เนื่องจากคณะทูตสัมพันธไมตรียังมิได้ตกลงพร้อมใจกันมาชวน
ไทยเข้าร่วมรบ ถ้าไทยเข้าร่วมก็อาจทำให้บางประเทศมีความรังเกียจ และอีกประการ
หนึ่งรัฐบาลไทยก็ยังไม่ทราบว่าจะช่วยทำประโยชน์อะไรให้แก่สัมพันธไมตรีได้ แต่ถ้าหากว่า
คณะทูตสัมพันธไมตรีพร้อมใจกันมาชวน แสดงว่าฝ่ายสัมพันธไมตรีได้พิจารณาแล้วว่าไทยจะช่วย
เหลือแก่พวกเขาได้ ก็ให้เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทรงปรึกษากับคณะทูตเหล่านั้น
ถึงเรื่องที่ไทยอาจจะช่วยเหลือได้ และเมื่อเห็นว่าสมควรรับข้อเสนอนี้ของคณะทูตสัมพันธไมตรี
แล้วก็ให้รับไว้เพื่อที่จะได้เข้าร่วมรบกับสัมพันธไมตรี²

หลังจากการประชุมสิ้นสุดลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขอความเห็นจาก
กรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ (มีได้ทรงเข้าร่วมประชุมเพราะมีพระราชกิจที่หัวหิน) ซึ่ง
สมเด็จพระอนุชาที่ทรงเห็นชอบด้วยในเรื่องที่ไทยควรเข้าร่วมกับสัมพันธไมตรี และได้ทรงมี

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามขอถอนชาติศัตรูออกจากราชการ
(ปีก 2), "รายงานการประชุมคณะเสนาบดี เรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยาม
ในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป ฉบับลงวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามขอถอนชาติศัตรูออกจากราชการ
(ปีก 2), "ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิศณุโลกประชานาถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

พระคาร์วินจะเป็นผลดีแก่ฝ่ายไทยเพราะ "จะได้รับประโยชน์ความสะดวกสบายทางการค้า ยิ่งกว่าประเทศที่มีได้เข้าเป็นพวต และอาจได้เข้าประชุมกับนานาประเทศทำให้รู้เรื่องราวต่าง ๆ ตลอดจนเห็นว่าเวลานี้ที่เราไม่ทราบอะไรเลยทั้ง 2 ทางเท่ากับถูกผูกคาวอยู่กลางห้อง"¹ นอกจากนี้ยังทรงเสนอวิธีการระบายชาวเยอรมันออกจากราชอาณาจักร และใจความที่จะให้เสนานกักระทรวงการต่างประเทศแจ้งแก่คณะทูตฝ่ายสัมพันธมิตรทราบเรื่องที่ไทยจะเข้าร่วมสงครามด้วย ทั้งทรงมีพระดำริว่า ถ้าฝ่ายเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีทราบเรื่องจนถึงกับมาดำเนินการคุกคามไทยอย่างใดก็จะเป็นโอกาสเหมาะให้ไทยประกาศตัดทางพระราชไมตรีกับเยอรมนีได้ทันที ซึ่งเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วยทุกประการ

กรั้นต่อมา เมื่อทรงเห็นว่าสิ่งที่ระอให้คณะทูตสัมพันธมิตรพร้อมใจกันมาชวนเป็นการชั่วคราวทำให้เสียแผนการ และเสียผลประโยชน์ของประเทศชาติได้ ดังนั้นในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2460 พระองค์จึงทรงเรียกประชุมคณะเสนานกั ณ พระที่นั่งไภยศาลทักษิณ และทรงมีกระแสพระราชดำรัสแถลงพระบรมราโชบายแก่ข้าราชบริพารเรื่องการระบายชาวเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ออกจากราชอาณาจักร กับโปรดเกล้าฯ ให้เสนานกักระทรวงการต่างประเทศดำเนินการติดต่อกับคณะทูตสัมพันธมิตร เพื่อเตรียมเข้าร่วมในมหายุทธสงครามครั้งนี้ ถึงปีความว่า

...ข้าพเจ้าได้ชี้แจงตั้งแต่คราวก่อนแล้วว่าข้าพเจ้าเห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องรีบจัดการระบายคนเยอรมันออกเสียจากราชอาณาจักร ข้าพเจ้าได้ไตร่ตรองต่อมาถึงเรื่องนี้ก็ทั้งประกอบด้วยความเห็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชโอรบายกักระบายชนชาติศัตรูออกจากราชอาณาจักร (ปก 2), "ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ.2460"

เจ้าฟ้าทรงหลวงพิศณุโลกประชานารถจึงได้ส่งมายังข้าพเจ้า อันเป็นความ
เห็นตรงกับราโชบายของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าจึงเป็นอันตกลงใจแน่นอน
แล้วว่าควรจะควรดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายอย่างไรต่อไป

การที่จะลงมือต่อไป เช่น รอให้คณะทูตสัมพันธไมตรีใหญ่พร้อมกัน
มาชวน ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะอาจเป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นการคาราคาถ่าไม่
รู้แล้วเป็นที่รำคาญใจข้าพเจ้ายิ่งนัก เหตุนี้ข้าพเจ้าเห็นสมควรที่จะกำหนด
วิธีดำเนินนโยบายโดยเด็ดขาดเสียที่เดี๋ยวนี้ดีกว่า...¹

ส่วนเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ก็ให้ทรงดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

ให้เสนาบดีกระทรวงคมนาคมเตรียมการระบายนาวเยอร์มันออกจากกระทรวงให้
หมดทั้งในกรบรถไฟ กรบไปรษณีย์โทรเลข และกรมทาง ถ้าหากต้องการชาวต่างประเทศ
ชาติเป็นกลางหรือสัมพันธไมตรีมาทำหน้าที่แทนก็ให้รายงานมาให้ทราบโดยเร็วที่สุดและให้
เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเตรียมการระบายนาวเยอร์มันออกจากราชการ เช่นกัน
รวมทั้งในแบงก์สยามกัมมาจลด้วย²

นอกจากนี้กระทรวงใดที่มีชนชาติเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี รับราชการอยู่ก็
ให้ดำเนินการเช่นเดียวกันกับทั้งสองกระทรวงดังกล่าวมาแล้ว และให้เสนาบดีเหล่านี้รายงาน
ให้เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทราบเพื่อที่เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ
จะได้เจรจากับคณะทูตสัมพันธไมตรีเป็นความลับก่อน เพื่อให้ฝ่ายสัมพันธไมตรีจัดหาผู้เชี่ยวชาญ

¹ กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรบถือปกครอง, เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 223
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราโชบายต่อระบายนาวเยอร์มันออกจากราชการ
(ปก 2), "พระราชดำรัสแถลงพระบรมราโชบายแก่ข้าราชบริพาร เรื่องการระบายนาวเยอร์มัน
และออสเตรียออกจากราชการ วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2460"

² ค.

ชาวต่างประเทศมาดำเนินการแทนชาวเยอรมันและออสเตรียในไทย ภายหลังจึงให้เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศปรีดาพรหัตถ์แจ้งให้คณะทูตสัมพันธมิตรทราบอีกครั้งหนึ่งถึงเหตุผลที่ไทยจะเข้าร่วมสงครามด้วย ถึงแม้ความว่า

รัฐบาลสยามได้สังเกตวิธีทำสงครามของฝ่ายสัมพันธมิตรกลางมานานแล้ว บัดนี้เห็นชัดว่าประเทศนั้น ๆ กระทำสงครามด้วยวิธีปราศจากเมตตาต่อมนุษยชาติ ทั้งลเปิดธรรมะระหว่างประเทศ แลความตกลงระหว่างประเทศที่ได้ทำกันไว้หลายอย่างหลายประการนั้น รัฐบาลสยามไม่สามารถลงมือช่วยต่อไปได้ แลมีความประสงค์ที่จะหนุนความมั่นคงแห่งธรรมะระหว่างประเทศ แต่จะใช้กำลังของตนทำสงครามกับประเทศสัมพันธมิตรกลางก็ไปมีหนทางทั้งเป็นประเทศอันยอมจะทำประโยชน์ให้แก่มิตรหมู่ใหญ่อย่างจริงจังนั้นก็ไปได้ จึงตกลงที่จะให้ความเกื้อหนุนทางใจ (บอรัล สัปพอร์ต) และเพื่อจะแสดงพยานให้เห็นชัดในข้อนี้ จึงจะระบายคนเยอรมันและออสเตรียนออกจากราชการให้หมด¹

และให้เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศแจ้งจำนวนชาวต่างประเทศที่กองการพาแทนชาวเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีในกระทรวงต่าง ๆ กับขอให้สัมพันธมิตรช่วยรักษาโดยเร็วเพื่อรัฐบาลจะได้ไถ่ชนชาติศัตรูได้สะดวกขึ้น

กรันเมื่อชาวต่างประเทศมาแล้ว ถึงเวลาระบายชนชาติศัตรูออกจากรัฐบาลก็จะได้แจ้งความประสงค์ให้ชาวเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีทราบ ถ้าหากรัฐบาลเยอรมัน

¹ กอวทหนบายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชโองบายติกระบายชนชาติศัตรูออกจากราชการ (ปก 2), "พระราชดำรัสแสดงพระบรมราชโองบายแก่ข้าก เรืองการระบายชนชาติเยอรมันและออสเตรียนออกจากราชการ วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2460"

กล่าวทุกความก็จะเป็นโอกาสให้ไทยประกาศศักตทางพระราชไมตรีกับรัฐบาลเยอรมันและ
ออสเตรีย-ฮังการีทันที

ส่วนเรื่องการขอแก้ไขอัตราภาษีนั้นทรงเห็นว่ายังไม่ควรกล่าวถึงเพราะเป็นเรื่อง
ที่ยังปีได้ตกลงกันในคณะทูตสัมพันธไมตรีจำนวนมาก และถ้ากล่าวถึงจะกลายเป็นการต่อรอง
คล้ายกับจีน สัมพันธไมตรีอาจจะรังเกียจเห็นว่าไทยเข้าร่วมเพื่อหวังประโยชน์อย่างเดียว
ความเห็นนอกเหนือใจก็จะลดน้อยลงไป

ในที่สุดทรงกำชับคณะเสนาบดีให้ดำเนินการและรายงานให้พระองค์ทรงทราบโดย
เร็วที่สุดถึงกระแสนพระราชดำรัสว่า "...ให้เสนาบดีผู้นั้นที่จะต้องปฏิบัติกิจการตามที่กล่าว
มาแล้วนั้นลงมือคำริห์แลปฏิบัติการตามลำดับทั้งข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้
แลให้รายงานกิจการไปยังข้าพเจ้าตามลำดับที่ได้คิดจะจัดการอย่างไร แลขอตกเดือนว่าจะ
ส่งเลขต่อไปอีกไม่ได้¹

ต่อจากนี้ทรงเรียกประชุมคณะเสนาบดีอีกหลายครั้งเพื่อเตรียมการทุกสิ่งทุกอย่าง
ให้พร้อมก่อนวันประกาศสงครามจะมาถึง ดังจะเห็นว่า

ในวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2460 พระองค์ทรงเรียกประชุมคณะเสนาบดีและทรงปรึกษา
ความเห็นเรื่องการควบคุมเชลยศึกชาวเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีในไทย รวมทั้งเตรียมการ
ส่งเชลยเหล่านี้กลับประเทศของตน²

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชโสมบายกิริบายชนชาติศัตรูออกจากราชการ
(ปีก 2), "พระราชดำรัสแถลงพระบรมราชโสมบายเด็กชาค เรื่องการรบายนชนชาติเยอรมัน
และออสเตรียขอออกจากราชการ วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2460"

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชโสมบายกิริบายชนชาติศัตรูออกจากราชการ
(ปีก 2), "รายงานการประชุมคณะเสนาบดี วันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2460"

ในวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2460 ทรงปีกระแสดพระราชดำรัสให้คณะเสนาบดีทราบเกี่ยวกับบันทึกที่กระทรวงการต่างประเทศจะแจ้งไปยังคณะทูตสัมพันธมิตรว่า เพื่อประสงค์จะให้สัมพันธมิตรนั้นใจว่าไทยจะเข้าร่วมรบและพร้อมที่จะทำประโยชน์อย่างแน่อนจึงให้แจ้งไปว่า ประเทศไทยอยู่ในฐานะสงคราม ไม่ใช่เป็นเพียงศักดิ์ความสัมพันธ์ทางการทูตชั่วคราว¹ ซึ่งคณะเสนาบดีก็เห็นพ้องด้วย และเมื่อทางกระทรวงการต่างประเทศติดต่อไปยังคณะทูตสัมพันธมิตรแล้วก็ได้รับคำตอบเห็นชอบด้วย

ในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2460 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงปีกระแสดพระราชดำรัสแจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า บัดนี้รัฐบาลอังกฤษได้ตอบรับแสดงความยินดีที่ไทยจะเข้าร่วมรบกับสัมพันธมิตรแล้ว² จึงเป็นอันว่าปัญหาที่ไทยวิตกว่าอังกฤษจะไม่เห็นด้วยทั้งหมดไป

และขณะนี้โอกาสเหมาะที่ไทยรอคอยก็ได้มาถึงแล้ว ยังรอแต่เพียงว่าเมื่อใดที่เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายเตรียมการพร้อมก็จะประกาศสงครามตามหมายกำหนดการทันที

เรื่องราวดังกล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ และทรงดำเนินพระบรมราโชบายสุขุขคัมภีรภาพโดยทรงรอให้คณะทูตสัมพันธมิตรพร้อมใจกันมาชวนไทยเข้าร่วมรบด้วย อันเป็นผลให้รัฐบาลประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นความสำคัญของไทยมากขึ้น และเป็นโอกาสเหมาะที่ไทยจะได้เข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร โดยไปเป็นที่ทราบในทวาทนาว่าประเทศไทยด้วยโอกาสเข้าร่วมโดยหวังประโยชน์เป็นสิ่งตอบแทน

อนึ่งในสารคำเนิการพระองค์ทรงนำเรื่องเข้าที่ประชุมคณะเสนาบดีและทรงใช้บทวิภาษที่ประชุมเป็นเครื่องตัดสินพระทัยทุกครั้งโดยมิได้ทรงใช้พระราชอำนาจส่วนพระองค์

¹ กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราโชบายกิริยาชยชนชาติศัตรูออกจากราชการ (ปีก 2), "รายงานการประชุมคณะเสนาบดีวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2460"

² ก. "รายงานการประชุมคณะเสนาบดีวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2460"

ตัดสินพระทัยตามลำพัง ทั้งที่ทรงดำรงอยู่ในฐานะราชาธิปไตย ซึ่งย่อมมีสิทธิที่จะกระทำ
ได้แต่ก็บังเกิดทรงเห็นชอบด้วย จึงเป็นผลให้แผนงานทุกอย่างได้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย
จนสมพระราชประสงค์ที่ทรงตั้งพระทัยไว้

ข. เหตุผลในการประกาศสงครามของไทย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงศึกษาสถานการณ์สงครามในยุโรป ตลอดจน
จนผลได้และผลเสียในระหว่างการรักษาความเป็นกลางกับการเข้าร่วมสงครามแล้ว จึงทรง
พระราชวินิจฉัยว่าการรักษาความเป็นกลางต่อไปจะกลายเป็นผลเสียหายแก่ประเทศชาติได้ เพราะ
องค์จึงทรงตัดสินพระทัยที่จะประกาศสงครามกับเยอรมนี และออสเตรีย-ฮังการี ในเวลา
ต่อมา

สำหรับเหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามเข้า
ร่วมรบข้างฝ่ายสัมพันธมิตรนั้นมีอยู่ 3 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เพราะทรงเห็นว่าสัมพันธมิตรจะเป็นฝ่ายมีชัยในการสงครามอย่าง
แน่นอน จึงทรงหวังว่าจะได้รับประโยชน์จากการยกเลิกสนธิสัญญาที่ไทยทำเสียเปรียบ
เยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีในอดีต รวมทั้งอาจได้รับการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับ
นานาประเทศในภายหลัง

ซึ่งเหตุผลข้อนี้มีใจความปรากฏในพระราชดำริของพระองค์เมื่อครั้งทรงแถลงได้
คณะเสนาบดีที่ทราบถึงพระราชดำริส่วนพระองค์ที่จะประกาศสงครามกับเยอรมนี ดังนี้
ความว่า

ในชั้นต้นเมื่อยังไม่เป็นการแน่นอนว่าฝ่ายใดจะชนะ การที่ลงเป็นกลาง
นับว่าเป็นการสมควร เพราะเราเป็นประเทศเล็กต้องเจียนตัว ระวังมิให้
ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโกรธเคืองมีเรื่องพยาบาทต่อไปได้ แต่ต่อ ๆ มาเมื่อเห็น
แล้วว่าฝ่ายเยอรมนีไม่มีทางจะชนะได้แล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการลงสยามจะลง

เปนกลางอยู่นั้นจะมีแต่ทางเสมอตัวกับชาลทุน ตรงกันข้ามถ้ากรุงสยามฉวยโอกาสเข้าข้างสัมพันธมิตรในงานมหาสงครามคราวนี้แล้ว ก็อาจจะหนีทางได้ กับเสมอตัวส่วนทางไถ่กันอย่างน้อยก็จะได้เลิกถอนสัญญากับเยอรมนี¹

จึงเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบแน่ชัดว่าชัยชนะจะเป็นของฝ่ายสัมพันธมิตร และการที่ทรงพระราชดำริเช่นนั้นน่าจะเป็นเพราะการที่สหรัฐอเมริกาประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรมากกว่าเหตุผลอื่น แม้ว่าในขณะนั้นฝ่ายมหาอำนาจกลางจะเป็นฝ่ายได้เปรียบ* แต่เพราะพระปรีชาญาณเห็นการณ์ไกลว่าชัยชนะจะเป็นของสัมพันธมิตรในที่สุดเนื่องจากมีประเทศต่าง ๆ สนับสนุนทั้งทางทหารและเศรษฐกิจ ผิดกับฝ่ายมหาอำนาจกลางที่มิได้รับการสนับสนุนจากประเทศใดอีกเลย

เรื่องนี้นายวอลcott ปีตกิน (Wolcott Pitkin) อดีตที่ปรึกษากษัตริย์แห่งอังกฤษต่างประเทศไทยก็ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ นิวยอร์กไทมส์ เกี่ยวกับความเห็นของเขา

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 273 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามขอถอนชาติศัตรูออกจากราชการ (ปีก 2), "พระราชดำริเรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป วันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

* ในปีพ.ศ. 2460 มหาอำนาจกลางเป็นฝ่ายได้เปรียบสัมพันธมิตร ลอนดอนถูกทิ้งระเบิด ปารีสถูกโจมตีด้วยปืนใหญ่ตลอดเวลา และกองทัพอิตาลีเข้ายึดเยอรมันจนเสียหายหนัก ส่วนรัสเซียก็เกิดการปฏิวัติ พวกบอลเชวิคยึดอำนาจได้และยอมเจรจาสงบศึกกับเยอรมนี นอกจากนี้กองเรือดำน้ำเยอรมันสามารถปฏิบัติการได้ผลสำเร็จอย่างงดงาม โดยสามารถทำลายกองเรือสัมพันธมิตร ในเดือนเมษายน พฤษภาคม และมิถุนายน เฉพาะในเดือนละประมาณ 700,000 ตัน (Twentieth Century Europe, p.p. 85-95) เฉพาะในเดือนตุลาคมอีกประมาณ 8,000,000 ตัน (An Encyclopedia of World History, p.939.

ที่มีต่อการประกาศสงครามของไทยว่า "การประกาศสงครามของสยามนั้น ใว้กันก็ว่าเป็นผลโดยตรงจากเอกสาร* ของประธานาธิบดีวิลสันที่เสนอแก่สภา และการเข้าร่วมสงครามของอเมริกันเอง"¹

ซึ่งเมื่อพิจารณาผลจากการกัน กว้แล้วก็น่าจะเป็นความจริง เพราะก่อนที่สหรัฐอเมริกาส่งการประกาศสงคราม ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรแต่ประการใด

ส่วนประโยชน์ที่ไทยหวังจะได้จากการเข้าร่วมสงครามนั้นนอกจากจะได้เลิกสนธิสัญญาเสียเปรียบที่ไทยทำกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีแล้ว ไทยยังหวังว่าจะได้รับการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศอีกด้วย

ข้อนี้แม้ว่าจะมิได้แสดงพระราชประสงค์อย่างเด่นชัด แต่ก็เป็นที่ทราบกันดีเพราะไม่เช่นนั้นแล้วคณะทูตสัมพันธไมตรีย่อมไม่ยกปัญหานี้มาเป็นข้อต่อรอง และเรื่องนี้นายลอริส เมลิคอฟ (I. Loris Melikoff) อุปทูตรัสเซียในไทยได้เขียนบันทึกถึงนายคาซากอฟ (Kazakoff) เจ้ากรมกงสุลรัสเซียฝ่ายตะวันออกไกลว่า ไทยเข้าร่วมรบเพราะหวังประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการเมือง² ซึ่งก็เป็นความจริง เพราะเมื่อปีการเจรจาสงบศึกไทยก็ได้เรียกร้องผลประโยชน์ข้อนี้

* เอกสารที่กล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพของประเทศเล็ก ๆ

¹ Nibondh Sasidhorn, The United States and Extraterritoriality in Thailand: Some unique aspects of American-Thai Relation, p.260. (citing New York Times, 2:1, July 27 1917, by Wolcott Pitkin)

"The declaration of Siam, to my mind came as a direct consequence of President Wilson's message to Congress and America's entry into the war"

² กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมกิตติปาการ, เอกสารราชการที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 59/223 เรื่องหนังสือราชการลับของรัสเซีย จากทหรัสเซียถึงเจ้ากรมกงสุลรัสเซียว่าด้วยเรื่องการเมืองของกรุงสยามตามทวาทเห็นของเขา, (ฉบับภาษาอังกฤษ)

ประการที่สอง เพราะทรงเห็นว่าพารักษาความเป็นกลางมีผลเสียมากกว่าผลดี จึงทรงมีพระราชประสงค์จะหลีกเลี่ยงการคุกคามจากประเทศคู่สงครามทั้งสองฝ่าย

เรื่องนี้ทรงพระดำริว่า ถ้าไทยยังคงรักษาความเป็นกลางต่อไปและสัมพันธ์มิตรเป็นฝ่ายมีชัยก็จะไม่ได้รับประโยชน์อย่างใด นี่แค่เสมอตัวกับขาดทุน กล่าวคือ

...ถึงแม้ว่าอังกฤษกับฝรั่งเศสเขาใจดี แต่เมื่อชนะแล้วไม่ทอนไขให้เราทำอะไรต่อมิอะไรคาบใจเขาก็เป็นอันว่าเสมอตัวได้เพราะถึงแม้ว่าเราไม่ได้อะไร ก็ไม่ต้องเสียอะไรเหมือนกัน แต่ถ้าหากเขาจะบดเคี้ยวให้เราทำอะไรต่อมิอะไร เพื่อรักษามลประโยชน์ของเขา เช่นเกณฑ์ให้สัญญาว่า จะได้บรรดาคนเยอรมันที่อยู่ในราชการออกให้หมด และจะไม่จ้างคนเยอรมันไว้ในราชการอีกต่อไป แลให้เราทำสัญญาค้าขายให้เขาได้เปรียบเยอรมันทั้งนี้เป็นต้น ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบโดยทางลับจากที่ต่าง ๆ ว่าเป็นความกึกอันแน่นนอนของฝรั่งเศส* ถ้าเขาบังคับกับให้เราทำเช่นที่กล่าวมาแล้วนั้นก็ตอมนับว่าเราขาดทุนทีเดียว เพราะอย่างน้อยก็เสียเกียรติยศในการที่ถูกบังคับบีบบังคับให้ทำอะไร ๆ ตามคำสั่งของอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นที่เสื่อมเสียความเป็นเอกราชของเราไปส่วนหนึ่ง ทั้งนอกจากนี้ก็จะต้องมีสาเหตุวิเวทบาดหมางกับเยอรมนี¹

* ฝรั่งเศสไปทำการตกลงกับอังกฤษว่าถ้าสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะสงคราม ฝรั่งเศสจะขอให้ไทยสัญญาว่าจะไม่จ้างชาวเยอรมันไว้ในราชการอีกต่อไป เพราะฝรั่งเศสไม่ประสงค์ให้ชาวเยอรมันบดเคี้ยวการร้ายต่อฝรั่งเศสในเขตแดนไทย

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 เล่ม 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชโองบายกีดกันชนชาติศัตรูออกจากราชการ (ปีก 2), "พระราชานิบายเรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงครามยุโรป วันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2460"

และถ้าไทยมีเรื่องวิวาทกับเยอรมนีก็จะเป็นอันตรายแก่ไทยเช่นเดียวกัน เพราะไทยย่อมไม่อาจสู้รบกับเยอรมนีได้ ถึงไทยจะไปขอให้ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรช่วยเหลือ ก็คงไม่มีประเทศใดยินดียุช่วย เพราะไทยก็มิได้ช่วยเหลือสัมพันธมิตรในการสงครามครั้งนี้

ในทางตรงข้ามถ้าเยอรมนีเป็นฝ่ายปราชัยในการสงคราม รัฐบาลเยอรมันก็คงส่งกองทหารมายึดครองอาณานิคมของอังกฤษ และฝรั่งเศสโดยรอบไทยให้ตกเป็นอาณานิคมของเยอรมนี ซึ่งเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า ถ้าไทยมีเยอรมนีเป็นประเทศเพื่อนบ้านจะได้รับความเดือดร้อนยิ่งกว่าฝรั่งเศสเป็นประเทศเพื่อนบ้านหลายประการ โดยทรงให้เหตุผลว่า

ก. ฝรั่งเศสเป็นชาติที่มีรายคนเล็กน้อย เพราะฉะนั้นไม่น่าถกขยายอาณาเขตอีกเพราะขยายก็ไม่มีคนพอบนอยู่หรือมาทำการให้เกิดผลประโยชน์เพียงพอ และแม้อาณาเขตที่มีอยู่เพียงเท่านี้ก็รักษาแทบไม่ไหวอยู่แล้ว นับว่าไม่มีกำไรเลย แต่ฝ่ายเยอรมันนั้น ตรงกันข้ามมีจำนวนพลเมืองทวีขึ้นโดยรวดเร็ว และมีความต้องการขยายตัวอยู่เป็นอันมาก

ข. ฝรั่งเศสเป็นชาติที่กระทำกิจการด้วยไม่สุจริต เพราะชอบยอ ส่วนเยอรมันนั้นยอไม่ขึ้นเลยมีแต่คิดเอาเปรียบอยู่ทุกฝีก้าว

ค. ฝรั่งเศสถึงชั่วก็ยังมีธรรมเนียม และถือปฏิบัติอัน 1 คือความไม่เอาเปรียบแก่ผู้ต่ำ (เรียกตามภาษาอังกฤษว่า chivalry) แต่เยอรมันนั้นเห็นแต่แก่ความสกปรกของตนอย่างเดียวจึงปราศจากธรรมเนียม ดังปรากฏอยู่ในถ้อยคำของอรรถมหาเสนาบดีเบทตัน ฮอดส์ เวก ซึ่งกล่าวตรง ๆ ว่า "ความจำเป็นจะรู้จักธรรมก็หาไม่ได้ (Necessarity knows no Law)"

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 187 หมายเลข 7/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม, "ร่างจดหมายลับพระยาบุรุษรัตนราชพิณ บังหลวงภาณุรังษี (ไม่ปรากฏ วัน เดือน ปี)

อีกประการหนึ่งทรงเห็นว่าทหารเยอรมันยังประทุษร้ายไม่ถึงจบ เพราะได้เคย
กระทำการทารุณกรรมแก่ชาวเบลเยียมและฝรั่งเศสในดินแดนที่เยอรมันยึดครองได้ ซึ่ง
เรื่องนี้พระองค์ทรงพระราชดำริว่า เพื่อเยอรมันกล้ากระทำแก่ชาวผิวขาวได้แล้ว เยอรมัน
ก็คงกระทำแก่ชาวไทยรุนแรงยิ่งกว่านั้นอีกหลายสิบเท่า และทั้งผู้นำเยอรมันยังได้เคยกุ
หិងเหยียดหยามชาวเอเชียว่าเป็นสิงหะโบนวมทั้งไทยด้วย เรื่องนี้มีปรากฏ ในกระแส
พระราชดำริที่ทรงพระราชทานแก่พระยาบุรีนาราชว่า "เยอรมันเขาไม่รู้สึกลัวว่าเจ้าเป็น
อันใดที่จะประทุษร้ายอย่างมนุษย์ต่อมนุษย์เสมออีก เขาถูกชาวเอเชียว่าเป็นสิงหะโบนอะไร
อย่าง 1 ซึ่งมีไว้สำหรับเขาโง่งมหลอกลวงเอาใช้เป็นข้ออ้างเท่านั้น...ไทยเราเยอรมันเขา
ก็เห็นเป็นสิงหะโบนเหมือนกันและถูกต่างๆ บาดหลายครั้งหลายคราแล้ว¹" กล่าวคือ เพื่อ
ครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ขณะดำรงตำแหน่งรัชทายาท) เสด็จไปเยี่ยมราชสำนัก
ของจักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 จักรพรรดิเยอรมันไม่ทรงพระราชทานตราอินทรีทองคำ (ตรา
ชั้นสูงสุด) ตามสมควรแก่พระเกียรติยศของพระองค์ แต่กลับทรงพระราชทานตราจันรอง ๆ
ลงมา เช่น ตราอินทรีทองคำสีงาและตราบางกุกุปรีเซีย (รองจากตราอินทรีทองคำ)
โดยอ้างว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนม์พรรบน้อย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวก็ไปทรงยอมรับ และโปรดเกล้าฯให้อักรราชทูตไทยแจ้งแก่เสนาบดีกระทรวง
การต่างประเทศเยอรมันว่า "ถ้าแม้รัฐบาลเยอรมันเห็นว่าพระชนมพรรษาของพระองค์ยัง
เยาว์อยู่ยังไม่สมควรที่จะได้ทรงรับตราอินทรีทองคำแล้วก็ได้แล้วไปเถิด ไปมีพระราชประสงค์
ที่จะทรงรับตราเยอรมันอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น"² และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้

¹ กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187
หมายเลข 1/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาดงกรมฯ, "ร่างจดหมายลับพระยาบุรี
นาราชบุรี ถึง หลวงภาษาปริวรรต (ใบปรากๆ วัน เดือน ปี)

² ก.

เหตุผลว่าการที่รัฐบาลเยอรมันอ้างว่าพระองค์มีพระชนมพรรษาอายุนั้นไม่เป็นความจริง เพราะขณะนั้นทรงมีพระชนมายุ 21 พรรษาบริบูรณ์ และเคยทรงรับตราชั้นสูงสุดของประเทศต่าง ๆ มาแล้ว *

ครั้นพอจะเสด็จกลับจักรพรรดิเยอรมันก็ได้ทรงกำหนดมณฑลปฏิบัติเยี่ยงพระราชนานิให้ที่ระหัดถ์จึงจำเป็นต้องทรงรับไว้เพื่อมิให้เสียพระราชวชิรยศอันถึงมา

ในส่วนที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าอนงยาเซอก็เช่นกัน เมื่อครั้งที่กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเสด็จไปในงานพระราชพิธีอวสานมงคลขององค์รัชทายาทเยอรมันนั้น ก็ทรงได้รับการรับรองอย่างไม่สมพระเกียรติยศ เป็นเหตุให้ทรงเสียพระทัยเป็นอันมาก¹

เหตุผลดังกล่าวมานี้จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักพระทัยว่า "ถ้าเงินโคอินตกไปเป็นของเยอรมันจะเป็นของไปพึ่งปรารภอย่างยิ่งแก่กรุงสยาม" ซึ่งเรื่องนี้ทรงพระราชดำริว่า ขณะนี้เสนาบดีชั้นผู้ใหญ่และข้าราชการส่วนมากก็มีวาบเห็นเช่นเดียวกับพระองค์²

และถึงแม้ว่าเยอรมันจะมีได้ครอบครองเงินโคอินของฝรั่งเศส แต่มีชัยชนะในมหายุทธสงครามครั้งนี้ก็จะกลายเป็นภัยแก่ไทยเช่นกัน หรืออาจจะเป็นภัยร้ายแรงยิ่งกว่าที่เยอรมันได้เงินโคอินเสียอีก เพราะรัฐบาลเยอรมันปรารถนาจะสร้างอิทธิพลทางการเมือง การทหาร การศาล และในแบงก์สยามกัมมาจลของไทย แต่ไม่เป็นผลสำเร็จเพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชักขวางไว้ดังกล่าวนั้นในมทที่แล้ว ซึ่งเรื่องนี้รัฐบาลเยอรมันไปพอใจมาก ถ้ามี

* พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับตราชั้นสูงสุดของประเทศรัสเซีย สวีเดน เคนมาร์ก เมื่อพระชนมายุ 16 พรรษา ทรงรับตราสูงสุดของประเทศสเปน เมื่อพระชนมายุ 18 พรรษา และทรงรับตราชั้นสูงสุดของประเทศฝรั่งเศส ออสเตรีย ฮอลันดา เบลเยียม เมื่อพระชนมายุย่างเข้า 21 พรรษา

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 187 หมายเลข 7/187 หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม, "ร่างจดหมายฉบับพระยาบริวารราชรุ ถึง หลวงภาษาปรีวักร (ไปปรากฏ วัน เดือน ปี)

โอกาสและขณะสงครามเมื่อโลกถึงกระทำการรุนแรงแก่ไทยเป็นแน่ เพราะ

ความไม่สำเร็จปราดาของเยอรมัน...ย่อมเป็นเครื่องทำให้เยอรมัน
ชุนเคือง... เพราะฉะนั้นถ้าแม่ได้มีชัยในการสงครามก็จะยิ่งมีความกำเริบ
เอื้อมในอิทธิพลอำนาจยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่แล้วโดยปรกติแต่ ก่อน และเมื่อ
เสร็จศึกทางยุโรปแล้วคงจะไม่ละเว้นการที่จะหันมาเล่นงานกรุงสยาม เพื่อ
สั่งสอนมิให้เย่อหยิ่งบังอาจชักขึ้นความปราดาแห่งเยอรมัน¹

ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเยอรมนีในระบายนั้น ถ้าไม่พิจารณาให้ลึกซึ้ง
อาจะเห็นว่าเยอรมนีเป็นมิตรที่ดีของไทย แต่หลักฐานถึงกล่าวมานี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า
แท้จริงเยอรมนีอาจกลายเป็นภัยสำหรับไทยยิ่งกว่าสัมพันธมิตร เพราะสัมพันธมิตรนั้น
อยู่หลายประเทศที่หวังผลประโยชน์จากไทย จึงยอมไม่ยินยอมให้ประเทศหนึ่งประเทศใด
มายึดครองไทยไว้เพียงประเทศเดียวได้ อีกทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสก็มีข้อตกลงเกี่ยว
กับการค้าประกันความเป็นกลางของไทยมาก่อน

ประการที่สาม เพราะทรงมีพระราชประสงค์จะรักษาธรรมระหว่างประเทศไว้
เพื่อป้องกันมิให้ประเทศใดใช้อำนาจอันไม่เป็นธรรมรุกรานประเทศเล็กกว่า

เหตุผลข้อนี้เป็นเรื่องที่รัฐบาลไทยระบุไว้ในคำประกาศสงคราม โดยอ้างว่ารัฐ
บาลเยอรมันทำการละเมิดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ และรุกรานประเทศที่อ่อนแอกว่า
ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นเหตุผลที่มีความสำคัญรองลงไปจนกลายเป็นข้ออ้างในการ
ประกาศสงครามเท่านั้น เพราะถ้ารัฐบาลไทยมีจุดมุ่งหมายที่จะประกาศสงครามเพราะ
เหตุผลเรื่องนี้ก็น่าจะได้ประกาศมานานแล้วเมื่อครั้งที่สหรัฐอเมริกาชวนไทยเข้าร่วมรบด้วย

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 187
หมายเลข 7/187 หนังสือลับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม, "ร่างจดหมายลับพระยา
บุรีนรนาถ ถึง หลวงภาณุาปริวัตร (ไม่ปรากฏ วันเดือน ปี)

ถึงกระนั้นเหตุผลข้อนี้ก็ดูเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในสถานการณ์ขณะนั้นและปรากฏว่าประเทศต่าง ๆ ที่ประกาศสงครามกับเยอรมนี รวมทั้งสหรัฐอเมริกา ยกเอาเรื่องนี้เป็นสาเหตุสำคัญในการประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรเช่นกัน

จึงสรุปได้ว่าเหตุผลที่ไทยประกาศสงครามกับเยอรมนี และออสเตรีย-ฮังการี ก็เพราะรัฐบาลไทยได้พิจารณาแล้วว่าสัมพันธมิตรจะเป็นฝ่ายมีชัยในการสงคราม และไทยหวังว่าจะได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมสงครามรวมทั้งอาจได้รับการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศ แต่ถ้าไทยยังงมงายรักษาความเป็นกลางก็จะไม่ได้รับประโยชน์อย่างใด กลับจะเป็นผลเสียแก่ประเทศชาติในภายหลัง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงตัดสินพระทัยที่จะประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร และได้ทรงเตรียมแผนการต่าง ๆ เพื่อความพร้อมเพรียงกันในวันสำคัญที่จะมาถึง

ค. การเตรียมการก่อนประกาศสงคราม

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีกระแสพระราชดำริให้เสนาบดีกระทรวงการต่าง ๆ เตรียมการระบายนาวเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีออกจากราชการแล้ว พระองค์ก็ทรงเตรียมการในด้านอื่น ๆ เพื่อความพร้อมเพรียงในการประกาศสงคราม โดยทรงมีลายพระราชหัตถ์เลขาถึงเจ้าพระยามหาอำมาตยา ให้เตรียมการในเรื่องต่อไปนี้คือ

1. เมื่อรัฐบาลประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีแล้ว ให้เจ้าพระยามหาอำมาตยาจับเจ้าหน้าที่ตำรวจพระนครบาลคอยควบคุมชาวจีนโดยเข้มงวด เพื่อป้องกันการวุ่นวายได้ เพราะพวกที่นิยมเยอรมันอาจทำการยุยงให้ชาวจีนหรือชาวไทยทำการจลาจลได้
2. ให้คอยควบคุมเรือสินค้าเยอรมันที่จอดอยู่ ณ แบริ่งหน้าเจ้าพระยามิให้ลุดเรือเยอรมันทำการระเบิดหรือทำลายเรือตนเองได้ ถ้าต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นก็ขอให้แจ้งมาโดยด่วน

3. จัดการป้องกันมิให้ชาวเยอรมันก่อการรบกวนหรือยุยงชาวจีน แชก และไทย
ก่อการจลาจลได้

4. จัดเจ้าหน้าที่ลับ (Secret Service Men) คอยถวายความปลอดภัยแก่พระ
องค์ เพราะทรงเกรงว่าอาจมีบางคนคิดการร้ายต่อพระองค์ท่าน¹

ครั้นต่อมาเมื่อกระทรวงการต่างประเทศได้แจ้งให้องค์พระประมุขของชาติทรงทราบ
ว่า บรรดาประมุขของประเทศสัมพันธไมตรีต่างตอบรับแสดงความยินดีในการที่ไทยจะเข้า
ร่วมรบด้วย รัฐบาลจึงได้กำหนดแผนงานที่แน่นอนลงไป และเตรียมการถวายความรอบคอบ
ในก้านต่าง ๆ เพื่อป้องกันการผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น ดังมีการแบ่งสายงานดังต่อไปนี้

การเตรียมป้องกันกรุงเทพฯ

เนื่องจากกรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวงของประเทศจึงเป็นที่รวมของชาวเยอรมันและ
ออสเตรีย-ฮังการีมาก เสนาบดีกระทรวงนครบาลจึงวางแผนป้องกันเหตุร้ายอย่างเข้มแข็ง
โดยจัดให้เจ้าหน้าที่ตำรวจพระนครบาลรักษาการเป็นสาย ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. ตำรวจพระนครบาลสายลำน้ำ มีหน้าที่รักษาการในลำน้ำบริเวณเสนามตุตอัง
กฤษ ฝรั่งเศษ โปรตุเกส ตลอดจนแบงก์ (ธนาคาร) ทุกแห่งที่ตั้งอยู่ริมน้ำ

2. ตำรวจพระนครบาลสายบางรัก มีหน้าที่ระวังรักษาเสนามตุตอเมริกัน อังกฤษ
ฝรั่งเศษ โปรตุเกส รัสเซีย อิตาลี กรมศุลกากร ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขที่ 2 แบงก์
ฮ่องกง แบงก์ชาเตอร์ แบงก์ฝรั่งเศษ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 233
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามชนชาติศัตรูออกจากราชการ
(ปีก 1), "พระราชหัตถ์เลขาถึงเจ้าพระยายมราช ฉบับลงวันที่ 3 มิถุนายน
พ.ศ. 2460"

3. ตำรวจพระนครบาลสายพระนคร ปืน้ำที่ระวังรักษสถานทูตเบลเยียม กรมไปรษณีย์โทรเลข ที่ทำการประปา แบกัสยามกัมบาจล และบริษัทไฟฟ้าสยาม

4. ตำรวจพระนครบาลกุสิต ปืน้ำที่ระวังรักษาโรงไฟฟ้าหลวงสามเสน และโรงสูบน้ำประปา

5. ให้นายพันตำรวจตรีเลียวเก (ผู้กำกับการตำรวจเกาะสีชัง) ทำหน้าที่ควบคุมเรือเยอรมันที่จอดอยู่ ณ เกาะสีชังจนกว่าทหารเรือจะไปยึดในภายหลัง¹

ส่วนทหารบกและเสื่อป่าให้เตรียมพร้อมเป็นกำลังสำรองเพื่อถึงคราวจำเป็น เฉพาะเสื่อป่าพรานหลวงนั้นได้ไปอยู่เวรประจำทั้งในพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังดุสิต ฝ่ายข้าราชการกระทรวงวัง ทหารรักษาวัง ข้าราชการในพระราชสำนัก คอยรับคำสั่งที่จะปฏิบัติการร่วมกันตั้งแต่วันที่ก่อนประกาศสงคราม²

การเตรียมป้องกันในต่างจังหวัด

เป็นหน้าที่ของตำรวจภูธรภายในแต่ละจังหวัดคอยรักษาความสงบโดยป้องกันทหารบกที่ประจำอยู่ในจังหวัดหรือมณฑลนั้น ๆ ให้ความร่วมมือด้วย ซึ่งสุดท้ายแล้วทางตำรวจภูธรจะขอความช่วยเหลือ ส่วนการป้องกันสถานีรถไฟสายใต้จำนวน 30 แห่ง เป็นหน้าที่ของพันตำรวจตรีหลวงพิไชยประสาทผู้บังคับการตำรวจภูธรมณฑลปัตตานี(หัวน้ำ)ร่วมกับนายพันตรีหลวงเทพนทร์ ผู้บังคับการตำรวจภูธรมณฑลสุราษฎร์ (ผู้ช่วย) พร้อมกัวยตำรวจ

¹ กองกฎหมายแห่งชาติ กรมกลาการ, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 2/223 รายงานนกรมบาลจับชะเลยและเรือชะเลย, "คำสั่งเจ้าพระยาบรมราชถึง กรมตำรวจพระนครบาลและกรมตำรวจภูธร ฉบับลงวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2460"

² หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เกล็ดเมล์, ฉบับวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2460, หน้า 2.

มณฑลนครชัยศรี และมณฑลราชบุรี รวม 142 นาย ได้เริ่มปฏิบัติการตั้งแต่วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 (มีกำหนด 15 วัน) โดยแบ่งเขตกันรักษาการณื กำหนดเอาสถานีชุมพร เป็นหลักเขตตอนเหนือขึ้นมาเป็นหน้าที่ของพัทลุงเทพนทร์ ตอนใต้ลงไปเป็นหน้าที่ของพัทลุงพิไชยประชาบาล

สำหรับการรักษาสะพานและทางรถไฟสายนครราชสีมาหลักกิโลเมตรที่ 127/58 ระหว่างหินลับกับทับทิม รวมทั้งเครื่องโทรเลข เครื่องสัญญาณที่สถานีรถไฟแปดริ้ว (ฉะเชิงเทรา) ให้เป็นหน้าที่ของผู้นับกับการตำรวจภูธรทั้งสองมณฑล โดยเริ่มปฏิบัติการตั้งแต่วันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2460 เป็นต้นไป¹

การเตรียมป้องกันด้านการรถไฟ

ด้วยเหตุที่กรมรถไฟสายเหนือจำเป็นต้องอาศัยนายช่างชาวเยอรมันเกือบทั้งสิ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำเนิการป้องกัน โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมกรมรถไฟสายเหนือกับสายใต้เข้าเป็นกรมเดียวกัน เรียกว่า กรมรถไฟหลวง² มีกรมขุนกำแพงเพชรอรรคโยธิน* เป็นผู้อำนวยการและโปรดเกล้าฯ ให้นายไวเลอร์ ชาวเยอรมัน ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้ากรมรถไฟสายเหนือ มาดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกวิชาในกรมรถไฟหลวงเพื่อเป็นการป้องกันพวกเยอรมันก่อเหตุร้ายได้สะดวกขึ้น และเสนาบดีกระทรวงมหาดม

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 2/223 รายงานนครบาลจับละเลยและเรือทะเล, "คำสั่งเจ้าพระยาณราชถึง กรมตำรวจพระนครบาลและกรมตำรวจภูธร ฉบับลงวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2460"

² ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 34, แผนกกฎหมาย, หน้า 304 - 305.

* ดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระกำแพงเพชรอรรคโยธิน ในรัชกาลที่ 7

ได้เตรียมการระบายชาวเยอรมันออกจากกรรมาชีพสายเหนือเดิม พร้อมกับทรงจัดหาผู้ชำนาญงานที่เป็นชาวไทย หรือชาวต่างประเทศที่เป็นมิตรมาทำหน้าที่แทน ถึงแม้รายละเอียดอยู่ใน "บัญชีแสดงการเปลี่ยนแปลงเว็จพนักงานในกรรมาชีพสายเหนือที่เป็นเยอรมันให้คนไทย และคนชาติที่เป็นมิตร" *

และเพื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ผู้ที่บรรจุเข้าทำหน้าที่แทนชาวเยอรมันนั้นส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยเกือบทั้งสิ้น ส่วนชนชาติสัมพันธมิตรบีตาลีประเทศเดียว นอกนั้นเป็นชนชาติประเทศเป็นกลาง เช่น สวิส และแคนาดา จึงเป็นผลดีประการหนึ่ง เพราะทำให้ชาวไทยได้ใช้ความรู้ความสามารถให้เป็นประโยชน์และเพิ่มพูนความชำนาญงานมากขึ้น

และอีกเรื่องหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระวิตกมากก็คือ การเจาะถ้ำขุนตาล ซึ่งชาวเยอรมันในกรรมาชีพสายเหนือเป็นผู้ดำเนินงานและยังเจาะไปเสร็จ พระองค์ทรงเกรงว่า ถ้าชาวเยอรมันทราบข่าวการสงครามอาจทำการระเบิดถ้ำให้พังทะลายลงมาจนกลายเป็นผลเสียหายแก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง จึงทรงเตรียมป้องกันโดยสั่งให้พระยาสมุหการบรรจง (สมาน ปันยารชุน) นายช่างแขวงบำรุงทางรถไฟจังหวัดนครราชสีมาดำเนินการป้องกันได้ทันที่¹

สำหรับกรรมาชีพสายใต้ดำเนินการโดยชาวไทย จึงไม่มีปัญหาน่าวิตก แต่ก็ได้สั่งให้เตรียมการป้องกันไว้แล้ว

การเตรียมยึดเรือข้าศึก

เนื่องจากบริเวณน่านน้ำรอบ ๆ ไทยเป็นเขตปฏิวัติการของกองเรือฝ่ายสัมพันธมิตร เรือสินค้าเยอรมันจำนวนมากจึงเข้ามาขอความอารักขาในเขตไทย ซึ่งเรือเหล่านี้ไทยจะ

* ทุกรายละเอียดในภาคผนวก/ค

¹ รมโนมรณารักษ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5, หน้า 41 - 43.

ต้องปิดไว้เป็นราชทัณฑ์ * พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมอบความไว้วางพระทัยแก่ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต และกรมขุนชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ไปทำการครั้งนี้ เสนาบดีกระทรวงทหารเรือจึงทรงจัดแบ่งหน้าที่ให้กองเรือต่าง ๆ เตรียมการดังต่อไปนี้

1. กองจับและยึดเรือข้าศึก มีนาวาตรีหลวงหาญสมุทร (บุญมี สันธุมนาวัน) เป็นผู้บังคับบัญชากองเรือนี้แบ่งออกเป็นกองเรือย่อยมีจำนวนเท่ากับจำนวนเรือข้าศึกที่จะต้องจับ กองย่อยกองหนึ่งมีนายทหารชั้นสัญญาบัตรบังคับบัญชา 1 นาย เป็นนายช่างกลสำหรับกรว ในห้องเครื่องจักร 1 นาย มีต้นจำ ว่า และพลทหาร เป็นจำนวนมากน้อยตามขนาดของเรือที่ต้องจับ โดยกะเนให้ขอแก่การปราบปรามหากมีการต่อสู้เกิดขึ้น เว้นแต่การจับเรือข้าศึกชนิดที่ไม่มีกำลังแล่นไถเอง (จำนวน 7 ลำ) ให้ใช้ทหารเพียงกองเดียว ส่วนการจับเรือที่เกาะสั้งเป็นหน้าที่ของเรือรบหลวงสุริยมณฑล มีเรือโทมงคล มงคลนาวัน เป็นผู้บังคับการเรือไปทำการเป็นอิสระ เพราะมีเรือลำเลียงที่จะทำการยึดเพียง 2 ลำ

กองเรือนี้ให้ลงมือปฏิบัติการในเวลารุ่งเช้าของวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460

2. กองเรือระวางเหคุฝ่ายใต้ มีนาวาตรีหลวงไชยนาวา เป็นผู้บังคับบัญชา กองเรือนี้ประกอบด้วยเรือรบจำนวน 3 ลำ คือ เรือรบหลวงสุคริพครองเปื่อง มีเรือเอกหลวงชลัมพิไสยเสนีเป็นผู้บังคับการ เรือรบหลวงมูรชาวลิตสวัสดิ์ มีเรือเอกกลับ เข็ชรชาติ เป็นผู้บังคับการ เรือรบหลวงวิเทศกิจการ มีเรือโทแสง สุกนธดายา เป็นผู้บังคับการ เรือทั้งสามลำที่ติดเป็นขนาด 57 มม. ทุกลำ

กองเรือนี้ให้เริ่มทำการตั้งแต่วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 โดยให้แล่นลงไปประจำอยู่ที่กรมสรรพาวุธทหารเรือบางนา และคอยส่งเรือเล็กขึ้นมาตรวจการมิให้ข้าศึกรู้ตัว กรันใกล้ถึงกำหนดเวลาจับเรือจึงให้แล่นเรือขึ้นมายู่ใกล้เรือข้าศึก กำหนดให้กองเรือนี้มีหน้าที่

- สืบเหตุการณ์และส่งข่าวให้กระทรวงทหารเรือทราบตามเหตุที่จะเกิดขึ้น
- ป้องกันข้าศึกก่อการร้ายก่อนถึงกำหนดเวลาลงมือทำการจับกุม

* รัปไว้เป็นของหลวง

- คอยลากเรือเข้าตีกเข้าฝั่งเมื่อเข้าตีกทำการชักขวางโดยปล่อยเรือลอยหรือก็ความเรือขวางลำน้ำ
- ช่วยค้ำเพลิง เมื่อมีการวางเพลิงในเรือเข้าตีก
- เป็นกำลังหนุนในการจับและยึดเรือเข้าตีก

3. กองเรือระวางฝ่ายเหนือ มีนายเรือเอกหลวงนิคมยุทธนาวิ เป็นผู้บังคับบัญชา กองเรือนี้ประกอบด้วย เรือพิฆาตหลวงเสือคำรณสินธุ์ มีเรือเอกหลวงนิคมยุทธนาวิ เป็นผู้บังคับการเรือพิฆาตหลวงเสือหยานชล มีเรือเอกหลวงฤทธิศักดิ์ชลเขตเป็นผู้บังคับการกับ มีเรือช่วยรบขนาดย่อมอีก 10 ลำ รวมทั้งสิ้นเป็น 12 ลำ ทำหน้าที่เตรียมลากเรือสินค้าเข้าตีกเข้าฝั่ง เมื่อเข้าตีกปล่อยให้เรือลอย

กองเรือนี้ให้เตรียมพร้อมที่จะปฏิบัติการได้ตั้งแต่วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 เช่นกัน

4. กองเรือตอร์ปิโด มีนายเรือเอกหลวงมนัสจักร เป็นผู้บังคับบัญชา กองเรือนี้ประกอบด้วย เรือตอร์ปิโด 4 ลำ ทำหน้าที่คอยทำลายเรือเข้าตีกที่แล่นพุ่งชนเรือต่าง ๆ และถ้าเรือเข้าตีกรู้ตัวล่วงหน้าให้ไปกองระวางทางเหนือไว้ โดยคอยคุ้มกันกองจับเรือและทำการปราบปรามเมื่อเข้าตีกต่อสู้ด้วยปืนเล็กยาวอีกด้วย¹

เมื่อเรือเข้าตีกเตรียมจะแล่นหนี ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจพระนครบาลห้ามปรามเพราะเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติเดินเรือในน่านน้ำไทย ถ้าเข้าตีกไม่เชื่อฟังก็ให้เรือรบฝ่ายไทยยิงกระสุนกินเปล่าเป็นการเตือนให้รู้ตัว เมื่อฝ่าฝืนก็ให้ใช้กระสุนจริงยิงบังคับให้หยุด และถ้าฝ่าฝืนอีกจึงยิงให้จมได้²

¹ กองจกหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 3/223 เรื่อง ยึดเรือทะเล รายงานการจับคร่าเรือทะเล และรายงานเสียงระเบิดจากเรือทะเล, "ลายพระหัตถ์กรมหลวงนครสวรรค์พินิตกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2460"

² พลโทพระยาสิทธิราชเคโชไชย, รวมเรื่องกรงสยามประกาศสงครามต่อประเทศเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ภาค 1, หน้า 184.

ส่วนการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในจังหวัดธนบุรีให้เป็นหน้าที่ของกรมขุนพลทหารเรือจัดกองเรือคอยตรวจระวังเหตุการณ์และให้กรมทหารเรือแถบชายทะเลเตรียมพร้อมที่จะช่วยเจ้าหน้าที่ย้ายเทศาภิบาลได้ตลอดเวลา โดยกำหนดให้กรมทหารเรือเหล่านี้เริ่มปฏิบัติการตั้งแต่วันที่ 22 กรกฎาคม นี้เป็นต้นไป

สำหรับมณฑลทางบกก็ได้ให้เป็นหน้าที่ของเรือรบหลวงสุคริพครองเมือง กับเรือรบหลวงมรุชาวสิทศวิสัย (ภายหลังเสร็จจากการจับเรือข้าศึกแล้ว) รวมกันเป็นกองเรือลาดตระเวนในบังคับบัญชาของนาวาตรีหลวงไชยนาว่า แล่นเรือไปตามฝั่งทะเลคอนาค์เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่สมุหเทศาภิบาลมณฑลที่ต้องการความช่วยเหลือ ส่วนฝั่งทะเลตะวันออกเป็นระยะใกล้และไปคอยป้องกันการร้ายแรง เสนาบดีกระทรวงทหารเรือทรงเห็นว่าไปว่าเป็นต้องส่งเรือออกไปลาดตระเวน แต่ก็ทรงเกรียบเรือไว้พร้อมเพื่อจะแล่นไปโดยเร็วเพื่อแก้ไขสถานการณ์เมื่อปีเหตุร้ายเกิดขึ้น¹

เมื่อได้เตรียมการพร้อมแล้ว เสนาบดีกระทรวงทหารเรือจึงทรงมีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ ซึ่งก็เป็นที่พอพระทัยเพราะทรงเห็นชอบด้วยตามพระดำรินั้นทุกประการ และโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการตามแผนการที่ทรงเตรียมไว้²

ดังนั้นในคืนวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 เสนาบดีกระทรวงทหารเรือจึงทรงเรียกประชุมนายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ที่ห้องบรรยายวิชาการ ณ ราชนาวีกองเรือ และทรง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารราชการที่ 6 แผ่น 223 เรื่องยกเรือชะเลย รายงานการจับเรือชะเลย และรายงานเสียงระเบิดจากเรือชะเลย, "ลายพระหัตถ์กรมหลวงนครสวรรค์ วินิจกรามบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2460"

² ธีรวิจิตร สุทธิสงคราม, พระเกียรติประวัติของจอมพลเรือจอมพลสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต, หน้า 573. "พระราชหัตถ์เลขาถึงกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ฉบับลงวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2460"

แจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงแผนการประกาศสงครามรวมทั้งรายละเอียดของการดำเนินการ ยึดเรือข้าศึกตามที่ตั้งกำหนดไว้ ทั้งทรงย้ำถึงการปฏิบัติตนต่อข้าศึกตามแบบอย่างอารยประเทศ ดังมีใจความว่า

...เชลยศึกก็ดี ข้าศึกก็ดี เปื่อเขาไม่ต่อสู้ ขอให้เข้าใจว่าเขาไปใช้ทาส ในเรือน ต้องถืออย่างว่าเป็นมิตรอันสนิท ถ้าเปื่อเขาต่อสู้แล้วจึงควรต่อสู้ ถ้าเขาไปสู้ก็ให้จับโดยดี วาจาและกิริยาที่เราจะแสดงต่อเชลยนั้นต้องให้ ไพเราะและสุภาพเป็นอย่างยิ่ง หรืออย่างทีภาษาต่างประเทศเรียกว่า "เยน เติลแมน" ที่สุกที่สุดทำได้ กับการที่จะขึ้นไปบนเรือนั้น ถ้าบรรโกลเขาหย่อน อยู่ก็ควรระวังของขออนุญาตเสียก่อนแล้วจึงขึ้นไป ถ้าบรรโกลเขาไม่ไ้หย่อน ไว้ก็ควรระวังเชื่อเชิญให้เขาหย่อนบรรโกลลงมารับก่อนจึงขึ้นบนเรือ ก็ถ้า เมื่อเขาถือธงไปยอมหย่อนบรรโกลลงมารับแล้ว นั้นแหละควรใช้บรรโกลที่มี ไปด้วยพาดบินขึ้นเรือ ขออย่าได้ทำอย่างค้พ้อเรือกลไฟเทียมข้างเรือเขา ก็หาคนบรรโกลบินขึ้นเรือทันที กิริยาเช่นนั้นเป็นกิริยาของพวกปล้น แต่เรา เป็นทหารไปใช้พวกปล้นจึงขอห้ามว่าไม่ควรใช้ทีเดียว เพราะเป็นกิริยา ไปสุภาพเลย เมื่อขึ้นเรือได้แล้วจะตักมีสติกี้ไว้เสมอ อย่าปล่อยท่าทาง ป่าเถื่อนไปกับเขา เพราะเราชนชาติเขาเป็นชาติที่ป่าเถื่อน (บาเบเรียน) ชาติของเราจึงได้ประกาศสงครามกำหนดไว้ ถ้าขึ้นไปทำป่าเถื่อนกับชาติที่ เรานั้นว่าป่าเถื่อนเข้าแล้ว เราก็จะกลายเป็นป่าเถื่อนไปด้วย หรือจะ ยิ่งป่าเถื่อนกว่าเขาไปอีก จะเป่ยการเสื่อมเสียชื่อเสียงของชาติบ้านเมือง บาก เพราะฉะนั้นจำจะต้องสกลใจที่จะต้องรักษากิริยาและวาจาให้สุภาพ ไว้เสมอ ให้สมกับที่เราจะกำหนดรบชาติที่ไม่มีธรรมะหรือที่ประพฤติดุร้าย เป็น ป่าเถื่อน¹

¹พลโทพระยาสิทธิราชเดชไชโย, รวมเรื่องกรุงสยามประกาศสงครามต่อประเทศ เยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ภาค 1, หน้า 188

พระคำรัสถึงกล่าวมาน้อยมแสดงให้เห็นว่า เสนาบดีกระทรวงทหารเรือทรงพยายามที่จะรักษาชื่อเสียงของประเทศชาติไว้อย่างที่สุด โดยไปต้องการให้ชาวเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นชาติมหาอำนาจของยุโรปประยั้นเห็นว่าไทยกระทำรุนแรงและป่าเถื่อนแก่เขาได้

การเตรียมวันและยึดทรัพย์สินในท้องที่ต่าง ๆ

หน้าที่นี้กระทรวงกลาโหมและกระทรวงนครบาลร่วมมือกันดำเนินการ และได้มีการแบ่งสายงานเพื่อเตรียมการดังต่อไปนี้

1. การจับขังศึกในหัวเมืองฝ่ายเหนือรวมทั้งผู้ที่รับราชการอยู่ในกรมรถไฟสายเหนือเดิม ให้เป็นหน้าที่ของทหารบก และมีตำรวจตระเวนชายแดนเป็นผู้ช่วย

2. การจับขังศึกในหัวเมืองฝ่ายใต้ ตั้งแต่เขตชลนกรชัยศรีลงไปรวมทั้งมณฑลทางตะวันออก ให้เป็นหน้าที่ของตำรวจตระเวนชายแดนในมณฑลนั้น ๆ ส่วนที่หัวหินเป็นหน้าที่ของกรมตำรวจพระนครบาลโดยเฉพาะ

3. การจับขังศึกในกรุงเทพฯ รวมทั้งที่เกาะสีชัง ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการกรมกองใด ตลอดจนพ่อค้า ให้เป็นหน้าที่ของตำรวจพระนครบาลโดยมีทหารบกเป็นผู้ช่วยเหลือในบางแห่งที่เห็นว่าอาจมีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น

4. การรักษาสถานทูตเยอรมัน และออสเตรีย-ฮังการี เป็นหน้าที่ของทหารบก¹ อนึ่ง เสนาบดีกระทรวงนครบาลได้มีคำสั่ง* (ฉบับลงวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2460) ซึ่งแจกจ่ายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อข้าศึกให้กรมตำรวจพระนครบาล และกรมตำรวจทหารบก เพื่อจะได้ดำเนินงานด้วยความเรียบร้อย

¹ กองจกทนายเหตุแห่งชาติ กรมกลาโหม, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 2/223 รายงานนครบาลจับและปล่อยและเรือทะเล, "รายงานเจ้าพระยา ยมราช ถึง พระยานุวินนราชรุ ฉบับลงวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2460"

* กระจายละเอียดในภาคผนวก ๗

ส่วนหน้าที่ในการยึดทรัพย์สินข้าศึก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงพระจันทร์บริษัณนารถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติรับไปดำเนินการ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติวังทรงแต่งตั้งกรมท่งเป็นพิทยาลงกรณ์ อธิบดีกรมพาณิชย์ และสถิติพยากรณ์ กับเจ้าหน้าที่ในกรมพาณิชย์ กรมบัญชีกลาง และกรมอื่น ๆ เป็นเจ้าพนักงานผู้พิทักษ์ทรัพย์สินชาติศัตรู และได้เตรียมการพร้อมตั้งแต่วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2460

จึงเห็นได้ว่าในการเตรียมการครั้งนี้รัฐบาลมุ่งที่จะป้องกันเหตุร้ายตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ทั้งในเมืองหลวงและต่างจังหวัดซึ่งรัฐบาลกล่าวว่ายเยอรมัน และออสเตเรีย-ฮังการี ตลอดจนชนชาติที่นิยมฝ่ายมหาอำนาจกลางอาจก่อการร้ายขึ้นเมื่อได้ทราบข่าวการประกาศสงครามของไทย อันเป็นการป้องกันมิให้เกิดเหตุร้ายลุกลามจนกลายเป็นผลเสียหายแก่ประเทศชาติได้ นอกจากนี้รัฐบาลยังได้เตรียมการจับกุมและยึดทรัพย์สินข้าศึกอย่างรอบคอบ โดยเฉพาะการยึดเรือสินค้าซึ่งเป็นแหล่งรวมกำลังสำคัญของข้าศึกจำเป็นต้องวางแผนการรัดกุมเป็นอย่างมากเพื่อจะให้แผนงานประกาศสงครามดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และขณะนี้แผนการทุกอย่างได้เตรียมพร้อมแล้วยังรอแต่เพียงรุ่งเช้าของวันใหม่เท่านั้น

ง. การดำเนินการประกาศสงคราม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบันพระทัยว่า แผนการทุกอย่างได้เตรียมพร้อมแล้ว และทรงคาดว่าจะได้รับการสนับสนุนจากพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทหาร ตลอดจนประชาชนทั่วไป จึงทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตเรีย-ฮังการี ในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 โดยมีพระราชประสงค์จะรักษาธรรมและกฎหมายระหว่างประเทศไว้ดังปรากฏในข้อความในประกาศกระแสรบมราชโองการว่า ด้วยการสงครามซึ่งมีต่อประเทศเยอรมนีและออสเตเรีย-ฮังการี* พร้อมกันนี้พระองค์ยังทรง

* คุรายละเอียดยในภาคผนวก ข.

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเปลี่ยนแปลงการนับเวลาของไทยตามแบบสมัยโบราณ (ที่ถือเอาเวลา 6.00 น. เป็นวันใหม่) มาเป็นเวลาแบบสากล (ถือเอาหลัง 24.00 น. เป็นวันใหม่)¹ อันเป็นผลให้เจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ ออกปฏิบัติงานจับกุมและยึดทรัพย์ข้าศึกได้สะดวกขึ้น เพราะเป็นเวลาที่ข้าศึกกำลังพักผ่อนหลับนอนอย่างสบาย และเป็นการหลีกเลี่ยงการนองเลือดที่อาจเกิดขึ้น

ครั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยเรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ จึงได้ออกปฏิบัติงานตามแผนการที่ได้วางไว้ ส่วนองค์พระประมุขของชาติยังทรงประทับอยู่ในห้องรับแขกเพื่อรอฟังผลจากรายงานต่าง ๆ จนตลอดรุ่งเช้าของวันใหม่

วันที่ 22 กรกฎาคม นี้จึงนับเป็นวันสำคัญที่ประวัติศาสตร์ได้จารึกไว้ว่าประเทศไทยประกาศสงครามเข้าร่วมรบกับสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เพื่อรักษาธรรมระหว่างประเทศ และทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งเคยมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นในอดีตได้สิ้นสุดลง

และเพื่อนำความนี้ไปแจ้งให้คณะทูตเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาบริรักษ์จตุรภักดิ์กับพันเอกพระสารกิจพิพิธ เป็นผู้เชิญประกาศกระแสพระบรมราชโองการว่าด้วยการสงครามไปยื่นต่อ ค็อกเตอร์เรมี (Dr. Remy) อุปทูตเยอรมัน และแฮร์ไกล์ (Herr Kiel) อุปทูตออสเตรีย-ฮังการี ในเช้ามีคของวันนั้น เมื่ออุปทูตของประเทศทั้งสองทราบเรื่องก็ได้จัดการมอบหมายให้สถานทูตของตนในไทยช่วยดูแลรักษาผลประโยชน์แห่งรัฐบาลของตน ต่อมากระทรวงการต่างประเทศจึงได้แจ้งให้คณะทูตเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีทราบว่า ถ้าต้องการเงินทางกลับประเทศของตนเมื่อใด กระทรวงการต่างประเทศก็จะอนุมัติหนังสือเดินทางให้ไป แต่อุปทูตทั้งสองขอผ่อนผันชั่วคราวโดยอ้างว่ายังเตรียมตัวไม่พร้อม ถ้าพร้อมจะแจ้งให้ทางฝ่ายไทยทราบ

¹ วัช รัตนนิชิต, บันทึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไทย, หน้า 51.

ส่วนอัครราชทูตไทยในเยอรมันเมื่อได้รับโทรเลขจากรัฐบาลให้ยื่นคำประท้วงต่อประเทศเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี ก็ได้จัดการตรวจสอบและแก้ไขให้ถูกต้องเพราะมีคำผิดอยู่หลายคำ เมื่อแก้ไขเสร็จแล้วในวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ.2460 อัครราชทูตไทยจึงนำคำประท้วงสงครามไปแจ้งแก่กระทรวงการต่างประเทศเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีทราบกับขอหนังสือเดินทางออกนอกประเทศเยอรมนี¹ แต่เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศเยอรมันไม่ยอมออกหนังสือเดินทางให้โดยอ้างว่า ต้องรอให้คณะทูตเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีเดินทางกลับถึงประเทศตนก่อน จึงจะอนุญาตให้คณะทูตไทยเดินทางออกไปได้²

ในวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ.2460 คณะทูตเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีได้ออกเดินทางกลับประเทศตนโดยเรือ "ฟัลส์เตเรีย"³ คณะทูตไทยจึงได้เดินทางออกนอกประเทศเยอรมันไปพำนักอยู่ที่เคนมาร์ก และมอบหมายให้สถานทูตเคนมาร์กในเยอรมนีดูแลรักษาผลประโยชน์แทนรัฐบาลไทย⁴

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและวาทะบายคดีกระยาบชนชาติศัตรูออกจากราชการ (ปีก 3) "ลายพระหัตถ์หม่อมเจ้าไตรทศประพัทธ์ เรื่องการกักทางพระราชไมตรีและประกาศสงครามแก่ประเทศเยอรมนีแลออสเตรีย-ฮังการี ตอนที่ 1"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 45/223 ส่งคณะทูตข้าศึกกลับ, "รายงานนายฮอลค์ (Holk) อุปทูตเคนมาร์กกราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ.2460" (ฉบับภาษาอังกฤษ)

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 55/223 ส่งคณะทูตข้าศึกกลับ

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 49/223 ให้เคนมาร์กรักษาผลประโยชน์ไทยในเยอรมันและออสเตรีย

สำหรับเช้าวันประกาศสงคราม จะเห็นได้ว่าบรรดาสถานทูตสัมพันธมิตรในไทยได้ชักธงชาติไทยขึ้นเหนือธงชาติของเขา และตามร้านค้าชาวต่างประเทศชาติสัมพันธมิตรได้ชักธงชาติไทยคู่กับธงชาติของเขาเกือบทุกแห่ง เป็นการแสดงการรับรองที่ไทยเข้าร่วมสงครามด้วย และบรรดาคณะทูตสัมพันธมิตรที่ประจำอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ได้มีหนังสือมาแสดงความยินดีต่อกระทรวงการต่างประเทศไทยเช่นกัน¹

รุ่งขึ้นวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 เมื่อได้เวลา 7.00 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเครื่องพระมหาพิชัยยุทธ* เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธมหารัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสร็จแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะเสนาบดี ข้าราชการชาวไทยและชาวต่างประเทศ ชาติดิอเมริกัน อังกฤษ ฝรั่งเศส เบลเยียม อิตาลี เยอรมัน ทหาร พลเรือน ตลอดจนคณะหนังสือพิมพ์ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และมีกระแสพระราชดำรัสชี้แจงให้ทราบถึงสาเหตุที่พระองค์ทรงตัดสินใจประกาศสงคราม ถึงแม้จะมีความว่า

คุณท่านทั้งหลาย

อาทริยเหตุที่งานมหาสงครามในยุโรปได้ปรากฏโดยแน่ชัดแล้วว่าเป็นสากลสงคราม ข้าพเจ้าได้วิเคราะห์โดยถี่ถ้วนแล้วรู้สึกว่าการที่กรุงสยามจะเพิกเฉยละเลยอยู่อีกต่อไปนั้นหาได้ไม่ และเมื่อคำนึงถึงประโยชน์ของกรุงสยามแลสันติภาพแห่งโลกแล้ว ก็ไม่มีหนทางอย่างอื่นที่จะเลือกได้ นอกจากที่จะต้องประกาศสภาพสงครามต่อประเทศเยอรมนีและออสเตรียฮังการี ซึ่งได้เพิกเฉยต่อธรรมเนียมระหว่างประเทศโดยมิได้ละล

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเหตุ 9/223 ชาวต่างประเทศแสดงความยินดีในการที่กรุงสยามประกาศสงคราม (ปีก 2)

* เครื่องทรงสำหรับภักดิ์ในเวลาออกสงคราม

รัฐบาลของข้าพเจ้าได้พยายามแล้วที่จะว่ากล่าวชักชวนในวิธีที่ประเทศ
ท่ามกลางยุโรปกระทำการสงคราม โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้เป็นสมาชิกสมาคม
จะต้องปฏิบัติเช่นนั้น แต่เมื่อปรากฏแล้วว่าประเทศท่ามกลางยุโรปมิได้ยึดถือคำ
ชักชวนนั้น ๆ แล้ว ข้าพเจ้าจึงมารู้สึกว่าการที่กรุงสยามจะคงถือความเป็น
กลางต่อไปนั้นไม่ได้อีกแล้ว มีความจำเป็นโดยแท้ที่จะต้องเข้าทำสงครามด้วย...

เราทั้งหลายได้เข้าข้างฝ่ายผู้ซึ่งทำสงคราม เพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์
แห่งธรรมะระหว่างประเทศแล้ว และจะได้ตั้งใจช่วยสัมพันธไมตรีผู้กล้าหาญของเรา
ต่อไป จนกว่าจะได้มีการสงบศึกอย่างสมศักดิ์...¹

ใจความในกระแสพระราชดำรัสนี้ แสดงให้ทราบว่าพระองค์ทรงคัดค้านพระทัยประกาศ
สงครามโดยมีพระราชประสงค์จะรักษาธรรมระหว่างประเทศเพื่อสันติภาพของโลก และมีใจ
หลงผิดเข้าข้างฝ่ายธรรมแต่อย่างใด

และเพื่อให้พสกนิกรได้ทราบเหตุผลในการเข้าร่วมสงครามของไทย พระองค์จึง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงมหาดไทยจัดพิมพ์กระแสพระราชดำรัสประกาศสงคราม
พร้อมด้วยเหตุผลในการประกาศสงครามของรัฐบาลส่งไปยังสมุหเทศาภิบาลทุกมณฑล เพื่อให้
สมุหเทศาภิบาลแจ้งให้ข้าราชการทราบ และข้าราชการจะได้นำไปแจ้งแก่ราษฎรอีกต่อหนึ่ง²

¹ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 34 ภาค 1, หน้า 1271 - 1272.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข
48/223 เรื่องจะส่งพระราชดำรัสในการประกาศสงครามกับประเทศเยอรมนีและออสเตรีย
ให้กระทรวงมหาดไทยพิมพ์แจกราษฎรให้เข้าใจ

การระบายชนชาติศัตรูออกจากราชอาณาจักร

ในทันทีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสงคราม เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ก็ได้จัดการปลดชนชาติศัตรูออกจากราชอาณาจักร ซึ่งปรากฏว่ามีชาวเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี หลายนายรับราชการอยู่ในกรมรถไฟ กรมไปรษณีย์โทรเลข กรมการแพทย์¹ กรมจเรการม้า และสัตว์พาหนะทางบก กรมเสนาธิการกัณฑ์ทหารบก² รวมทั้งผู้ที่ได้ทำการแปลงชาติเป็นชาวไทย ก็ถูกถอนคืนการแปลงชาติ พร้อมกับถูกถอดยศ และคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์³ จึงมีรายงาน เหาที่ศึกษาพบในราชกิจจานุเบกษา รวม 35 คน *

การดำเนินการยึดเรือข้าศึก

เมื่อได้กำหนดเวลาปฏิบัติการ นาวาตรีหลวงหาญสมุทรกับนำกองจับและยึดเรือข้าศึก (มีนายทหารและพลทหารรวม 404 นาย) แล่นออกจากท่าราชวรดิษฐ์เข้าเทียบเรือสินค้าเยอรมัน และทำการยึดไว้ได้เป็นผลสำเร็จ แต่ขณะทำการยึดเรือก็ได้มีเหตุการณ์วุ่นวายเกิดขึ้นเพราะ ข้าศึกบนเรือรู้ตัวล่วงหน้า กล่าวคือ

ฝ่ายข้าศึกสั่งห้ามมิให้ทหารไทยขึ้นบนเรือทุกลำ และข้าศึกบนเรือเตรากันเฟลส์ เรือลันคราตไซพ์ เรือเกาะสี่ซัง ได้ยิงปืนพกขู่ทหารไทย แต่มิได้ถูกทหารผู้ใดบาดเจ็บ

¹หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์, ฉบับวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2460, หน้า 2.

²พลโทพระยาสิทธิราชเคโชไชย, รวมเรื่องกรุงสยามประกาศสงครามต่อประเทศเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ภาค 1, หน้า 90 - 91.

* กระจายละเอียดในภาคผนวก ฉ

ทหารเรือไทยจึงยังปืนชู่ไปบ้างและใช้บันไดพาดป็นขึ้นบนเรือได้โดยปราศจากการต่อสู้ ซึ่งผลการตรวจพบข้าศึกพยายามวางเพลิงบนเรือ 4 ลำ ได้แก่เรือเกาะสีชัง มีเพลิงไหม้ที่ห้องเครื่อง แต่ทหารเรือช่วย กันดับทันในเวลาประมาณ 15 นาที เรือเชียงใหม่มีเพลิงไหม้ 2 แห่ง กับมีสายชนวนล่นมาถึงดินระเบิด ทหารเรือดับได้ทันที เรือเตตราเคนเฟลส์มีผู้ลอบวางเพลิงภายหลังการจับกุม* แต่ดับได้โดยเร็ว ส่วนอีกลำหนึ่งคือเรือพิศณุโลกมีเพลิงไหม้เล็กน้อยและดับได้ทันที นอกจากนี้ข้าศึกยังพยายามก่อเหตุร้ายบนเรืออื่น ๆ อีก เช่น เรือเขษรบุรี ข้าศึกเตรียมสมุ้เชื้อเพลิงเผาหม้อน้ำ และเตรียมจะทิ้งเครื่องจักรบางส่วนลงในน้ำ เรือแม่ไก่ ข้าศึกใช้ฆ้อนขนาดใหญ่มทุบเครื่องจักร เรือซีโกลปข้าศึกพยายามจะปล่อยเรือลอย แต่ทหารเรือชักขวางไว้ได้ทันทั้งหมด¹

เมื่อยึดเรือได้แล้ว ทหารเรือก็ทำการตรวจค้นทั่วลำเรือเพื่อจัดการยึดอาวุธ และทำบัญชีสิ่งของต่าง ๆ รวมทั้งนำเชลยขึ้นบก สำหรับสิ่งของที่เป็นสินค้าและพัสดุสำหรับเรือคงเก็บรักษาไว้บนเรือ ส่วนสิ่งของที่เป็นสมบัติส่วนตัวให้เชลยนำติดตัวไปได้

ทางค่านเกาะสีชัง เรือรบหลวงสุริยมณฑลก็ได้ไปทำการยึดเรือลำเลียงข้าศึก 2 ลำ คือเรืออัลเคมาราน และเรือวินคก เป็นผลสำเร็จ กับได้นำลูกเรือจีนไปมอบให้เจ้าหน้าที่ตำรวจพระนครบาลควบคุมไว้แล้ว

*นายเนนุเบอร์ นายเรือเตตราเคนเฟลส์เป็นผู้ลอบวางเพลิงในห้องก้วานสมอตอนหัวเรือ โดยถือโอกาสในเวลาที่ผู้ควบคุมอนุญาตให้อาบน้ำ นับว่ามีความผิดฟ้องลงโทษได้เพราะแก่กขึ้นภายหลังยึดเรือได้แล้ว แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยโทษให้ เนื่องจากเป็นวันแรกของการสงคราม

¹ กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมกิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 3/223 เรื่องยึดเรือทะเล รายงานจับคร่าเรือทะเลและรายงานเสียงระเบิดจากเรือทะเล, "ลายพระหัตถ์กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2460"

ซึ่งผลการปฏิบัติการครั้งนี้ทางฝ่ายไทยสามารถยึดเรือข้าศึกไว้ได้เป็นผลสำเร็จด้วยดี และรวมจำนวนเรือที่ยึดไว้ทั้งหมด 25 ลำ* เป็นเรือกลไฟขนาดใหญ่ 9 ลำ มีน้ำหนัก 19225 ตัน เรือกลไฟขนาดเล็ก 7 ลำมีน้ำหนัก 2406 ตัน เรือลำเลียงขนาดเล็ก 7 ลำ ขนาดใหญ่ 2 ลำ มีน้ำหนัก 5254 ตัน รวมน้ำหนักเรือทั้งสิ้น 26882 ตัน และเรือเหล่านี้กลายมาเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายไทยเวลาต่อมา

อนึ่งเรือเหล่านี้มีเครื่องจักรซาร์คุมมากบ้างน้อยบ้างทุกลำ แม้เครื่องจักรจะไม่ซาร์คุม แต่ข้าศึกได้ถอดเครื่องจักรบางส่วนออกซ่อนไว้บนบกหรือทิ้งในน้ำ เป็นการป้องกันมิให้ฝ่ายไทยนำเรือไปใช้ได้ทันที และเนื่องจากเรือทุกลำจอดอยู่กับที่ตั้งแต่เริ่มสงครามจึงต้องนำเข้าอู่ซ่อมแซม ซึ่งประมาณว่าจะซ่อมเสร็จภายในเวลา 6 เดือน

สำหรับเชลยศึกที่จับได้ในเรือเป็ชชาวเยอรมัน 54 คน ชาวจีน 77 คน ชาวดันเดียน 5 คน และชาวไทย 4 คน รวมทั้งสิ้น 140 คน¹ ส่วนอาวุธและกระสุนตลอดจนลูกกระเบิดที่ยึดได้จากเรือและในตัวเชลยศึกนี้มีเป็นจำนวนมาก กรัณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบ จึงมีพระราชประสงค์จะสืบรู้ให้แน่ชัดว่าพวกเชลยเหล่านี้เตรียมไว้เพื่อคิก่ก่อการจลาจลในกรุงเทพฯ หรืออย่างไร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมขุนชุมพรเขตอุดมศักดิ์เป็นผู้ทำการตรวจสอบอาวุธและรายงานให้ทรงทราบ เมื่อกรมขุนชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว จึงมีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลรายงานละเอียดเกี่ยวกับอาวุธที่ยึดได้** พร้อมกับถวายพระกำว

* ทุกรายละเอียดในภาคผนวก ข.

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 3/223 เรื่องยึดเรือชะเลย รายงานการจับกว่ำเรือชะเลยและรายงานเสียงระเบิดจากเรือชะเลย, "ลายพระหัตถ์กรมหลวงนครสวรรค์พินิต กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ.2460"

** ปืนแบบทหารมีคาบปลายปืน 35 กระบอก ปืนที่อาจใช้ในการรบได้ 3 กระบอก, ปืนพก 37 กระบอก กระสุนทั้งชนิดขยายตัวได้ และธรรมดา รวม 5,884 นัด ลูกกระเบิด 136 ลูก

ในเรื่องนี้ว่า เกี่ยวกับอาวุธปืนที่เยอรมันมีอยู่นั้น เป็นปืนที่ทหารเยอรมันเลิกใช้มานานแล้ว และการที่มีปืนประจำอยู่ในเรือสินค้า เป็นเพราะนายเรือไม่ไว้ใจพวกลูกเรือชาวจีนจึงต้องมีไว้ป้องกันตัว ส่วนลูกกระเบิดนั้นใช้สำหรับระเบิดปลา แต่อาวุธทั้งหมดนี้ไม่ทราบว่าใครได้แจ้งให้เจ้าหน้าที่ทางฝ่ายไทยทราบก่อนหรือไม่ ซึ่งถ้ามีใครแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบก็เป็นการผิดกฎหมาย และน่าสงสัยว่าเตรียมก่อการจลาจลเป็นแน่ อีกประการหนึ่งกระสุนปืนบางชนิดที่ยึดได้โดยไปมีปืนอยู่นั้น สันนิษฐานว่าข้าศึกอาจทิ้งน้ำเสียก่อนและอาจมีเป็นจำนวนมาก แต่ถ้ามีเพียงเท่านี้จริงก็ไม่น่าจะเกิดก่อการจลาจลได้สะดวก เพราะแม้แต่จะป้องกันตนเองก็ไม่เพียงพอแล้ว¹

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบก็มีใ้ทรงพระวิตกอีกต่อไป ทั้งนี้เพราะแผนการยึดเรือข้าศึกก็ไ้บรรลุผลสมดังที่ตั้งพระทัยไว้และข้าศึกก็ถูกเข้าป้อมซึ่งจนเป็นที่เรียบร้อย

การจับกุมข้าศึก ยึดทรัพย์สิน และควบคุมเชลยศึก

ในการดำเนินการจับกุมข้าศึก เจ้าหน้าที่ตำรวจไ้มีบัญชีรายชื่อข้าศึกและสถานที่อยู่พร้อมแล้ว เมื่อไ้กำหนดเวลาไ้ก็ออกทำการจับกุมชาวเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีพร้อมกันโดยทั่วไป แต่ก่อนที่จะจับกุม เจ้าหน้าที่ไ้ชี้แจงให้ข้าศึกทราบถึงสาเหตุจนเข้าใจแล้วจึงทำการจับ และไ้ให้เวลาข้าศึกไ้เตรียมตัวนำสิ่งของที่จำเป็นติดตัวไปก๊วย สำหรับข้าศึกที่จับนั้นจะจับแต่ผู้ชายที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 17 ปี ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นหัวหน้าครอบครัวแทบทั้งสิ้น รวมเชลยศึกที่จับไ้เป็นชาวเยอรมัน 178 คน ออสเตรีย-ฮังการี 17 คน ส่วนครอบครัวที่เป็นผู้หญิงและเด็กมีจำนวน 123 คน เป็นจำนวนทั้งหมด 318 คน²

¹ ทานตะวัน (นางแดง), เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพร หน้า 151.

² พลโทพระยาสิทธิราชเคโหไชย, รวมเรื่องกรุงสยามประกาศสงครามต่อประเทศเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี, หน้า 177.

การที่รัฐบาลสามารถจับเชลยศึกได้เป็นจำนวนมากนี้ นับว่าไทยได้ทำการให้เป็นประโยชน์แก่อำนาถิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นอย่างดี เพราะเป็นการป้องกันมิให้ข้าศึกเหล่านี้ไปทำการยุยงหรือก่อความไม่สงบในอำนาถิคมของสัมพันธมิตรได้

เรื่องนี้หนังสือพิมพ์ "ไทมส์" ของอังกฤษ ฉบับวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 ได้ลงพิมพ์แสดงความเห็นไว้ว่า การที่ไทยประกาศสงครามกลายเป็นประโยชน์แก่มพันธมิตร เพราะ

...ประการที่ 1 การยุยงตะแคงบอนของเยอรมันที่ในประเทศอันคึกคักกับอินเดียเป็นอันต้องระงับ การยุยงอันนี้เยอรมันได้กระทำอยู่อย่างเข้มแข็งมาก และผู้รับใช้เยอรมันที่ในประเทศสยามนั้น ได้จำหน่ายทรัพย์สินและอำนาจการยุยงลับในหมู่พวกชนบดชาวอินเดียให้คิดร้ายต่ออังกฤษตั้งแต่ต้นมาจนบัดนี้ กรุงสยามได้กีดขวางในทางดำเนินอุปบายของเยอรมันมากที่สุดที่ประเทศเป็นกลางจะกระทำได้ โดยการประกาศสงครามครั้งนี้ นับว่ากรุงสยามได้ตัดทเสียเป็นที่สุดแล้ว

ความประพฤติของสยามยังนับว่าสำคัญอีกสถาน 1 เมื่อคำนึงถึงในทางการค้าขายเพราะเหตุว่าเยอรมันหลายคนที่ได้ออกจากประเทศญี่ปุ่นและจีนได้เข้าไปยังกรุงสยาม และได้ไปทำการงานต่าง ๆ นานา สำหรับที่จะรักษาการค้าขายของเยอรมันในบูรพาเทศ บรรดาศัตรูต่างประเทศ บัดนี้ก็ได้ถูกจับหมดแล้ว และได้ถูกเนรเทศไปในเร็ว ๆ นี้¹

จึงเห็นได้ว่าเมื่อแรกเริ่มประกาศสงคราม ไทยก็ได้อำนวยความสะดวกให้แก่มพันธมิตรในบางกรณีแล้ว

¹ สงวน อันคง, สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ, หน้า 196. จากหนังสือพิมพ์ไทยฉบับวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2460

สำหรับการปิดทรัพย์สินเชลยศึกนับว่าเป็นเรื่องใหญ่พอสมควร เพราะเหตุที่มีชาวเยอรมันมาตั้งร้านค้าในไทยหลายแห่ง เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้นำเจ้าหน้าที่ออกไปทำการปิดทรัพย์สินทางร้านค้าศึกตามบัญชีซึ่งได้กำหนดไว้แล้ว โดยมีคำรวพระนครบาลสมทบไปด้วยเพื่อคอยป้องกันข้าศึกทำการชักชวน และได้ทำการปิดทรัพย์สินทางร้านค้าศึกรวม 29 ราย¹ (จากการศึกษาค้นคว้าพบเพียง 28 ราย...ผู้เขียน)

พร้อมกันนี้ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติทรงแต่งตั้งเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สินเป็นผู้ชำระบัญชีทางร้านต่าง ๆ และเก็บรักษาทรัพย์สินของเชลยไว้เพื่อตกลงกันภายหลังสงบศึก

เกี่ยวกับทรัพย์สินของเชลยศึกที่ปิดไว้ทั้งหมด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งศาลทรัพย์สินเชลยขึ้น ศาลนี้มีอำนาจที่จะตัดสินชี้ขาดทรัพย์สินของเชลยศึกที่พระราชอาญาจักรว่าทรัพย์สินใดสมควรจะริบเป็นราชพัสดุได้หรือมอบกลับคืนให้แก่เจ้าของตามธรรมเนียมที่ได้ปฏิบัติกันในระหว่างนานาประเทศ²

ในด้านการคุมเชลยศึก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่จัดสถานที่คุมขังเชลยศึกให้เหมาะสมเพื่อมิให้เป็นการเสื่อมเสียชื่อเสียงของประเทศชาติได้ โดยพระองค์ทรงเลือกโรงพยาบาลทหารบกกลางซึ่งเวลานั้นตั้งอยู่บริเวณ ปากคลองหลอดเป็นสถานที่คุมขังเชลย เพราะมีเครื่องสุขภัณฑ์ที่ทันสมัยพร้อม และมีพยาบาลคอยรับใช้

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและรายชื่อบายคิระบายชนชาติศัตรูออกจากราชการ (ปีก 2)

* คุรายละเอียดยุทธในภาคผนวก ข

² ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 34 ภาค 1, แผนกกฎหมาย หน้า 353 - 358.

"พระธรรมนูญศาลทรัพย์สินเชลย พระพุทธศักราช 2460 มาตรา 2"

ให้ความสะดวกเวลาเจ็บป่วยจะได้รับการรักษาเป็นอย่างดี ส่วนสถานที่สำราญก็คือโรงพยาบาลเบตมราชูทิศในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับครอบครัวเชลย รัฐบาลเพียงแต่ความห่วงใยเพื่ออำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยจัดให้พักรวมกันที่สโมสรเยอรมัน ถนนสุรวงศ์ อันเป็นสถานที่ซึ่งครอบครัวเชลยฝึกกันเคย และได้รับความสะดวกสบายมากกว่าที่อื่น ๆ

อนึ่งเนื่องจากรัฐบาลได้ทำการตรวจตราการไปรษณีย์โทรเลขระหว่างสงครามอย่างเข้มงวด เพื่อตัดการติดต่อสื่อสารระหว่างข้าศึก¹ และยังได้ออกพระราชบัญญัติห้ามการค้าขายกับชนชาติศัตรู* อันเป็นการป้องกันมิให้ข้าศึกได้รับการติดต่อช่วยเหลือจากฝ่ายนิยมเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี เพื่อทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลได้ จึงเป็นผลให้ครอบครัวเชลยศึกไปนี้ รายได้มาเลี้ยงตนเอง ดังนั้นรัฐบาลจึงดำเนินการแก้ไขด้วยการรับจัดหาอาหารให้ โดยกำหนดค่าอาหารให้เชลยศึกวันละ 2 บาท และบุตรภรรยาที่มีอายุไม่เกิน 14 ปี² ึ่งค่าใช้จ่ายในการนี้รัฐบาลจะหักกับทรัพย์สินของเชลยศึกในภายหลัง และเรื่องนี้เมื่อพิจารณาอยู่แล้วก็เห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่สมควรแก่สภาพและไม่เป็นที่เดือดร้อนแก่เชลยศึกแต่ประการใด

และเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ครอบครัวเชลยศึกมากขึ้น รัฐบาลจึงได้ผ่อนผันให้ผู้ที่มิหนังสือรับรองจากกรมตำรวจพระนครบาล ตามความในพระราชบัญญัติห้ามการค้าขายกับชนชาติศัตรูฉบับเพิ่มเติม* มาตรา 1 (ข) ออกไปจัดหาซื้ออาหารและเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่ครอบครัวได้

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 5/223 เรื่องเปิดตรวจข่าวไปรษณีย์โทรเลขในเวลาสงคราม "ประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เรื่องตั้งผู้ตรวจตราหนังสือไปรษณีย์และโทรเลขในเวลาสงคราม ฉบับลงวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2460"

* ฎีกาของเสนาบดีใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34 ตอนที่ 34 ลงวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 หน้า 341 - 348

² หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เดลินิวส์, ฉบับวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2460, หน้า 2.

* ฎีกาของเสนาบดีใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34 ตอนที่ 34 ลงวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 หน้า 370 - 373.

ครั้นต่อมาทางรัฐบาลอังกฤษมีความประสงค์จะขอย้ายเชลยศึกไปคุมขังในต่างประเทศ โดยแสดงความเห็นว่าทางฝ่ายไทยอาจให้การคุมขังเชลยไม่ดีพอ อัครราชทูตอังกฤษจึงนำความมากราบทูลเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศให้ทรงทราบ

ในครั้งแรกเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทรงตอบปฏิเสธอัครราชทูตอังกฤษไป เพราะจากผลการประชุมคณะเสนาบดีวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 ที่ประชุมได้แสดงความเห็นว่าควรจะให้มีการคุมขังเชลยศึกในไทยเพราะจะเป็นพระเกียรติแก่องค์พระประมุขของชาติ แต่ก็มิได้มีการลงมติให้แน่นอนลงไป¹

ภายหลังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระวิตกว่า การคุมขังเชลยศึกในไทย อาจเป็นผลเสียมากกว่าผลดี เพราะถ้าเชลยก่อความวุ่นวายในไทยจนมีเหตุการณ์ร้ายแรง เกิดขึ้น สัมพันธไมตรีก็จะพากันติเตียนไทยได้ จนเป็นเหตุให้ชื่อเสียงเกียรติคุณของไทยใน หนูนานาประเทศลดน้อยลงไป² พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวง การต่างประเทศทำการติดต่อกับอัครราชทูตอังกฤษใหม่ ซึ่งรัฐบาลอังกฤษก็เต็มใจที่จะรับภาระ ในเรื่องนี้ และได้ทำการตกลงกับฝ่ายไทยให้จัดส่งเชลยศึกไปคุมขังไว้ที่อินเดีย

เมื่อข่าวนี้ล่วงรู้ไปถึงพวกเชลยศึก พวกเชลยก็พากันวิตกและไม่มี ความประสงค์จะย้าย ที่คุมขังไป โดยเกรงว่าจะได้รับความเดือดร้อนกว่าอยู่ในไทย พวกเชลยจึงติดต่อกับอัครราช

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 6/223 เรื่องส่งเชลยศึกไปประเทศออสเตรเลีย อินเดีย และยุโรป, "ลายพระหัตถ์กรมหลวง พิศณุโลกประชานารถถึงพระยาบวรนิวาสราช ฉบับลงวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2460"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 17/223 ค่ายชะเลย์กับเรือชะเลย์

ทูตออสเตรียในไทยให้ช่วยเหลือ และแจ้งความประสงค์ว่า พวกเขาจะขอถูกคุมขังอยู่ในไทยต่อไป¹ แต่เรื่องนี้รัฐบาลไทยไปอาจทำตามคำขอร้องของเชลยได้ และชี้แจงเหตุผลให้ทราบ ว่า รัฐบาลปรารถนาจะให้เชลยได้รับการคุมขังในสถานที่ ๆ ดีกว่านี้ และเห็นว่าที่อื่นเคยเป็นสถานที่เหมาะสม ประจวบกับรัฐบาลถูกกีดกันเรื่องการคุมขังเชลยนัก จึงเห็นสมควรที่ต้องจัดส่งไปไว้ที่อื่นเสีย² ถึงกระนั้นพวกเชลยก็ไม่สิ้นความพยายาม ได้พร้อมใจกันหนีหนังสือขอร้องไปยังประเทศสเปนมิตรอื่น แต่ก็ได้เป็นผลสำเร็จ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 19/223 เรื่องคนชะเลย (ปี 23), "รายงานอัครราชทูตออสเตรีย กราบทูลเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ฉบับลงวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2460" (ฉบับภาษาอังกฤษ)

* หมอชไนเคอร์ ชาวเยอรมันได้ทำรายงานเสนออัครราชทูตออสเตรียให้ทำการประท้วงรัฐบาลไทยว่า พวกเชลยได้รับความเดือดร้อนเพราะถูกคุมขังอย่างหนัก ทั้งมิได้ออกกำลังกายจนมีไข้เจ็บป่วยและทางฝ่ายไทยกลับแก้แค้นให้เกิดโรคระบาดขึ้น จาก แฟ้ม 102 หมายเลข 11/102 หมอชไนเคอร์ร้องทุกข์ว่ารัฐบาลสยามทำการทารุณกรรมกับกรอबरวัเชลยศึก, "สำเนาคำแปลรายงานหมอชไนเคอร์ ฉบับลงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2460"

เรื่องให้กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถทรงมีลายพระหัตถ์ไปทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ (ฉบับลงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2460) ว่าเรื่องทั้งหมดนั้น " เป็นเรื่องแก้แค้นพวกทั้งสิ้น ต้นเหตุนี้คือพวกเชลยต้องการอยู่กับภรรยาและหญิงเก็บค่าต่างๆ ของคนเป็นกำลัง จึงใช้อุบายหลายอย่างหลายประการ หม่อมฉันก็ตรอนจับปลัด จักรโก่งต่าง ๆ มาเป็นล่าับหนกเข้าก็เลยต้องร้องไปรเทศ" ส่วนเรื่องการรักษาพยาบาล ก็มีหลักฐานว่าทางฝ่ายไทยได้ให้การดูแลเชลยเป็นอย่างดี มีการปลูกป้องกันไข้ทรพิษอีกด้วย จาก แฟ้ม 102 หมายเลข 7/102 ปลัดใช้ทรพิษแก่พวกกรอबरวัเชลยศึก, "รายงานเจ้าพระยาอมราช กราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2460"

² ก. "ลายพระหัตถ์เสนาบดี กระทรวงการต่างประเทศถึงอัครราชทูตออสเตรีย ประจำวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2460" (ฉบับภาษาอังกฤษ)

ในที่สุดรัฐบาลก็ได้จัดการนำเชลยบรรทุกเรือสินค้าเยอรมันที่ยึดได้เป็นราชพัสดุ คือ เรือเค่นสบูท (เคลี) และเรือปิ่นสบูท (สามเสน) ไปส่งให้รัฐบาลอังกฤษถึงเมืองบัทราส ในอินเดีย เป็นการตัดความกังวลเกี่ยวกับปัญหาเรื่องเชลยศึกเสีย

ส่วนปัญหาเกี่ยวกับคนไทยในเยอรมนีนั้น ก่อนที่รัฐบาลไทยจะประกาศสงครามกับ เยอรมนี เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศได้ทรงวางแผนการช่วยเหลือ โดยมีรับสั่งให้ อัครราชทูตไทยประจำเยอรมนีเตรียมการป้องกันในเรื่องต่าง ๆ ให้ทันการ และให้จัดการ ย้ายนักเรียนไทย 10 คน ที่กำลังศึกษาอยู่ในเยอรมนีไปพำนักในประเทศสวิสก่อน แต่ภายหลังปรากฏว่ารัฐบาลเยอรมันไปยอมอนุญาตให้นักเรียนไทยออกนอกประเทศ เพราะทราบกั ว่าไทยเตรียมการประกาศสงคราม จึงคิดการควบคุมนักเรียนไทยไว้เป็นประกัน พอไทย ประกาศสงคราม นักเรียนเหล่านี้จึงตกเป็นเชลยศึกและถูกคุมขังอยู่ 9 คน (ยกเว้นนายปุ่น สุพรรณ ซึ่งอายุไม่ครบ 17 ปี) ซึ่งปรากฏในลายพระหัตถ์หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ว่ารัฐบาล เยอรมันได้จัดการคุมขังนักเรียนไทยโดยแยกไว้เป็นสองแห่ง แห่งหนึ่งเป็นค่ายคุมขังที่ตำบล

* นักเรียนไทย 10 คน เป็นนักเรียนทุน 9 คน และทุนส่วนตัว 1 คน คือ

นายกระจำจ สุธิยา	}	นักเรียนทุนกระทรวงธรรมการ
หม่อมหลวงไพจิตร สุทัศน์ ณ กรุงเทพฯ		
นายคิ้ว สุทัศน์	}	นักเรียนทุนในสมเด็จพระเจ้าน้อง ยาเธอ เจ้าฟ้ากรชนสงฆสถานกรินทร์
นายปุ่น สุพรรณ		
นายเดิม บุนนาค		
นายจรัญ บุนนาค	}	นักเรียนทุนกระทรวงคมนาคม
หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ณ กรุงเทพฯ		
หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์ ณ กรุงเทพฯ		
นายประจวบ บุนนาค		นักเรียนทุนกระทรวงการต่างประเทศ
นายวิกเตอร์ ยัง (Victor Yang)		นักเรียนทุนส่วนตัว

โฮลซ์ มินเคน (Holzminden) มีนักเรียนไทยถูกคุมขังอยู่ 4 คน คือ นายกระจำจ สุธิยา หม่อมหลวงไพจิตร สุทัศน์ ณ กรุงเทพฯ นายจรัญ บุญนาค และนายวิกเตอร์ ยัง ทั้ง ที่คุมขังแห่งนี้มีความหนาว สกปรก และมีเชลยอยู่หนาแน่นมาก ส่วนอีกแห่งหนึ่งอยู่ที่ตำบล เซล (Celle) เป็นที่คุมขังนักเรียนไทยอีก 5 คน ที่คุมขังแห่งนี้นับว่าเป็นที่คุมขังที่ดีที่สุดใน เยอรมนี¹

ในระยะหลังรัฐบาลไทยจึงได้ติดต่อให้อัครราชทูตเคนมาร์กช่วยเหลือให้รัฐบาลเยอรมันจัดการย้ายนักเรียนไทย ๗ คน จากคุมขังที่ตำบล โฮลซ์มินเคนไปอยู่รวมกันที่ เซล เป็นผล สำเร็จ และนอกจากนี้ อัครราชทูตเคนมาร์กยังได้อำนวยความสะดวกแก่นักเรียนไทยโดย จัดส่ง เงิน อาหาร และเครื่องนุ่งห่มไปให้ตามที่รัฐบาลไทยจัดส่งไป² ส่วนรัฐบาลเยอรมัน ก็อนุญาตให้นักเรียนไทยที่ถูกคุมขังได้ศึกษาเล่าเรียนโดยจัดครูเยอรมัน 3 คนไปสอนในที่คุมขัง ตามที่ฝ่ายไทยว่างไป³ ซึ่งเรื่องนี้ทางรัฐบาลไทยก็ได้อำนวยความสะดวกแก่ชาวเยอรมัน มาแต่ต้นแล้ว ต่อมาเมื่อรัฐบาลเยอรมันทราบว่าไทยส่งเชลยศึกทั้งหมดไปคุมขังไว้ที่ อิบเกีย จึงจับนายปูน สุพรรณไปคุมขังรวมกับนักเรียนไทยอื่น ๆ เช่นกัน และเมื่อสงครามสงบปรากฏ

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 223 หมายเลข 4/223 นักเรียนไทยถูกจับเป็นเชลยในเยอรมัน คนไทยในประเทศเยอรมัน และเชลย. "ลายพระหัตถ์หม่อมเจ้าไกรทศประพันธ์ ทูลพระองค์เจ้าวรฤทธิศักดิ์กฤดากร ฉบับลงวันที่ 24 กันยายน พ.ศ.2460"

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 223 หมายเลข 4/223 นักเรียนไทยถูกจับเป็นเชลยในเยอรมัน คนไทยในประเทศเยอรมัน และเชลย. "ลายพระหัตถ์หม่อมเจ้าไกรทศประพันธ์ ทูล พระองค์เจ้าวรฤทธิศักดิ์กฤดากร ฉบับลงวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2460"

³กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสงครามครั้งที่ 1 หน้า 4 หมายเลข 2/4 นักเรียนไทยที่ถูกคุมขังอยู่ในเยอรมันขอเล่าเรียนต่อไป, "ลายพระหัตถ์หม่อมเจ้าไกรทศประพันธ์ กราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2460"

ว่ามีนักเรียนไทยเสียชีวิตเพราะเจ็บป่วย 1 คน คือ นายจรัญ บุนนาค¹ ซึ่งก็เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ท่านผู้นั้นแทนที่จะได้กลับมาทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติแต่ต้องเสียชีวิตเพราะความทุกข์ยากในระหว่างสงคราม

เรื่องราวดังกล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อรัฐบาลประกาศสงคราม เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายได้แสดงความพร้อมเพรียงกันปฏิบัติหน้าที่จนเป็นผลสำเร็จด้วยดี และหนังสือพิมพ์ภายในประเทศเกือบทุกฉบับได้ลงบทความชมเชยการปฏิบัติงานของกรมตำรวจและกองทหารไทยว่าเป็นแบบฉบับที่ดีในการทำงานเพื่อประเทศชาติรวมทั้งได้รับคำชมเชยจากสัมพันธมิตรอีกด้วย²

ในส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระราชทานกระบี่พระราชดำรัสแสดงความยินดีและชมเชยการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายในที่ประชุมคณะเสนาบดี ณ พระที่นั่งไพบูลสถิตยมโหฬาร ด้วยมีใจความว่า

...ขอแสดงความพอใจในการที่เจ้าหน้าที่ทหารบก ทหารเรือ แลกรมตำรวจ พระนครบาล กระทำการจับกุมชนชาติที่เป็นศัตรูว่ากิดการทั้งปวงนี้ได้เป็นไปเรียบร้อยยิ่งกว่าคาดหมาย ด้วยเหตุว่ามิได้มีอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้ใดผู้หนึ่งเลย คราวนั้นนับว่าเจ้าหน้าที่ทั้งนี้ได้ออกงานใหญ่ครั้งหนึ่ง เพราะไม่ใช่งานง่าย ทางเรืออยู่ข้างน่ากลัวมาก ส่วนทางบกนั้นได้เคยพบกับเจ้าพระยามรราชดระดัง ๆ ว่า ได้เคยเห็นความบกพร่องในกรมตำรวจอยู่มาก

¹กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แผ่น 65 หมายเลข 4/65 นายจรัญ บุนนาคป่วยเป็นวรโรคตาย, "รายงานพระพิณวิรัชกิจ อุปลุตไทยประจำแคว้นมาร์ก กราบหูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2461"

²เสฐียร พันธรังษี, พระมงกุฎเกล้าฯ และเจ้าฟ้าเพชรรัตน, หน้า 113

แต่เมื่อมาทำการคราวนี้ก็เป็นการเรียบร้อยทุกสถาน เพราะฉะนั้นจึงเหาะได้ว่า
คนไทยเราถ้าทำการจริง ๆ เข้าแล้วก็ทำได้¹

จึงกล่าวได้ว่าการดำเนินการประกาศสงครามของไทยในระยะแรกนี้ได้ผลเป็นที่น่า
พอใจอย่างยิ่ง เพราะการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย
โดยปราศจากการนองเลือด ซึ่งทั้งนี้ผู้ศึกษาเชื่อว่าความสำเร็จเหล่านี้ย่อมเป็นผลมา
จากการวางแผนงานที่รอบคอบรัดกุมและการปฏิบัติต่อข้าศึกด้วยไมตรีจิตเป็นส่วนสำคัญประ
การหนึ่ง

จ. ความคิดเห็นของฝ่ายสัมพันธมิตรและฝ่ายมหาอำนาจกลางเกี่ยวกับการประกาศ
สงครามของไทย

การที่ไทยประกาศสงครามเข้าร่วมรบกับสัมพันธมิตร เป็นผลให้สัมพันธมิตรมีเสียง
สนับสนุนมากขึ้นอีกประเทศหนึ่ง จึงย่อนำความยินดียิ่งมาสู่ประมุขของประเทศสัมพันธมิตรโดย
ทั่วไปและในครั้งนี้มีหลักฐานปรากฏว่า ขรรคบุตรประมุขของประเทศสัมพันธมิตรได้ส่งพระราช
โทรเลขและโทรเลขมาแสดงความยินดีต่อการประกาศสงครามของไทยหลายประเทศ²
ดังมีพระราชโทรเลขของพระเจ้าแผ่นดินอิตาลี อังกฤษ เบลเยียม และโทรเลขของประธา
นาธิบดีสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส ฯลฯ ซึ่งล้วนมีข้อความแสดงความยินดีตลอดจนอวยพรให้
สัมพันธมิตรเป็นฝ่ายมีชัยในการสงคราม

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามชนชาติศัตรูออกจากราชอาณาจักร (ปก 2), "รายงานการประชุมคณะเสนาบดี วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2460"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223
หมายเลข 15/223 พระราชโทรเลข และโทรเลขมีไปมากับประเทศสัมพันธมิตรเรื่อง
การสงคราม

และพร้อมกันนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชโอรสเสด็จไปแสดงความ
ขอบพระทัยแก่พระมุขประเทศสัมพันธ์มิตร เป็นการตอบแทนเช่นกันทั้งยังทรงพระราชทานเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์แก่ประธานาธิบดีปวงกาเร แห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส
และเจ้าชายเอควาร์อัลเบิร์ต พระยุพราชแห่งเวลส์¹ อีกด้วย เพื่อเป็นการให้เกียรติ
และเชิดชูสัมพันธภาพระหว่างไทยกับอังกฤษ และฝรั่งเศส ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ทางฝ่ายมหาอำนาจกลาง โดยเฉพาะในเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีปรากฏว่า
ลายพระหัตถ์ซึ่งหม่อมเจ้าไกรทศประพันธ์ อัครราชทูตไทยประจำประเทศเยอรมนี และออสเตรีย-
ฮังการีได้ปีบกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เมื่อท่านได้รับกระแส
พระบรมราชโองการประกาศสงครามแล้วทรงตรวจพบว่ามีข้อความในคำแปลผิดและกลาด
เคลื่อนอยู่หลายคำจึงทรงจัดการแก้ไขให้เรียบร้อยเพื่อนำไปแจ้งแก่รัฐบาลเยอรมัน และ
ออสเตรีย-ฮังการีได้ทราบ ก็พอดีขณะนั้นนายฟอน เคม บุษเช (Herr von dem Busche)
ปลัดกระทรวงการต่างประเทศเยอรมันมาขอเข้าพบและถวาทูลเรื่องที่เขารับคำสั่งจาก
นายซิมเมอร์มาน (Zimmermann) รัฐมนตรีต่างประเทศให้มากราบทูลถวายว่า ทางรัฐ
บาลเยอรมันได้ทราบจากโทรเลขข่าวรอยเตอร์ว่าไทยประกาศสงครามกับเยอรมนีนั้นเป็น
ความจริงหรือไม่ ซึ่งท่านก็มีรับสั่งตอบไปว่าเป็นความจริงและเตรียมจะนำคำประกาศสงคราม
ไปแจ้งให้ทราบในเย็นวันนั้น (วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2460)

เมื่อนายฟอน เคม บุษเชได้ทราบความจริง ก็แสดงกิริยาโกรธเคือง และพูด
เป็นท่านองหลวงบูกุคือว่า การที่ไทยมิได้ถูกอังกฤษ และฝรั่งเศสยึดครองนั้นก็เพราะ
เยอรมนีได้ช่วยเหลือไทย ทั้งยังพูดคุยกาไทยต่าง ๆ นานา² ซึ่งหม่อมเจ้าไกรทศประพันธ์

¹พลโทพระยาสิทธิราชเคโชไชย, รวมเรื่องกรุงสยามประกาศสงครามต่อประเทศ
เยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี ภาค 1, หน้า 101 - 102

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223
หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามขอถอนการ
(ปีก 3), "สำเนารายงานของหม่อมเจ้าไกรทศประพันธ์ เรื่องตักทวงพระราชไมตรีและ
ประกาศสงครามแก่ประเทศเยอรมนี แลออสเตรีย-ฮังการี ตอนที่ 1"

ก็มีให้ทรงโต้ตอบ เพียงแต่ทรงทักท้วงเรื่องที่นายพอน เลม บุษเช กล่าวว่ายอรมนีได้ช่วยเหลือไทยให้พ้นจากการยึดครองของอังกฤษและฝรั่งเศส และทรงขอให้ชี้แจงเหตุผลเรื่องนี้ ซึ่งผลก็ปรากฏว่า นาย พอน เลม บุษเช ไม่สามารถชี้แจงความจริงได้¹

เกี่ยวกับเรื่องนี้น่าจะเป็นเพราะนายพอน เลม บุษเช กำลังไปพอใจเมื่อรู้ว่าไทยกลายเป็นศัตรูกับประเทศของตนจึงพูดออกมาโดยที่มิได้คิดให้รอบคอบ ครั้นเมื่อถูกขอให้ชี้แจงความจริงจึงไม่สามารถตอบได้ หรืออาจจะเป็นเพราะนายพอน เลม บุษเช เข้าใจว่าการที่เยอรมันเข้าไปแสวงหาอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจในไทย ได้กลายเป็นผลที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่เยอรมันจากการขัดขวางมิให้อังกฤษ และฝรั่งเศส ยึดครองไทยไว้เป็นอาณานิคมของตนก็น่าจะเป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ก็เป็นเพียงความรู้สึกของข้าราชการเยอรมันคนหนึ่งที่ไม่ปฏิบัติตามการประกาศสงครามของไทยซึ่งก็เป็นธรรมดาที่เขาจะไม่พอใจเพราะไทยได้กลายเป็นศัตรูของประเทศเขา

และในวันเดียวกันนั้นหม่อมเจ้าไกรทศประสิทธิ์ก็นำกระแสพระบรมราชโองการประกาศสงครามไปเสนอต่อเจ้าชาย โฮเฮนโล โซลลิงส์ฟวร์สต์ (Prince Hohenlohe-Schillingfurst) เวกอัครราชทูตออสเตรียประจำเยอรมนี และทรงขอให้เจ้าชายนำเสนอสภานิติบัญญัติเยอรมัน และออกสเตรีย-ฮังการี อีกต่อหนึ่ง

สำหรับท่าทีของรัฐบาลทั้งสองประเทศนั้น หม่อมเจ้าไกรทศประสิทธิ์ทรงกล่าวไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับเยอรมนีว่า² "รัฐบาลเยอรมันนั้นมีความโกรธเคืองมากในการที่กรุงสยามประกาศสงคราม ตั้งทำญกษบาบาท และขู่เข็ญต่าง ๆ ทว่าเราถูกอังกฤษแลฝรั่งเศสบดบังให้ทำมิใช่เพราะมีสาเหตุจำเป็นอย่างไร แต่เขาจะแย่งชิงที่จะเป็นเมืองขึ้นของประเทศเหล่านี้" ส่วนความรู้สึกของชาวเยอรมันนั้นทรงสรุปไว้ว่า "โดยมากก็เชื่อตามคำ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223

หมายเลข /1223 สยามประกาศสงครามและราชโองบายติกระบายนชนชาติศัตรูออกจากราชอาณาจักร (ปีก 3), "สำเนารายงานของหม่อมเจ้าไกรทศประสิทธิ์ เรื่องกัณฑ์ทางพระราชไมตรีและประกาศสงครามแก่ประเทศเยอรมนี แลออกสเตรีย-ฮังการี ตอนที่ 1"

² ก.

หาของรัฐบาลเยอรมันว่าเราถูกประเทศสัมพันธมิตรบีบกันให้ประกาศสงคราม แต่มีความรู้สึกนึกกับรัฐบาลเยอรมันที่ไม่โกรธเคืองเราเลย ถือเสียว่าเราเป็นชาติเล็กไม่มีกำลัง เมื่อถูกบีบกันแต่ไม่มีใครช่วยแล้ว จะไปต่อสู้อย่างไรได้ คงประหลาดใจเรียบร้อยต่อพวกเรามากเลย"

ทางฝ่ายรัฐบาลออสเตรีย-ฮังการีแม้ว่าจะไม่มีปฏิกิริยาในเรื่องนี้แต่ก็เชื่อได้ว่าคงจะมีความรู้สึกไม่พอใจทางฝ่ายไทยเช่นเดียวกัน แต่อาจจะมีความรู้สึกไม่รุนแรงเท่ารัฐบาลเยอรมัน เพราะชาวออสเตรีย-ฮังการีมีอยู่ในไทยจำนวนน้อยมากซึ่งแทบจะไม่ได้รับความเสียหายอย่างใด ความรู้สึกไม่พอใจจึงย่อมลดน้อยลง

จึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ หนังสือเยอรมันก็ได้แสดงความกึกก้องไว้นั้นเหมือนกัน โดยหนังสือ *Koelnische Zeitung* ฉบับวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2460 ได้ลงพิมพ์ความเห็นไว้ว่า การที่ไทยประกาศสงครามเข้าร่วมรบกับสัมพันธมิตรเป็นเพราะชาวเยอรมันในไทยได้รับความนิยมน้อยลง และไทยจำใจประกาศสงครามเพราะถูกคุกคามจากมหาอำนาจเช่นเดียวกับประเทศเปอร์เซีย พม่า และญวน¹ ส่วนหนังสือเยอรมันอีกฉบับหนึ่ง ชื่อ *Die Versoehnng* ประจำวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2460 ก็ได้ลงพิมพ์ความเห็นไว้ว่า การที่ไทยประกาศสงครามกับเยอรมนีโดยอ้างว่ารัฐบาลเยอรมันทำสงครามด้วยเรือกำน้ำอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมายระหว่างประเทศนั้นมีเหตุผลน้อย เพราะตามความจริงเรือสินค้าของไทยก็มิได้อยู่ในยุทธบริเวณ ส่วนลูกเรือไทยก็ไม่ค่อยสนใจเรื่องนั้นนัก แท้จริงไทยประกาศสงครามก็เพื่อหวังผลประโยชน์ในการประชุมสันติภาพ เช่นเดียวกับ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี และโบลิเวีย²

ซึ่งความเห็นของหนังสือเยอรมันฉบับแรกนั้นก็เห็นพ้องด้วยกับความเห็นของรัฐบาลเยอรมันที่ว่าไทยถูกบังคับให้ประกาศสงคราม ส่วนหนังสือเยอรมันฉบับหลังนั้นไม่เห็นด้วย

¹ กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมกลาการ, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 228 หมายเลข 64/223 บัญชีหนังสือเยอรมันซึ่งพระยาพิพัฒน์ฯ แปล 11 ฉบับ, (ฉบับภาษาอังกฤษ) "*Koelnische Zeitung* 2nd August 1917"

² ค. "*Die Versoehnng* 4th August 1917"

กับเหตุผลในการประกาศสงครามของไทย พร้อมกับชี้ให้เห็นถึงความต้องการอันแท้จริงที่ไทยเขาร่วมสงครามในครั้งนี้

และเมื่อพิจารณาถึงความเกิดขึ้นที่ประเทศคู่สงครามทั้งสองฝ่ายมีต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายของไทยแล้ว จึงอาจสรุปได้ว่า การที่ไทยประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีได้นำความยินดีมาสู่ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรโดยทั่วไป แต่ในทางตรงกันข้ามย่อมจะสร้างความไม่พอใจให้แก่ฝ่ายมหาอำนาจกลาง โดยเฉพาะเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีประเทศคู่สงครามกับไทย ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาที่ประเทศทั้งสองจะต้องไม่พอใจเพราะนอกจากจะสูญเสียอิทธิพลทางการทหาร ผลประโยชน์ทางการค้าในไทยแล้ว ฝ่ายมหาอำนาจกลางยังสูญเสียที่พียงสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปจนหมดสิ้น และนับแต่นั้นไปสัมพันธมิตรก็สามารถปฏิบัติการกวาดล้างฝ่ายศัตรูได้สะดวกขึ้นเพราะได้รับการสนับสนุนจากไทยอีกประเทศหนึ่ง

การดำเนินการตามพันธกรณีภายหลังการประกาศสงคราม

การที่ไทยประกาศสงครามเข้าร่วมรบกับสัมพันธมิตร โดยมีใจใส่สาเหตุมาจากความขัดแย้งกับเยอรมนี และออสเตรเลีย - อังกฤษ โดยตรงนั้น เป็นผลให้คนบางกลุ่มเข้าใจว่า ไทยประกาศสงครามโดยหวังผลประโยชน์เป็นสิ่งตอบแทนแต่อย่างใดเหมือนดังที่หนังสือพิมพ์เยอรมัน และอัครราชทูตฝรั่งเศสได้แสดงความเห็นไว้ดังกล่าวนำแล้ว เรื่องนี้เวอร์จิเนีย ทอมป์สัน ก็ได้เขียนแสดงความเห็นไว้เช่นเดียวกันว่า "...สยามเข้าร่วมในการสงครามก็เพื่อเกียรติยศของเยอรมัน และหวังประโยชน์จากการทำสนธิสัญญา" ¹ ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาที่ใคร ๆ ก็ย่อมจะต้องคิดเช่นนั้น เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินงานระหว่างประเทศ และอันที่จริงเรื่องนี้ก็เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งในการประกาศสงครามของไทย แต่มีข้อที่จะต้องพิจารณาคือเรื่องนี้อาจจะคลาดเคลื่อนกับความเป็นจริงไปบ้าง เพราะข้อเท็จจริงได้ปรากฏแล้วว่า ในการประกาศสงครามครั้งนี้ รัฐบาลไทยก็ได้ขอทำสัญญารับผลประโยชน์ใด ๆ จากสัมพันธมิตร เป็นสิ่งตอบแทน ทั้งที่ตามความเป็นจริง ไทยยอมกระทำได้เนื่องจากอุปทูตฝรั่งเศสและรัสเซีย เคยเสนอขอแลกเปลี่ยนโดยยอมยกเลิกข้อผูกมัดเกี่ยวกับการเก็บภาษีอากรสามให้ไทย ทั้งพระยาเกลียวไมตรี (Dr. Francis B. Sayre) ก็ได้เขียนแสดงความเห็นไว้ในทำนองเดียวกันว่า ไทยมีสิทธิที่จะทำได้ แต่ไทยก็มิได้ฉวยโอกาสนี้ เพราะมิได้หวังประโยชน์เป็นการตอบแทน ดังมีใจความปรากฏว่า

ประเทศไทยอาจกำหนดเงื่อนไขเพื่อถือเป็นโอกาส ดังเช่นตราบเท่าที่จะ
เข้าเป็นพันธมิตรกับเยอรมนี ดังเช่นที่ประเทศจีนกระทำการที่จะเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร
ดังเช่นประเทศอื่น ๆ กระทำกัน แต่โดยที่ความเชื่อและความมุ่งหมายนั้นชอบธรรมแล้ว

1

Virginia Thompson, Thailand: The New Siam, p.51 "...from Siam's point of view, entry into the war would enable her to confiscate German interest in the country and to obtain advantageous treaty concessions.

ประเทศไทยก็เข้าร่วมสงครามโดยไม่มีเงื่อนไข ปฏิเสธว่าจะกระทำจนสุดความสามารถไปจำกัดจำนวนผู้คนหรือทรัพยากรที่ปล่อยทิ้งจะต้องปล่อยให้ ประเทศไทยนี้ได้รับรองขอความช่วยเหลือสนับสนุนไม่ฉวยโอกาสในทางวัตถธรรม ถึงแม้ว่าอาจจะต้องพบกับบรรดาประเทศที่ต้องการความช่วยเหลือ ประเทศไทยก็อุทิศตนให้แก่ความมุ่งหมายของฝ่ายสัมพันธมิตรและของกาบสงครามโดยไม่มีข้อสงวน¹

ข้อความดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่าระบาคัลยาณมิตร เข้าใจถึงความมุ่งหมายของรัฐบาลไทยที่ว่า มิได้หวังแต่ประโยชน์อย่างเดียว ตรงกันข้ามกลับเสียสละเพื่อรักษาธรรมของโลกว่า

ก. การอำนวยการประโยชน์ให้ฝ่ายสัมพันธมิตร

ในฐานะที่ไทยเป็นส่วนหนึ่งของสันพันธมิตริก็ย่อมจะต้องมีความผูกพันและให้กว้างฝ่ายอื่นซึ่งกันและกันในระหว่างประเทศสันพันธมิตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศแจ้งไปยังรัฐบาลประเทศสันพันธมิตรต่าง ๆ เพื่อให้ทราบถึงความประสงค์ของไทยว่า ถ้าประเทศสันพันธมิตรใดเห็นว่าไทยจะให้ความช่วยเหลือในเรื่องอะไรก็ให้ขอให้แจ้งมายังรัฐบาลไทย และไทยยินดีที่จะให้ความช่วยเหลือเสมอ²

ซึ่งประจักษ์พยานในเรื่องนี้ย่อมเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า ไทยเข้าร่วมรบโดยมิได้หวัง

1

Francis B. Sayre, Siam's case for Revision of Obsolete Treaty Obligations Admittedly Inapplicable to Present Conditions.

สำราญ กัลยาณมิตร แปล เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อผูกพันตามสัญญาล้าสมัยของประเทศไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 3

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 13/223 สัมพันธมิตรขอให้จัดการเรื่องยว่วนแปร และขอให้ส่งม้าไม้แก่น และน้ำขมิ้นไป สงคราม และชนนักบินคนขับรถยนต์ ฯลฯ "ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ พุทธศักราช 2460. ฉบับลงวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2460.

ตอบแทนแต่ฝ่ายเดียว และเมื่อถึงคราวเสียสละ ไทยก็ยอมให้ได้

เมื่อสัมพันธมิตรทราบว่ายไทยแสดงความปรารถนาที่จะให้ความช่วยเหลืออย่างแท้จริง จึงได้ดำเนินการติดต่อขอให้ไทยช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ กล่าวคือ

อัครราชทูตอังกฤษได้มาติดต่อกับเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ขอเช่าเรือกลไฟขนาดใหญ่ 7 ลำ ประกอบด้วยเรือ เกราเคนเฟลด์ เพชรบุรี เกาะสีชัง พิษณุโลก ปัตตานี เชียงใหม่ และลันคราตไซฟ์ ซึ่งเป็นเรือที่ไทยรับเป็นราชพัสดุได้ตามกฎหมายเพราะเป็นเรือลำเลียงใหญ่แล่นระหว่างประเทศได้ (ส่วนเรือลำเลียงขนาดเล็กระหว่างนั้นยังเป็นปัญหาต้องรอให้ศาลทรัพย์สินกักกันสินค้าตัดสินเสียก่อน) โดยอัครราชทูตอังกฤษกำหนดค่าเช่าเรือให้ไทยในอัตรา 15 ชิลลิง (เท่ากับเงินไทยขณะนั้น 9 บาท 81 สตางค์)¹ คือน้ำหนักเรือ 1 ตัน ในเวลา 1 เดือน รวมเรือลำเลียงทั้ง 7 ลำ มีระวางเรือหนัก 15,939 ตัน คิดเป็นเงิน 11,954 ปอนด์ 5 ชิลลิง เทียบเท่ากับเงินไทย 152,405 บาท 25 สตางค์ แต่ตามราคาค่าเช่าเรือในระหว่างสงคราม มีราคาสูงถึงตันละ 28 กอลดาร์ (1 กอลดาร์เท่ากับ 1 บาท 67 สตางค์) คิดเป็นเงินไทยทั้งหมด 743,686 บาท 66 สตางค์ ซึ่งถ้าคิดดูแล้วจะเห็นว่าไทยขาดรายได้ไปเดือนละ 591,281 บาท 41 สตางค์ หรือปีละ 7,095,376 บาท 92 สตางค์ แต่เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระทัยที่จะช่วยเหลือสัมพันธมิตรอย่างแท้จริง จึงทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้รัฐบาลอังกฤษเข้าไปใช้ในการสงครามได้ และในการนี้พระองค์ทรงมีกระแสพระราชดำริแสดงพระราชดำริไว้ว่า "เงินที่เราขาดไปปีละ 7 ล้านบาทเศษนี้ กรั้นจะว่ากล่าวเป็นการต่อรองคุณก็จะไม่ลงงาม และเราก็ยังไม่ได้ช่วยอะไรเขาเลย จึงควรยกค่าเช่าที่เราขาดไป รับผิดชอบ

¹ ฐิติ สุธาสินกรม, พระเกียรติประวัติของจอมพลเรือจอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต, หน้า 593 - 594 "ลายพระหัตถ์กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2460".

² หนังสือพิมพ์กรุงเพทฯ เดลิเมล์, ฉบับวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2460 หน้า 2.

ส่วนช่วยเหลือ¹

ภายหลังอังกฤษได้นำเรือที่เช่าจากไทยไปตกลงแบ่งกับฝรั่งเศสและญี่ปุ่น โดยอังกฤษได้ใช้ประโยชน์ในอัตราส่วนร้อยละ 35 ฝรั่งเศสได้ร้อยละ 35 ส่วนญี่ปุ่นได้ร้อยละ 30² ซึ่งก็เท่ากับว่าไทยได้อำนวยประโยชน์โดยการให้ประเทศทั้งสามได้เช่าเรือบรรทุกทหาร และสิ่งภาระในราคาที่ถูกลงจนพระยาเกลียวไมตรี ก็ได้แสดงความเห็นไว้ว่า การให้เช่าเรือครั้งนี้เหมือนกับไทยยอมเรือให้สัมพันธมิตรใช้เป็นบรรณาการ³ แต่ถึงอย่างไรไทยก็ได้ทำหน้าที่ตามฐานะอันควรแก่ประเทศสัมพันธมิตรแล้ว

ส่วนรัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้ทำการติดต่อกับฝ่ายผ่านทางพระองค์เจ้าวรฤทธิศักดิ์กฤดากร อัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศส ขอให้ไทยช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง ขอให้ไทยส่งคนงาน (กุลี) ไปช่วยทางด้านการแรงงานในฝรั่งเศสเช่นเดียวกับที่จีนได้ส่งคนงานไปช่วยเป็นจำนวนมาก แต่เรื่องนี้กระทรวงการต่างประเทศไทยได้ตอบปฏิเสธไป โดยให้เหตุผลว่า "กรุงสยามยังไม่มีกฎหมายสำหรับเกณฑ์กุลีทำงาน

อีกประการหนึ่ง คนไทยในกรุงสยามก็ไม่มีใครสมัครเป็นกุลีทำงานในเมืองของตัวเองอยู่ด้วย กุลีในสยามมีแต่จีนเป็นพื้น เพราะเหตุฉะนั้นจะหากุลีไปจากกรุงสยามก็ไม่ได้อยู่เอง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงครามและราชอาณาจักรสยามขึ้นชาติศัตรูออกจากราชการ (ปี 2) "รายงานการประชุมคณะเสนาบดี วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2460 เรื่องสัมพันธมิตรขอเช่าเรือทะเล"

² ก.

³ Francis B. Sayre, Siam's case for Revision of Obsolete Treaty Obligations Admittedly Inapplicable to Present Conditions. สารานุกรมเกลียวไมตรี แปล เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อผูกพันตามสัญญาเดิมของประเทศไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 4

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 13/223 เรื่องสัมพันธมิตรขอให้จัดการเรื่องแร่ลูปแฟรม และขอให้ส่งม้า ไข่มุก และน้ำมัน ไปไว้ในทางสงคราม และขอนักบิน คนขับรถยนต์ ฯลฯ, "ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ฉบับลงวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2460"

ซึ่งอัครราชทูตฝรั่งเศสก็โดยยอมรับว่าเป็นความจริงและรับจะชี้แจงให้รัฐบาลฝรั่งเศสทราบ

ประการที่สอง ขอให้ไทยอำนวยความสะดวกในการจัดส่งแร้วลแฟรมออกไปจำหน่ายให้แก่ประเทศสัมพันธมิตร ด้วยความรวดเร็วขึ้น ซึ่งรัฐบาลไทยก็โดยยอมรับจะให้ความช่วยเหลือ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการ เป็นผู้ดำเนินการในเรื่องนี้¹

ประการที่สาม ขอให้ไทยช่วยจัดการให้ชาวฝรั่งเศสได้ทำป่าไม้ในไทย กับขอให้ไทยส่งไม้สักและไม่เนื้อแข็งอื่น ๆ ไปใช้ในการต่อเรือรบ เครื่องบิน แม้เรื่องที่ฝรั่งเศสขอให้ไทยจัดหาที่ทำป่าไม้จะเป็นเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวของฝรั่งเศสเอง แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ความช่วยเหลือโดยทรงมอบภาระนี้ให้แก่กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถทางปรึกษาความเห็นกับเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเรื่องนี้กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถทรงเสนอความเห็นฯ ขณะนี้กิจการป่าไม้ในไทยอยู่ภายใต้การดำเนินงานของชาวต่างประเทศชาติสัมพันธมิตร (อังกฤษทำการผูกขาดเกือบตลอดภาคเหนือ) การที่จะให้ฝรั่งเศสมาทำการแทนอาจเกิดผลร้ายแก่ไทย จึงทรงพระดำริว่าไม่สมควรอนุญาต ดังมีความปรากฏในลายพระหัตถ์ว่า "เรื่องไม้สักเนื่องจากกระทรวงมหาดไทยได้อนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสทำป่าไม้มาตลอด ถ้าจะเปลี่ยนให้เป็นของฝรั่งเศส ก็อาจเกิดวิวาทกันได้ ครั้นไทยจะแก้ไขให้ทันก็ไม่ได้ จึงขอให้แจ้งฝรั่งเศสทราบ"

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 เฟ้ม 223 หมายเลข 13/223 เรื่องสัมพันธมิตรขอให้จัดการเรื่องแร้วลแฟรม และขอให้ส่งไม้ ไม้แกน และน้ำมัน ไปใช้ในการสงคราม และขอนักบิน คนขับรถยนต์ ฯลฯ "พระราชหัตถ์เลขา ถึงกรมหลวง-ราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ฉบับลงวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2460"

² ค. "รายงานเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ กราบทูล กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2460".

ฝรั่งเศสคงเห็นใจฝ่ายเราดิฉันจริง¹ แต่ถึงกระนั้นก็ได้ทรงเสนอพระคำรึคือไปว่ายังมีป่าไม้บางแห่งที่รัฐบาลไทยเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งอาจยกให้ฝรั่งเศสทำแทนได้ และทรงขอให้กระทรวงการต่างประเทศติดต่อไปยังกรมป่าไม้ อีกต่อหนึ่ง ซึ่งเสนามติกระทรวงการต่างประเทศก็ขอความร่วมมือไปยังกระทรวงมหาดไทย และจากรายงานของกระทรวงมหาดไทยภายหลังการสำรวจปรากฏว่ามีป่าไม้สักที่อยู่ภายใต้การดำเนินการของรัฐบาลหลายแห่ง เช่น ป่าแม่แตก ห้วยฮากไม้ ห้วยยิง ห้วยม่วง ในจังหวัดแพร่สามารถตัดไม้ได้ปีหนึ่งประมาณ 700 ตัน และมีป่าทางตะวันออกของแม่น้ำปิง ในจังหวัดตาก ตัดไม้ได้ประมาณ 800 ตัน กับที่บริเวณฝากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ มีไม้สักพอที่จะจำหน่ายได้ 1385 ตัน ส่วนป่าไม้เนื้อแข็งอื่น ๆ เช่น ไม้ประดู่ ไม้ชิงชัน ไม้แดง คงมีอยู่แทบทุกชนิด ดักรัฐบาลฝรั่งเศสประสงค์จะให้ชาวฝรั่งเศสมาดำเนินการในไทย กระทรวงมหาดไทยก็ไม่ขัดข้อง² เสนามติกระทรวงการต่างประเทศจึงแจ้งให้อัครราชทูตฝรั่งเศสทราบเพื่อจะได้ให้ชาวฝรั่งเศสมาทำความตกลงกับรัฐบาลไทย

ส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนามติกระทรวงเกษตรธิการ เตรียมการจัดส่งไม้สักไปยังยุโรปตามที่ฝรั่งเศสขอ

แต่ภายหลังการจกกลับปรากฏว่า รัฐบาลฝรั่งเศสไม่สนใจเรื่องแรวูลเฟรม และไม้สัก ตลอดจนการทำป่าไม้อีก เพราะมีหลักฐานปรากฏว่า อัครราชทูตฝรั่งเศสได้กราบทูลเสนามติกระทรวงเกษตรธิการ ว่า ฝรั่งเศสประสงค์จะให้ไทยส่งน้ำมันละหุ่งไปแทนแรวูลเฟรมและไม้ เพราะฝรั่งเศสต้องการน้ำมันละหุ่งมากที่สุด ทั้งยังขอให้รัฐบาลไทยส่งเสริมราษฎรช่วยกันปลูกละหุ่งมาก ๆ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 13/223 เรื่องสัมพันธมิตร ขอให้จัดการ เรื่องแรวูลเฟรม และขอให้ส่งมา ไม้แก่น และน้ำมันไปใช้ในการสงคราม และขอให้นักบิน คนขับรถยนต์ ฯลฯ, "ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิทักษ์โลกประชานารถ ทูล กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2460".

² ค. "รายงานเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ กราบทูล กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2460"

และฝรั่งเศสจะรับผิดชอบ ส่วนเรื่องไม่ไกลล่าวว่าฝรั่งเศสไม่ต้องการอีก เพราะฝรั่งเศสต้องการเพียงไม้สำหรับทำค้ำป็นซึ่งมีอยู่ในภูวนมากกว่าไทย และจะไว้ไม้สักทำมิได้¹

การที่ฝรั่งเศสไม่สนใจการทำป่าไม้ในไทยนี้ สันนิษฐานว่าเป็นเพราะป่าไม้ส่วนใหญ่ที่ไทยเสนอให้ฝรั่งเศสรับทำนั้นอยู่ทางภาคตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา และฝรั่งเศสไม่สามารถรับทำได้ เนื่องจากฝรั่งเศสเคยมีสัญญากับอังกฤษเกี่ยวกับการแบ่งเขตอิทธิพลในไทย ซึ่งได้ลงนามกัน ณ กรุงลอนดอนเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1904) ดังมีความว่า

...อิทธิพลของบริเตนใหญ่จะได้รับการรับรองและนับถือจากฝรั่งเศสในดินแดนซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และอิทธิพลของฝรั่งเศสจะได้รับการรับรองและนับถือจากบริเตนใหญ่ในดินแดนซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแคว้นเดียวกัน เนื่องมาจากดินแดนในกรอบของสยามที่อยู่ทางทิศตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ของเขตที่ระบุไว้ข้างบนนี้ และบรรดาเกาะที่เกี่ยวข้องเนื่องกัน จึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝรั่งเศส และอีกทางหนึ่งดินแดนทั้งหมดที่อยู่ในกรอบของสยามทางทิศตะวันตกของเขตนี้ และที่อยู่ในอ่าวสยามรวมทั้งกบสมุทรมาเลย์ และบรรดาเกาะที่เกี่ยวข้องกันจึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอังกฤษ²

ส่วนป่าไม้ในบริเวณที่อยู่นอกเขตอิทธิพลของอังกฤษ ฝรั่งเศสก็คงจะได้พิจารณาแล้วว่าไม่มีสักก้อนน้อยไมพอแก่ความต้องการ ฝรั่งเศสจึงไม่ประสงค์จะให้ไทยช่วยเหลือ และอีกประการหนึ่ง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 เสด็จ 223 หมายเลข 13/233 เรื่องสัมพันธมิตรขอให้อังกฤษเรื่อง แร่วลเฟรม และขอให้ส่งมา ไม่แกน และน้ำมัน ไปใช้ในราชการสงคราม และขอนักบิน คนขับรถยนต์ ฯลฯ, "ลายพระหัตถ์กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฉบับลงวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2460"

² ดิเรก ชัยนาม, การทูตเล่ม 1, หน้า 343 - 345 "คำปฏิญญาระหว่างบริเตนใหญ่และฝรั่งเศสเกี่ยวกับราชอาณาจักรสยาม และเรื่องอื่น ๆ".

ฝรั่งเศสเกรงจะฉีกใจกับอังกฤษ จึงมีผลประโยชน์มากในไทย เพราะมีหลักฐานปรากฏว่า
 อัครราชทูตอังกฤษได้มีรายงานมากราบทูลเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศว่าอังกฤษไม่เห็นด้วยที่
 จะให้ฝรั่งเศสเข้ามาทำป่าไม้ในไทย และเรื่องราวต่าง ๆ ที่ฝรั่งเศสขอให้ไทยช่วยเหลือนั้น
 อังกฤษไม่ทราบเรื่อง¹ (แต่จากข้อความในพระโทรเลขของพระองค์เจ้าจรัญธวัชกฤดากร ฉบับ
 วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2460 ทรงยืนยันว่ารัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสได้ตกลงขอให้ไทยช่วยเหลือจริง) เหตุการณ์ครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าอังกฤษยินยอมที่จะให้ไทยช่วยเหลือแก่สัมพันธมิตร เป็น
 ส่วนรวม แต่ถ้ามองในแง่ผลประโยชน์ส่วนตัวของฝรั่งเศส อังกฤษจึงไม่เห็นด้วย และฝรั่งเศส
 ก็คงเข้าใจถึงหลักเล็งการบาดหมางกับอังกฤษ อีกทั้งฝรั่งเศสยังจะต้องขอความช่วยเหลือจาก
 อังกฤษในสมรภูมิยุโรปอีกด้วย

ประการที่สี่ ฝรั่งเศสขอให้ไทยส่งหน่วยพยาบาล กนชัรบยนต์ และนักบินไปช่วยเหลือ
 กองทัพสัมพันธมิตรในสมรภูมิยุโรป ซึ่งความปรารถนาของฝรั่งเศสในเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบพวย และทรงพระราชดำริว่า เป็นการดีเพราะประการที่หนึ่งกอง
 ทหารไทยจะได้นำชื่อเสียงของประเทศชาติไปเผยแพร่ให้นานาชาติประเทไคร้จัก และอีกประการหนึ่ง
 ทหารไทยจะได้รับประโยชน์จากการฝึกหัดของผู้เชี่ยวชาญชาติสัมพันธมิตร เมื่อเดินทางกลับไทยก็
 จะได้นำความรู้ความสามารถมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองได้²

แต่เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทรงพระดำริว่าการที่จะจัดส่งไปเป็นกองพยาบาล
 กองทหารบกบกยนต์ และกองบินนั้นเป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก เพราะทรงคำนวณแล้วเห็นว่า
 จะต้องเสียค่าใช้จ่ายกองหนึ่งประมาณ 707,460 บาท จึงได้นำความไปปรึกษามหหลวงพิศุโลก -
 ประชานารถ และผลที่สุดเสด็จในกรมทั้งสองทรงเห็นชอบด้วยกับการจัดให้กองพยาบาลไปพร้อมกับ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร กรมศิลปากร, เอกสารราชการที่ 6 หน้า 223
 หมายเลข 13/223 เรื่องสัมพันธมิตรขอให้จัดการเรื่องแรวด์แฟรม และขอให้ส่งมา ไมแกน และ
 นามัน ไปใช้ในการสงคราม และขอให้นักบิน กนชัรบยนต์ ฯลฯ, "ลายพระหัตถ์กรมหลวงราชบุรี-
 ภิเรกฤทธิ กรามบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2460"

² สภากรมสหราชอาณาจักร, ทหารอาสาสงครามโลกอนุสรณ์, หน้า 5.

กองทหารที่จะส่งออกไป ทั้งใดแจ้งให้ฉัตรราชทูตฝรั่งเศสทราบว่ายไทยจะส่งไปเป็นการแน่นอน¹ และระหว่างนี้ก็ไ้เตรียมการคัดเลือกทหารอาสา ถึงจะไ้กล่าวต่อไป

นอกจากรัฐบาลไทยจะให้ความช่วยเหลือสัมพันธมิตรดังกล่าวมาแล้ว ไทยยังไ้จัดส่งเสบียงอาหารไปช่วยบรรเทาความเค็้ดร้อนของชาวยุโรปที่ไ้รับภัยสงครามอีกเป็นจำนวนมาก และไ้ให้ประเทศสัมพันธมิตรนำไปแจกจ่ายแก่ราษฎร เหล่านั้นตามที่เห็นสมควร

ข. การส่งกองทหารอาสาไปยุโรป

การคัดเลือกทหารอาสา

ในระยะแรกที่ไทยประกาศสงครามนั้น ไ้มีชาวไทยบางคนเข้าใจว่ารัฐบาลคงจะดำเนินการช่วยเหลือสัมพันธมิตรภายในประเทศเท่านั้น โดยทำการจับกุมชาวเยอรมันและออสเตรีย - อังกฤษ มาคุมขังเพื่อเปิดโอกาสให้อังกฤษ และฝรั่งเศสทำสงครามในยุโรปไ้สะดวกขึ้น

แต่เมื่อนักข่าวลือว่ารัฐบาลแสดงความเต็มใจที่จะให้ความช่วยเหลือสัมพันธมิตรโดยการส่งทหารไทยไปร่วมรบในยุโรป ก็ไ้มีผู้แสดงความเห็นว่าคงเป็นไปมิไ้ และหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เกล็ดไ้แสดงความเห็นเกี่ยวกับข่าวนั้นว่า รัฐบาลคงไม่ส่งกองทหารไปร่วมรบกับสัมพันธมิตร เพราะเป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก เพราะเท่าที่ไ้ช่วยเหลือไปนั้นนับว่าเป็นการเพียงพอแล้ว และสัมพันธมิตรคงไม่ต้องการอะไรจากไทยอีก¹ ส่วนในต่างประเทศ เช่นญี่ปุ่น ก็ไ้มีหนังสือพิมพ์

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมกลาปกร, เอกสารรัชกาลที่ 6 เล่ม 223 หมายเลข 13/223 เรื่องสัมพันธมิตรขอให้อำนาจการเรือ้แรวลเฟรม และขอให้อำนาจไม่แก้น และนำมันไปใช้ในการสงคราม และขอให้นักบิน กนัรบรถยนต์ ฯลฯ "บันทึกเรือ้จกกองบินและกองพยาบาล".

² หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เกล็ดไ้, ฉบับวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 หน้า 2.

ลงบทความแสดงความเห็นในทำนองเดียวกันว่า "...ประเทศสยามก็ขึ้นชื่อแต่ประกาศสงครามกับ
เขาคยเท่านั้น หากจะส่งทหารไปช่วยสัมพันธมิตรทางภาคยุโรปเมื่อไร จึงไม่ควรจะให้เป็น
การใหญ่โตนัก¹ ซึ่งก็เป็นการผิดความคาดหมาย เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตัดสิน
พระทัยส่งกองทหารอาสาไปเป็นตัวแทนของชาติไทยเป็นการแน่นอนแล้ว

ดังนั้น พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ รัตนโกสินทร์
กระทรวงกลาโหม ออกประกาศแจ้งให้ประชาชนและทหารบกทราบคุณสมบัติของผู้ที่จะสมัครรับ
ราชการในกองทหารอาสา ดังปรากฏรายละเอียดในประกาศแจ้งความของกระทรวงกลาโหม
และคำสั่งสำหรับทหารบก ฉบับลงวันที่ 20 และ 21 กันยายน พ.ศ. 2460 *

เมื่อข่าวนี้แพร่ออกไปทั่วประเทศก็ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลทูลเกล้าฯ ถวาย และปรากฏว่า
มีประชาชนชาวไทยแทบทุกจังหวัดพากันยื่นใบสมัคร เข้าร่วมใช้ชาติในครั้งนี้ด้วยความเต็มใจยิ่ง ซึ่ง
บรรดาผู้สมัครมีทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทหาร และประชาชน รวมทั้งทหารที่เจ็บ
ป่วยที่ไต่ยนใบสมัครด้วย² สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ ก็มี กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ซึ่งได้
ทรงตัดสินพระทัยสมัคร เข้าร่วมรบในกองทหารอาสา แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
ทัดทานไว้ เพราะทรงเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอฯ ทรงมีภาระสำคัญในตำแหน่งมากกว่า³

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสาร เรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1
เล่ม 35 หมายเลข 2/35 ขาดทางพระราชไมตรีกับประเทศเยอรมันและออสเตรีย "หนังสือพิมพ์
โตเกียว อาซาฮี (Tokyo Asahi) ฉบับลงวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2460"

* กระจายละเอียดในภาคผนวก ก.

² กรมเสนาธิการทหารบก, ประวัติกองทหารอาสาซึ่งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเล,
หน้า 19.

³ จันทรคุณธรรมาภรณ์, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เล่ม 5, หน้า 123.

และจำนวนผู้สมัครนั้นมีจำนวนมากกว่าที่ต้องการหลายสิบเท่า ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรแก่การสรรเสริญอย่างยิ่ง เพราะเมื่อถึงคราวที่ชาติต้องการ ชาวไทยทั่วไปก็แสดงออกถึงความจงรักภักดีและเสียสละเพื่อชาติได้

ส่วนการคัดเลือกผู้สมัครนั้น เสนาบดีกระทรวงกลาโหมได้แต่งตั้งคณะกรรมการชั้นชุดหนึ่ง มีจำนวน 6 นาย* ทำการคัดเลือกผู้สมัครในพระนครก่อน เมื่อคัดเลือกรเสร็จแล้วจึงเดินทางไปทำการคัดเลือกบรรดาผู้สมัครตามมณฑลต่าง ๆ

แต่จากการที่ผู้สมัครเป็นจำนวนมากนี้ เสนาบดีกระทรวงกลาโหมจึงเกรงว่าบรรดาผู้สมัครที่ไม่ได้รับการคัดเลือกจะมีความเสียใจที่มีใครรับใช้ชาติ ท่านจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอพระราชทานจัดทำประกาศนียบัตร แจกให้แก่ผู้สมัครที่ไม่ได้รับการคัดเลือกเก็บไว้เป็นเกียรติแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล เพื่อแสดงว่ามีความปรารถนาดีที่สมัครรับใช้ชาติในครั้งนี้¹ ส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

* คณะกรรมการคัดเลือกทหารอาสา มีรายนามดังนี้

1. พันเอกพระสรชาณุพลไกร (ม.ร.ว.จิต กำภู ณ อยุธยา) ปลัดเสนาธิการทหารบก
2. พันเอกพระเฉลิมอากาศ (สุณี สุวรรณประทีป) ฐานังคิการ กองบินทหารบก
3. พันเอกพระอุปเทสทวยหาร (เชื้อม ประพันธ์โยธิน) เจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก
4. พันตรีหลวงรามภักดี (พั้ว จุลเสวก) นายทหารคนสนิทของเสนาธิการทหารบก
5. พันตรีหลวงศักดาพลรักษ์ (ชื่น พุทธแพทย์)
6. นายแพทย์ โรแบร์ต

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 7/223 สงกกองทหารอาสาไปยุโรปตลอดจนฉบับ, รายงานเจ้าพระยาบดินทรเดชา นุชิต กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2460

กระทรวงกลาโหมออกประกาศ^๑ให้^๒ผู้สมัครทราบความจริงในเรื่องนี้ ถึงปรากฏข้อความใน
ราชกิจจานุเบกษาว่า

ตามที่ได้แสดงพระราชประสงค์จะส่งทหารไปช่วยราชสัมพันธ์มิตร ทำศึกในทวีป
ยุโรปภาคตะวันตก และพระราชทานโอกาสให้ทหารประจำการ กับทั้งพลเมืองทั่วไป
ได้แสดงน้ำใจขออาสาตามความเต็มใจนั้น บัดนี้ปรากฏว่า^๓ได้มีผู้อาสาจะไปฉลอง
พระเดชพระคุณ ในงานพระราชสงครามมากมาย เหลือเกินจนเกินกว่าจำนวนที่ต้องการ
จริงหลายเท่า... จึงจำเป็นต้องมีการคัดเลือกแล้วจัดให้ไปเท่าจำนวนที่ต้องการ
แต่ให้เขา^๔ใจว่าผู้ที่เขา^๕เลือกส่งตัวไปนั้น จะเป็นเพราะความบกพร่อง
เสียหายอย่างใดในส่วนตัวก็มีได้เลย เป็นเพราะเกินจำนวนเท่านั้น พระบาท-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงขอบใจผู้ที่อาสาแล้วนั้น เสมอเหมือนกันจงทุกคน^๑

นอกจากนี้ยังได้ประกาศขอบใจบรรดาผู้ที่มีความประสงค์จะสมัครช่วยชาติ แต่ไม่อาจมา
สมัครได้ เพราะมีภูมิลำเนาอยู่ห่างไกลสถานที่รับสมัคร หรือขาดความสามารถในเรื่องเครื่องนุ่ง
หรือการแพทย์ ตามที่ทางราชการต้องการอีกด้วย

^๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34 ภาค 2, แผนกสามัญ พ.ศ. 2460 หน้า 987 - 1990

^๒ ประกาศพระราชกระแสนทรงขอบใจผู้ที่อาสาไปในงานพระราชสงครามทั้งผู้ที่เต็มใจออกทุนทรัพย์
ช่วยราชการ ฉบับลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2460".

ชาวต่างประเทศสมัครเข้ารับราชการในกองทหารอาสาไทย

ในบรรดาผู้ที่มีความจำนงค์สมัครเข้าเป็นทหารอาสานั้นมิได้มีเฉพาะชาวไทยเท่านั้น ยังมีชาวต่างประเทศอีกด้วย เพราะเมื่อข่าวการรับสมัครทหารอาสาไทยแพร่ออกไปถึงยุโรป ก็ได้มีชาวต่างประเทศหลายคน* ซึ่งเคยรับราชการอยู่ในไทยมาก่อนติดต่อกันทางพระองค์เจ้าจรัสศึกภักดีฤดากร โดยแจ้งว่าพวกเขามีความประสงค์จะสมัครเข้าทำหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งในกองทหารอาสา¹

ชาวนั้นนับว่าเป็นที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจของชาวต่างประเทศที่เคยมาพำนักอยู่ในไทยมาก่อน แต่ก็เป็นที่น่าเสียใจเพราะกระทรวงกลาโหมไม่ยอมรับชาวต่างประเทศคนใดเข้าทำงานในกองทหารอาสาเลย เนื่องจากมีความประสงค์ที่จะส่งกองทหารไทยไปทำการโดยเฉพาะ เรื่องนี้กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถทรงมีลายพระหัตถ์ไปทูลเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อให้กระทรวงการต่างประเทศชี้แจง

* ชาวต่างประเทศที่อาสาสมัคร มี 6 คน คือ

1. มงสิเออร์ เชริดัง (Monsieur Shoridan)
2. มงสิเออร์ โรบินส์ (Monsieur Robyns)
3. มงสิเออร์ นิคอลส์ (Monsieur Nicolle)
4. มงสิเออร์ เกย์ (Monsieur Gay)
5. ร้อยเอก คาร์ (Captain Kerr)
6. พันโท ลอสัน (Lt. Colonel Lawson)

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ใยม 223 หมายเลข 11/223 มีผู้สมัครช่วยในงานสงคราม "รายงานพระองค์เจ้าจรัสศึกภักดีฤดากร กราบทูล กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2460"

ไปยังพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ก็กักตักกรไ้ทรงทราบ จึงมีใจความว่า

การที่ส่งกองทหาร ออกมาทำสงครามนอกพระราชอาณาจักรนั้น ความประสงค์ก็เพื่อจะให้ไทยมาทำการร่วมอยู่กับราชสัมพันธมิตร เพื่อแสดงความสามัคคีเมื่อเป็นการเช่นนี้จะให้ชาวต่างประเทศเข้าอยู่ในกองทหารนั้นอย่างไรได้เล่า ชาวต่างประเทศจะเป็นคนไทยมิได้ เพราะฉะนั้นกระทรวงกลาโหมไม่ยอมรับชาวต่างประเทศเข้าอยู่ในกองทหารนี้เลย¹

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่ากระทรวงกลาโหมมีความประสงค์ที่จะส่งกองทหารอาสาที่ประกอบด้วยชาวไทยล้วน ๆ เป็นตัวแทนไปสร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทยโดยเฉพาะ

การบริจาคทรัพย์ช่วยราชการสงคราม

ฝ่ายประชาชนชาวไทยที่อยู่ในแนวหลังก็ได้แสดงน้ำใจที่จะช่วยเหลือทางราชการโดยแจ้งความประสงค์จะออกเงินช่วยราชการสงครามแก่เจ้าหน้าที่ในกระทรวงกลาโหม เสนาบดี-
กระทรวงกลาโหมทราบเรื่องจึงทำรายงานกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ²

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 11/223 มีผู้สมัครช่วยในงานพระราชสงคราม "ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ทูล พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์กักตักกรไ้ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2460"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 8/223 เรื่องออกเงินและรับเงินช่วยราชการสงคราม "รายงานเจ้าพระยา-
บดินทรเดชาฯ จิต กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2460"

พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ๑ ให้กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวง-
พระคลังมหาสมบัติแต่งตั้งเจ้าหน้าที่รับบริจาคทรัพย์และสิ่งของจากพสกนิกรทั่วพระราชอาณาจักร
เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงทรงออกประกาศในราชกิจจานุเบกษาแจ้งให้ผู้ที่มีความ
ประสงค์จะบริจาคทรัพย์ในพระนกรนำทรัพย์ไปมอบให้เจ้าหน้าที่ในกรมพระคลังมหาสมบัติ
บริเวณพระบรมมหาราชวัง ส่วนตามมณฑลและจังหวัดต่าง ๆ ให้ผู้บริจาคนำไปมอบที่คลัง
มณฑลหรือคลังจังหวัดนั้น ๆ นับตั้งแต่ 10.00 – 16.00 น. ทุกวัน เว้นวันอาทิตย์หรือ
วันหยุดราชการ¹

ผลปรากฏว่ามีประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศไปบริจาคทรัพย์ และสิ่งของ
เป็นจำนวนมาก กระทรวงกลาโหมจึงได้นำทรัพย์นี้ไปใช้จ่ายในราชการสงครามจนพอแก่ความ
ต้องการ ส่วนสิ่งของเครื่องใช้ก็นำไปแจกจ่ายแก่ทหารทุกคนที่ไปในราชการสงคราม

การจัดกองทหารอาสา

กองทหารอาสาที่ได้รับการคัดเลือกทั้งหมดอยู่ในบังคับบัญชาของพันเอกพระ เณริณอากาศ
(สุณี สุวรรณประทีป) และได้จัดแบ่งออกเป็นกองนิทหารบก กับกองทหารบกธรมนต์

กองนิทหารบก มีนายพันตรี หลวงทยานพิฆาฏ (ทิพย์ เกตุทัต) เป็นผู้บังคับบัญชา
กองบินนี้แบ่งออกเป็น 3 กองใหญ่ คือ

- กองบินใหญ่ที่ 1 (กองขับไล่) มีร้อยเอกปลื้ม สุคนธสาร เป็นผู้บังคับบัญชา
- กองบินใหญ่ที่ 2 (กองลาดตระเวน) มีร้อยโทเหม ยศธร เป็นผู้บังคับบัญชา
- กองบินใหญ่ที่ 3 (กองทิ้งระเบิด) มีพันตรีหลวงทยานพิฆาฏ เป็นผู้บังคับบัญชา

¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34 ภาค 2, แผนกสามัญ พ.ศ. 2460, หน้า 2031-
2032 ประกาศรับเงินผู้เต็มใจออกช่วยราชการสงคราม ฉบับลงวันที่ 17 ตุลาคม
พ.ศ. 2460"

ในกองบินใหญ่ 1 กอง มีผู้บังคับบัญชา นายทหารนักบิน พลทหาร ช่างเครื่องยนต์ แพทย์และพยาบาล ประจำประมาณ 135 คน รวมทั้งสิ้น 3 กองบินใหญ่ มีทหารประมาณ 400 คนเศษ ทหารในกองบินทหารบกใช้โรงทหารกองบินที่คอนเมืองเป็นที่พักและฝึกหัดการบินเป็นประจำ

กองทหารบกถยนต์ มีร้อยเอกตอย หัสติเสวี (ยศขณะนั้น) เป็นผู้บังคับบัญชา และจัดแบ่งออกเป็น 8 กองย่อย คือ

- กองย่อยที่ 1 มีร้อยโทหม่อมเจ้านิตยากร เป็นผู้บังคับบัญชา
- กองย่อยที่ 2 มีร้อยโทเอิบ รักประเทศ เป็นผู้บังคับบัญชา
- กองย่อยที่ 3 มีร้อยโท ม.ล.ดวง สุทัศน์ ณ กรุงเทพฯ เป็นผู้บังคับบัญชา
- กองย่อยที่ 4 มีร้อยโทศรี สุชะวาที เป็นผู้บังคับบัญชา
- กองย่อยที่ 5 มีร้อยโทแมน เหมะจุทา เป็นผู้บังคับบัญชา
- กองย่อยที่ 6 มีร้อยตรีพล เสนียวงศ์ ณ กรุงเทพฯ เป็นผู้บังคับบัญชา
- กองย่อยที่ 7 มีร้อยโทมยุ มังคลานนท์ เป็นผู้บังคับบัญชา
- กองย่อยที่ 8 มีร้อยโทเพิ่ม อุนหสุต เป็นผู้บังคับบัญชา

ในกองย่อย 1 กองประกอบด้วยนายทหาร นายสิบ และพลทหาร ประมาณ 100 คน รวมทั้งหมด 8 กองย่อย กับทหารพยาบาลอีก 1 หมวด มีร้อยตรีชุม จิตรเมตตา เป็นผู้บังคับบัญชา รวมจำนวนพล 850 คน ซึ่งกองทหารบกถยนต์จะใช้สถานที่ในศาลาว่าการกลาโหมเป็นสถานที่พักและฝึกหัด¹

ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2460 ทหารอาสาได้มารายงานตัวตามกำหนดนัดหมาย พันเอกพระ - เฉลิมอากาศจึงมอบหน้าที่ให้ร้อยเอกหลวงรามฤทธิรงค์ (ตอย หัสติเสวี) ทำการฝึกหัดไปก่อน ครั้นวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ทหารประจำการที่ผ่านการคัดเลือกได้มารายงานตัว

¹ กรมเสนาธิการทหารบก. ประวัติกองทหาร อากาศซึ่งไปในงานพระราชสงคราม
สามทะเล, หน้า 32 - 34.

จึงได้มีการคัดเลือกทหารอาสาทั้งหมดแบ่งไปประจำในกองบินทหารบก กองทหารบก รถยนต์ และหมวดพยาบาลตามความเหมาะสม ทหารอาสาจึงเตรียมพร้อมที่จะออกเดินทางไปสมรภูมิยุโรปได้ในปลายเดือนกุมภาพันธ์เอง

แต่ขณะนั้นเรือลำเลียงที่รัฐบาลฝรั่งเศสจะส่งมารับกองทหารไทยยังมีการะงับการลำเลียงทหารและสัมภาระมาก ส่วนเรือลำเลียงของไทยที่มีอยู่ขณะนั้น รัฐบาลก็ได้ให้สัมพันธมิตรเข้าไปจนหมดสิ้น ฉะนั้นในปลายปี พ.ศ. 2460 กองทหารอาสาไทยจึงยังมิได้เคลื่อนที่ออกจากพระนคร

และระหว่างการรอคอยนี้ กองทหารอาสาก็ได้ทำการฝึกหัดเพิ่มเติมตลอดเวลา โดยกองบินทหารบกได้ฝึกหัดศิษย์การบิน และช่างเครื่องยนตร์ ส่วนกองทหารบก รถยนต์ และมี การฝึกยิงปืนด้วยกระสุนจริงเพื่อประโยชน์ในการต่อสู้กับข้าศึกอีกด้วย

การส่งกองทหารไปยุโรป

ระหว่างที่กระทรวงกลาโหมเตรียมการรับสมัครทหารอาสาอยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง กองทหาร* (Military Mission) ขึ้น ประกอบด้วยนายทหาร 12 นาย มีพลตรีพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ เป็นหัวหน้าโดยได้รับการเสนอความเห็นชอบจากเสนาบดีกระทรวงกลาโหม¹ เพื่อไปทำการติดต่อกับกองทหารสัมพันธมิตรไปยุโรป และคอยอำนวยความสะดวกให้แก่กองทหารอาสาที่จะเดินทางไป

* นามเดิมที่ใช้ในสมัยนั้น

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 7/223 ส่งกองทหารอาสาไปยุโรปตลอดจนกลับ "รายงานเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) กรมวังกรมหลวงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2460"

ตามไปภายหลังอีกด้วย

จึงกล่าวได้ว่ากองทัพทหารมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกองทหารอาสาไทยกับกองทหารสัมพันธมิตรในยุโรป และนอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงกำชับให้พระยาพิไชยชาญฤทธิ์รายงานเหตุการณ์สงครามมากราบบังคมทูลให้ทรงทราบโดยละเอียด

ในวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2460 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานพระราชทานเลี้ยงส่งกองทัพทหาร ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และได้พระราชทานพระบรมราโชวาทให้นายทหารทั้งหลายนำชื่อเสียงเกียรติคุณของไทยไปเผยแพร่ให้นานาประเทศได้รู้จัก ครั้นวันที่ 11 มกราคม ปีเดียวกัน กองทัพทหารก็ได้ออกเดินทางโดยขบวนรถไฟสายใต้ไปสิงคโปร์และลงเรือกลไฟ ชื่อ อามาโซน (Amazon) ของฝรั่งเศสต่อไปยังยุโรป¹

กองทหารอาสาเดินทางไปยุโรป

ก่อนที่กองทหารอาสาจะเดินทางไปยุโรป ในวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2461 กระทรวงกลาโหมได้จัดให้ทหารอาสาทุกคนกระทำพิธีสาบานตัวต่อธงไชยเฉลิมพล และดื่มน้ำพิพัฒน์สัตยาที่โรงเรียนทหารบกหลังพระราชวังสนามจันทร์ เพื่อเป็นการบำรุงขวัญและให้ทหารทุกคนได้แสดงความจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมืองอันเป็นราชประเพณีมาแต่โบราณ

วันที่ 25 เมษายน หลวงรามฤทธิรงค์ได้ออกคำสั่งให้ทหารในกองทหารบกมณฑลทุกคนแต่งเครื่องแบบสีจันทน์ สำนักรับใส่ไปในงานพระราชสงคราม เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 เติม 254
หมายเลข 1/254 ตั้งกองทัพทหารประจำประเทศยุโรปในเวลามหาสงคราม

* เป็นครั้งแรกที่ใช้เครื่องแบบสีจันทน์ในกองทัพไทย

และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานเสมาเงิน (ด้านหนึ่งมีอักษรพระบรมนามาภิไธยย่อ อักษร "ร" อยู่ในพระมหามงกุฎมีเศวตฉัตรข้างเคียง อีกด้านหนึ่งจารึกอักษรว่า "พระราชทานสำหรับงานพระราชสงคราม 2461") ให้แก่ทหารทุกคนไว้เป็นที่ระลึก

รุ่งขึ้นวันที่ 26 เมษายน ได้ทรงพระราชทานเสมาเงินแก่ทหารไทยในกองบินทหารบก ทุกคน และโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานพระราชทานเลี้ยงส่งกองทหารอาสาพร้อมกันที่ทรงพระแสด พระราชดำรัสแสดงความยินดีและอวยพรแก่ทหารอาสาทุกคน ดังมีใจความว่า

... ข้าพเจ้าเจริญ شأنทั้งหลายมา สโมสรประชุมและเลี้ยงส่งทหารซึ่งจะออกไป นอกประเทศวันนี้ก็เพื่อจะแสดงความยินดีของข้าพเจ้าผู้เป็นจอมทัพบก... นานมาแล้ว ทหารไทยเรายังมิได้ทำการยุทธนอกประเทศ เพราะฉะนั้นก็ต้องนับว่าในการที่ได้มี โอกาสคราวนี้ เป็นโอกาสอันสำคัญอัน 1 ในหมู่พวกเราที่เป็นทหารไทยควรจะรู้สึก ว่าเราทั้งหลายที่ไปในครั้งนี้เป็นเสมือนผู้ที่จะไปทำให้พงศาวดารไทยรุ่งเรืองงดงามเป็น ผู้ประจักษ์รู้หน้าอัน 1 ในพงษาวดารชาติเราให้ลูกหลานผู้สืบสายโลหิตได้รู้สึกภูมิใจ... ทานทั้งหลายไปในครั้งนี้ไปติดกับราชการขรรคมามาก อย่ารู้สึกว่าเป็นของเล็กน้อย ต้องเห็นว่าสำคัญและประเพณีให้สมแก่ที่เป็นทหารไทยที่ส่งไปเป็นตัวอย่างของกองทัพไทย¹

กระแสดพระราชมารัสนั้นจะเห็นได้ว่าทรงปลุกใจให้ทหารอาสาที่มีกำลังใจสู้ก็เพื่อชื่อเสียง — เกียรติยศของวงศ์ตระกูล และทรงย้ำถึงชื่อเสียงของประเทศชาติเป็นอย่างมาก เพราะเป็น ความมุ่งหมายสำคัญในการส่งกองทหารอาสาไปในครั้งนี้

เมื่อพระราชทานเลี้ยงเสร็จแล้วได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่วิเทศ- ภาพยนตร์เป็นการบำรุงขวัญทหาร ภาพยนตร์ชุดนี้เป็นเรื่องราว การเตรียมพร้อมของอังกฤษ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 223 หมายเลข 7/223 ส่งกองทหารอาสาไปยุโรปตลอดจนกลับ "พระราชดำรัสในงานเลี้ยง- พระราชทานทหารอาสาที่จะไปในงานพระราชสงคราม ณ ทวีปยุโรป วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2461"

โดยแสดงถึงกิจกรรมต่าง ๆ ของกองทัพบก กองทัพเรือของอังกฤษ และในคันท้ายใต้มี
คำโคลงปลุกใจให้ชาวอังกฤษร่วมมือกันเสียสละเพื่อประเทศชาติว่า

"Who dies if England lives ?
Who lives if England dies ?"¹

ซึ่งกรมหลวงพิศณุโลกประชานารถทรงชอบพระทัยถึงกับกราบบังคมทูลขอพระราชทาน
คำโคลงพระราชทานเพื่อเป็นสิ่งเตือนใจทหารอาสา และพลกนิกรไทยทั่วไป

รุ่งขึ้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานโคลงสี่สุภาพ "สยามานุสสติ"
อันเป็นคำโคลงที่พระองค์ทรงแฝงความหมายไว้ลึกซึ้ง โดยทรงมีพระราชประสงค์จะปลุกใจ
ชาวไทยให้ร่วมมือกันรักและเสียสละเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์จนถึงที่สุด ดังบ่งชี้ใจความว่า

รักชาติจงจิตน้อม	ภักดี ทานนา
รักชาติกอบกรณีย์	แน่วไว้
รักศาสน์กอบบุญตรี	สุจริต ถ้วนเทอญ
รักศักดิ์จงจิตให้	โลกของสรรพเสรีญ
ยามเค้นปั่นนังน้อม	กะมล
รำลึกถึงเทศน	อยู่ยัง
เป็นรัฐธมณฑล	ไทยอยู่ สรวณฺธา
ควรถนอมแนบตั้ง	อยู่เพียงอวสาน

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223
หมายเลข 67/223 รายงานพระยาพิไชยชาญฤทธิ์หัวหน้ากองมหาดไทย เรื่องมหาสงคราม
ในยุโรป "ลายพระราชหัตถ์เลขาถึงพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ ฉบับลงวันที่ 31 พฤษภาคม
พ.ศ. 2461"

ใครรานใครรักคว	แดนไทย
ไทยรจนสุดใจ	ชาคั่น
เสียเนื้อเลือดหลังไหล	ยอมสละ สิ้นแล
เสียชีพไปเสียสิ้น	ซื่อคงเกียรติงาม
หากสยามยังอยู่ยัง	ยืนยง
เราก้เหมือนอยู่คง	ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง	ไทยอยู่ ไฉ่จำ
เราก้เหมือนมอดม้วย	หมดสิ้นสกุลไทย ฯ

(พระบรมนามาภิไธย) ราม ป.ร.

พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

วันเสาร์ที่ 27 เมษายน พระพุทธศักราช 2461¹

หนึ่ง โกลง "สยามานุสสติ" นี้เป็นเสมือนคติประจำใจของทหารอาสาทุกคนที่จะออกไปทำการ แดงแพร่ชื่อเสียงของประเทศไทยในยุโรปอีกด้วย

ครั้นได้เวลาตามกำหนดนัดหมาย กองทหารอาสาได้ออกเดินทางจากท่าราชวรดิฐ โดยเรือศรีสมุทร (เกาะสีชัง) และเรือกล่าทะเล (จันทบูร) ไปขึ้นที่เกาะสีชังเพื่อโดยสารเรือ "แอมไปร" ที่รัฐบาลฝรั่งเศสส่งมารับ

ในวันที่ 20 มิถุนายน กองทหารอาสาจึงเดินทางออกจากไทยมุ่งตรงไปยังฝรั่งเศส ซึ่งในการเดินทางนับว่าเสี่ยงต่ออันตรายมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณทะเลเบติเตอร์เรเนียน ที่มีเรือคาน้ำเยอรมันปฏิบัติการอยู่ เพราะก่อนที่เรือแอมไปรจะเดินทางออกจากเมืองท่าปอร์ตชาอิด

¹ กรมเสนาธิการทหารบก, ประวัติกองทหารอาสาซึ่งไปในงานพระราชสงคราม—
ข้ามทะเล, (ไม่ปรากฏหน้า)

ข้ามทะเลเมดิเตอร์เรเนียน 1 วัน ปรากฏว่าเรือคาน่าเบอร์มันได้ทำลายเรือสินค้า และเรือลำเลียงทหารสัมพันธมิตรจนหลายลำ ทั้งภายหลังจากเรือแอมไพร์ซามไปแล้วก็มีเรือสัมพันธมิตรถูกทำลายอีก¹ แต่ผลที่สุดกองทหารอาสาได้เดินทางไปถึงเมืองท่ามาร์เซย์ (Marseilles) ในวันที่ 20 กรกฎาคม โดยสวัสดิภาพ และได้รับการต้อนรับจากคณะนายทหารฝรั่งเศสรวมทั้งกองทัพบกไทยอย่างคับคั่ง และรัฐบาลฝรั่งเศสจัดให้กองบินทหารบกพักที่ค่ายกาเซคราลซึ่งอยู่ห่างจากท่าเรือประมาณ 4 กม. ส่วนกองทหารบกกรณนครพักที่ค่ายซังต์ชาร์ลส์ (ห่างจากท่าเรือประมาณ 7 กม.)

รุ่งขึ้นพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ และพระยาพิพัฒน์โกษาพร้อมด้วยคณะข้าราชการสถานทูตไทย ได้มาเยี่ยมและแจกของที่ระลึกแก่ทหารอาสาทุกคน

สำหรับทหารอาสานี้ได้รับสิทธิพิเศษทางการศาล เช่นเดียวกับกองทหารสัมพันธมิตรประเทศอื่น ๆ ในฝรั่งเศส เพราะพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ได้ทำหนังสือสัญญาเกี่ยวกับอำนาจทางการศาลของไทย* กับมอริเซอร์ สเตเฟน บิชอง รัฐมนตรีต่างประเทศฝรั่งเศสเรียบร้อยแล้ว

¹ หนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2461 หน้า 1. "ท่าแถลงการณ์ของกรมเสนาธิการทหารบก ฉบับลงวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2461"

* คำปฏิญาณของรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลสยามว่าด้วยอำนาจทางศาล

1. รัฐบาลฝรั่งเศสพร้อมด้วยความตกลงกับรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยามถือว่าเฉพาะแต่ศาลทหารไทยเท่านั้นที่มีอำนาจเหนือบุคคลทั้งปวงอันอยู่ในกองทหารไทยซึ่งไปทำการนอกประเทศตลอดเวลาการสงครามปัจจุบันนี้
2. ถ้ามีเหตุที่บุคคลอันอยู่ในกองทัพฝรั่งเศสกับบุคคลอันอยู่ในกองทหารไทย ซึ่งไปทำการนอกประเทศได้ร่วมกันกระทำความผิด หรือฝ่ายหนึ่งกระทำความผิดฝ่ายหนึ่งรู้เห็นเป็นใจในความผิดอันเดียวกันนั้น ให้ส่งผู้กระทำความผิดหรือรู้เห็นเป็นใจอันเป็นบุคคลอยู่ในกองทัพฝรั่งเศสไปยังเจ้าหน้าที่พระธรรมนูญทหารฝ่ายฝรั่งเศส ส่งผู้กระทำความผิดหรือรู้เห็นเป็นใจอันเป็นบุคคลอยู่ในกองทหารไทยซึ่งไปทำการนอกประเทศไปยังเจ้าหน้าที่พระธรรมนูญทหารฝ่ายไทย.

ตั้งแต่วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2461¹ ซึ่งการที่รัฐบาลฝรั่งเศสยอมอนุญาตให้กองทหารอาสาไทยและทหารชาติสัมพันธมิตรได้รับสิทธิพิเศษทางการศาลของตนก็เพราะทหารเหล่านี้ได้เดินทางไปช่วยขับไล่ทหารเยอรมันในดินแดนฝรั่งเศส และทำการรบเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

ส่วนนักเรียนไทยที่ศึกษาในยุโรป เมื่อทราบข่าวกองทหารอาสาเดินทางไปถึงก็พากันมาสมัครให้ความช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก โดยทำหน้าที่เป็นล่ามเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ทหารอาสาที่ไม่สามารถพูดภาษาต่างประเทศได้ สำหรับนักเรียนไทยในฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงขอต่อพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร เยาวุธะคมเข้าเป็นทหารในกองทหารอาสา ซึ่งนักเรียนเหล่านี้ทั้งถูกพระคมเข้าเป็นพลทหารประจำการ และพระคมช่วยราชการชั่วคราวเป็นเวลา 3 เดือน อันเป็นการขอความร่วมมือ² นับว่านักเรียนไทยเหล่านี้ได้ให้ความช่วยเหลือทหารอาสา มาก และเป็นการแสดงให้เห็นได้ว่าชาวไทยเรานั้นไม่ว่าจะอยู่แห่งหนตำบลใด เมื่อถึงคราวที่ชาติต้องการก็ยินดีเสียสละเพื่อชาติได้

ค. บทบาทของกองทหารอาสาในสมรภูมิยุโรป

บทบาทของกองบินทหารบก

กองบินทหารบกนับว่ามีบทบาทน้อยในฝรั่งเศส เพราะยังมิทันได้ออกปฏิบัติหน้าที่มหาสงคราม

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223
หมายเลข 50/223 เรื่องตั้งศาลทหารในเมืองฝรั่งเศส

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223
หมายเลข 31/223 นักเรียนไทยและคนไทยที่ยุโรปเข้ารับราชการในกองทหารอาสา (ปีก 1)
"ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร ถึง เจ้าพระยามหินทรเทศานุรักษ์ ฉบับลงวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2461"

ก็ส่งลงเสียก่อน กล่าวคือ ระหว่างที่ทหารกองนี้ทำการฝึกหัดอยู่ที่เมืองโปและกาโชอัน ประเทศฝ่ายมหาอำนาจกลางได้ประกาศยอมจำนนแก่สัมพันธมิตรเรื่อยมา คือ บัลแกเรีย ประกาศยอมจำนน วันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2461 ตุรกี วันที่ 30 ตุลาคม และ ออสเตรีย - ฮังการี วันที่ 3 พฤศจิกายน¹ ส่วนเยอรมนีประกาศยอมจำนนในวันที่ 11 พฤศจิกายน โดยยอมลงนามในสัญญาสงบศึกที่เมืองแคมเปญประเทศฝรั่งเศส² และเมื่อรัฐบาลไทยเห็นว่าสงครามมีท่าทีว่าจะยุติแน่นอน แมว่ายุทธเยอร์มันจะยังไม่ยอมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ กระทรวงกลาโหมจึงมีคำสั่งให้กองบินทหารบกเดินทางกลับไทย และให้หญิงกับบุตรากัดเลือกนายทหารนักบิน ช่างเครื่องยนตร์ที่มีความรู้ความสามารถดี อยู่ศึกษาในฝรั่งเศสต่อไป เพื่อจะได้นำความรู้กลับไปทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติในอนาคต พร้อมกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกกองทูตทหาร และทรงมอบหน้าที่ให้พันโทพระทรงสุระเดช ผู้ช่วยทหารบกทำหน้าที่แทนกองทูตทหารในการติดต่อกิจการทหารกับประเทศสัมพันธมิตร

แต่ก่อนที่กองบินทหารบกจะเดินทางกลับไทย ในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2461 พระยาพิไชยชาญฤทธิศักดิ์ทำพิธีมอบธงไชยเฉลิมพลซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงส่งไปพระราชทานให้เป็นขวัญแก่กองบินทหารบก ณ เมืองมาร์เซย์และกระทรวงกลาโหมฝรั่งเศสได้มอบเหรียญกล้าหาญชั้นเลจียองคอนเนอร์ ชั้นที่ 4 แก่พันเอกพระเฉลิมอากาศ และเหรียญเลจียองคอนเนอร์ ชั้นที่ 5 แก่พันตรีหลวงทยานพิฆาตเป็นเกียรติยศกับแสดงความชอบคุณแก่ทหารในกองบินทหารบกทุกคน³

วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2461 กองบินทหารบกจึงออกเดินทางโดยเรือ มิเตา

¹ A.J.P. Taylor, The First World War, pp. 236, 242, 246.

² Ibid, p. 249.

³ กรมเสนาธิการทหารบก, ประวัติกองทหารอากาศซึ่งไปในงานพระราชสงคราม-
ข้ามทะเล, หน้า 160 - 161.

กลับถึงไทยในวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2462 และแวะพักที่เกาะสีชังหนึ่งคืน รุ่งขึ้นเดินทาง
เข้าสู่พระนครท่ามกลางการต้อนรับจากประชาชนชาวไทยอย่างหนาแน่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงมีกระแสพระราชดำรัสชมเชยความกล้าหาญในกิจการของกองบินทหารบกที่ได้ปฏิบัติมา¹

จึงกล่าวได้ว่าถึงแม้กองบินทหารบกจะมีได้ปฏิบัติงานในสมรภูมิ แต่รัฐบาลก็ไ้แสดงน้ำใจ
ให้สัมพันธมิตรเห็นแล้วว่าไทยมีความตั้งใจจริงที่จะช่วยเหลือสัมพันธมิตร และการส่งกองบินทหารบก
ไปในครั้งนี้กลายเป็นประโยชน์แก่ไทยมาก เพราะนอกจากทหารในกองบินจะได้รับประโยชน์จาก
การเรียน การฝึกหัดขับเครื่องบินการใช้อาวุธต่าง ๆ จากนายทหารฝรั่งเศสแล้ว ยังสามารถ
นำความรู้เหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์เกี่ยวกับกิจการบินของไทยในโอกาสต่อไป

บทบาทของกองทหารบกกรณทร

เรื่องราวเกี่ยวกับกองทหารบกกรณทรนั้นว่าได้ทำชื่อเสียงโด่งดังมากในยุโรป เพราะ
ทหารกองนี้ได้ปฏิบัติการช่วยเหลือสัมพันธมิตรทั้งในฝรั่งเศส และ เขมร ด้วยความกล้าหาญและ
เข้มแข็งจนเป็นที่ยกย่องชมเชยของทหารสัมพันธมิตรทั่วไป

ระยะแรกก่อนที่จะออกปฏิบัติการ กองทหารบกกรณทรได้แบ่งกันเป็นสองหน่วยเพื่อเข้า
เรียนการขับรถยนต์ โดยทหารกองย่อยที่ 1, 2, 3, 4, 7, และ 8 กับกองบังคับการ
เข้าเรียนที่ค่ายคูร์ดอง ทหารกองย่อยที่ 5 และ 6 เข้าเรียนที่เมืองลืออง เมื่อเรียนจบ
หลักสูตรแล้วมีการสอบรับประกาศนียบัตร ผู้ที่ผ่านการสอบจะได้รับคัดเลือกให้ฝึกหัดขับรถยนต์และ
รถจักรยานยนต์สื่อสาร ส่วนผู้ที่ไม่ผ่านการสอบจะไม่ได้รับอนุญาตให้ขับรถยนต์ แต่ให้ทำหน้าที่
เสมียนและทหารรับใช้แทน

เมื่อฝึกหัดจนชำนาญงานแล้วก็ได้เตรียมตัวเข้าสู่สนามรบโดยทหารทุกคนจะได้รับการฝึกยา
ป้องกันไข้หวัดใหญ่ที่กำลังระบาด และฝึกหัดการใช้หน้ากากป้องกันไอพิษ

¹ กรมแผนการฉัตรฉัตรบรรณ, ประวัติของทหารอาวียงไปในงานพระราชมงคลสามัคคี,
หน้า 162 - 184.

ครั้นแล้วกองทหารบกถยนต์จึงเคลื่อนที่ออกจากเมืองคูร์คองและวิ่งผ่านทางเมือง
แวร์ซายส์เพื่อรับแจกเครื่องแต่งกายกับอาวุธป้องกันตัว แล้วไปรวมกำลังกันที่สถานีรถไฟมังก์ปาร์ส
เลส์ โวคส์ ใกล้เมืองตรวีส์ ในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2461 ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสได้จัด
ให้กองทหารไทยพักที่ตำบลวิลด์ มัว แบน ห่างจากสถานีรถไฟ 2 กม. (ห่างจากสนามรบ
50 กม.) โดยมีร้อยเอกบิโรต์ นายทหารฝรั่งเศสมาทำหน้าที่ต้อนรับเพื่อเป็นผู้กำกับทำการกอง-
ทหารบกถยนต์ร่วมกับร้อยเอกหลวงรามฤทธิรงค์ และกองทหารไทยได้ขึ้นตรงต่อ พันตรี ดูเบงก์
ผู้บัญชาการทหารบกถยนต์ของกองทัพฝรั่งเศส

วันที่ 14 ตุลาคม กองทหารบกถยนต์ได้รับคำสั่งให้ทำหน้าที่บรรทุกสัมภาระจากเมือง
ตรวีส์ ไปส่งให้แก่กองบัญชาการกองทัพที่ 4 ของฝรั่งเศสที่เมืองชาลองส์ ซึ่งนับแต่นั้นไปกอง-
ทหารบกถยนต์ต้องขึ้นตรงต่อ พลเอก ฌูโร แม่ทัพใหญ่ที่ 4 ของฝรั่งเศส และระหว่างนี้
ทหารไทยก็ได้ปฏิบัติหน้าที่โดยทำการลำเลียงทหารสัมพันธมิตร อาวุธยุทโธปกรณ์ และเสบียง-
อาหารไปส่งตามตำบลต่าง ๆ เมื่อกองทหารสัมพันธมิตรรู้สึกหิว กองทหารบกถยนต์ก็ต้อง
เคลื่อนที่ตามไปด้วย ประกอบกับขณะนั้นอากาศกำลังหนาวจัดและมีหิมะตก บริเวณถนนทางชำรุด
เนื่องจากเคยเป็นสนามรบมาก่อน จึงทำให้ทหารไทยได้รับความลำบากมาก¹ แต่ถึงกระนั้น
ทหารทุกคนก็ได้พยายามปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสามารถเพื่อบรรดูลงสำเร็จดังพระราชประสงค์
ทุกประการ จนรัฐบาลเยอรมันได้ยอมลงนามในสัญญาสงบศึกเมื่อ วันที่ 11 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2461

และจึงแม้ว่าเยอรมันจะยอมลงนามในสัญญาสงบศึกแล้ว แต่กองทหารบกถยนต์ก็ยังคง
ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปเพื่อเตรียมการเข้ายึดครองดินแดนเยอรมนี พอวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2461
กองทหารบกถยนต์ก็ได้รับคำสั่งเตรียมพร้อมที่จะออกเดินทางไปปฏิบัติการในเยอรมนีชาวนี้นำให้

¹ กรมเสนาธิการทหารบก, ประวัติกองทหารอาสาซึ่งไปในงานพระราชสงคราม
สามทะเล, หน้า 261 — 275.

ทหารไทยมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะขีรรมคาทหารกองใดที่จะได้รับคำสั่งให้เข้าไปปฏิบัติการในดินแดนข้าศึกจะต้องเป็นกองทหารที่ได้รับการคัดเลือกแล้วว่ามีความสามารถดี ระเบียบวินัยดี คำสั่งนี้จึงเป็นการให้เกียรติกองทหารบกของไทยมาก ผู้บังคับกองทหารบกของไทยจึงได้เรียกประชุมทหารทั้งหมดเพื่อชี้แจงการปฏิบัติหน้าที่อย่างเหมาะสม

รุ่งขึ้นกองทหารไทยได้ออกเดินทางเข้าไปในดินแดนเยอรมนีและนับจากนี้กองทหารไทยก็ได้ขึ้นตรงต่อพลเอก ฟายอล แม่ทัพแห่งกองทัพบกดินแดนของฝรั่งเศส

เมื่อกองทหารไทยรุกเข้าสู่ดินแดนเยอรมนีแล้ว พลตรีพระยาพิไชยชาญฤทธิ์จึงได้มีโทรเลขมากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็ได้ทรงพระราชทานโทรเลขตอบแสดงความโสมนัสในพระทัย และให้พลตรีพระยาพิไชยชาญฤทธิ์นำความไปแจ้งแก่ทหารไทยทุกคน ดังมีความว่า

... วันที่รู้สึกภูมิใจที่สุดในชีวิตข้าก็คือ วันที่ได้ทราบว่ากองทหารไทยได้รุกเข้าไปเหยียบแดนข้าศึกแล้ว และความระลึกแห่งมหามงคลการอันนี้จะฝังมั่นอยู่ในดวงใจ ส่งเสริมให้สู้เสียสละต่อไป ในนามแห่งชาติอันเป็นที่รักและเมืองมารดาของเรา จงนำความยินดีและพรนี้ ไปแจ้งแก่กองทหารอันองอาจกล้ากล้าของข้าชาติเพื่อทหารผู้หนึ่งถึงสหภาพการอยู่ในสนามรบนั้นเทอญ¹

ในวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2461 พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ได้ทำพิธีมอบธงไชยเฉลิมพลให้แก่กองทัพบกที่เมืองนอยสตัดท์ ในมณฑลพาลาติเนต เยอรมนี และรัฐบาลฝรั่งเศส ได้มอบเหรียญครวักซ์เดอแกร์ให้เป็นเกียรติยศแก่ธงไชยเฉลิมพล รวมทั้งพันตรีคูแมงก์ ผู้บัญชาการทหารบกฝรั่งเศสได้ส่งคำประกาศมาชมเชยความสามารถของกองทหารบกของไทยดังต่อไปนี้

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 223

หมายเลข 32/223 พระราชโทรเลขถึงพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ทรงชมเชยกองทหารไทยที่บุกรุกข้าศึกจนได้ชัยชนะ

กองทัพเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ, ที่ว่าการกรมบัญชาการกองทัพ,
กรมบัญชาการกรมเสนาธิการกองทัพ, วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2461 กรมบัญชาการ
ทหารรถยนตร์ของฐานทัพ¹ ที่ 7234/c

คำสั่งที่ 2092

ผู้บัญชาการทหารรถยนตร์ของกองทัพ ขอประกาศความชอบในคำสั่งสำหรับ
ทหารรถยนตร์ทั่วไป ถึงข้อความต่อไปนี้

กองทหารรถยนตร์สยาม

ในบังคับบัญชานายพันตรี หลวงรามฤทธิรงค์ เป็นกองใหญ่ซึ่งสมควรได้รับการ
ยกย่อง เพราะทหารในกองนี้ได้แสดงความอุตสาหะ และความซื่อตรงต่อหน้าที่ราชการ
ให้เห็นประจักษ์ทุกคน นับจำเริญแต่เมื่อได้เข้ากระทำการรวมอยู่ในกองทัพสยาม ก็ได้
มีแต่ความมุ่งมั่นอยู่อย่างเดียวที่จะช่วยกองทัพฝรั่งเศสอย่างจริงจัง ในระหว่างเวลา
ตั้งแต่วันที่ 26 ถึงวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2461 ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ทำการ
สำคัญอันเต็มไปด้วยความยากลำบาก ก็ได้กระทำเป็นผลสำเร็จอย่างดียิ่ง ได้ฝ่าเลียง
กำลังทหารและกระสุนปืนใหญ่เป็นจำนวนมากมายังเข้าไปในย่านกระสุนปืนข้าศึกหลายพัน
หลายครั้ง

(ลงนาม) คุณแมงคี่.

¹ สมาคมสหทัยสงคราม, ทหารอาสาสงครามโลกอนุสรณ์, หน้า 21.

สำหรับหมวดพยาบาลที่ประจำอยู่กับกองทหารบกถยนต์ได้รับคำชมเชยจากรัฐบาลฝรั่งเศส
ว่ามีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ได้ดี โดยเฉพาะร้อยตรีชุม จิตรเมตตา ได้รับประกาศนียบัตร
ความชอบ ว่า

...เป็นผู้กล้าหาญมีความสามารถที่มีความเชี่ยวชาญดังได้แสดงโดยได้ต่อสู้สัปดาห์พยายาม
รักษาทหารไทยด้วยความตั้งใจไม่ทอดยอนใจ ได้กระทำให้แกทหารฝรั่งเศสฉิบสั่น
และได้บำรุงการสุขภาพไว้ ณ ชั้นดีเสมอเป็นเวลานาน

ในสมัยคราวที่เกิดโรคสัปดาห์นั้นๆ ได้แสดงความสามารถให้ปรากฏแก่ตา
ได้รักษาคนเจ็บไข้ด้วยวิธีอันดีไว้ได้เป็นจำนวนมาก และได้ช่วยเหลือราษฎรพลเมือง
ด้วยน้ำใจอันกรุณา นับว่าท่านสมควรจะได้รับเกียรติยศอย่างยิ่ง¹

เรื่องนี้นับว่ารัฐบาลฝรั่งเศสได้ให้เกียรติแก่กองทหารบกถยนต์มาก และเมื่อเสร็จพิธี
แล้ว กองทหารไทยได้กระทำพิธีสวนสนามให้บรรดาทหารฝรั่งเศสและเยอรมันที่ไปชม ได้เห็นความ
พร้อมเพรียงกัน และต่อจากนี้กองทหารบกถยนต์ได้ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนสิ้นปีเก่า

พอขึ้นปีใหม่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2462 ได้มีการหยุดพักและจัดงานรื่นเริงกัน
ทหารไทยจึงได้แสดงศิลปมวยไทยให้บรรดาทหารชาติสัมพันธมิตร และผู้ที่สนใจชมกันเป็นขวัญตา
ซึ่งได้ทำความพอใจให้แก่ผู้เข้าชมมาก จนหนังสือพิมพ์ เลอสปอร์ต ลอร์แรง ของฝรั่งเศส
ฉบับประจำวันที่ 16 เมษายน ได้ลงพิมพ์แสดงความเห็นเป็นการชมเชยความสามารถของ
ทหารไทย ว่า "... ทหารไทยรูปร่างเล็ก ว่องไว และมีกำลังแข็งแรงอย่างประหลาด
การต่อมวยนี้ได้เป็นไปอย่างน่าดูและพิสดาร ซึ่งหาเปรียบได้ยาก การต่อมวยคราวนี้หาได้เป็น
ไปแต่เพียงสนุกและแปลกเท่านั้น กลับทำให้เกิดความรู้แก่เราใหม่อีกอย่างหนึ่งด้วย²

¹ สยามกสมหาวิทยาลัย, ทหารอาสาสงครามโลกอนุสรณ์, หน้า 22.

² กรมเสนาธิการทหารบก, ประวัติทหารอาสาซึ่งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเล,
หน้า 345.

จึงกล่าวได้ว่า นอกจากกองทหารอาสาไทยจะได้ไปปฏิบัติการช่วยสัมพันธมิตรใน
ดินแดนฝรั่งเศสตามพันธกรณีแล้วยังได้นำชื่อเสียงของประเทศชาติไปเผยแพร่ให้ชาวต่างประเทศ
ได้รู้จักกันอีกด้วย และเป็นผลให้ชาวยุโรปได้ทราบความจริงว่ามีประเทศเอกราชประเทศหนึ่ง
ในเอเชียอาคเนย์ คือไทย เพราะแต่เดิมมีชาวยุโรปบางคนเข้าใจผิดคิดว่าทหารไทยเป็น
ทหารญวน หรือทหารเมืองขึ้นของฝรั่งเศสที่มาช่วยฝรั่งเศสรบนั่นเอง¹

และในต้นปี พ.ศ. 2462 กองทหารบกกรมตำรวจทำการขนส่งต่อไปภายในดินแดน
เยอรมนี โดยลำเลียงกองทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์เตรียมบุกเข้ายึดครองเยอรมนี ถ้าหาก
ปรากฏว่ารัฐบาลเยอรมันไม่ยอมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพตามที่สัมพันธมิตรกำหนดไว้

ครั้นถึงวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2462 ผู้แทนเยอรมันได้ยอมลงนามในสนธิสัญญา-
แวร์ซายส์ (Treaty of Versailles) ที่กรุงปารีส² การสงครามโลกครั้งที่หนึ่งจึงได้
สิ้นสุดลง

เมื่อสงครามสงบกองทหารบกกรมตำรวจจึงได้รับคำสั่งให้เดินทางกลับไทย โดยเดินทาง
ไปแวะพักที่เมืองแซงค์แฌแมงในฝรั่งเศสก่อน และขณะที่พักอยู่เมืองนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ส่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นรามาชิตี และเหรียญรามมาลาไป
พระราชทานแก่นายทหารชั้นสัญญาบัตรหลายคน ส่วนนายทหารชั้นประทวนคงได้รับเครื่อง -
ราชอิสริยาภรณ์ชั้นเผือกและมงกุฎสยามอีกหลายคน แต่โดยเหตุที่ยังไม่มีโอกาสนายทหาร
เหล่านั้นจึงยังมิได้รับพระราชทาน

¹ สมาคมศนายสงคราม, ทหารอาสาสงครามโลกอนุสรณ์, หน้า 13.

² A.J.P. Taylor, The First World War, pp. 270 - 271.

จากการศึกษาถึงผลงานที่กองทหารบกธรณทรได้ปฏิบัติการช่วยสัมพันธมิตรนั้น ปรากฏว่า กองทหารบกธรณทรได้ทำการลำเลียงทหารทั้งหมด 12420 คน ช่วยบรรทุกสัมภาระหนัก 31,791 ตัน และใช้เวลาเดินทางเป็นระยะทางทั้งสิ้น 36501 กม.¹ ซึ่งก็นับว่าเป็นผลงานที่น่าภาคภูมิใจสำหรับกองทหารหน่วยเล็ก ๆ ของไทย

ง. บทบาทกองทหารอาสาไทยภายหลังสัมพันธมิตรมีชัย

เพื่อเป็นการแสดงความยินดีในการที่สัมพันธมิตรมีชัยในการสงคราม และเป็นการให้เกียรติ กองทหารประเทศต่าง ๆ รัฐบาลฝรั่งเศสจึงตกลงใจจัดงานรื่นเริงในวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2462 อันเป็นวันชาติของฝรั่งเศส และได้เชิญให้ประเทศสัมพันธมิตรที่ส่งกองทหารไปร่วมรบในฝรั่งเศสจัดทหารกองเกียรติยศไปร่วมในพิธีสวนสนามฉลองชัยร่วมกับกองทัพฝรั่งเศสที่กรุงปารีส โดยรัฐบาลฝรั่งเศสกำหนดให้ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ อิตาลี และเบลเยียม ซึ่งเป็นประเทศที่ส่งกองทหารไปช่วยฝรั่งเศสทำการรบ มีสิทธิส่งทหารกองเกียรติยศไปร่วมเป็นจำนวน 1 กองพัน พร้อมด้วยกองทหารเชิญประจำกองทหารอื่น ๆ อีก 1 กอง ส่วนประเทศที่ส่งกองทหารไปร่วมรบน้อยหรือมิได้ส่ง แต่ให้ความช่วยเหลือทางด้านอื่น ๆ อันมีประเทศญี่ปุ่น จีน กรีซ โปแลนด์ โปรตุเกส รมเนีย เซอร์เบีย ยูโกสโลวาเกีย และไทย มีสิทธิส่งกองทหารเกียรติยศไปร่วมด้วยประเทศละ 1 กองร้อย สำหรับไทยส่งทหารกองเกียรติยศประกอบด้วยนายทหาร 6 คน และพลทหาร 150 คน ไปร่วมในครั้งนี้ ซึ่งในวันสวนสนามที่กรุงปารีสปรากฏว่าธงไตรรงค์* ของไทยได้โบกสลับท่ามกลางสายตาวายุโรปจากประเทศต่าง ๆ ที่ได้ไปรบนับเป็นจำนวนล้านคน และครั้งนั้นชื่อเสียงของไทยก็ได้เป็นที่รู้จักกันดีในบรรดาชนชาติต่าง ๆ

¹ กรมเสนาธิการทหารบก, ประวัติกองทหารอาสารั้งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเล, หน้า 377. (คัดแปลงจาก บัญชีแสดงการส่งกำลังของกองทหารบกธรณทร)

* ไทยเปลี่ยนธงช้างเผือกเป็นธงไตรรงค์ในปี พ.ศ. 2460 จาก ชุมนุมพระนิพนธ์, หน้า 603.

เกือบทั่วโลก¹

ต่อมารัฐบาลอังกฤษและเบลเยียมได้จัดให้มีพิธีสวนสนามฉลองชัยที่ประเทศของตน
เช่นเดียวกันและได้เชิญกองทหารไทยไปร่วมเป็นเกียรติยศด้วย

ดังนั้นในวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2462 ทหารกองเกียรติยศของไทยก็ได้ไป
ร่วมในพิธีสวนสนามฉลองชัยที่กรุงลอนดอน² และในวันที่ 22 กรกฎาคม ปีเดียวกัน
ทหารกองเกียรติยศก็ได้ไปร่วมฉลองชัยที่กรุงบรัสเซลอีก³

ในการฉลองชัยที่กรุงบรัสเซล เบลเยียม สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเบลเยียมทรงมี
พระราชโอรสเสวยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยทรงชมเชยความเข้มแข็งของกองทหารไทย
ว่าองอาจภาคภูมิใจ⁴ ;

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 187
หมายเลข 16/187 กองทหารไทยที่ไปร่วมสมทบสวนสนามฉลองสันติภาพในฝรั่งเศส ได้รับเชิญ
ไปช่วยสมทบในอังกฤษและเบลเยียมด้วย "ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าจรัสศึกกิจกฤดากร หูล
กรมหลวงปราจิณกิติบดี ฉบับลงวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2462"

² ค. "รายงานพระยาบุรุษรัตนราชฐ์ กราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลง-
วันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2462"

³ ค. "รายงานพระสรรพกิจปรีชา ถึงพระยาบุรุษรัตนราชฐ์ ฉบับลงวันที่ 6 สิงหาคม
พ.ศ. 2462"

⁴ ค. "พระราชโอรสเสวยพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเบลเยียมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2462."

ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระราชโอรสไปทูลสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเบเดเยียมเป็นการขอพระทัยเช่นกัน¹ และนับแต่นั้นไปทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับเบเดเยียมก็สนิทสนมแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

จ. การต้อนรับกองทหารอาสาในไทย

เมื่อชาวที่รัฐบาลเยอรมันได้ยอมลงนามในสัญญาสงบศึกทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทางราชการประกาศกระแสพระราชดำริสเรื่องสัมพันธไมตรี มีชัยให้พสกนิกรทราบโดยทั่วกัน เพื่อให้ชาวไทยทั้งปวงได้แสดงความยินดีในการที่ไทยเป็นประเทศหนึ่งที่เข้าข้างฝ่ายชนะสงคราม และให้ทรงมีพระราชดำริว่า การที่สัมพันธไมตรีเป็นฝ่ายมีชัยนั้น² ย่อมแสดงให้เห็นว่า "ธรรมานุภาพ ได้มีชัยแก่แสนยานุภาพ อารยะธรรมได้มีชัยแก่นารยะธรรม" สุ่มกังพระราชประสงค์ที่ตั้งไว้ ส่วนกองทหารอาสาไทยเมื่อเสร็จพิธีสวนสนามฉลองชัยในประเทศต่าง ๆ แล้ว วันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2462 จึงออกเดินทางกลับไทย และได้มาถึงเกาะสีชัง วันที่ 19 กันยายน ปีเดียวกัน ครั้นแะพักขนถ่ายสัมภาระเป็นเวลา 2 วัน ในวันที่ 21 กันยายน กองทหารบกทรายนครจึงลงเรือลำเดียวมาขึ้นบกที่ทหารอาชวธิบฐทามกลางการต้อนรับจากประชาชนชาวไทยอย่างหนาแน่น ในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีกระแสพระราชดำริสต้อนรับและแสดงความยินดีแก่ทหารทุกคนที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีตลอดมา เสร็จแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์รามาชิตีแก่ชงไชยเฉลิมพล และเครื่อง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 187 หมายเลข 16/187 กองทหารไทยที่ไปร่วมสมทบสวนสนามฉลองสันติภาพในฝรั่งเศส ได้รับเชิญไปช่วยรบรบในอังกฤญและเบเดเยียม "พระราชโอรสสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทูลสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเบเดเยียม ฉบับลงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2462"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 223 หมายเลข 28/223 ประกาศพระราชกระแส เรื่องสัมพันธไมตรีมีชัยและการพระราชพิธีปลงศพ นมัสการพระรัตนไตร บวงสรวงมหาเทพราช "ประกาศพระราชกระแสเรื่องสัมพันธไมตรีมีชัย ฉบับลงวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2461"

ราชอิสริยาภรณ์ต่าง ๆ แก่นายทหารเป็นบำเหน็จความชอบ และพระราชทานเหรียญตระกูล
งานพระราชสงครามทวีปยุโรป** แก่บรรดานายทหารและพลทหารที่ทุกคน

หนึ่งทหารอาสาซึ่งได้รับประโยชน์ในเรื่องเวลารับราชการ เพราะทางราชการได้ประกาศ
ให้เพิ่มเวลารับราชการ เป็นทวีคูณแก่ทหารอาสาที่ไปในงานพระราชสงคราม¹ และพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทหารอาสาที่มีสิทธิติดเครื่องหมายบนแขนเสื้อเพื่อ
แสดงให้คนทั้งหลายได้ประจักษ์ว่าทหารผู้นั้นได้รบติดอาวุธและเป็นผู้อยู่ใต้เงาธงของพระเศวตพระคุณใน
งานพระราชสงครามทวีปยุโรปมาแล้ว โดยกำหนดให้ผู้ที่ถูกอาวุธบาดเจ็บติดอาวุธเครื่องหมายสีแดง
มีจำนวนแถบเท่ากับจำนวนครั้งที่ถูกอาวุธ ส่วนแถบเครื่องหมายสีดำแสดงว่าได้ไปในการสงคราม
และถ้าทหารคนใดมีสิทธิได้ติดแถบทั้งสองอย่างนี้ ให้ติดแถบสีแดงเหนือแถบสีดำ²

* คุรยละเอียดในภาคผนวก ๕.

** เหรียญงานพระราชสงครามยุโรป เป็นเหรียญเงินรูปกลมด้านหน้ามีพระบรมฉายาลักษณ์
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระพักตร์ด้านข้าง และมีอักษรริมขอบว่า "รามาชิตี
สุยามินโท วชิราวุธ วิสุตโต" แปลว่าสมเด็จพระรามาชิตีเจ้าจอมสยาม ด้านหลังมีรูป
พระมหาวชิราวุธมีรัศมีอยู่เหนือพานแว่นฟ้าสองชั้น มีอักษรริมขอบเบื้องบนว่า "งานพระราชสงคราม
ในทวีปยุโรป" และที่ขอบเบื้องล่างมีจารึกว่า "พระพุทธศักราช 2461" เหรียญนี้ใช้ห้อยกับ
แพรสีเลือดหมูมีริ้วสีดำ 2 ข้าง กว้าง 3.5 ซม. ไข่ประดับที่หน้าอกเบื้องซ้าย (อักษรย่อชื่อ
เหรียญใช้ ร.ส.) จากหนังสือบุญเลี้ยงอนุสรณ์ หน้า 38 และหนังสือ วันกองทัพก

25 มกราคม 2497

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223
หมายเลข 24/223 ประกาศนับเวลารับราชการทหารทวีคูณสำหรับผู้ไปสงคราม "ประกาศกระแส
พระบรมราชโองการให้เพิ่มเวลารับราชการทวีคูณสำหรับผู้ซึ่งไปราชการสงคราม ฉบับลงวันที่ 21
สิงหาคม พ.ศ. 2461"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 33/222
ติดเครื่องหมายสำหรับผู้ที่ไปราชการสงคราม ณ ประเทศยุโรป "คำสั่งกระทรวงกลาโหม ฉบับลง
วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2461"

เนื่องในโอกาสแห่งความมีชัยนี้ องค์พระประมุขของชาติได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานรื่นเริงฉลองชัยชนะรับกองทหารอาสาที่ได้กลับคืนสู่พระนครและการที่ประเทศพ้นจากสถานะสงคราม โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทางราชการหยุดงานในวันที่ 22 และ 23 กันยายน (วันที่ 21 เป็นวันอาทิตย์) กับให้พสกนิกรตกแต่งสถานที่ราชการอากรบ้านเรือนและจัดให้มีการรื่นเริงทั่วพระนคร

ในวันที่ 24 กันยายน¹ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำพิธีฝังอัฐิทหารอาสาที่เสียชีวิตระหว่างสงคราม ณ อนุสาวรีย์ทหารอาสา² (มุขสนามหลวงใกล้โรงละครแห่งชาติ) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวางพวงมาลาเป็นการกรวះแก้ดวงวิญญาณทหารหาญผู้ได้เสียสละชีวิตเพื่อประเทศชาติจำนวน 19 นาย^{*}

ซึ่งบรรดาทหารหาญที่ได้ดวงลับปี่แล้วนั้นเป็นผู้ที่ได้ยอมเสียสละชีวิตเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเพื่อชื่อเสียงเกียรติคุณของประเทศชาติ จึงควรแก่การสรรเสริญ และสมควรที่อนุชนรุ่นหลังจะได้จดจำไว้เป็นแบบอย่างที่ดี เพราะถึงแม้ว่าร่างกายของทหารเหล่านี้จะสูญสิ้นไปแล้ว แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณก็ยังปรากฏมาตราบนานเท่านานนี้

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223
หมายเลข 40/223 เรื่องมีการสมโภชพระราชาอาณาจักรให้พ้นจากสภาพแห่งการสงคราม
 "ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ เรื่องให้หยุดงาน และตบแต่งแต่งไฟเนื่องในการรับ-
 ทหารกลับจากราชการสงครามและฉลองพระนคร

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 153
หมายเลข 14/153 เรื่องอนุสาวรีย์ทหารอาสาในงานพระราชสงคราม

* คุรยาดะเอียคิในภาคผนวก ก.

เมื่อพิจารณาเรื่องราวในบทนี้จะเห็นได้ว่าไทยได้อำนวยประโยชน์ให้แก่สัมพันธมิตรหลายประการดังกล่าวมาแล้ว แต่ประการสำคัญก็คือการที่ไทยได้ทำลายความหวังของฝ่ายมหาอำนาจกลางที่ปรารถนาที่ไ้ไทยเป็นที่พึ่งสำคัญสำหรับปฏิบัติการก่อความวุ่นหลังของอังกฤษและฝรั่งเศส อีกประการหนึ่งผลงานต่าง ๆ ที่ไทยได้แสดงให้ปรากฏแก่สัมพันธมิตรย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า ไทยเข้าร่วมรบกับสัมพันธมิตรโดยอยู่ในฐานะเท่าเทียมกันและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีใ้มุ่งหวังแต่ประโยชน์ฝ่ายเดียว ดังจะเห็นว่าเมื่อถึงคราวจำเป็นที่จะต้องเสียสละ ไทยก็ยอมเสียสละประโยชน์บางส่วนให้แก่สัมพันธมิตรได้ ซึ่งหลักฐานในเรื่องนี้ย่อมเป็นการดลล้างความคิดเห็นของชนบางคนที่เข้าใจว่าไทยเข้าร่วมสงครามเพื่อหวังประโยชน์แค่ฝ่ายเดียวลงจนหมดสิ้น.

ผลที่ประเทศไทยได้รับ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่งสิ้นสุดลงโดยมหาอำนาจกลางเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ สัมพันธมิตร จึงได้จัดให้มีการประชุมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพที่กรุงปารีส สำหรับประเทศไทยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสัมพันธมิตรก็ได้รับเกียรติจากคณะผู้แทนฝ่ายสัมพันธมิตรให้ส่งคณะผู้แทนเข้าร่วมประชุมและลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับประเทศฝ่ายมหาอำนาจกลางทั้งสิ้น คือ เยอรมนี ออสเตรีย ฮังการี* และบัลแกเรีย (ยกเว้นตุรกีซึ่งผู้แทนไทยมิได้รับเชิญ)¹ โดยเฉพาะ เยอรมนี ออสเตรีย และฮังการีนั้นเป็นประเทศคู่สงครามกับไทย จึงเป็นผลให้ไทยได้รับประโยชน์ตามความในสนธิสัญญาหลายประการ ส่วนบัลแกเรียเนื่องจากมิได้เป็นประเทศคู่สงครามกับไทย และมีได้มีสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีต่อกัน จึงย่อมไม่มีผลเกิดขึ้นแต่อย่างใด ซึ่งเรื่องนี้เท่ากับว่าผู้แทนไทยได้ลงนามเป็นพยานในงานที่เป็นประเทศข้างฝ่ายสัมพันธมิตรเท่านั้น

และนอกจากไทยจะได้รับประโยชน์จากประเทศคู่สงครามแล้ว ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไทยได้รับการยอมรับว่ามีฐานะและสิทธิเท่าเทียมกับนานาประเทศ เพราะภายหลังเมื่อประเทศต่าง ๆ ได้พร้อมใจกันสถาปนาองค์การสันนิบาตชาติขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อธำรงรักษาสันติภาพของโลกนั้น ปรากฏว่าไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับเกียรติให้เข้าร่วมในฐานะสมาชิกผู้ริเริ่มก่อตั้งองค์การนี้ และมีสิทธิออกเสียงในที่ประชุมเช่นเดียวกับ

*ฮังการีแยกออกจากออสเตรียตามสนธิสัญญา แซงต์แยมเมง (St. Germain)
ที่ออสเตรียทำกับสัมพันธมิตร

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 54 หมายเลข 16/54 เรื่องประชุมทำสนธิสัญญาสันติภาพ, สันติภาพ และเรื่องสันนิบาตชาติ. (ปีก 3)

"พระโอรสองค์เจ้ายุทธศักราช ๖๖๖ กรมหลวงมหาดไทย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยปริยายแห่งราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓"

*ตั้งขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. ๒๔๖๓.

บรรดาประเทศสมาชิกทั้งหลาย¹

ส่วนจุดมุ่งหมายสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งพระทัยไว้คือ การขอแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกันกับนานาประเทศนั้นในภายหลังก็ได้บรรลุผลสำเร็จสมดังพระราชประสงค์ทุกประการ แต่เรื่องนี้มิใช่เป็นเรื่องที่ประเทศไทยจะได้รับการยินยอมแก้ไขจากรัฐบาลประเทศต่าง ๆ อย่างง่ายดาย เพราะก่อนที่จะบรรลุผลสำเร็จ รัฐบาลไทยได้เพียรพยายามดำเนินการทุกวิถีทาง และใช้เวลานานนับสิบปีจึงได้รับผลสมความมุ่งหมาย

เรื่องราวดังกล่าวนี้จึงเป็นเรื่องน่าศึกษาค้นคว้าเพื่อจะได้ทราบรายละเอียดที่ถูกต้องเกี่ยวกับผลที่ประเทศไทยได้รับจากการเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเป็นอย่างดี

ก. ประโยชน์จากเยอรมนี และออสเตรีย — ฮังการี

นับแต่วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 เป็นต้นมาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับเยอรมนีและออสเตรีย — ฮังการีก็ได้สิ้นสุดลง แต่การดังกล่าวกลายเป็นประโยชน์แก่ไทย เพราะเป็นผลให้ไทยหลุดพ้นจากข้อผูกมัดอันเสียเปรียบในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีที่ไทยทำไว้กับเยอรมนีเมื่อปี พ.ศ. 2404 และออสเตรีย — ฮังการี ปี พ.ศ. 2412 โดยปริยาย (ภายหลังไทยได้ประกาศปฏิญญายกเลิกสัญญาทั้งหมดที่ทำไว้กับเยอรมนีและออสเตรีย — ฮังการี เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2462) ปัญหาเรื่องที่ไทยเสียเปรียบเยอรมนีและออสเตรีย — ฮังการีทางด้านการศาล การเก็บภาษีอากรจึงหมดสิ้นไป และอีกประการหนึ่งไทยไม่ต้องเสียเวลาไปเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาเช่นเดียวกับที่ได้ปฏิบัติต่อประเทศต่าง ๆ ภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพที่กรุงปารีส

ซึ่งเรื่องนี้รัฐบาลเยอรมันก็ได้ยอมรับการสิ้นสุดของสนธิสัญญาที่ได้ทำไว้กับไทยนับแต่วันที่ไทยประกาศสงครามกับเยอรมนีเช่นกัน ดังปรากฏใจความในสนธิสัญญาแวร์ซายส์ข้อ 135 ว่า

¹ เสฐียร พันธรังษี, พระมงกุฎเกล้าฯ และเจ้าฟ้าเพชรรัตนฯ, หน้า 125.

"หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี อนุสัญญา และความตกลงต่าง ๆ ระหว่างเยอรมนีกับสยาม ตลอดจนสิทธิและเอกสิทธิ์ต่าง ๆ ตามสัญญาหรือความตกลงเหล่านี้ รวมทั้งสิทธิที่ไม่ต้องอยู่ใต้อำนาจอศาลไทยอีกด้วยนั้น เป็นอันสิ้นสุดลงในวันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1917 (พ.ศ. 2460) เป็นต้นไป"¹ และในสนธิสัญญาแข่งแข่งแข่งข้อ 110 กับสนธิสัญญาทริอานอง ข้อ 94 ที่ออสเทรีย และอังกฤษทำกับสัมพันธมิตรก็มีข้อความเกี่ยวกับไทยทำนองเดียวกับสนธิสัญญาแวร์ซายส์ ของเยอรมนี คือยอมรับว่าไทยเป็นอิสระจากข้อผูกมัดในสนธิสัญญาที่ไทยทำเสียเปรียบออสเทรีย - อังกฤษ เช่นกัน

อนึ่ง จากการที่รัฐบาลเยอรมันได้ทำการยึดทรัพย์สินตลอดจนผลประโยชน์ต่าง ๆ ของไทยไว้ในระหว่างสงคราม เมื่อเยอรมันเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ รัฐบาลเยอรมันจึงยินยอมชดเชยค่าเสียหายให้แก่รัฐบาลไทยเป็นจำนวนเงิน 2,000,000 บาท* โดยมีข้อแม้ว่าเงินจำนวนนี้ไทยจะต้องคิด

¹ หลวงสิทธิสยามการ, สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ, หน้า 90

² ค. หน้า 91.

* เงินจำนวนนี้จ่ายให้แก่

ก. กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ	1,118,571.42	บาท
ข. ค่าเรียกร้องของหม่อมเชย เกษมศรี ณ อุบลยา	3,000.00	บาท
ค. ค่าเรียกร้องของญาติทหารอาสาที่เสียชีวิต	40,000.00	บาท
ง. ครอบครัวทหารอาสา	539,917.47	บาท
จ. ค่าช่วยเหลือนักเรียนไทยที่ถูกคุมขังในเยอรมนี	43,113.06	บาท
ฉ. ค่าสะพานเหล็กของกรมรถไฟที่ถูกกริบไว้	165,000.00	บาท
ช. ค่าทรัพย์สินของพระยาจินดารักษ์	7,628.20	บาท
ฯลฯ		

จากเอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แฟ้ม 117 หมายเลข 2/117 แบ่งเงินค่า

ทดแทนปฏิภณสองล้านบาท และสำนักงานไทยขอหักบำเหน็จ "ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้า ไทรทศประพันธ์ ถึงหลวงพิริยพิศดาร ผู้รักษาราชการสถานทูตไทยในฝรั่งเศส ฉบับลงวันที่

จากทรัพย์สินและผลประโยชน์ของเยอรมันในไทยเท่านั้น จะคิดจากที่อื่นมิได้¹ จึงนับว่าไทย มิได้สูญเสียทรัพย์สินของไทยในเยอรมันไปเปล่า ๆ แต่ในทางตรงกันข้ามกลับได้รับประโยชน์จากการยึดเรือสินค้าของเยอรมันไว้เป็นราชพัสดุรวมทั้งบริษัทห้างร้าน และทรัพย์สินสมบัติของชาวเยอรมัน และออสเทรีย - ฮังการีในไทยคงกล่าวมาในตอนที่แล้ว

จนถึงปี พ.ศ. 2467 (ค.ศ. 1924) รัฐบาลไทยกับรัฐบาลเยอรมัน ก็ได้ร่วมลงนามในข้อตกลงทางเศรษฐกิจเฉพาะกาลที่กรุงเบอร์ลิน เพื่อแสดงความเสมอภาคทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งสองซึ่งมีใจความในข้อที่ 6 ของข้อตกลงนี้ว่า "บรรดาสีทธิทั่วไปและสิทธิพิเศษทั้งหลาย ซึ่งกรุงสยามให้แก่พลเมืองเยอรมัน และสมาคมและบริษัทเยอรมัน ความตกลงนี้มีอยู่อย่างไร คนในบังคับสยามและสมาคมและบริษัทสยามในเยอรมันนี้จะต้องได้รับประโยชน์เช่นเดียวกัน"²

ข้อความนี้แสดงว่ารัฐบาลไทยและเยอรมันได้ยินยอมตกลงจะให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ชนชาติของประเทศคู่สัญญาโดยความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งนับเป็นข้อตกลงอย่างเสมอภาคฉบับแรก ระหว่างไทยกับเยอรมันภายหลังมหาสงครามโลกสิ้นสุดลง ทั้งเป็นการนำไปสู่

¹ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลง ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 3, หน้า 46.

"ความตกลงทางเศรษฐกิจเฉพาะกาลระหว่างสยามกับเยอรมนี ลงนาม ณ กรุงเบอร์ลิน เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1924"

² ค. หน้า 43 - 41.

การทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี การเดินเรือ และพาณิชย์ ในปี พ.ศ. 2471 (ค.ศ. 1928)¹ หลังจากที่ได้ไทยได้ขอแก้ไขสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีโดยเสมอภาคกับนานาประเทศแล้ว

ข. ประโยชน์ในการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศ

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งนั้นจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายมิได้เป็นไปอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เพราะเมื่อ เซอร์ จอห์น บาวริง เข้ามาขอทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกับไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) นั้นองค์พระประมุขของชาติไทยได้ทรงดำเนียรุประศาสน์นโยบายโอนอ่อนผ่อนปรนตามความประสงค์ของอังกฤษ เพราะทรงมีพระราชประสงค์จะรักษาเอกราชของชาติไว้ และผลจากสนธิสัญญานั้นทำให้ไทยต้องยอมให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่คนในบังคับอังกฤษทางด้านการศาลและการเก็บภาษีอากร โดยเฉพาะทางด้านการศาลนั้นระบุไว้ว่า ถ้าคนในบังคับอังกฤษทำความผิดจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องขึ้นศาลไทย แต่กงสุลอังกฤษจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ (ตามความในข้อ 2) ส่วนการเก็บภาษีอากรนั้นกำหนดให้ไทยเก็บภาษีสินค้าเข้าได้เพียงร้อยละสาม สินค้าออกก็ถูกกำหนดให้เสียภาษีเพียงประเภทเดียวสุดแต่จะเสียภาษีชนิดไหน (ตามความในข้อ 8) และอัตราภาษีสินค้าแต่ละอย่างก็ถูกกำหนดไว้ตายตัวตามอัตราที่ใช้อยู่ระหว่างไทยกับจีนในขณะนั้น (มีรายละเอียดในบัญชีต่อท้ายสัญญา) ส่วนเงินซึ่งเคยเป็นสินค้าต้องห้ามมาก่อนตามสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีฉบับปี พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) ก็กำหนดให้นำเข้ามาจำหน่ายแก่เจ้าภาษีโดยไม่ต้องเสียภาษี

¹ หลวงสิทธิสยามการ, สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ, หน้า 605.

² ทรงศรี อจกรณ, สิทธิสภาพนอกอาณาเขต, หน้า 66.

แต่มีข้อแม้ว่าถ้าเจ้าภาษีไม่รับซื้อจะต้องนำออกไปโดยไม่ต้องเสียภาษีเช่นกัน¹

ครั้นเมื่อไทยได้ยินยอมทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษแล้ว บรรดาประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและเอเชียก็ได้อพยพเข้ามาเจรจาขอทำสนธิสัญญากับไทยบ้าง ดังปรากฏว่า สหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสได้ขอทำสนธิสัญญากับไทยในปี พ.ศ. 2399 (ค.ศ. 1856)

เดนมาร์กและโปรตุเกสปี พ.ศ. 2401 (ค.ศ. 1858) เนเธอร์แลนด์ ปี พ.ศ. 2403 (ค.ศ. 1860) เยอรมนีปี พ.ศ. 2404 (ค.ศ. 1862) ออสเตรีย - ฮังการี และสเปน ปี พ.ศ. 2412 (ค.ศ. 1869) ญี่ปุ่นปี พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1897) ส่วนรัสเซียได้มาขอทำปฏิญญาว่าด้วยการพาณิชย์และการเดินเรือในปี พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899)²

ซึ่งสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีที่ไทยทำกับประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ไทยต้องยอมให้สิทธิพิเศษแก่คนในบังคับของประเทศคู่สัญญาตามแบบที่ไทยให้แก่อนักในบังคับอังกฤษ แต่เนื่องจากในระยะนั้นชาวต่างประเทศที่เข้ามาพำนักอยู่ในไทยยังมีจำนวนน้อย ความเสียเปรียบและปัญหาต่าง ๆ จึงไม่ค่อยปรากฏนัก

ต่อมาเมื่อบ้านเมืองเจริญมากขึ้นประกอบกับมีชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขายและพำนักอยู่ในไทยเป็นจำนวนมาก ปัญหาความยุ่งยากต่าง ๆ จึงปรากฏเด่นชัดขึ้นเพราะชาวไทยเริ่มรู้สึกถึงความเสียเปรียบที่รัฐบาลยอมให้ชาวต่างประเทศเข้ามามีสิทธิพิเศษในไทย ยิ่งเมื่อสนธิสัญญาเหล่านี้คลุมไปถึงชาวเอเชียด้วยกัน เช่น เขมร ญวน ชาว มลายู พม่า และอินเดียน

¹ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศเล่ม 1, หน้า 27 -

31 "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีประเทศอังกฤษและประเทศสยาม ทำ ณ กรุงเทพฯ วันที่ 18 เมษายน ค.ศ. 1855".

² พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครานุรักษ์ปวงศัปรุพัตน์, ประวัติการทูตของไทย, หน้า 30 - 32.

ที่เป็นคนในบังคับประเทศคู่สัญญา จึงยิ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่ชาวไทยมากขึ้น¹

อย่างไรก็ตามองค์พระประมุขของชาติในรัชกาลต่อมาได้ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขสนธิสัญญาเสียเปรียบให้หมดสิ้นไปเพื่อจะได้รับสิทธิทางการศาลและการเก็บภาษีอากรตามแบบอย่างประเทศเอกราชทั้งหลาย จึงทรงดำเนินการแก้ไขเรื่อยมา นับตั้งแต่การเจรจาให้อังกฤษยินยอมให้ไทยเก็บภาษีสุราได้มากกว่าร้อยละสาม (ไม่เกินร้อยละสิบ) เมื่อ ปี พ.ศ. 2426 รวมทั้งการขอแก้ไขกับประเทศอื่น ๆ ในแบบเดียวกัน ยกเว้นฝรั่งเศสเพียงประเทศเดียวที่กำหนดให้ไทยเก็บได้ในอัตราร้อยละแปดแล้ว² และในปีเดียวกันนี้ไทยได้ทำสนธิสัญญากับอังกฤษเกี่ยวกับการรื้อฟื้นอำนาจทางการศาลของไทยเหนือพลเมืองอังกฤษในสามจังหวัดภาคเหนือ กล่าวคือได้มีการจัดตั้งศาลต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรกที่เชียงใหม่เพื่อพิจารณาคดีชาวอังกฤษหรือคนในบังคับอังกฤษที่เป็นคดีกับชาวไทยในเขตเมืองเชียงใหม่ลำปาง ลำพูน แต่ถึงกระนั้นกงสุลอังกฤษก็ยังสงวนสิทธิที่จะถอนคดีไปพิจารณาตามกฎหมายอังกฤษได้³

และเพื่อให้การแก้ไขสนธิสัญญาเป็นผลดียิ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงปฏิรูปการศาลและระบบกฎหมายไทยให้ทันสมัยกว่าเดิม โดยทรงสถาปนากระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2434 เพื่อจัดวางระบบการศาลยุติธรรมขึ้นใหม่ และได้ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายฝ่ายตะวันตกมาเป็นที่ปรึกษากฎหมายเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส เบลเยียม ญี่ปุ่น และลังกา⁴ นอกจากนี้ยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้ประมวล

¹ Francis B. Sayre, Siam's Fight for อาเยะคา กิรินกุล และคณะ แปล Sovereignty พระยาภักดียา น. ไผศรี หน้า 115 - 116.

² Francis B. Sayre, Siam's case for Revocation of Obsolete Treaty Obligations Admittedly Inapplicable to Present Conditions. สำนวน กัลยาณมิตร แปล เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อผูกมัดตามสัญญาเดิมของประเทศไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 19.

³ ค. หน้า 12.

⁴ ธานินทร์ กรัยวิเชียร, การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช, หน้า 13. (อ้างอิงมาจาก The Work of Codification in Siam pp. 9 - 10 by Rene Guyon)

กฎหมายอาญาที่ชำระเสร็จแล้วในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2451 อีกด้วย¹

ส่วนการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับต่างประเทศนั้น พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ นายสีโรเบล (Strobel) ชาวอเมริกันซึ่งดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาทั่วไปของไทยขณะนั้น เป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งในครั้งแรกสีโรเบลได้เตรียมการแก้ไขอาชญากรรมโดยให้กระทรวง การต่างประเทศมีหนังสือแจ้งไปยังรัฐบาลประเทศต่าง ๆ รวมทั้งสหรัฐอเมริกา ได้ทราบถึง ความประสงค์ของไทย แต่การเจรจายังมิได้ผลคืบหน้าอย่างใด เพราะระยะนั้นไทยกำลัง มีปัญหาเรื่องเขตแดนกับอังกฤษและฝรั่งเศสอยู่² ต่อมาเมื่อนายเวสเทนการด์ ได้ดำรงตำแหน่งแทนสีโรเบลก็ได้เจรจาให้อังกฤษยินยอมทำสนธิสัญญากับไทยในปี พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) ตามแบบฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2450 * (ค.ศ. 1907) แต่อังกฤษมีข้อแม้ว่าคนไป บังคับอังกฤษทั้งชาวยุโรปและเอเชียที่เป็นความในศาลไทยจะต้องมีที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรป

¹ ชานินทร์ กรัยวิเชียร, การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช, หน้า 18.

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสนธิสัญญา ฉบับ 1 คำริขอแก้ไขสนธิสัญญาใหม่กับนานาประเทศว่าด้วยพิทักษ์อัตราภาษี พ.ศ. 2448.

* ฝรั่งเศสยอมให้คนในบังคับของชาติที่เป็นชาวเอเชียขึ้นตรงต่อศาลต่างประเทศจนกว่า ไทยจะได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายครบถ้วน (ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ ประมวลกฎหมายพิจารณาความพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ส่วนชาวเอเชียที่จะ ขึ้นทะเบียนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสต่อไปให้ขึ้นศาลไทย สำหรับชาวฝรั่งเศสยังมีสิทธิอยู่ใต้อำนาจ ศาลกงสุลหรือศาลต่างประเทศที่เขียงใหม่ จาก สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่าง ประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 2, หน้า 165 - 167 "หนังสือ สัญญาระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามกับประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ลงนาม ณ กรุงเทพฯ วันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1907.

เข้าร่วมในการพิจารณาตัดสินด้วยหนึ่งคน¹ (ตามความในสนธิสัญญาข้อ 1) และหลังจากนั้น เวสเทินการ์ดจึงได้ดำเนินการติดต่อให้นานาประเทศยินยอมแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับไทย โดยเริ่มที่สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรก

การแก้ไขสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา

ในปี พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) ได้มีการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา โดยเวสเทินการ์ดได้เสนอร่างสนธิสัญญาใหม่กับ นายแฮมิลตัน คิง อัครราชทูตอเมริกันประจำประเทศไทย พร้อมกับเดินทางไปเจรจากับ นายวิลเลอว์ หัวหน้ากองการฝ่ายตะวันออกของ กรมท่าอเมริกันโดยตรงเพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญาใหม่² แต่การเจรจาดังกล่าวไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะรัฐบาลอเมริกันมีความเห็นไม่ตรงกับร่างสัญญาของเวสเทินการ์ด และเสนอว่าจะยอมยกเลิกสิทธิทางการศาลภายหลังจากที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา (โดยไม่มีกำหนดเวลา) ซึ่งเรื่องนี้จะกรมหลวงเทเวศร์วงศ์โรปการ (ดำรงพระยศในขณะนั้น) ไม่ทรงเห็นด้วยโดยตรงเกรงว่าจะเป็นผลให้การเจรจาแก้ไขอำนาจของการศาลเป็นเรื่องยุ่งยากต่อไป และ

¹ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 2, หน้า 180 - 185.

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสนธิสัญญา แก้ไข 2 การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างสยามกับอเมริกา พ.ศ. 2452 และ 2455 "โทรเลขพระยาอรรคราชวรเดช อัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา กราบทูล กรมหลวงเทเวศร์วงศ์โรปการ ฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2452"

ประเทศต่าง ๆ จะดำเนินการตามแบบอย่างสหรัฐอเมริกา¹ การเจรจาจึงยุติลงชั่วคราว
 มาในสมัยของประธานาธิบดีวิลสัน การเจรจาก็เริ่มขึ้นอีกโดยหม่อมเจ้าไทรทศ
 ประพันธ์ อัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกาได้พยานายเวสเทนการ์ดเข้าพบ นายไบรแชน
 รัฐมนตรีต่างประเทศอเมริกันเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2455 และนายเวสเทนการ์ดได้
 เสนอขอแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับสหรัฐอเมริกาโดยยกเหตุผลเรื่องที่ไทยทำสนธิสัญญาเกี่ยวกับ
 อำนาจศาลกับอังกฤษและชาวอังกฤษมีความพอใจศาลไทย ทั้งเคนมาร์กก็ได้ยินยอมทำสนธิสัญญา
 กับไทยตามแบบอังกฤษเมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2455 แล้วจึงหวังว่าสหรัฐอเมริกาจะยอม
 ทำสัญญายกเลิกอำนาจทางการศาลให้ไทยพร้อมกับแก้ไขสัญญาเก่าด้วย² ซึ่งนายไบรแชนก็ได้
 แสดงความสนใจ แต่ก็วิตกว่าพวกหมอสอนศาสนาในไทยจะไม่เห็นชอบด้วย นายเวสเทนการ์ด
 จึงชี้แจงให้ฟังและได้แสดงความเห็นว่าพวกหมอสอนศาสนาในไทยอาจเต็มใจเสียอีก³ นายไบรแชน
 จึงขอให้ทางฝ่ายไทยทำบันทึกเสนอเพื่อจะได้พิจารณาและขณะที่หม่อมเจ้าไทรทศประพันธ์ทรงเตรียม

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสนธิสัญญา แฟ้ม 2
การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างสยามกับอเมริกา พ.ศ.
2452 และ 2455 "ลายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวศร์วงศ์โรปการกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ฉบับลงวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2455".

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสนธิสัญญา แฟ้ม 3
การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างสยามกับอเมริกา พ.ศ.
2455 - 2459 "ลายพระหัตถ์หม่อมเจ้าไทรทศประพันธ์กราบทูลพระยาเทเวศร์วงศ์โรปการ
 ฉบับวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2456".

³
 ก.

ทำบันทึกเสนอถึงพอดี้ค็อกเตอร์เบรอัน เลขาธิการของหมอสอนศาสนาคณะเพรสไบทีเรียนใน
สหรัฐอเมริกาได้นำหนังสือแจ้งไปยังรัฐมนตรีต่างประเทศอเมริกัน (ฉบับลงวันที่ 10 เมษายน
พ.ศ. 2456) แสดงความเต็มใจแทนพวกหมอสอนศาสนาที่จะยอมอยู่ในอำนาจศาลไทย
หมอมเจ้าไทรทศประพันธ์จึงทรงนำบันทึกการแก้ไขสนธิสัญญาไปเสนอกระทรวงการต่างประเทศ
อเมริกันเมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2456¹ และการเจรจาระหว่างนายเวสเทนการด์กับ
นายวิลเลียม เจ้ากรมการฝ่ายตะวันออกของอเมริกันได้เป็นไปด้วยดี และมีผลกับหน้าพอดี้ค็อกเตอร์
เพราะทั้งสองฝ่ายได้ตกลงร่างสัญญาขึ้นฉบับหนึ่งเรียกว่า "ร่างสัญญาวิลเลียมส์เวสเทนการด์"
แต่ยังไม่เห็นจะได้ตกลงกันอย่างจริงจังก็พอดี้สงครามโลกครั้งที่หนึ่งเกิดขึ้น การเจรจาจึงหยุดชะงัก
ลง เพราะรัฐบาลอเมริกันกำลังมีเรื่องยุ่งยากเกี่ยวกับเรือคาน้ำเยอรมันและการขบถ เม็กซิโก²
ส่วนทางฝ่ายไทยก็ยังมีปัญหายุ่งยากภายในประเทศจนผลที่สุดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
เจ้าอยู่หัวได้ทรงตัดสินพระทัยนำประเทศไทยเข้าสู่สงครามโดยทรงมีพระราชประสงค์จะขอแก้ไข
สนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศเป็นสำคัญประการหนึ่ง

ฉะนั้นเมื่อสงครามโลกสงบลงและมีการประชุมเพื่อจัดทำสนธิสัญญาสันติภาพ ณ
พระราชวังแวร์ซายส์ของฝรั่งเศส ประเทศไทยในฐานะเป็นฝ่ายชนะสงครามก็ได้ส่งผู้แทนเข้า

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสนธิสัญญา แก้ไข 3
การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างสยามกับอเมริกา พ.ศ.
2455 - 2459 "ลายพระหัตถ์หมอมเจ้าไทรทศประพันธ์กราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
ฉบับลงวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2456"

² ค. รายงาน ระยะเวลาการว่างการทูตกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
ฉบับลงวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2459

ร่วมประชุมเพื่อรักษาสันติภาพและผลประโยชน์ของไทย และในครั้งนี้นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งและมอบอำนาจให้พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ องคมนตรี หม่อมเจ้า ไทรทองประพันธ์ และ พระยาพิพัฒน์โกษา เป็นผู้แทนไทยไปเข้าร่วมประชุมกับตัวแทนนานาประเทศ¹ และพร้อมกันนี้พระองค์ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทให้คณะทูตไทยถือเอาการประชุมสันติภาพ ครั้งนี้เป็นโอกาสที่จะคิดแก้ไขสนธิสัญญาที่ไทยทำเสียเปรียบนานาประเทศ และขอให้ประเทศ- มหาอำนาจซึ่งเข้าร่วมประชุมยินยอมทำสนธิสัญญาใหม่กับไทย เพื่อให้ไทยได้รับเอกราชโดย สมบูรณ์ตามแบบอย่างอารยประเทศทั้งหลาย²

อย่างไรก็ต้องคงพระประสงค์ของชาติที่ทรงพระวิตถ์ถึงสถานการณ์ในที่ประชุม ซึ่งอาจไม่ อำนวยให้คณะผู้แทนไทยได้ดำเนินงานสมดังพระราชประสงค์ของพระองค์ได้ จึงทรงย้ายให้คณะ ผู้แทนไทยได้พิจารณาถึงสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างรอบคอบ เพื่อมิให้กลายเป็นผลเสียหายแก่ ประเทศชาติได้ในภายหลัง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ใบบัง 54 หมายเลข 16/54 เรื่องประชุมทำสัญญาสันติสมาคม สันติภาพ และเรื่องสันนิบาตชาติ (ปีก 1) "ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ ถึง พระยาบุรุษรัตนราชู เรื่อง ให้พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์เป็นผู้แทนรัฐบาลในการเจรจาสงบศึก ฉบับลงวันที่ 9/8/2461.

² เสฐียร พันธรังษี, พระมงกุฎเกล้าฯ และเจ้าฟ้าเพชรรัตนฯ, หน้า 122 - 123.

ดังนั้นในการประชุมสนธิสัญญาสันติภาพครั้งนี้ ผู้แทนไทยจึงได้แสดงให้ที่ประชุมทราบถึงความไม่เป็นธรรมของสนธิสัญญานานาประเทศผูกมัดไทยอยู่ เพื่อแจ้งให้ประเทศเหล่านั้นทราบถึงความปรารถนาของไทยในการที่จะขอแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคให้เท่าเทียมกันในฐานะที่ได้ร่วมรบกันมาโดยปัจจุบันหมายถึงเพื่อรักษาความยุติธรรมไว้¹ แต่บรรดาผู้ที่ชุมนุมกันอยู่ ณ ที่นั้นไม่มีผู้ใดกล้าพูดออกมาให้เป็นที่เกิดชก กงปีประธานาธิบดีวิลสันเพียงผู้เดียวที่ได้แสดงความเข้าใจและยอมรับข้อเรียกร้องของไทยพร้อมกับสัญญาว่า สหรัฐอเมริกาจะยอมทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ให้แกไทยด้วยความเสมอภาคโดยไม่ขอรับสิ่งตอบแทนประการใด² ซึ่งคำกล่าวของประธานาธิบดีวิลสันนี้ย่อมเป็นกำลังใจให้รัฐบาลไทยดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ ต่อไป โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรก

และระหว่างนี้คณะผู้แทนไทยก็ได้ยื่นบันทึกขอแก้ไขสนธิสัญญาเก่าพร้อมกับเสนอร่างสนธิสัญญาใหม่ซึ่งคณะผู้แทนไทยอ้างว่ามีรายละเอียดคล้ายคลึงกับสนธิสัญญาไทย-สหรัฐอเมริกาฉบับก่อน ให้แก่ผู้แทนรัฐบาลอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส แต่นายโรเบิร์ต บอนดิง

รัฐมนตรีต่างประเทศอเมริกันคนใหม่ไม่เห็นด้วยโดยอ้างว่าร่างสนธิสัญญาฉบับใหม่ทางฝ่ายไทยได้ตกลงกับข้าราชการชั้นผู้น้อยเท่านั้น ส่วนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ยังไม่ได้พิจารณา จึงขอให้ตั้งต้นเจรจากันใหม่³

¹ Francis J. Sayre, Siam's Fight for Sovereignty หมายเหตุหลวงอดิศักดิ์ อิศรศักดิ์ แปลและเรียบเรียง สยามกู้อิสรภาพตนเอง, หน้า 17 - 18

² ค. หน้า 18

³ กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสนธิสัญญา, หน้า 4 คำวิขอแก้ไขสนธิสัญญาใหม่กับนานาประเทศ พ.ศ. 2462 "รายงานคณะทูตพิเศษในสันนิบาตสมุทราทร การประชุมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2461".

เรื่องนี้เมื่อพิจารณาแล้วน่าจะเป็นเพราะนายแลนซิงมีความประสงค์จะยัดเวลาแก้ไขสนธิสัญญาให้นานออกไปอีกเพื่อรักษานโยบายของสหรัฐอเมริกาเอง เพราะถ้านายแลนซิงมีความประสงค์แก้ไขสนธิสัญญาให้ลุล่วงไปโดยเร็วก็อาจพิจารณาแก้ไขเฉพาะข้อเสนอสองที่ทางฝ่ายตนไม่เห็นด้วย ก็เป็นการสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นกว่าจะมาเริ่มต้นใหม่อีก

ดังนั้นทางรัฐบาลไทยจึงได้เริ่มดำเนินการขอแก้ไขสนธิสัญญาใหม่ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาประภากรวงศ์ อัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกาเป็นผู้มีอำนาจเต็มในการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับรัฐบาลอเมริกัน และโปรดเกล้าฯ ให้อัครราชทูตไทยประจำประเทศต่าง ๆ ดำเนินการเช่นเดียวกันโดยมีค็อกเตอร์ เจมส์ (Dr. James) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศคนใหม่ของไทยออกไปช่วยแนะนำอัครราชทูตไทยประจำประเทศต่าง ๆ ในการคิดแก้ไขสนธิสัญญากับต่างประเทศ² และเนื่องจากในสมัยประชุมนั้นประธานาธิบดีวิลสันได้พำนักอยู่ในกรุงปารีส คณะผู้แทนไทยจึงมีความเห็นพร้อมกันว่าควรจะไปพบประธานาธิบดีวิลสันเพื่อปรึกษาขอแก้ไขสนธิสัญญาใหม่นี้ ในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2462 คณะผู้แทนไทยทั้ง 3 นายจึงได้เข้าพบประธานาธิบดีวิลสันพร้อมกับชี้แจงถึงความยุ่งยากในเรื่องอำนาจศาลและความเสียเปรียบทางภาษีอากรให้ทราบ พร้อมกับแสดงความคิดเห็นว่า ถ้าสหรัฐอเมริกายอมทำสนธิสัญญานับใหม่กับไทยก็จะเป็นผลให้ไทยแก้ไข

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสาร เรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1
แฟ้ม 4 คำวิขอแก้ไขสนธิสัญญาใหม่กับนานาประเทศ พ.ศ. 2462 "ประกาศกระแส
 พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้อัครราชทูตไทยประจำประเทศต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีอำนาจ
 เต็มในการเจรจาการเมืองกับทูตผู้แทนประเทศต่าง ๆ ฉบับลงวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2462".

²
 ก. "ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการถึงอัครราชทูตไทยประจำประเทศ
 ต่าง ๆ ฉบับลงวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2462"

สนธิสัญญากับประเทศอื่นใดสักวงขึ้น ซึ่งครั้งนี้ประธานาธิบดีวิลสันก็ยอมรับว่าจะช่วยเหลืออีก และขอให้ทางฝ่ายไทยทำบันทึกชี้แจงเหตุผลในเรื่องนี้ไปให้ท่านตรวจดู ในวันรุ่งขึ้นคณะผู้แทนไทย จึงได้เสนอบันทึกไปให้ประธานาธิบดีวิลสันพิจารณาโดยผ่านทาง นายโคลสท์ เลขาธิการของท่าน¹

การที่ประธานาธิบดีวิลสันแสดงความสนใจขอให้ทางฝ่ายไทยทำบันทึกเสนอขึ้นไปในนี้ เท่ากับว่าประธานาธิบดีได้เอาใจใส่ในเรื่องนี้มากพอสมควร และทำให้ทางฝ่ายไทยมีความหวังมากขึ้นว่า การเจรจาครั้งนี้อาจบรรลุผลสำเร็จได้

เมื่อการประชุมทำสนธิสัญญาสันติภาพสิ้นสุดลง พระยาประภากรวงศ์และค็อกเตอร์เจนส์ ก็ได้ดำเนินการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับนายวูลเซ (Woolsey) ที่ปรึกษาทางกฎหมายของ กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากนายแลนซิง รัฐมนตรีต่างประเทศอเมริกันโดยตรงในวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2462 และการเจรจาดังนี้มีใจความสำคัญพอสรุปได้ว่า สหรัฐอเมริกายังไม่ยินยอมให้ไทยได้สิทธิทางการศาลโดยสมบูรณ์ตามที่ แต่จะขอให้ทางฝ่ายไทยผ่อนผันบ้างโดยกำหนดเวลาสิ้นสุดไว้ภายหลังการประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวฉบับเป็นเวลาสิบปี หรือยี่สิบปีก็ได้ เพื่อว่าเวลานำขึ้นเสนอในที่ประชุม สภาสูงจะได้อุบัติ ส่วนการแก้ไขอากรนั้นสหรัฐอเมริกาเห็นด้วยและรับจะช่วยเหลือให้ไทยได้ประโยชน์เต็มที่²

ครั้นวันที่ 18 ธันวาคมปีเดียวกันพระยาประภากรวงศ์ก็ได้ไปเจรจากับนายแลนซิง แต่การเจรจาดังนั้นไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะถึงแม้รัฐบาลอเมริกันจะยอมให้ชาวอเมริกันขึ้นศาลไทย แต่ก็ยังสงวนสิทธิที่จะให้กงสุลอเมริกันถอนคดีไปพิจารณาได้ทุกศาลรวมทั้งศาลฎีกา และ

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1
 เพิ่ม 4 คำวิขอแก้ไขสนธิสัญญาใหม่กับนานาประเทศ พ.ศ. 2462 "รายงานคณะทูตพิเศษแห่ง
 สันติสมาคม กราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2462".

² ค. "โทรเลขพระยาประภากรวงศ์กราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
 ฉบับลงวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2462 (ฉบับภาษาอังกฤษ).

จะยอมยกเลิกสิทธิการดอนคดีภายหลังที่ไทยมีประมวลกฎหมายใช้เป็นเวลา 5 ปีแล้ว¹ ซึ่งข้อนี้ แลนนิ่งและประธานาธิบดีวิลสันอ้างว่าเพื่อป้องกันมิให้สภาสูงของอเมริกันคัดค้านได้ ส่วนเรื่อง การขอแก้ไขการเก็บภาษีอากร รัฐบาลอเมริกันเห็นชอบด้วยที่จะให้ไทยมีอำนาจสิทธิขาด และรับจะช่วยเหลือไทยอย่างเต็มที่

เกี่ยวกับเรื่องการศาลนี้ รัฐบาลไทยเห็นว่าไม่อาจตกลงตามข้อเสนอของสหรัฐอเมริกาได้ เพราะจะทำให้ประเทศต่าง ๆ ที่มีสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกับไทยยึดเอาเป็นแบบอย่าง ซึ่งก็เท่ากับไทยต้องกลับเสียเปรียบประเทศฝรั่งเศส อังกฤษ และเดนมาร์กอีก เพราะตามสนธิสัญญาที่ไทยทำกับประเทศเหล่านี้มีข้อตกลงว่าถ้าหากไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายเมื่อใด สิทธิการดอนคดีก็จะยุติลงและการดอนคดีจากศาลฎีกานั้นไม่เคยมีปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ ที่ชาติใดจะได้รับสิทธินี้ เพราะศาลฎีกาเป็นศาลสูงสุดซึ่งองค์พระประมุขของชาติทรงมีพระราชอำนาจวินิจฉัยเด็ดขาด²

และถึงแม้ว่าผู้แทนไทยจะได้พยายามหาทางให้รัฐบาลอเมริกันยินยอมแก้ไขตามความปรารถนาของไทยอีกต่อไป แต่นายพอลค์ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันก็ลงยืนยืนยันความเห็นเดิมกับประธานาธิบดีวิลสันว่า การที่จะให้มีการแก้ไขสนธิสัญญาเกี่ยวกับสิทธิทางการศาล โดยปราศจากเงื่อนไข อาจจะถูกสภาสูงของอเมริกันยับยั้งได้ เพราะรัฐบาลอเมริกันไม่เชื่อว่าศาลไทยจะให้ความเป็นธรรมแก่ชาวอเมริกันได้เพียงพอ ทั้งพวกหมอสอนศาสนาในไทยก็ยังพอใจที่จะได้รับสิทธินี้

ประธานาธิบดีวิลสันจึงเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอของพอลค์ และก็ขอให้พอลค์ดำเนินการในเรื่องนี้โดยเร็ว พอลค์จึงได้ร่างข้อเสนอฉบับใหม่แก่ผู้แทนไทยในวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2462

1

Nibondh Sasidhorn, The United State and Extraterritoriality in Thailand : Some unique aspects of American - Thai relations, p. 264.

2

Ibid, pp. 264 - 265.

มีความว่า รัฐบาลอเมริกันยินยอมที่จะไม่เรียกร้องสิทธิในการถอนคดีจากศาลฎีกาของไทย ส่วนสิทธิอื่น ๆ ยังคงไว้ตามข้อเสนอเดิม ทางฝ่ายไทยได้เสนอให้รัฐบาลอเมริกันสงวนสิทธิที่จะถอนคดีเฉพาะในศาลชั้นต้นเท่านั้น แต่ประธานาธิบดีวิลสัน ก็คงยืนยันตามข้อเสนอใหม่นี้ โดยไม่เปลี่ยนแปลง¹

ในที่สุดเมื่อทางฝ่ายไทยเห็นว่าไม่สามารถจะเจรจาให้รัฐบาลอเมริกันถอนคดีได้มากกว่านี้แล้ว ค็อกเคอร์เจมส์ จึงมีโทรเลขมากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเสนอให้ทรงยอมรับข้อตกลงตามที่รัฐบาลอเมริกันร่างขึ้น เพื่อจะได้เป็นจุดเริ่มต้นในการแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศอื่น ๆ ต่อไป² และเมื่อกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการทรงพระดำริเห็นว่า ข้อเสนอของสหรัฐอเมริกาเป็นเรื่องที่ทางฝ่ายไทยพอจะยินยอมให้ได้ ประกอบกับในเวลานั้น ววนจะสิ้นสุดสมัยของประธานาธิบดีวิลสันทั้งไม่ทรงแนพระทัยว่ารัฐบาลอเมริกันในสมัยหน้าจะยอมถอนคดีให้ไทยหรือไม่ จึงทรงมีพระโทรเลขไปในนามของรัฐบาลไทยแจ้งให้พระยาประภากรวงศ์ตกลงเซ็นสัญญากับรัฐบาลอเมริกันโดยเร็ว³

1 Nibondh Sasidhorn, The United State and Extraterritoriality in Thailand : Some unique aspects of American - Thai relations, p.p.267-268.

2 กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ เอกสารเรื่องสนธิสัญญา หน้า 4
การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างสยามกับอเมริกา
พ.ศ. 2463 - 2464 "โทรเลขค็อกเคอร์เจมส์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ฉบับลงวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2463 (ฉบับภาษาอังกฤษ).

3 ก. "ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ หล่อหม่ มเหว้าฉานีนิวก
ราชเลขานุการฝ่ายต่างประเทศ ฉบับลงวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2463".

ผลที่สุดพระยาประภากรวงศ์ได้ลงนามในร่างสนธิสัญญานับใหม่กับนายฮอร์แมน เอช เควิส ปลัดกระทรวงการต่างประเทศอเมริกันในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2463 (ค.ศ. 1920) และประธานาธิบดีวิลสันได้นำร่างสนธิสัญญาเข้าประชุมในสภาสูงเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม ปีเดียวกัน แต่ขณะนั้นเป็นวันหยุดเนื่องในเทศกาลคริสต์มาสและปีใหม่ สภาสูงจึงยังมิได้พิจารณา¹

ระหว่างนี้พระยาประภากรวงศ์จึงได้หาทางแนะนำค็อกเตอร์เจมส์ ทรูจิมิตรสหายที่สนิทของสมาชิกสภาทั้งหลาย เพื่อให้บรรดาคนเหล่านั้นแนะนำค็อกเตอร์เจมส์กับสมาชิกสภาอีกต่อหนึ่ง จะให้มีโอกาสพูดคุยให้เขาเข้าใจเรื่องราวของประเทศไทยที่แท้จริง รวมทั้งปัญหาต่าง ๆ เพื่อสภาสูงอเมริกันจะยินยอมให้สัตยาบันง่ายขึ้น และแล้วในวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2464 (ค.ศ. 1921) สภาสูงอเมริกันก็ให้สัตยาบันสนธิสัญญา² ประธานาธิบดีอาร์คิงบูร์รับตำแหน่งต่อจากประธานาธิบดีวิลสันจึงได้ลงนามและเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสัตยาบันแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันกันที่กรุงเทพฯ ในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2464.

จากการศึกษารายละเอียดของสนธิสัญญานับใหม่โดยเปรียบเทียบกับสนธิสัญญาที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกาเมื่อปี พ.ศ. 2399 จะเห็นได้ว่า สนธิสัญญานับใหม่นี้ได้ให้ประโยชน์แก่ไทย

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสนธิสัญญา แฟ้ม 4 การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างสยามกับอเมริกา พ.ศ. 2463 - 2464 "รายงานพระยาประภากรวงศ์กราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2463".

² ค. "โทรเลขพระยาประภากรวงศ์กราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ฉบับลงวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2464 (ฉบับภาษาอังกฤษ).

หลายประการทางด้านการศาลและการเก็บภาษีอากร กล่าวคือ

ทางด้านการศาล รัฐบาลอเมริกันยอมสละสิทธิทางการศาลที่มีอยู่ในไทยจนหมดสิ้น ภายหลังจากที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาแล้วไม่เกิน 6 ปี แต่ในระยะเวลาดังกล่าวนี้ รัฐบาลอเมริกันยังคงสงวนสิทธิให้ทูตหรือกงสุลอเมริกันมีสิทธิถอนคดีที่ชาวอเมริกันเป็นจำเลยในศาลไทยไปพิจารณาความตามกฎหมายอเมริกันได้ทุกศาล (ยกเว้นศาลฎีกา) แต่ภาคีใดมีเนื้อความอยู่ในประมวลกฎหมายที่ไทยประกาศใช้และได้แจ้งให้ทางสถานทูตอเมริกันทราบแล้ว การพิจารณาคดีก็จะต้องเป็นไปตามกฎหมายของไทย ดังนั้นรายละเอียดในข้อความทอทายสัญญาว่า

ตั้งแต่บัดนี้จนเวลาที่ประกาศใช้ประมวลกฎหมายฝ่ายสยามทั้งหลาย กล่าวคือ

ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งกับการค้าขาย ประมวลกฎหมายกระบวนการพิจารณาพิพากษาของพระธรรมนูญศาลทั้งหลายนี้ก็มีกำหนดไม่เกินกว่าห้าปีภายหลังจากนั้น ฝ่ายสหปาลิรัฐได้เห็นสมควรที่จะกระทำเพื่อประโยชน์ในการยุติธรรมเมื่อใดก็ให้ทูตฯ กงสุลฯ เขียนเป็นหนังสือถึงผู้พิพากษาแห่งรัฐพิจารณาความค้างอยู่ยังไม่แล้ว ในคดีที่คนชาวเมืองอเมริกันถูกบริษัท ฤ็พวกหุ้นส่วน ฤ็สมาคมที่สมควรอยู่ในป้องกันเป็นจำเลย ฤ็ผู้ต้องหา นั้นถอนคดีที่ชำระค้างอยู่ในศาลสยามใด ๆ ก็ได้ ยกเว้นศาลฎีกาจึงถอนไม่ได้

คดีเช่นนี้เมื่อถอนแล้วจะได้ย้ายมาให้พนักงานทูตฯ กงสุลฯ พิจารณาคัดสิน อำนาจศาลฝ่ายสยามในคดีเช่นว่านี้จะไม่มีแต่ขณะนั้นไป คดีใด ๆ ที่ได้ถอนแล้วครั้งนี้ พนักงานทูตฯ และกงสุลฯ จะได้ว่ากล่าวให้สำเร็จไปตามกฎหมายอเมริกันที่สมควรจะใช้ได้ ยกเว้นไว้แต่คดีความนั้นจะมีข้อบังคับไว้อยู่ในประมวลกฎหมายทั้งหลายของกรุงสยามซึ่งได้ประกาศใช้แล้ว และเนื้อความในบทกฎหมายนั้นได้แจ้งความให้สถานทูตอเมริกา ณ กรุงเพทฯ ทราบแล้ว อำนาจการกระทำความผิดจะได้อยู่จะเสีย นั้น จะต้องเป็นไปตามกฎหมายไทย¹

¹ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลง ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 3, หน้า 13 "โปรโตคอลลาวดวยอำนาจศาลสำหรับไซแกกนอเมริกันและคนอื่น ๆ ที่สมควรอยู่ในป้องกันอเมริกัน ในกรุงสยาม" ตามความในข้อ 2

และคดีใดที่ชาวอเมริกันเป็นคู่ความขออุทธรณ์คำพิพากษาของศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ที่กรุงเทพฯ จะต้องรับพิจารณาพิพากษาคดีและการอุทธรณ์ในปัญหากฎหมายนั้นจะร้องอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ได้จากศาลฎีกา สำหรับคดีที่ชาวอเมริกันเป็นจำเลย ในต่างจังหวัดจะร้องขอย้ายศาลก็ได้ ถ้าศาลเห็นว่าควรย้ายแล้วจะต้องมีการพิจารณาคดีที่กรุงเทพฯ หรือให้ผู้พิพากษาศาลกรุงเทพฯ เป็นผู้ตัดสินคดีนั้น¹

นอกจากนี้บรรดาคดีที่ฟ้องร้องกันภายหลังการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสนธิสัญญากำหนดให้ยื่นฟ้องและตัดสินคดีในศาลไทย ส่วนคดีที่ชำระความค้างอยู่ในศาลกงสุลอเมริกันก็ให้กงสุลอเมริกันลงมติสิทธิพิจารณาคดีต่อไป และถ้าเจ้าหน้าที่สถานทูตหรือกงสุลอเมริกันขอความช่วยเหลือจากฝ่ายไทยเกี่ยวกับคดีใด ไทยจะต้องให้ความช่วยเหลือร่วมมือทุกประการ²

จึงเห็นได้ว่าตามความในสนธิสัญญานี้ทางฝ่ายไทยจะได้รับเอกสิทธิ์ทางการศาลโดยสมบูรณ์ภายหลังการประกาศใช้ประมวลกฎหมายครบถ้วนแล้วไม่เกิน 5 ปี ซึ่งติดกับสนธิสัญญาฉบับก่อนที่ระบุไว้ว่า ชาวอเมริกันมีสิทธิทางการศาลของตนเองในไทยโดยไม่มีกำหนดเวลาสิ้นสุด

ทางความอาชญากรรม รัฐบาลอเมริกันได้ยกเลิกข้อที่กำหนดให้ไทยเก็บภาษีขาเข้าในอัตราร้อยละสามเป็นครั้งแรก และยอมคืนสิทธิการเก็บภาษีทั้งหมดให้แก่ไทยแต่มีข้อแม้ว่าไทยจะต้อง

¹ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 3, หน้า 13
"โปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลสำหรับใช้แก่คนอเมริกันและคนอื่น ๆ ที่สมควรอยู่ในป้องกันอเมริกันในกรุงสยาม" ตามความในข้อ 3 .

² ก. "โปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลสำหรับใช้แก่คนอเมริกันและคนอื่น ๆ ที่สมควรอยู่ในป้องกันอเมริกันในกรุงสยาม" ตามความในข้อ 4.

ปฏิบัติต่อสหรัฐอเมริกาเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ที่ยอมให้เพิ่มภาษี (โดยไม่มีข้อแลกเปลี่ยน) อย่างเท่าเทียมกัน จึงมีข้อความในสนธิสัญญาว่า :-

สหพันธรัฐอเมริกานับถือว่า กรุงสยามมีอิทธิภาพในการตั้งปวงซึ่งเกี่ยวกับพิกัดอัตรา เก็บภาษีเข้าออก การเคลื่อนสินค้าออกไปนอกเมือง และสรรพากรผ่านด่านภายใน และ ส่วนอากรอื่น ๆ ทั้งปวงมีลักษณะเป็นข้อสำคัญว่าจะต้องประพจน์ให้เป็นผลเสมอเหมือน ประเทศอื่น ๆ ในข้อเหล่านี้แล้ว สหพันธรัฐอเมริกายอมให้กรุงสยามเพิ่มอัตราภาษีให้สูงขึ้น กว่าที่ได้กำหนดไว้ในสัญญาซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันนี้ มีลักษณะเป็นข้อสำคัญอีกต่อไปว่า ประเทศอื่น ๆ ที่มีสิทธิจะรับผลประโยชน์ตามพิกัดภาษีที่อยู่นั้น ยอมให้เพิ่มอัตราภาษีเช่นนี้โดยเต็มใจ และไม่ขอผลประโยชน์แลกเปลี่ยนอย่างใดด้วย¹

อย่างไรก็ดีแม้ว่าสนธิสัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาจะมีเงื่อนไขที่รัฐบาลอเมริกัน สงวนสิทธิไว้บางประการ แต่ก็มีผลสำคัญยิ่งที่ทำให้ไทยได้รับเอกสิทธิทางการศาลอย่างสมบูรณ์ ในสมัยต่อมา และการที่รัฐบาลอเมริกันยินยอมให้ไทยแก้ไขสนธิสัญญาใหม่โดยมิได้เรียกร้อง ผลประโยชน์เป็นการตอบแทน นับว่าเป็นสิ่งที่หาได้ยากยิ่ง จึงสมดังคำยืนยันของประธานาธิบดี วิลสัน ในอดีตทุกประการ

และความปรารถนาดีของรัฐบาลอเมริกันในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมี กระแสพระราชดำริชมเชยความมีน้ำใจของรัฐบาลอเมริกันที่ทำให้การแก้ไขสนธิสัญญาเป็นผล สำเร็จ โดยท่านทรงหวังว่าประเทศอื่น ๆ จะยินยอมผ่อนผันให้แก่ไทยเช่นเดียวกันดังมีใจความ ว่า :-

¹ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลง ทวิภาคีระหว่างไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 3 หน้า 9 "หนังสือ สัญญาทางพระราชไมตรี การค้าขาย และการเดินเรือระหว่างกรุงสยามกับสหพันธรัฐอเมริกา ลงนาม ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2463" ตามความในข้อ 7.

สหพันธรัฐอเมริกาได้พิสูจน์ให้เห็นอีกครั้งหนึ่งว่ามีความไม่ตรีอันจริงแท้แก่ประเทศของเรา โดยยอมรับว่าฝ่ายเรามีอำนาจเต็มในเรื่องภาษีอากร กับได้ยกเลิกสัญญาในให้น้อยแก่ก่อนอันพินสมัยเสียทั้งสิ้น การที่เรายอมรับนับถือโดยความอารีที่รัฐบาลเราได้แสดงให้เห็นใจนั้น สัญญาใหม่นี้จึงเป็นข้อมั่นแห่งความยุติธรรมอันหนึ่งซึ่งสหพันธรัฐอเมริกาให้แก่เรา และเพราะเหตุนี้จึงเป็นความสำเร็จในเบื้องต้นของความพยายามที่เราคิดแก้ไขข้อสัญญาเก่าอันเป็นอุปสรรคอยู่ในทางรัฐประศาสน์ของเรานั้น เป็นที่หวังว่าในที่สุดมหาประเทศทั้งหลายจะช่วยปลดเปลื้องอุปสรรคนี้ด้วยความอารีเช่นเดียวกัน¹

ซึ่งพระราชประสงค์ของพระองค์ท่านในเรื่องนี้ก็ได้รับผลสำเร็จในภายหลังโดยความช่วยเหลือของค็อกเตอร์ ฟรานซิส บี แฮร์ ชาวอเมริกันผู้เข้ามาดำรงตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศไทยแทนค็อกเตอร์ เจมส์ และในการดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับประเทศต่าง ๆ ค็อกเตอร์ ฟรานซิส บี แฮร์ ได้เริ่มทำการเจรจากับผู้แทนรัฐบาลประเทศต่าง ๆ ในยุโรปโดยเริ่มต้นจากประเทศฝรั่งเศสและสิ้นสุดที่อิตาลีเป็นประเทศสุดท้าย

การแก้ไขสนธิสัญญากับนานาประเทศ

เมื่อสหพันธรัฐอเมริกาตกลงใจยอมทำสนธิสัญญาเสมอภาคกับไทยแล้วในระยะแรกก็เป็นที่หวังกันว่าประเทศต่าง ๆ ที่เหลือจะยินยอมแก้ไขสนธิสัญญาแก้ไขไทยตามแบบอย่างสหพันธรัฐอเมริกาบ้าง แต่ต่อมาเหตุการณ์ก็มีได้เป็นไปเช่นนั้น เพราะในการเจรจากับรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสผู้แทนไทยต้องประสบความยุ่งยากหลายประการ เนื่องจากอังกฤษและฝรั่งเศสมีผลประโยชน์อยู่ในไทยมากกว่าสหพันธรัฐอเมริกา จึงได้พยายามหาทางบ่ายเบี่ยงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะฝรั่งเศสนั้นยังมีปัญหาเกี่ยวกับการปักปันเขตแดนอินโดจีนกับไทยอีกด้วย การเจรจาจึงไม่ได้ผลคืบหน้าเท่าที่ควร

¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38 ภาค 2 พ.ศ. 2464, หน้า 3005 - 3006

"พระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า"

แต่ในปี พ.ศ. 2465 เมื่อผู้แทนทั้งสองฝ่ายตกลงแยกปัญหาเรื่องเขตแดนออกไป และฝรั่งเศสได้เสนอเงื่อนไขได้โดยสัญญาว่าจะยอมทำคาบข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส 7 ประการ คือ ให้ตั้งกรมร่างพระราชบัญญัติและกฎข้อบังคับ ตั้งโรงเรียนกฎหมาย ตั้งพิพิธภัณฑ์ทางคดี จ้างชาวฝรั่งเศสเข้ารับราชการในไทย จัดให้มีการสอนภาษาฝรั่งเศสใน สถานศึกษาของไทย รวมทั้งอนุมัติการทำป่าไม้ให้แก่ฝรั่งเศสมากขึ้น ซึ่งข้อเรียกร้องเหล่านี้ ล้วนแต่ระบุให้ชาวฝรั่งเศสเข้าไปมีส่วนร่วมดำเนินการทุกข้อ และเมื่อไทยยินยอมรับข้อเรียกร้อง เป็นส่วนใหญ่ การเจรจาจึงมีที่ท่าว่าจะบรรลุผลสำเร็จ¹ ประจวบกับขณะนั้นรัฐบาลไทยได้ คือกเตอร์ฟรานซิส บี. แซร์ ชาวอเมริกันคนใหม่มาดำรงตำแหน่งแทนกือกเตอร์เจมส์ ที่ปรึกษา การต่างประเทศคนก่อน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กือกเตอร์ ฟรานซิส บี. แซร์เดินทางไปเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาต่างประเทศต่าง ๆ ในยุโรปพร้อมกับพระราชาม บรรณาคัตคีให้เป็น พระยาภักดิยาณไมตรี (ผู้มีความถึงงามในมิตรไมตรี) เพื่อเป็นสิริมงคล²

ในเดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2467 (ก.ค. 1924) พระยาภักดิยาณไมตรี^{*}จึงออกเดินทาง จากไทยและต่อจากนั้นจึงได้ทำการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสโดยมีพระองค์เจ้าจุรุษย์กีกฤตฤคการ เป็นผู้ร่วมงาน ผลที่สุรุรัฐบาลฝรั่งเศสตกลงยินยอมทำสนธิสัญญากับไทยตามแบบอย่างสหรัฐอเมริก แต่ยังคงสงวนสิทธิบางประการ และทั้งสองฝ่ายได้ตกลงลงนามในสนธิสัญญาเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2467 โดยมีพระองค์เจ้าจุรุษย์กีกฤตฤคการ เป็นผู้แทนฝ่ายไทยและ นายเฮริโอด

เป็นผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศส ภายหลังได้มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกันที่กรุงเอเธน เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2468

¹ ทรงศิริ อัจฉรณ, สิทธิสภาพนอกอาณาเขต, หน้า 199 - 210.

² Francis B. Sayre, Siam's Fight for Sovereignty อาษะกา กิริณกุล และกะ แปล พระยาภักดิยาณไมตรี หน้า 144.

* ผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรณาคัตคีเป็นพระยาภักดิยาณไมตรีคนแรก คือ นายเจนัล ใจ เวสเคนการก ชาวอเมริกันที่เข้ามารับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษาทั่วไปของไทยระหว่างปี พ.ศ. 2446 - 2456 และได้รับพระราชทานบรรณาคัตคีในปี พ.ศ. 2453 (รัชกาลที่ 5) จาก สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 2 กลาง - กาลิเหีย หน้า 982 - 991.

ส่วนอังกฤษนั้นการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาก็เป็นไปในทำนองเดียวกับฝรั่งเศส โดยทางรัฐบาลอังกฤษยังคงยืนยันว่าไคยอมสละสิทธิพิเศษทางการค้าให้แก่ไทยมากกว่าประเทศอื่น ๆ และสหรัฐอเมริกาอยู่แล้ว (ตามความในสนธิสัญญา ปี พ.ศ. 2452) จึงไม่ยินยอมที่จะแก้ไขให้ แต่ต่อมาเมื่อฝรั่งเศสได้ตกลงทำสนธิสัญญาเสมอภาคกับไทย อังกฤษจึงได้ยินยอมเช่นกันโดยเสนอข้อเรียกร้องที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนในทำนองเดียวกันกับฝรั่งเศสคือ ให้ทางฝ่ายไทยรับรองว่าจะให้ชาวอังกฤษเข้ามารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ พร้อมกันนั้นก็ไคส่งวนสิทธิบางประการไว้คือ ให้ไทยเพิ่มอัตราภาษีในระดับปานกลาง และกำหนดอัตราภาษีสินค้าบางชนิดให้แน่นอนลงไป ซึ่งทางฝ่ายไทยก็เห็นชอบตามข้อเสนองของอังกฤษ¹ ผลที่สุดทั้งสองฝ่ายตกลงลงนามในสนธิสัญญาเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2468 (ค.ศ. 1925) โดยมีพระยาประภากรวงศ์เป็นตัวแทนฝ่ายไทย นายออสเทน แชมเบอร์เลน (Austin Chamberlain) เป็นตัวแทนฝ่ายอังกฤษ และได้มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกัน ณ กรุงลอนดอนเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2468

ภายหลังการยินยอมแก้ไขสนธิสัญญาของสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และอังกฤษแล้ว ประเทศต่าง ๆ ที่มีสนธิสัญญาผูกพันกับไทยก็ได้ตกลงยินยอมให้ไทยแก้ไขสนธิสัญญาตามแบบสหรัฐอเมริกาเช่นเดียวกันโดยมีอาลีเป็นประเทศสุดท้าย ยังมีรายนามประเทศที่ไคลงนามในสนธิสัญญาใหม่กับไทยเรียงตามลำดับดังนี้ :- สหรัฐอเมริกา ปี พ.ศ. 2463 (ค.ศ. 1920) ญี่ปุ่น ปี พ.ศ. 2466 (ค.ศ. 1924) ฝรั่งเศส ปี พ.ศ. 2467* (ค.ศ. 1925) เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ สเปน โปรตุเกส เดนมาร์ก สวีเดน ปี พ.ศ. 2468 (ค.ศ. 1925)

¹ ทรงศรี อัจจุรณ สิทธิสภาพนอกอาณาเขต, หน้า 220 - 231

* ลงนามในเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2467

อิตาลี* เบลเยียม** นอร์เวย์** ปี พ.ศ. 2469 (ค.ศ. 1926)¹

อย่างไรก็ดีแม้ว่าประเทศต่าง ๆ จะได้นิยมนำแก้ไขสนธิสัญญาให้ไทยได้รับสิทธิทางการศาลและการเก็บภาษีอากรโดยสมบูรณ์ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ แต่ก็ยังคงมีบางประเทศที่ขอสงวนสิทธิบางประการไว้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อผลประโยชน์ของฝ่ายตนโดยเฉพาะดังจะเห็นได้ว่า

ฝรั่งเศสขอสงวนสิทธิการมีศาลต่างประเทศไว้เพื่อพิจารณาคดีพลเมืองฝรั่งเศสทั่วประเทศไทยจนถึงวันที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้วจึงจะมอบอำนาจคืนแก่ศาลไทย แต่ก็ยังคงสงวนสิทธิการถอนคดีภายในระยะเวลา 5 ปีตามแบบสหรัฐอเมริกาเช่นกัน² (ตามความในข้อ 1) ซึ่งเรื่องการสงวนศาลต่างประเทศไว้นี้คงมีเพียงฝรั่งเศสประเทศเดียวที่เรียกร้องจากไทยเพราะไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีประเทศใดเรียกร้องอีกเลย

ส่วนอังกฤษขอสงวนสิทธิการเก็บภาษีสินค้าบางชนิด โดยกำหนดให้ไทยเก็บภาษีค้ายิบ ค้ายีนผ้า ผ้า และสินค้าอื่น ๆ ที่ทำจากผ้า เหล็ก และเหล็กกล้า ที่ผลิตจากเขตแดนของ

* อิตาลียินยอมแก้ไขเป็นประเทศสุดท้าย แต่ทำสนธิสัญญาก่อนเบลเยียมและนอร์เวย์

** ทุกรายละเอียดใน สัญญาทางพระราชไมตรีสมัย ร.6, ร.7.

¹ หลวงสิทธิสยามการ, สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ, หน้า 103 - 104.

² กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 3, หน้า 87
โปรดเกล้าฯ ควบคุมอำนาจศาลอันพึงใช้แก่คนสัญชาติฝรั่งเศส (พลเมืองและคนในบังคับและคนในอารักขา) ในพระราชอาณาจักรสยามคดีท้ายหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี และการค้าขายและการเดินเรือ".

อังกฤษในอัตราร้อยละ 5 ของราคาสินค้านั้นภายในระยะเวลาสิบปีนับแต่วันที่เริ่มใช้สนธิสัญญาเป็นต้นไป¹ (ตามความในข้อ 10)

สำหรับอิตาลีก็เช่นกันได้ขอสงวนสิทธิการเก็บภาษีสินค้าบางชนิดที่ผลิตและส่งมาจากอิตาลี โดยกำหนดให้ไทยเก็บภาษีสินค้าที่ทำจากฝ้ายในราคาร้อยละ 6 สินค้าประเภทหมวกรถยนต์หนึ่ง รถยนต์คันทุก และนั่งขึ้นบรรจุกระป๋อง ร้อยละ 10 ส่วนเหล้าองุ่นและแวมมู ร้อยละ 12 หรือถ้าทางฝ่ายไทยจะเรียกเก็บภาษีในราคาสมควรก็ได้ แต่ต้องเป็นจำนวนเงินไม่มากกว่าภาษีที่คิดตามราคาสินค้านั้น²

นอกจากนี้ไม่ปรากฏว่ามีประเทศใดเรียกร้องสิทธิในทำนองนี้อีก และส่วนใหญ่ที่ยินยอมทำสนธิสัญญากับไทยตามแบบอย่างสนธิสัญญาที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกา

และถึงแม้ว่าไทยจะเคยถูกชักจูงข้อเรียกร้องบางประการ แต่ข้อผูกมัดเหล่านี้ก็มีกำหนดเวลาสิ้นสุด ดังนั้นในสมัยก่อนมา เมื่อพระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8) รัฐบาลไทยจึงได้ดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาไทยกับนานาประเทศจนเป็นผลให้ไทยได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์อันแท้จริงในปี พ. ศ. 2481 (ค.ศ. 1938)³

จึงเห็นได้ว่าการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำประเทศไทยเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรด้วยพระปรีชาญาณเห็นการณ์ไกลนั้นได้อำนวยประโยชน์ให้แก่ประเทศไทยเป็นอันมากประการ เพราะนอกจากไทยจะได้ยึดทรัพย์สินสมบัติและเรือสินค้าข้าศึกไว้เป็น

¹ กรบสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 3, หน้า 128

² เหล้าองุ่นชนิดหนึ่ง (Vermouth)

³ ก. หน้า 232 "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี การค้าขายและการเดินเรือระหว่างสยามกับอิตาลี ลงนาม ณ กรุงโรม เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2469"

นายกรัฐมนตรีคนที่สอง (พ.ศ. 2476-2481) รองจากพระยามโนปกรณนิติธาดา.

³ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศ์ประพันธ์, ประวัติการทูตของไทย

ราชพิทยาลอจนได้ส่งกองทหารอาสาไปเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศชาติในสมรภูมิยุโรปคงได้กล่าวมาแล้วนั้น ไทยยังได้รับการยกเลิกสนธิสัญญาที่ทำเสียเปรียบเยอรมนีและออสเตรีย - ฮังการีโดยปริยาย และในฐานะที่ไทยเป็นฝ่ายชนะสงคราม จึงได้รับการยกย่องว่ามีฐานะและสิทธิเท่าเทียมกับนานาประเทศจนเป็นผลให้ไทยได้รับการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอมาจนกระทั่งเมื่อครั้งมีโครงการอันสมบูรณ์ในเวลาต่อมา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชไชยสิทธิ์ (เกิดวัน-สิงหาคม พ.ศ. 2468) บังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ ภายหลังการเจรจากับอิตาลีสำเร็จแล้ว จึงมีใจความว่า

เมื่อจัดทำสนธิสัญญากับอิตาลีเสร็จลงแล้วก็เป็นอันว่ามหาอำนาจสัญญาทั้งหมดได้ยอมมอบคืนสิทธิแห่งสภาพนอกอาณาเขตให้หมด ประเทศสยามได้รับอำนาจอธิปไตยโดยสมบูรณ์คืน ด้วยพระบารมีปกเกล้าฯ จ้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเป็นบุคคลแรกที่แสดงความยินดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และขอแสดงความชื่นชมโสมนัสอย่างยิ่งที่ประเทศสยามได้กลับมาเป็นตัวของตัวเองอีกครั้งหนึ่ง...¹

และในที่สุดประเทศไทยก็ได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง สมดังพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทุกประการ

¹ Francis B. Sayre, Glad Adventure อายะคา กิรินดูล และ คณะ แปล, พระยาภิรมย์, หน้า 189.

สรุป

การที่จะศึกษาถึงสาระสำคัญในปริณิธานนี้ ผู้ศึกษาสมควรที่จะได้ทราบสาเหตุความเป็นมาของสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ตลอดจนเหตุการณ์และความเป็นไปภายในประเทศไทยในระยะแรกเริ่มมหาพุทธสงครามนี้เสียก่อนเพื่อประกอบกับบทบาทของประเทศไทยในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและผลที่ประเทศไทยได้รับต่อไป.

ในปี พ.ศ. 2457 เมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเกิดขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศพระบรมราชโองบายรักษาความเป็นกลางเพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง โดยได้รับความเห็นชอบจากพสกนิกรชาวไทยทั่วไป แต่ตามความเป็นจริงถ้าจะศึกษาถึงความคิดเห็นของประชาชนชาวไทยในยุคนั้นจะเห็นได้ว่าชาวไทยโดยทั่วไปยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสงครามแบ่งแยกออกเป็นสามกลุ่มคือ กลุ่มแรกนิยมความเป็นกลาง กลุ่มที่สองนิยมฝ่ายสัมพันธมิตร และกลุ่มที่สามนิยมฝ่ายมหาอำนาจกลาง โดยเฉพาะกลุ่มที่นิยมฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น มีองค์พระประมุขของชาติทรงเป็นผู้นำที่สำคัญ ประกอบด้วยคณะเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดหลายท่านและประชาชนบางหมู่ ส่วนกลุ่มที่นิยมฝ่ายมหาอำนาจกลาง หรือเยอรมนีเป็นส่วนใหญ่นั้นประกอบด้วยคณะทหาร ข้าราชการชั้นผู้น้อย และประชาชนบางหมู่ รวมทั้งชาวต่างประเทศที่พำนักอยู่ในไทยไม่น้อย ซึ่งชาวต่างประเทศเหล่านี้โดยมากก็เป็นคนในบังคับอังกฤษ และฝรั่งเศส เช่น :- ชาวเขมร ลาว ญวน และอินเดียน ที่มีความประสงค์จะกอบกู้ประเทศของตนให้หลุดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจทั้งสอง จึงได้พยายามที่จะก่อเหตุร้ายคุกคามอังกฤษ และฝรั่งเศสอยู่เสมอ

อย่างไรก็ดีแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระทัยเอนเอียงข้างฝ่ายสัมพันธมิตรและทรงทราบดีว่า รัฐบาลเยอรมันในสมัยนั้นมีความประสงค์ที่จะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากไทยเช่นเดียวกับอังกฤษ และฝรั่งเศส แต่ก็มีได้มีพระราชประสงค์จะประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะทรงเล็งเห็นว่าสถานการณ์ภายในประเทศ

ขณะนั้นยังไม่เรียบร้อยเท่าที่ควร เนื่องจากได้รับภัยทางเศรษฐกิจ และการเมืองอันเป็นผลกระทบกระเทือนจากมหาอุทกสงคราม ประกอบกับในระบอบนั้นยังมีกลุ่มคนที่นิยมฝ่ายมหาอำนาจกลางอยู่เป็นจำนวนมากจึงอาจจะก่อให้เกิดปฏิกริยารุนแรงจากฝ่ายตรงข้ามจนกลายเป็นผลเสียหายแก่ประเทศชาติได้ และประการสำคัญการที่จะประกาศสงครามนั้น รัฐบาลจะต้องศึกษาผลได้ผลเสียที่จะเกิดขึ้นเสียก่อน เพราะการที่ประเทศใดจะประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายใด โดยขาดการพิจารณาอย่างรอบคอบก็อาจจะนำความหายนะมาสู่ประเทศชาติได้ ยิ่งในสถานการณ์ที่ฝ่ายมหาอำนาจกลางเป็นฝ่ายได้เปรียบสัมพันธมิตรในระยะแรกเริ่มสงคราม จึงย่อมไม่เป็นผลดีแก่ไทยด้วยประการทั้งปวง นโยบายรักษาความเป็นกลางจึงเหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น

ครั้นต่อมาเมื่อรัฐบาลเยอรมันประกาศทำสงครามเรือคาน่าโดยไม่มีขอบเขตจำกัด และได้ทำการละเมิดกรรมและกฎหมายระหว่างประเทศเป็นผลให้นานาประเทศประท้วงการกระทำของเยอรมันจนถึงกับตัดความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน และภายหลังสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินใจประกาศสงครามกับเยอรมนีพร้อมทั้งชักชวนให้ประเทศต่าง ๆ รวมทั้งไทยเข้าร่วมรบข้างฝ่ายสัมพันธมิตรด้วย ซึ่งในระยะนั้นก็ปรากฏว่ามีหลายประเทศได้พากันประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร เป็นจำนวนมาก และเป็นผลให้คู่ลัษณ์อำนาจของประเทศคู่สงครามเปลี่ยนแปลงไป โดยทางฝ่ายสัมพันธมิตรย่อมเป็นฝ่ายได้เปรียบอย่างเห็นได้ชัด เพราะได้รับการสนับสนุนทั้งทางเศรษฐกิจและกำลังรบจากประเทศต่าง ๆ อย่างมากมายจนใคร ๆ ก็อาจคาดคะเนได้ว่า ผลการสงครามจะลงเอยในรูปใด

และในขณะนี้เองที่นโยบายของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับขณะนี้ก็มีคณะทูตสัมพันธมิตรบางประเทศมาทบทวนให้ไทยเข้าร่วมรบด้วย คือญี่ปุ่น ทรุสเซีย และฝรั่งเศส ได้เข้าเฝ้าเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ และกรมหลวงพิชิตปรีชากรพร้อมกับการทูตชักชวนไทยให้เข้าร่วมรบข้างฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งได้เสนอข้อแลกเปลี่ยนแก่ฝ่ายไทยโดยจะยอมยกเลิกข้อผูกมัดในสัญญาการค้าที่กำหนดให้ไทยเก็บภาษีศุลกากรได้เพียงร้อยละสาม รวมทั้งรับว่าจะไปเจรจาให้อังกฤษเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอนี้ ซึ่งการที่ญี่ปุ่น ทรุสเซีย และฝรั่งเศสได้นำชวนไทยนี้ก็เพราะประสงค์จะให้ฝ่ายตนมีเสียงสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น แต่ทางฝ่ายไทยก็ยัง

มิได้ตอบตกลงอย่างใด เนื่องจากยังเห็นว่าไม่ถึงเวลาอันสมควรที่จะไถ่กู้ค่าเสียหายของอังกฤษเสียก่อน และภายหลังปรากฏว่าอังกฤษไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของรัสเซียและฝรั่งเศส เพราะอังกฤษเห็นว่า เป็นการเอาเปรียบคนฝ่ายเดียวที่ต้องเสียภาษีมากขึ้นกว่าเดิม ส่วนรัสเซียและฝรั่งเศสแทบจะ ไม่มีการค้าในไทย

ขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถ้าไทยยังคง ดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางต่อไปจะกลายเป็นผลเสียมากกว่าผลดี เพราะได้ทรงทราบ ว่าฝรั่งเศสเคยตกลงกับอังกฤษว่า ถ้าสัมพันธไมตรีมีชัยก็จะมาดำเนินการบีบบังคับไทยให้ขับไล่ชาว เยอรมันออกจากราชอาณาจักร และให้ไทยทำสัญญาให้ฝ่ายตนได้เปรียบศัตรูในเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ ของไทย อันเป็นการเสื่อมเสียชื่อเสียงของประเทศชาติอย่างยิ่ง และประการสำคัญอาจกลายเป็น สาเหตุให้รัฐบาลไทยกับเยอรมันผิดใจกัน ซึ่งก็จะกลายเป็นผลเสียแก่ไทยอีกเช่นกันเพราะถ้าเกิด เหตุวิวาทกัน ไทยก็คงสูญเสียเยอรมันมิได้ ครั้นจะไปขอความช่วยเหลือจากประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร ก็คงจะไม่มีประเทศใดช่วย เนื่องจากไทยมิได้ให้ความช่วยเหลือแก่เขาในครั้งนี้

และเมื่อได้ทรงศึกษาสถานการณ์โดยละเอียดแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรง เตรียมการที่จะแก้ไขปัญหาลำนี้ให้หมดสิ้นไปโดยทรงตัดสินพระทัยที่จะประกาศสงครามเข้าข้าง ฝ่ายสัมพันธมิตรในเวลาต่อมา

ดังนั้นในวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2460 พระองค์จึงทรงนำพระราชดำริเรื่องการ ประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย - ฮังการีให้คณะเสนาบดีในที่ประชุมทราบ เพื่อทรง ขอ ความเห็นจากเสนาบดีทุกฝ่าย และผลก็ปรากฏว่าคณะเสนาบดีส่วนใหญ่เห็นชอบด้วย ในการประกาศ สงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร แต่ขอให้เตรียมการทุกสิ่งทุกอย่างให้พร้อมและควรรอโอกาสเหมาะ ที่จะเข้าเพื่อจะได้เป็นประโยชน์แก่ไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วย เพราะ ทรงพระวิตกว่าถ้าไทยจะประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรโดยมิได้รับความเห็นชอบจาก อังกฤษแล้ว ก็จะไม่เป็นผลให้ไทยได้รับประโยชน์แต่อย่างใด และอาจกลายเป็นที่ครหานินทาแก่ นานาประเทศได้ว่า ไทยเข้าร่วมเพราะมุ่งหวังประโยชน์เป็นการตอบแทน จึงทรงรอโอกาสเหมาะ เพื่อจะให้คณะทูตสัมพันธมิตรพร้อมใจกันมาชวนไทยเข้าร่วมรบจะได้เป็นผลดีแก่ไทยด้วยประการทั้งปวง

ในระหว่างนี้พระองค์จึงทรงดำเนินพระบรมราโชบายอันเป็นการแสดงให้ฝ่ายสัมพันธมิตร

ได้ทราบว่ารัฐบาลไทยมีท่าทีเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร โดยมีรับสั่งให้คณะเสนาบดีเพิ่มความใกล้ชิดสนิทสนมกับคณะทูตฝ่ายสัมพันธมิตรในไทยยิ่งขึ้น และในส่วนพระองค์เองนั้นก็ได้ทรงดำเนินพระบรมราโชบายให้พสกนิกรมีใจนิยมเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรมากขึ้น โดยทรงพระราชนิพนธ์บทความและแปลเรื่องต่าง ๆ จากหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ (พระนามแฝง) อันเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร และความปราชัยของฝ่ายมหาอำนาจกลางเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ทรงหวังว่าประชาชนชาวไทยจะได้เข้าใจถึงสถานการณ์ที่แท้จริง และจะได้เห็นคล้อยตามนโยบายของรัฐบาลจนเป็นผลให้แผนการทุกอย่างบรรลุผลสำเร็จสมดังพระราชประสงค์

มาในระบะหลังเมื่อพระองค์ทรงพิจารณาแล้วเห็นว่าอังกฤษไม่มีท่าทีจะชวนไทยเข้าร่วมรบด้วย จึงทรงเห็นว่าถ้าจะรอต่อไป โอกาสอันดีก็จะหลุดลอยไปจึงทรงตัดสินพระทัยเด็ดขาด โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศหาหาหนทางเรื่องที่ไทยจะประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรไปยังคณะทูตสัมพันธมิตรในไทย รวมทั้งอังกฤษด้วย ซึ่งทางฝ่ายอังกฤษก็ไม่ขัดข้องและได้ตอบรับแสดงความยินดีที่ไทยจะเข้าร่วมสงครามครั้งนี้ เพราะอังกฤษคงจะเล็งเห็นแล้วว่าไม่อาจขัดขวางความประสงค์ของไทยได้อย่างแน่นอน เนื่องจากหลายประเทศก็ได้ประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรมาก่อนแล้ว และอีกประการหนึ่งอังกฤษก็ได้เสียผลประโยชน์เป็นข้อแลกเปลี่ยนแก่ไทยอย่างใด

เพื่อให้ได้ดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายทางการทูตพร้อมแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเตรียมการต่าง ๆ โดยให้คณะเสนาบดีและเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายเตรียมพร้อมรับสถานการณ์สงคราม และเมื่อแผนงานทุกอย่างดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยแล้ว ในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามกับเยอรมนี และออสเตรีย - ฮังการี

สำหรับเหตุผลในการประกาศสงครามของไทยนั้น มีอยู่ 3 ประการคือ:-

1. เพื่อยกเลิกสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีที่ไทยทำเสียเปรียบเยอรมนีและออสเตรีย - ฮังการีในอดีต และหวังว่าไทยจะได้รับการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศในภายหลัง
2. เพื่อหลีกเลี่ยงการคุกคามจากมหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตรที่จะมาบีบบังคับให้ไทยจับไล่ชาวเยอรมันออกจากราชการ ตลอดจนคำสัญญาให้สัมพันธมิตรเป็นฝ่ายได้ผลประโยชน์ในไทยมากกว่า

เยอรมัน จึงเป็นการเสื่อมเสียชื่อเสียงและผลประโยชน์ของประเทศชาติ ที่อาจจะเป็นผลได้
ไทยกับเยอรมันผิดใจกัน จนกลายเป็นศัตรูรายแก่ไทยได้

3. เพื่อรักษาธรรมระหว่างประเทศไว้และป้องกันมิให้ประเทศใหญ่ใช้อำนาจไม่เป็น
ธรรมรุกรานประเทศเล็กกว่า

ซึ่งผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยก็ได้ดำเนินการด้วยความเรียบร้อยและได้ผด
สมดังพระราชประสงค์ทุกประการ ดังจะเห็นได้ว่าทางฝ่ายไทยทำการยึดเรือสินค้าเยอรมัน
จับกุมเชลยศึก และยึดทรัพย์สินอีกได้เป็นจำนวนมาก และนับได้ว่าไทยได้ทำการให้เป็น
ประโยชน์แก่อังกฤษ ฝรั่งเศส ส่วนหนึ่งเพราะเท่ากับไทยได้ทำลายที่พึ่งอันสำคัญของเยอรมนีและ
ประเทศฝ่ายมหาอำนาจกลางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลงจนหมดสิ้น ทั้งได้ทอนกำลังฝ่ายตรงข้าม
ที่จะก่อการร้ายกับอังกฤษ และฝรั่งเศสเป็นอันมาก จนเป็นผลให้มหาอำนาจทั้งสองไม่คงมาพัว
กับสถานการณ์ในแนวหลังมากนัก จะได้ทำการสู้รบกับฝ่ายมหาอำนาจกลางในสมรภูมิยุโรปอย่าง
เต็มความสามารถ

หนึ่งในฐานะที่ไทยเข้าร่วมสงครามข้างฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลไทยจึงมีหน้าที่ที่จะให้
ความร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรทำการสู้รบปราบปรามฝ่ายมหาอำนาจกลางให้พ่ายแพ้ไปโดยเร็ว
ในระยะต่อมาไทยจึงได้ให้ความช่วยเหลือสัมพันธมิตรหลายประการ นับตั้งแต่การให้สัมพันธมิตรเช่าเรือ
เชลยไปใช้ในราชการสงครามด้วยราคาที่ถูกลงแล้วไทยยังได้ส่งกองทหารอาสาเดินทางไปร่วมรบใน
สมรภูมิยุโรป ซึ่งกองทหารอาสาไทยก็ได้ไปทำการเผยแพร่ชื่อเสียงของไทยให้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย
ในยุโรป และประจักษ์พยานเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้แก่คำชมเชยของรัฐบาลประเทศสัมพันธมิตร รวมทั้ง
เหรียญกล้าหาญชั้นต่าง ๆ ที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้มอบให้แก่ทหารหาญในกองทหารอาสาไทย

เมื่อการสงครามสิ้นสุดลงโดยที่สัมพันธมิตร เป็นฝ่ายมีชัย ประเทศไทยก็ได้รับประโยชน์
หลายประการ นับตั้งแต่ได้รับการยกเลิกสนธิสัญญาที่ไทยทำเสียเปรียบเยอรมนีและออสเตรีย -
ฮังการีแล้ว ไทยยังได้รับเงินค่าปฏิกรรมสงครามเป็นเงินสองล้านบาท และได้รับเกียรติให้เข้าร่วม
ประชุมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพที่กรุงปารีสรวมทั้งได้รับเชิญให้เป็นสมาชิกกรีกเริ่มก่อตั้งองค์การ
สันนิบาตชาติ ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับว่าไทยมีฐานะ และสิทธิเท่าเทียมนานาชาติ

และตามความเป็นจริงในระบายนั้นถึงแม้ว่าไทยจะได้ชื่อว่าเป็นประเทศเอกราชแต่ทางด้านการศาลและการเก็บภาษีอากร ไทยก็ยังถูกผูกมัดด้วยสนธิสัญญาที่ไทยยอมทำเสียเปรียบนานาประเทศตามแบบสนธิสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 ดังนั้นเพื่อที่จะได้ชักข้อเสียเปรียบเหล่านี้ให้หมดสิ้นไป รัฐบาลไทยจึงได้ดำเนินการขอแก้ไขสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกาเป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. 2463 และได้ดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ ในเวลาต่อมาโดยได้รับความช่วยเหลือจาก พระยาภิรมย์ภักดี (ก้อนแก้ว พรหมสิทธิ์ ปิณฑะ) ชาวอเมริกันที่เข้ามารับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษาการต่างประเทศไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นผู้แทนไทยไปทำการตรวจแก้ไขสนธิสัญญากับนานาประเทศในยุโรป จนผลที่สุดไทยก็ได้รับการแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศจนหมดสิ้นในปี พ.ศ. 2469

อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าประเทศต่าง ๆ จะยินยอมแก้ไขสนธิสัญญาเสมอภาคแก่ไทย แต่ก็ยังสงวนสิทธิไว้บางประการโดยมีกำหนดเวลาสิ้นสุด กล่าวคือ

ทางการศาลนั้นนานาประเทศจะยอมให้สิทธิทางการศาลอย่างสมบูรณ์แก่ไทยภายหลังการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาเป็นเวลา 5 ปี

ส่วนทางการเก็บภาษีอากร อังกฤษ และอิตาลียังขอสงวนสิทธิการเก็บภาษีสินค้าบางชนิดตามอัตราที่กำหนดให้เป็นเวลาอีก 10 ปี นับถึงแก่การประกาศใช้สนธิสัญญานับใหม่ก็สำหรับประเทศอื่น ๆ ยินยอมให้ไทยเก็บภาษีสินค้าในอัตราที่สมควรตามแบบสนธิสัญญาที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกา

จึงเห็นได้ว่าในเวลาอีกไม่นานไทยก็จะได้รับเอกราชทางการศาลโดยสมบูรณ์อย่างแน่นอน แต่ในทางปฏิบัติกลับปรากฏว่าทางฝ่ายไทยไม่สามารถดำเนินการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาด่วนในระยะเวลาเร็ววัน เพราะในการแก้ไขประมวลกฎหมายนั้นได้มีปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการจัดความทั่วมกฎหมาย และอุปสรรคต่าง ๆ

ดังนั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัววชิราลงกรณ์ เพื่อพระยาหม่อมหลวงเสนหา เป็นนายกรัฐมนตรี และมีหลวงประจักษ์ศิลปาคม (นายปรีดี พนมยงค์) เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ หลวงประจักษ์ศิลปาคมก็ได้ดำเนินการเจรจาขอยกเลิกสนธิสัญญาที่ไทยทำเสียเปรียบนานาประเทศให้หมดสิ้น และได้มีการเจรจาทำสนธิสัญญาเสมอภาคฉบับใหม่ระหว่างไทยกับประเทศต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. 2481 จนเห็นผลให้ไทยได้รับเอกราชทางการศาลและการเก็บภาษีอากรโดย
สมบูรณ์อย่างแท้จริงมาจนทุกวันนี้

อนึ่งในการเจรจาให้ बनाประเทศยกเลิกสนธิสัญญาเก่าตลอดจนยินยอมทำสนธิสัญญา
เสมอภาคใหม่กับไทยในระยะหลังนี้ กล่าวได้ว่าปัญหาและความยุ่งยากหลายประการ จึงเป็น
เรื่องที่น่าสนใจสำหรับผู้ประสงค์จะทำการศึกษาค้นคว้ารายละเอียดถึงถ้อยคำนี้ เพื่อนำมาเลือก
ให้ผู้สนใจศึกษาได้ทราบโดยทั่วกัน

หมายเหตุ เนื่องจากปัญหาเรื่องเอกราชนั้นว่าเป็นปัญหาที่ลึกซึ้งจึงไม่สามารถที่จะ
นำมาพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนในที่นี้ได้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ก. หลักฐานชั้นหนึ่ง (Primary Sources)

1. เอกสาร

- ✓
 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 54 หมายเลข 16/54
ประชุมทำสัญญาสันติสมาคม สันติภาพ และเรื่องสันนิบาต
ชาติ (ปี 3).
 ✓
-
- เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 117 หมายเลข 35/117
พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงรับพระยศเป็นนายพลเอกพิเศษในกองทัพบกอังกฤษ
และพระเจ้าอยู่หัวอัญเชิญพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษให้รับยศ
นายพลเอกพิเศษในกองทัพสยาม.
-
- เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 139 หมายเลข 27/139
หนังสือพิมพ์คเคอร์มันลงเรื่องเมืองไทยเกี่ยวกับการ
สงคราม (ฉบับภาษาอังกฤษ).
-
- ✓
เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 187 หมายเลข 3/187
โปรดเกล้าฯ ให้ทูลกระวัญเหตุการณ์เกี่ยวในทางราชการ
ในคราวมหาสงคราม.
-
- เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 187 หมายเลข 5/187
สงครามระหว่างประเทศเยอรมันแลออสเตรีย - ฮังการี
กับประเทศสยาม.
-
- ✓
เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 187 หมายเลข 6/187
รายงานพระองค์เจ้าจรัญเรื่องการมหาสงครามในยุโรป
(ปี 1, 2, 3).

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร,

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 187 หมายเลข 7/187

หนังสือฉบับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม ฯ.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 187 หมายเลข 8/187

หนังสือพิมพ์ตีพิมพ์เรื่องการเดินขบวนและกฎหมายนานา-

ประเทศในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 187 หมายเลข 15/187

สงครามระหว่างเยอรมันและออสเตรีย - ฮังการี

กับประเทศอเมริกา.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 187 หมายเลข 16/187

กองทหารไทยที่ไปร่วมสมทบสวนสนามสันติภาพในฝรั่งเศส

ได้รับเชิญไปช่วยสมทบในอังกฤษและเบลเยียมด้วย.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 209 หมายเลข 1/209

การป้องกันการจลาจลทางมณฑลปราจีนบุรี.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 209 หมายเลข 3/209

การป้องกันการจลาจลทางมณฑลชุมพร.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 209 หมายเลข 3/209

การป้องกันการจลาจลทางมณฑลนครศรีธรรมราช

ภูเก็ต ปัตตานี.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 209 หมายเลข 4/209

การป้องกันการจลาจลทางมณฑลนครสวรรค์.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 209 หมายเลข 6/209

การป้องกันการจลาจลทางมณฑลพายัพ.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 209 หมายเลข 7/209

เบ็ดเสร็จเรื่องจัดการป้องกันการจลาจลตามหัวเมือง

มณฑลต่าง ๆ.

- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 209 หมายเลข 8/209
การป้องกันการจลาจลทางมณฑลอุดร.
- ✓ เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 219 หมายเลข 1/219
ทรงเว็จสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิษณุโลก -
ประธานารถทอดพระเนตรแผนการสงครามยุโรป.
- ✓ เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 1/223
สยามกับเยอรมันและราชอาณาจักรสยาม
ชนชาติที่ออกจากราชอาณาจักร (ปีก 1, 2).
- ✓ เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 2/223
รายงานกระทรวงนครบาลจับชะเลยและเรือชะเลย.
- ✓ เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 3/223
เรื่องจับเรือชะเลย รายงานการจับคร่าเรือชะเลย
และรายงานเสียงระเบิดจากเรือชะเลย.
- ✓ เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 4/223
นักเรียนไทยถูกจับเป็นชะเลยในเยอรมัน คนไทยใน
ประเทศเยอรมันและชะเลย.
- ✓ เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 5/223
เปิดตรวจข่าวไปรษณีย์โทรเลขในเวลาสงคราม.
- ✓ เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 6/223
เรื่องส่งชะเลยไปประเทศออสเตรเลีย อินเกีย
และยุโรป.
- ✓ เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 7/223
ส่งกองทหารไปยุโรปตลอดจนกลับ.
- ✓ เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 8/223
เรื่องออกเงินรับเงินช่วยราชการสงคราม.

กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 9/223
ชาวต่างประเทศแสดงความยินดีในการที่กรุงสยาม
ประกาศสงคราม (ปีก 2).

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 11/223
มีผู้สมัครช่วยในงานสงคราม.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 13/223
สัมพันธมิตรขอให้จัดการ เรือแร่ วูลแฟรม และขอให้ส่งมา
ไม้แก่น และน้ำมัน ไปใช้ในสงคราม และขอให้นักบิน
คนขับรถยนต์ ฯลฯ.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 15/223
พระราโชบาย และโหร เลขมีไปมากับประเทศสัมพันธมิตร
เรื่องการสงคราม.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 17/223
ค่ายทะเลกับเรือทะเล.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 19/223
เรื่องคนทะเล (ปีก 23).

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 24/223
ประกาศนับเวลาับราชการทหารที่ควรสำหรับผู้ไปสงคราม.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 28/223
เรื่องสัมพันธมิตรมีชัยและการพระราชพิธีปฐมกรรม นมัสการ—
พระรัตนไตร บวงสรวงอโศกมหาราชาธิราช.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แห่ง 223 หมายเลข 31/223
นักเรียนไทยและคนไทยที่ยุโรปเข้ารับราชการใน
กองทหารอาสา (ปีก 1).

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 32/223

✓ พระราชโอรสเสด็จพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ทรงกรม เกษ
กองทหารไทยที่ทำการบุกเบิกข้าศึกจนได้ชัยชนะ.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 33/223

ติดแถบเครื่องหมายสำหรับผู้ที่ไปราชการสงคราม
ณ.ประเทศยุโรป.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 40/223

✓ เรื่องมีการสมโภชพระราชอาณาจักรให้พ้นจากสภาพแห่งการ
สงคราม. *สันติภาพ 45/223*

เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 48/223

✓ เรื่องจะส่งพระราชดำรัสในการประกาศสงครามกับ
ประเทศเยอรมนีและออสเตรียให้กระทรวงมหาดไทย
พิมพ์แจกราษฎรให้เข้าใจ.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 49/223

✓ ให้เกณฑ์นักเรียนพลประโยชน์ไทยในเยอรมันและออสเตรีย.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 50/223

✓ เรื่องตั้งศาลทหารในเมืองฝรั่งเศส.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 55/223

✓ สงครามทศชาติกลับ.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 59/223

✓ เรื่องหนังสือราชการลับของรัสเซียจากทหรัสเซียถึง.

✓ เจ้ากรมกองทหรัสเซียว่าด้วยการเมืองในกรุงสยามตาม
ความเห็นของเขา (ฉบับภาษาอังกฤษ).

เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 64/223

✓ ราษฎรหนังสือเยอรมันซึ่งพระยาพิพัฒน์ฯ แปล 11 ฉบับ
(ฉบับภาษาอังกฤษ).

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 223 หมายเลข 67/223
รายงานพระยาพิไชยชาญฤทธิ์หัวหน้ากองทูตทหารไทย
เรื่องมหาสงครามในยุโรป.

เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่น 254 หมายเลข 1/254
ตั้งทูตทหารประจำต่างประเทศ.

กองบรรณสาร/กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แผ่น 4 หมายเลข
2/4 นักเรียนไทยที่ถูกคุมขังอยู่ในเยอรมัน ขอเล่าเรียน-
ต่อไป.

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แผ่น 27 หมายเลข
2/27 รักษาความสงบในมณฑลที่เกิดขึ้นในการสงครามที่
ยุโรป.

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แผ่น 28 หมายเลข
1/28 อุปทูตออสเตรียกล่าวโทษ ม. อาเลกรีว่าไม่ตั้งคน
เป็นกลาง.

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แผ่น 30 หมายเลข
5/30 พวกจีนเรียไรเงินช่วยสภาภาษาชาติเยอรมัน.

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แผ่น 31 หมายเลข
2/32 วิทย์โทรเลขในเรือเยอรมันชื่อ "เทราเคนเวสต์"

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แผ่น 34 หมายเลข
1/34 นโยบายของประเทศไทยที่จะประกาศสงครามกับ
เยอรมัน.

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แผ่น 35 หมายเลข
2/35 ขาดทางพระราชไมตรีกับประเทศเยอรมัน และ
ออสเตรีย.

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ,

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แฟ้ม 65

หมายเลข 4/65 นายเจริญ บุนนาค ป่วยเป็น
วัณโรคตาย.

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แฟ้ม 102

หมายเลข 7/102 ปลุกไฟพิศแก่ครอบครัวเชลยศึก.

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แฟ้ม 102

หมอนในเคอร์รองทุกขวารัฐบาลสยามทำการทหารธรรม
กับครอบครัวเชลยศึก.

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แฟ้ม 116

หมายเลข 1/116 เรือเยอรมันที่รัฐบาลสยามรับไว้.

เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 แฟ้ม 117

หมายเลข 2/117 แบ่งเงินค่าทดแทนปฏิภณภักดิ์สงคราม
และสำนักงานไทยขอหักบำเหน็จ.

เอกสารเรื่องสนธิสัญญา แฟ้ม 1 คำวิขอแก้ไขสนธิสัญญา
ใหม่กับนานาประเทศว่าด้วยพิภคัศตราภาษี พ.ศ. 2448.

เอกสารเรื่องสนธิสัญญา แฟ้ม 4 คำวิขอแก้ไขสนธิสัญญา
ใหม่กับนานาประเทศ พ.ศ. 2462.

เอกสารเรื่องสนธิสัญญา แฟ้ม 2 การเจรจาแก้ไข
สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่าง
สยามกับอเมริกา พ.ศ. 2452 และ 2455.

เอกสารเรื่องสนธิสัญญา แฟ้ม 3 การเจรจาแก้ไข
สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่าง
สยามกับอเมริกา พ.ศ. 2455 - 2459.

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสนธิสัญญา แพ้ 4 การเจรจาแก้ไข
สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือ
ระหว่างสยามกับอเมริกา พ.ศ. 2463 - 2464.

2. เอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

สนธิสัญญาและกฎหมาย, กรม กระทรวงการต่างประเทศ. (รวบรวม), สนธิสัญญาและความตกลง

✓ ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ. และองค์การระหว่างประเทศ. เล่ม 1,

✓ โรงพิมพ์พระจันทร์.. 2511, 248 หน้า.

สนธิสัญญาและความตกลง

ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ. และองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 2,

✓ โรงพิมพ์พระจันทร์.. 2512, 248 หน้า.

สนธิสัญญาและความตกลง

ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ. และองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 3,

✓ โรงพิมพ์พระจันทร์.. 2512, 192 หน้า.

ปกครอง, แผนก กระทรวงทหารเรือ, คำสั่งกระทรวงทหารเรือเดือนเมษายน - มีนาคม พ.ศ. 2457

ห้องสมุดกระทรวงการต่างประเทศ., สัญญาทางพระราชไมตรีสมัย ร. 6, ร. 7.

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 11, แผนกกฤษฎีกา ร.ศ. 113 (พ.ศ. 2437)

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 31, ภาค 1 - 2 แผนกสามัญ พ.ศ. 2457

✓ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 31, ภาค 1 - 2 แผนกกฤษฎีกา พ.ศ. 2457 .

✓ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 33, ภาค 1 แผนกกฤษฎีกา พ.ศ. 2459

✓ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 34, ภาค 1 - 2 แผนกสามัญ พ.ศ. 2460

✓ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 34, แผนกกฤษฎีกา พ.ศ. 2460

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 56, ภาค 1 แผนกสามัญ พ.ศ. 2482

3. วารสารและหนังสือพิมพ์

ราชนาวิสมาคม, วารสารสมุทรสาร. ประจำเดือนเมษายน พ.ศ. 2458
 ราชนาวิสมาคม, วารสารสมุทรสาร. ประจำเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2458
 ราชนาวิสมาคม, วารสารสมุทรสาร. ประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2458
 ราชนาวิสมาคม, วารสารสมุทรสาร. ประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2459

หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เฉลิมฉลองฉบับวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2457

_____ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2457

_____ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2457

หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์. ฉบับวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2457

หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เฉลิมฉลองฉบับวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2457

_____ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2457

_____ 8 กันยายน พ.ศ. 2458

_____ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2458

_____ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2458

_____ 13 เมษายน พ.ศ. 2460

_____ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2460

หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2460

หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เฉลิมฉลองฉบับวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2460

_____ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2460

_____ 13 - 20 มิถุนายน พ.ศ. 2460

_____ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2460

_____ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2460

_____ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2460

✓ หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่	23	กรกฎาคม	พ.ศ. 2460
หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เกลิเบลล์ ฉบับวันที่	24	กรกฎาคม	พ.ศ. 2460
✓ _____	25	กรกฎาคม	พ.ศ. 2460
_____	28	กรกฎาคม	พ.ศ. 2460
หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ ฉบับวันที่	31	กรกฎาคม	พ.ศ. 2460
_____ 1 - 2	สิงหาคม	พ.ศ. 2460	
หนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่	9	ตุลาคม	พ.ศ. 2461

ข. หลักฐานชั้นสอง (Secondary Sources)

1. หนังสือ

กองทัพบก, "เครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับทหาร", วันกองทัพบก 25 มกราคม 2497.
โรงพิมพ์ _____, 2497.

กี อนุโพธิ์, ประวัติศาสตร์การเสียดินแดนสยามในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ 8 ครั้ง.. โรงพิมพ์
บำรุงนุกุลกิจ, 2481, 405 หน้า.

จิรวุฒน์ จักรพันธ์ ม.ร.ว. (แปล), ประวัติศาสตร์อาเขียอาคเนย์, โรงพิมพ์สมาคมสังฆมถาวร,
2511, 236 หน้า.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า, เกิดวังปารุสก์ เล่ม 1, คลังวิทยา, 2508,
497 หน้า.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า, เจ้าชีวิต, คลังวิทยา, 2505, 735 หน้า.

✓ ฉอาน อิศรศักดิ์ ม.ด., (แปลและเรียบเรียง), สยามกู้เอกราชตนเอง, โรงพิมพ์เคลิเบลล์.
2472, 83 หน้า.

ชวน วีรวัฒน์ "เครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย" บุญเลี้ยงอนุสรณ์, ไซยวัฒน์, 2504, 81 หน้า.

ณัฐฉิ สุทธิสงคราม, พระเกียรติประวัติของจอมพลเรือจอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์-
วรพินิต, โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2507, 905 หน้า.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, "อธิบายเรื่องธงไทย" ชุมนุมพระนิพนธ์, โรงพิมพ์
เจริญธรรม, 2494, 608 หน้า.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, เทศาภิบาล, โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2495, 414 หน้า.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, นิทานโบราณคดี, โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2505,
656 หน้า.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์-
วโรปการ, โรงพิมพ์โสภณพิพิฒนาการ, 2466, 204 หน้า.

ศิริก ชัยนาม, การทูตเล่ม 1, โรงพิมพ์ประเสริฐอักษร, 2502, 823 หน้า.

✓ ๑/๓๓๓๓๓ (นามแฝง) เจ้าพ่อกกรมหลวงชุมพร, โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2504, 473 หน้า.

✓ ๒/๓๓๓๓๓ อจอรุณ, สิทธิสภาพนอกอาณาเขต, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย., โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506, 357 หน้า.

๒ ๓๓๓๓๓ มุขระโกษา, พระมหาธีรราชเจ้า, โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506, 844 หน้า.

✓ ๓๓๓๓๓ ทรัพย์วิเชียร, การปฏิรูปกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัวพระปิยะมหาราช, พิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี นับแต่พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์, โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2511,
71 หน้า.

ข่าวรศกคิ์ อายุวัฒน์, ราชสกุลจักรีวงศ์ และราชสกุลพระเจ้าตากสิน (ภาคต้น) โรงพิมพ์
การศาสนา, 2511, 487 หน้า.

ธวัช รัตนวิภาติ, บันทึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไทย, โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารอากาศ,
2513, 64 หน้า.

✓ นราธิปพงศ์ประพันธ์, พลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่น, ประวัติการทูตของไทย, โรงพิมพ์
พระจันทร์, 2507, 64 หน้า.

นเรศวรฤทธิ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระ, จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระ
พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว, โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร,
2466, 204 หน้า.

ประพัฒน์ ศรีมงคล, ชีวิตและงานของอัสวพาหุ, วัฒนาพานิช, 2506, 728 หน้า.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, เสรีภาพแห่งทะเล พระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบัน,
2462, 76 หน้า.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, หัวข้อกฎหมายนานาประเทศ, โรงพิมพ์
2457, 234 หน้า.

๒ วิจิตรวาทการ หลวง, ไทยเรืกร่องคืนแดนคืนจากฝรั่งเศส, โรงพิมพ์สมรรถภาพ, 2484,
128 หน้า.

๗ วรการบัญชา, วชิราวุธานุสรณ์ 2496, โรงพิมพ์ร่วมมิตรไทย, 2496, ไม่ปรากฏหน้า.

กิลปากร กรม, สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานเล่ม 1, โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม 2498,
595 หน้า.

ก. 126

✓ เสรีบรร พันธ์รังษี, พระมงกุฎเกล้าเจ้าฟ้าเพชรรัตน, แพร่พิทยา, 2496, 395 หน้า.

✓ สติสสยามการ หลวง, สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ, โรงพิมพ์พระจันทร์, 2506, 341 หน้า.

เสนาธิการทหารบก กรม, ประวัติกองทหารอากาศซึ่งไปในงานพระราชสงครามสามทะเล
พ.ศ. 2460 - 2462, พิมพ์เนื่องในงานพระศพจอมพลสมเด็จพระอนุชาธิราช
เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ, 2463, 474 หน้า.

สเนห์ จามริก และคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (แปล), ระบบการเมืองปัจจุบัน
ของยุโรป, โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2510, 1069 หน้า.

✓ สิมพล,

✓ สำราญ กัลยาณมิตร (แปล) เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อกฎหมายตามสัญญาการค้าสมัยของ
ประเทศไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2513, 99 หน้า.

สหยาสงคราม สมาคม, ทหารอาสาสงครามโลกอนุสรณ์, โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดสีพร,
2499, 154 หน้า.

✓ สหราชเคโซไชย พลโทพระยา, รวมเรื่องกรุงสยามประกาศสงครามต่อประเทศเยอรมัน และ
ออสเตรีย - ฮังการี ตอนที่ 1, โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2460, 251 หน้า.

✓ อายะคา กิรินกุล และเสนาอ บุญยเกียรติ (แปล) พระยาภิรมย์ ไม่ตรี, ก้าวหน้าการพิมพ์,
2512, 459 หน้า.

อมรคุณารักษ์ จมื่น, "เหตุการณ์รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม" พระราชกรณียกิจสำคัญใน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5, โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, 2512,
225 หน้า.

ฮันส์ บิดเดอร์ (Hans Bidder), 100 ปี แห่งมิตรภาพไทยเยอรมัน 1862 - 1962,
(Hundert Jahre Deutsch - Thailändische Freundschaft ฉบับภาษาไทย
The Embassy of Federal Republic of Germany, Bangkok. 1962. 70 หน้า.

Fay Sidney Bradshaw., The Origins of The World War, New York, 1936, ✓
577 pp.

Grant A. J and Harold Temperley, Europe in The Nineteenth and Twentieth
Centuries (1787 - 1950), Spottiswoode, Ballantyne and Co, London,
1950, 603 pp. ✓

Hall D.G.E., A History of Southeast Asia, Second Edition, Mcmillan, ✓
London, 1955, 807 pp.

Langer William L., An Encyclopedia of World History, Houghton Mifflin ✓
Co, Boston, 1957, 1243 pp.

Nibondh Sasidhorn, The United States and Extraterritoriality in Thailand:
Some unique aspect of American - Thai Relations, 1960, 320 pp.

Snyder Louis L., Historic Documents of World War I, D. Van Nostrand Co, ✓
New Jersey, 1956, 191 pp.

Tarling Nicholas, Southeast Asia Past and Present, Wilke & Co, Melbourne
Australia, 1966, 334 pp.

Tayler A.J.P., The First World War, George Rainbird, 1963, 296 pp. ✓

Tayler A.J.P., The Struggle for Mastery in Europe 1848 - 1914, London,
638 pp.

Thompson Virginia, Thailand: The New Siam, Washington D.C. 1941, 665 pp.

Wilson David A., Politics in Thailand, Cornell University Press, New York,
1962, 307 pp.

Wood W.A.R., A History of Siam, London, 1926, 294 pp.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

รายนามประเทศที่ประกาศสงครามและตัดความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน
ในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง¹

ลำดับที่			วัน เดือน ปี
1	ออสเตรีย-ฮังการี	ประกาศสงครามกับเซอร์เบีย	28 กรกฎาคม 2457
2	เยอรมนี	ประกาศสงครามกับรัสเซีย	1 สิงหาคม 2457
3	เยอรมนี	ประกาศสงครามกับฝรั่งเศส	3 สิงหาคม 2457
4	เยอรมนี	ประกาศสงครามกับเบลเยียม	4 สิงหาคม 2457
5	อังกฤษ	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	4 สิงหาคม 2457
6	มอนเตนีโกร	ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี	5 สิงหาคม 2457
7	ออสเตรีย-ฮังการี	ประกาศสงครามกับรัสเซีย	6 สิงหาคม 2457
8	เซอร์เบีย	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	6 สิงหาคม 2457
9	มอนเตนีโกร	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	8 สิงหาคม 2457
10	ฝรั่งเศส	ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี	12 สิงหาคม 2457
11	อังกฤษ	ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี	12 สิงหาคม 2457
12	ญี่ปุ่น	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	23 สิงหาคม 2457
13	ญี่ปุ่น	ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี	25 สิงหาคม 2457
14	ออสเตรีย-ฮังการี	ประกาศสงครามกับเบลเยียม	28 สิงหาคม 2457
15	รัสเซีย	ประกาศสงครามกับตุรกี	2 พฤศจิกายน 2457

¹William L. Langer, An Encyclopedia of World History, p.763.

วัน เดือน ปี

16	เซอร์เบีย	ประกาศสงครามกับตุรกี	2 พฤศจิกายน 2457
17	อังกฤษ	ประกาศสงครามกับตุรกี	5 พฤศจิกายน 2457
18	ฝรั่งเศส	ประกาศสงครามกับตุรกี	5 พฤศจิกายน 2457
19	อิตาลี	ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี	23 พฤษภาคม 2458
20	ชันมารีโน	ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี	3 มิถุนายน 2458
21	อิตาลี	ประกาศสงครามกับตุรกี	21 สิงหาคม 2458
22	บัลแกเรีย	ประกาศสงครามกับเซอร์เบีย	14 ตุลาคม 2458
23	อังกฤษ	ประกาศสงครามกับบัลแกเรีย	15 ตุลาคม 2458
24	มอนเตนีโกร	ประกาศสงครามกับบัลแกเรีย	15 ตุลาคม 2458
25	ฝรั่งเศส	ประกาศสงครามกับบัลแกเรีย	16 ตุลาคม 2458
26	รัสเซีย	ประกาศสงครามกับบัลแกเรีย	19 ตุลาคม 2458
27	อิตาลี	ประกาศสงครามกับบัลแกเรีย	19 ตุลาคม 2458
28	เยอรมนี	ประกาศสงครามกับโปรตุเกส	9 มีนาคม 2458
29	ออสเตรีย-ฮังการี	ประกาศสงครามกับโปรตุเกส	15 มีนาคม 2458
30	รูมาเนีย	ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี	27 สิงหาคม 2459
31	อิตาลี	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	28 สิงหาคม 2459
32	เยอรมนี	ประกาศสงครามกับรูมาเนีย	28 สิงหาคม 2459
33	ตุรกี	ประกาศสงครามกับรูมาเนีย	30 สิงหาคม 2459
34	บัลแกเรีย	ประกาศสงครามกับรูมาเนีย	1 กันยายน 2459
35	สหรัฐอเมริกา	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	6 เมษายน 2460
36	ปานามา	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	7 เมษายน 2460
37	คิวบา	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	7 เมษายน 2460

ลำดับที่	นามประเทศ	วัน เดือน ปี
38	โบลีเวีย ตัดความสัมพันธ์กับเยอรมนี	13 เมษายน 2460
39	ตุรกี ตัดความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา	23 เมษายน 2460
40	กรีซ ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี บัลแกเรีย เยอรมนี และตุรกี	27 มิถุนายน 2460
41	สยาม* ประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี	22 กรกฎาคม 2460
42	ไลบีเรีย ประกาศสงครามกับเยอรมนี	4 สิงหาคม 2460
43	จีน ประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย- ฮังการี	14 สิงหาคม 2460
44	เปรู ตัดความสัมพันธ์กับเยอรมนี	6 ตุลาคม 2460
45	อูรุกวัย ตัดความสัมพันธ์กับเยอรมนี	7 ตุลาคม 2460
46	บราซิล ประกาศสงครามกับเยอรมนี	26 ตุลาคม 2460
47	สหรัฐอเมริกา ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี	7 ธันวาคม 2460
48	เอกวาดอร์ ตัดความสัมพันธ์กับเยอรมนี	8 ธันวาคม 2460
49	ปานามา ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี	10 ธันวาคม 2460
50	คิวบา ประกาศสงครามกับออสเตรีย-ฮังการี	16 ธันวาคม 2460
51	กัวเตมาลา ประกาศสงครามกับเยอรมนี	23 เมษายน 2461
52	นิการากัว ประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย- ฮังการี	8 พฤษภาคม 2461

* นามเดิมของประเทศไทย ก่อนวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482 จาก ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 56 ภาค 1 พ.ศ.2482 หน้า 810 "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย
รัฐนิยมใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ ฉบับลงวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482"

วัน เดือน ปี

53	คอสตาริกา	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	23 พฤษภาคม 2461
54	ไฮติ	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	12 กรกฎาคม 2461
55	ฮอนดูรัส	ประกาศสงครามกับเยอรมนี	19 กรกฎาคม 2461

ภาคผนวก ข.

ประกาศว่าด้วยกรุงสยามเป็นกลาง
ในระหว่างการสงครามที่เป็นอยู่ในยุโรป¹

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระมหากษัตริย์สยาม เจ้าอยู่หัวไทยประกาศให้ทราบทั่วกันว่า

ด้วยหนังสือสัญญากรุงเฮกฉบับที่สามลงวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2450 ว่าด้วยการเริ่มทำศึกในข้อ 2 มีความว่า "การอันมีความเป็นสงครามนั้นจะต้องแจ้งให้ประเทศอันเป็นกลางทั้งหลายทราบโดยเร็ว และจะไม่มีผลถึงประเทศที่เป็นกลางจนถึงเวลาที่ได้รับความแจ้งความซึ่งจะใช้โทรเลขบอกกันก็ได้ ประเทศอันเป็นกลางนั้นถึงแม้ว่าจะได้บอกแจ้งความอย่างนี้ก็ดี ถ้าการเห็นได้ชัดเจนว่าใดทราบความตามที่เป็นจริงอยู่ว่ามีความอันเป็นสงครามอันหนึ่งแล้ว จะถือเอาการซึ่งไม่มีบอกแจ้งความว่าไม่มีสงครามไม่ได้" ดังนี้

แลด้วยเหตุว่า บัดนี้มีความเป็นสงครามอยู่อย่างหนึ่งในประเทศออสเตรเลีย อังกฤษ 1 ฝรั่งเศส 1 เยอรมัน 1 รัสเซีย 1 และเซอร์เบีย* 1 แล้ว

แลด้วยเหตุว่า กรุงสยามมีความผาสุกอยู่โดยมีทางไมตรีอันดีอยู่กับระบมหากษัตริย์แลประธานาธิบดีของประเทศทั้งหลายเหล่านี้กับทั้งคนในบังคับแลคนที่อยู่ในอาณาเขตของประเทศทั้งหลายเหล่านี้

แลด้วยเหตุว่ามีพระราชประสงค์จะให้อาณาประชาราษฎรในบังคับฝ่ายสยามมีความสุขแลได้ความสุขสืบไปในความสงบเรียบร้อยอันเป็นเหตุที่สุดใจใค้แลเพื่อประโยชน์อันนี้ จึงได้ตั้งพระราชหฤทัยที่จะเป็นกลางไม่เข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในการสงครามที่กล่าวมาแล้วนั้น โดยแน่นอนแลโดยชอบธรรม

¹ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 31 ภาค 1, แผนกกฎหมาย, พ.ศ. 2457, หน้า 316-317.

* เซอร์เบีย

เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ
นี้ไว้ให้ทราบทั่วกันว่า

"ให้คนทั้งหลายซึ่งอยู่ในบังคับฝ่ายสยาม ถือกันว่าเป็นคนกลางไม่เข้ากับฝ่ายหนึ่ง
ฝ่ายใดโดยแน่นอนจนชอบธรรมจนตลอดเวลาสงครามซึ่งกล่าวมาแล้ว แลให้ประพฤติด
ให้ชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย แลข้อความในหนังสือสัญญาของกรุงสยามกับทั้งข้อความ
ในธรรมเนียมตามกฎหมายระหว่างนานาประเทศที่วาดด้วยความเป็นกลางนี้ทุกประการ"

ภาคผนวก ก.

มณฑลเทศาภิบาลในระหว่างการรักษาความเป็นกลาง¹

(พ.ศ.2457 - 2460)

ลำดับที่	นามมณฑล	เมืองที่อยู่เดิม (พ.ศ.2457)	ปี พ.ศ.2458
1	กรุงเทพฯ	พระนคร * ธนบุรี ปทุมธานี ** นครเขื่อนขันธ์ สมุทรปราการ นนทบุรี อัญมบุรี ** มินบุรี	* เปลี่ยนเป็น "กรุงเทพฯ พระมหานคร" ** โอนไปรวมกับมณฑลอยุธยา
2	กรุงเก่า*	กรุงเก่า ลพบุรี สระบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง	* เปลี่ยนนามเป็นมณฑลอยุธยา
3	จันทบุรี	จันทบุรี ตราก ระยอง	
4	ชุมพร*	ชุมพร ไชยา ** หลังสวน	* เปลี่ยนนามเป็นมณฑลสุราษฎร์ ** เปลี่ยนนามเป็น สุราษฎร์ธานี
5	นครปฐม	นครปฐม สมุทรสาคร สุพรรณบุรี	

¹ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5, เทศาภิบาล, หน้า 130 - 210

ลำดับที่	นามมณฑล	เมืองที่อยู่ในมณฑล (พ.ศ.2457)	ปี พ.ศ.2458
6	นครราชสีมา	นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์	
7	นครศรีธรรมราช	นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา	
8	นครสวรรค์	นครสวรรค์ กำแพงเพชร ชัยนาท ตาก อุทัยธานี.	
9	ปัตตานี	ปัตตานี ยะลา บางนรา *	* เปลี่ยนนามเป็น นราธิวาส
10	ปราจีน	ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก พนมสารคาม ชลบุรี กบินทร์บุรี.	
11	พหัพ	เชียงใหม่ ลำปาง * น่าน ลำพูน แพร่ * แม่ฮ่องสอน เชียงราย.	รวมกันเป็น มณฑลมหาสารบุรี
12	เพชรบูรณ์	เพชรบูรณ์ หล่มสักคี	ไปรวมกับมณฑลพิษณุโลก

ลำดับที่	นามมณฑล	เมืองที่อยู่ในมณฑล (พ.ท.2457)	ปี พ.ท.2458
13	พิษณุโลก	พิษณุโลก พิจิตร พิจัย *	ไปเปลี่ยนนามเป็นอุตรดิตถ์.
14	ภูเก็ต	ภูเก็ต กระบี่ ตรัง ตะกั่วป่า พังงา ระนอง สตูล.	
15	ราชบุรี	ราชบุรี กาญจนบุรี ปราณบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม.	
16	ร้อยเอ็ด	ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์	

หมายเหตุ ปี พ.ศ.2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่า เมือง เป็นจังหวัด (ประกาศกระทรวงมหาดไทยฉบับลงวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ.2459) ปี พ.ท.2460 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด.

ภาคผนวก ข

ร่างจดหมายพระยาปรีณวราฐ ราชเลขาณการในพระวงศ์
ถึงหลวงภาษาปรีวัตร อุปทูตรักษาราชการ ณ กรุงโตเกียว (หมาย "ลับ")¹

แจ้งความมายังท่านหลวงภาษาปรีวัตรทราบ

ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับรายงานของท่าน ซึ่งมีมาถวายเสนาบดี
กระทรวงการต่างประเทศในเรื่องที่ญี่ปุ่นทำสงครามกับเยอรมัน มีความพอพระราชหฤทัยใน
รายงานนั้น ๆ เป็นอันมาก และได้มีพระราชดำรัสขมเขยไปตามทางราชการแล้ว นอกจากนี้
นี้ยังมีพระราชดำริบางข้อซึ่งจะพระราชทานพระราชกระแสไปตามทางราชการกระทรวงต่าง
ประเทศก็หาเหมาะไม่ แต่โดยเหตุที่ได้ทรงสังเกตเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ
แล้วตัวคืออยู่แล้ว สมควรที่จะได้ทราบความในบางข้อ ซึ่งน่าจะเปนประโยชน์แก่ตัวท่านในการ
ที่จะปฏิบัติราชการให้เป็นที่ยกต้องตามพระบรมราโชบายทุกสถาน จึงมีพระบรมราชโองการ
คำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งให้ข้าพเจ้ามีจดหมายฉบับนี้ทรงบาถึงตัวท่าน และขอให้ท่านถือว่า
ข้อความที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้เปนความลับ ซึ่งแม้แก่ข้าราชการผู้ใหญ่อยู่ในตำแหน่งสำคัญ ๆ
ในกรุงเทพฯ ก็มิให้ผู้ทราบน้อยตัวที่สุด และถ้าข้อความเหล่านี้แพร่กระจายไปก็อาจที่จะเป็นเหตุ
อันน่าอริยมาสู่ราชการได้เป็นอันมาก เพราะฉะนั้นต้องขอให้ท่านรักษาไว้เปนความลับ
เฉพาะตัวของท่านเองจริง ๆ อย่าได้ให้ผู้อื่น 1 ผู้ใดทราบเลยแม้แต่สักคนเดียว ข้อความนี้
มีอยู่ดังต่อไปนี้

1. ในขณะที่มีมหาสงครามในระหว่างมหาประเทศครั้งนี้ รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ประกาศความเป็นกลาง ตามแบบธรรมเนียมและประเพณีมา ๆ ประเพณี
2. การรักษากวามเป็นกลางนั้น ก็จะรักษากายนอกไข้อย่างปานใด แต่ใจกร ๆ ก็ย่อมทราบอยู่ว่า ใจคนเราบังคับยาก เพราะฉะนั้นก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องมิผู้ใดหรือหวังว่า ไทยเราอาจจะดำเนินอยู่ข้างทางใดทาง 1 โดยน้ำใสใจจริง

¹ กองจดหมายแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ฉบับ 197 หมายเลข 7/197 หนังสือลับเกี่ยวกับเรื่องมหาสงคราม

3. ได้ทราบว่าย่ายเยอรมันเขามีความหวังอยู่ในขั้นต้นว่าไทยเราจะเอียงข้างเขา เพราะเห็นว่าไทยเราจะเกลียดชังทั้งอังกฤษแลฝรั่งเศส เพราะได้มีสาเหตุแก่กันอันปรากฏมาแล้วในอดีตกาล ส่วนข้างเยอรมันนั้นมิได้ปรากฏเลยว่ามีสาเหตุเช่นเดียวกัน

4. ครั้นเมื่อการสงครามในยุโรปได้เริ่มขึ้นแล้ว บัดนี้ไทยบางจำพวก ซึ่งมีความรักถิ่น ๆ รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ได้พากันแสดงความเห็นเอาใจช่วยเยอรมัน และอยากได้ฝรั่งเศสแพ้ โดยกล่าวว่า ฝรั่งเศสได้ทำความเจ็บแค้นให้แก่ไทยเรามากนัก ถ้าแพ้ก็จะสายเกินไป ส่วนเยอรมันนั้น บางคนก็เพิ่นแต่เพียงว่าเขาไม่ได้ทำอะไรให้ไทยเราเจ็บแค้น บละปลื้มให้เห็นว่าเขาจะถีกรังแกไทยเราอย่างไรเลย จึงควรเอาใจช่วยเขา คนจำพวกนี้นับว่าเป็นจำพวกที่เรียกว่า "รู้น้อยพลอยรำคาญ" เพราะไปควาบรู้งเห็นจริง

5. แต่ยังมีอีกว่าพวก 1 ซึ่งเป็นกระดากี่ของเราที่มีอยู่ไม่มากนัก คือพวกที่แรงออกบถตรง ๆ ว่า เยอรมันเขาได้มีบุญคุณแก่ไทยเรามาก ด้วยประการต่าง ๆ และเขาเป็นครูเรา เราได้รับความรู้ความรุ่งเรืองจากเขา และเขาสืบทอดเป็นผู้ที่ช่วยชาติไทยเราให้ดำรงความเป็นไทยไว้ได้ โดยยกยอชดออังกฤษกับฝรั่งเศส คนจำพวกที่กล่าวเช่นนั้นนี้ โดยมากเป็นผู้ที่ได้ไปศึกษาวิชาการในประเทศเยอรมนี ถูกมันหัวให้นิยมเยอรมนีว่าเป็นผู้กู้โลก หรือเล็งโลกหัวไปถูกสอนมาแล้วให้นิยมว่า บรรดาชาติซึ่งปวงในบูรพาทิศมีเยอรมนีเป็นมหามิตรอันประเสริฐ ถ้าใครเอาเยอรมนีเป็นสวามิภักดิ์แล้วก็จะได้คงเป็นอิสรภาพและได้ความรุ่งเรืองต่อไปได้ คำดังสอนเช่นนั้นเยอรมันเขาได้กระทำมาเป็นอย่าง "systematically" และโดยความจงใจหวังแก่ประโยชน์ของเขา "politically" ดังปรากฏอยู่ในหนังสือซึ่งชาวเยอรมันเองเป็นผู้แต่ง มีหนังสือที่ชื่อว่า "Germany and the Next War, by General Friedrich von Bernhardi" เป็นต้น คนไทยเราที่ได้ไปศึกษาที่ในประเทศเยอรมนี ได้ถูกมันหัวมาเช่นกล่าวมาแล้วนี้ จึงมาแสดงความเห็นมันหัวชาติพี่น้องของตนในเมืองไทยอีกชั้น (ซึ่งเป็นข้อที่เยอรมันเขาหวังและคาดหมายอยู่แล้ว) เพราะฉะนั้นผู้ที่ยกย่องเอาเยอรมนีเป็นเจ้าบุญนายคุณของไทยจึงมักมีอยู่ในหมู่คนที่ไปศึกษาในประเทศเยอรมนีนั้นพวก 1 กับในหมู่ญาติพี่น้องของคนเหล่านี้ (โดยมากเป็นอยู่ในหมู่ผู้หญิง) อีกพวก 1

๖. ข้อที่ว่าเยอรมันไ้ป็นหัวหน้าคนไทยเราที่ไปเรียนในประเทศเยอรมัน ให้มีความนิยมเลื้อบสีในบารมีและอำนาจแห่งเยอรมันนั้นย่อมเป็นความจริง อันมีพยานปรากฏอยู่ไม่จำเพาะแต่ในหนังสือของชาวเยอรมันเองดังกล่าวมาแล้ว ทั้งยังมีพยานปรากฏอยู่โดยกิจการอื่น ๆ อีกหลายประการ เลื้อกเอาบางสถานพอเป็นตัวอย่างไ้ก้ดังต่อไปนี้

(ก) นักเรียนไทยที่ไปเรียนที่เยอรมนี ทั้งที่เป็นเจ้านายและเป็นสามัญชน ไ้ไ้ภักศรยาเป็นชาวเยอรมันเป็นอันมาก ที่นั้ภักศรยาเยอรมันกลับเข้ามาก็มี ที่มิไ้แก่ทั้งไ้ข้างเขา เพราะยังไม่สะดวกแก่การที่จะพยานันไ้ก็ไ้

ในจำพวกที่ภักศรยาเยอรมันเข้ามานั้น มีอาทิคือ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิประยูรศักดิ์ ๑ พระยาเกษานุชิต สุนทเทศาภิบาลมณฑลปัตตานี ๑ นายพันตรี เสงี่ยมอุปเทศหยาหาญ (ซึ่งภักศรยาถึงแก่กรรมแล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้) ๑ นายร้อยโทชูป ปร-ติเป็นบุตรชายโอรสแห่งพระยาวิสูตรสาครดิฐ ๑ กับนอกจากนี้ยังมีหม่อมเจ้าสกลวรรณากร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์อีกองค์ ๑ ซึ่งถึงแม้ไ้ไ้แก่ในงานในเมืองอังกฤษก็จริง แต่ตัวหม่อมเป็นชาวเยอรมัน

ในจำพวกที่มีภักศรยาทั้งไ้ไว้ในประเทศเยอรมนี มีอาทิคือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเสรรักษ์ไชยนรบดี ๑ นายพันเอก หม่อมเจ้าพันธุประวดี ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ ๑ นายพันโท หลวงยอคอาวสุ ๑ กับในหมื่นนายทหารบกที่ไปเรียนในประเทศเยอรมนีที่ไ้เกี่ยวพันอยู่เช่นนี้ไ้หลายราย แต่ที่ออกนามมาแล้วข้างบนนี้มีหลักฐานแน่นอนทางหนังสือราชการ เหตุไ้ถูกข้างผู้หญิงร้องขอไ้ให้ส่งเงินไปเลี้ยงดูตัวเขาและบุตรซึ่งเกิดด้วยกัน กับยังมีอีกราย ๑ คือนายร้อยตรี หม่อมเจ้าหินหัต ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช ซึ่งไ้ไ้ทำซู้กับภู่ขึ้นของนายสับเยอรมันผู้ ๑ ซึ่งอยู่ในบังคับกับข้าของถนน จนหญิงนั้นไ้ครรภ์ จึงต้องถูกส่งกลับมารุงเหมา

(ข) ผู้ที่ไปเรียนในเยอรมนีแทบทุกคน รู้ไ้ถึงความกตัญญูต่อเยอรมันโดยอาการอันน่าอัศจรรย์ จนสมิ่คิดถึงอะไร ๆ หมด ยกตัวอย่างคือ เมื่อมีท่าทางจะเกิดสงครามในยุโรป นักเรียนไทยที่ไ้อยู่ในกองทัพเยอรมันไ้โดยมากไ้ไ้เตรียมตัวพร้อมว่าจะไปรบในกองทัพเยอรมัน และแม้แต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ก็ไ้เตรียมพระองค์จะเสด็จ

ไปในกองทัพเรือเยอรมัน ข้อที่แน่จะมีได้ก็รับสั่งแสดงโดยตรง ๆ ขาเช่นนั้นก็จริง แต่ประ
ประสงค์ในข้อนี้ย่อมมีจักเวณอยู่ในระโหรีเลขของพระองค์ท่าน ซึ่งทรงมีมาที่เสนาบดีกระทรวง
ทหารเรือฉบับ 1 ที่สมเด็จพระเจ้าจอร์จที่ 5 แห่งสหราชอาณาจักรเสด็จเยือนสยาม 1
มีข้อความคล้าย ๆ กัน ก็ทรงหาถามว่า พระองค์จะทรงปฏิบัติอย่างไรก็ เพราะถ้าแม้ว่า
จะทรงลาออกจากกองทัพเรือเยอรมันในขณะนั้น ก็จะเป็นอันตัดหนทางที่จะได้ทรงศึกษาทาง
ทหารเรืออีกต่อไป เพราะว่าเสียแรงเขาได้ให้วิชาแล้ว เมื่อถึงเวลาบ้านเมืองเขาถึงที่
อับจน ก็ทรงลาออกทั้งเขาเสียเช่นนี้ เหมือนกับรู้สึบบุคคลของเขา เพราะฉะนั้นก็ย่อมจะ
เป็นการชักแค้นกระเกียรติยศทางทหาร (Military Honour) ของพระองค์ท่านที่จะกลับ
เข้าไปทรงศึกษาในกองทัพเรือเยอรมันอีก ในเมื่อเสร็จสงครามแล้ว ดังนี้ จึงมีพระราช
โหรีเลขตรงไปยังสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอว่า ให้ทรงรำลึกถึงเกียรติยศในสวนพระ
เจ้าแผ่นดิน ("My Honour as a King") บ้าง ในการที่จะปล่อยไปให้ระอนุชาไปรบด้วย
กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ย่อมจะผกผันความเปนกลางอยู่เอง และอีกประการ 1 ให้สมเด็จพระเจ้า
น้องยาเธอทรงจำไว้ว่า ทรงมีหน้าที่โดยตรงต่อกรุงสยามยิ่งกว่าต่อประเทศเยอรมนี

("You owe much greater obligations to Siam than to Germany")

เพราะฉะนั้นจำเป็นด้วยประการทั้งปวงที่จะต้องทรงลาออกจากกองทัพเรือเยอรมัน (พระราช
โหรีเลขนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอหาได้ทรงรับไว้ เพราะเหตุใด จะได้แสดงต่อไป
ข้างหน้า) ก็เพื่อปรากฏว่า แม้แต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอยังทรงมีความเห็นเป็นไปก็ถึง
ปานนี้แล้ว นักเรียนอื่น ๆ จะเป็นอย่างไร

7. มีเหตุพอที่จะสันนิษฐานได้อยู่ว่า ฝ่ายเยอรมันหวังอยู่ว่า กรุงสยามถึงแม้จะ
เปนกลางในการสงคราม ก็อาจที่จะลำเอียงอยู่ทางข้างเยอรมัน โดยเขาเชื่อถือว่าในทาง
สามารถของเขาในทางป็นหัวคนไทยเรา เพราะฉะนั้นเยอรมันจึงได้ทำการบางอย่างอัน
เนื่องด้วยเมืองไทยเรา ซึ่งถ้าเขาไม่นึกอยู่ว่าเราจะลำเอียงข้างเขา ๆ คงจะไม่ทำ
มีอาทิจคือ

(ก) ฝ่ายทหารเขาได้ออกคำสั่งแก่บรรดานักเรียนไทยซึ่งประจำอยู่ในกองทหาร
ของเยอรมันนั้น เตรียมตัวไปกับกองทุกคน ซึ่งถ้าเขาไม่หวังในทางลำเอียงของไทย

เราแล้ว เขาจะออกคำสั่งเช่นนั้นไปได้เลย เพราะเขากว่าจะต้องรู้ยู่ที่ว่า ตามกฎหมาย
นานาชาติ มีข้อห้ามชัดเจนมิให้ประเทศเป็นกลางอนุญาตให้ทหารของตนไปช่วยผู้ทำสงคราม
ฝ่ายใดฝ่าย 1 เป็นอันขาด เรื่องที่เยอรมันสั่งให้แก้เรียนทหารไทยไปกับกองทหารของเขา
นั้น อรรถราชทูตสยามที่กรุงเบอร์ลินได้มีโทรเลขถามเขาย่างกระทรวงการต่างประเทศ
ว่าจะการปฏิบัติอย่างไร เสนาบดีนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละออง
ธุลีพระบาทแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการกำชับสั่งว่า ในส่วนสมเด็จพระอนุชาต้องใจเฝ้า
ลาออกจากกองทัพอากาศเยอรมันโดยทันที แต่ส่วนนักเรียนอื่น ๆ นั้น ถ้าแน่ว่าจะคงอยู่ใน
กองทหารได้ต่อไปโดยไม่ต้องไปรบด้วยแล้ว ก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้คงศึกษา
อยู่ต่อไป แต่ถ้าจะต้องไปรบด้วยก็ให้ลาออกเสีย ทั้งนี้ เสนาบดีว่าการต่างประเทศทรง
มีโทรเลขสั่งไปยังอรรถราชทูตในประเทศยุโรปทุก ๆ แห่งควาบบังคับกันหมด แล้วสมเด็จพระ
เจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์จึงได้ทรงมีพระโทรเลขเข้ามาอีกชั้น 1
ถึงได้กล่าวแล้วในข้อ 6 (ข) ข้างบนนี้

(ข) อุปทูตเยอรมันในกรุงเทพฯ ได้ถามถามจะขออนุญาตใช้เครื่องวิทยุโทรเลขที่
สถานีศาลาแดง เพื่อผูกกับสถานีส่งในแถบสุบาครา แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้มีพระบรมราชโองการกำชับไปยังกระทรวงทหารเรือมิให้อนุญาตเป็นอันขาด

๑. กรณเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชโทรเลขไปยังสมเด็จพระเจ้าน้องยา
เธอ ดังกล่าวแล้วในข้อ 6 (ข) นั้น เจ้าพนักงานฝ่ายเยอรมันได้ยึดพระราชโทรเลข
ไว้เสีย ทั้งพระโทรเลขสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์ไป
ฉบับ 1 ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถฉบับ 1 ซึ่ง
ทรงมีถึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ ห้ามปรามการที่
จะทรงอาสาเยอรมัน และพระโทรเลขเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศมีถึงอรรถราช
ทูตสยามในเรื่องเดียวกันนั้น เจ้าพนักงานฝ่ายเยอรมันก็ักไว้เสียด้วยเหมือนกัน (ข้อ
ความเหล่านี้ปรากฏขึ้นภายหลังในโทรเลขไปมาระหว่างกระทรวงการต่างประเทศกับอรรถ
ราชทูตสยามประจำเยอรมนี) ข้อที่สันนิษฐานว่า ฝ่ายเยอรมันทราบข้อความในพระราช
โทรเลขและพระโทรเลขของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ 2 พระองค์ ซึ่งกล่าวแล้วนั้น คือ

ภายหลังเวลานั้นไม่ช้า กระรวงทหารบกและทหารเรือเยอรมันได้ออกคำสั่ง ขับไล่ (dismiss) บรรดานายทหารและนักเรียนไทยที่ประจำอยู่ในกองทหารเยอรมันนั้นทุกคนหาได้ให้โอกาสให้ลาออก (resign) ตามที่ควรจะกระทำนั้นไม่ ทั้งนี้เห็นได้ว่าฝ่ายเยอรมันไม่พอใจ เพราะมีความหวังหรือคาดคะเนเดิม

9. ส่วนเรื่องที่ไม่ได้ใช้วิทยุโทรเลขได้สมปรารถนานั้น ก็เป็นข้อขุ่นเคืองอยู่เหมือนกัน เพราะฉนั้นเมื่อต้นเดือนสิงหาคม คอลเคอร์เรมี (Dr. Rorv) อุปทูตเยอรมันในกรุงเทพฯ จึงได้หาเหตุระงับวิวาทกับรัฐบาลสยาม โดยยื่นคำร้องต่อเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ว่า กรมไปรษณีย์โทรเลขสยามประพฤติเป็นความลำเอียง คือไปยอมรับโทรเลขของสถานทูตเยอรมันซึ่งมีปากคำผิด แต่ที่โทรเลขโค๊ตของอังกฤษรับมิได้ และเรื่องนี้ แฮร์โกลด์ (Herr Koll) อุปทูตออสเตรียก็ได้ยื่นคำร้องเช่นกัน เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศได้ทรงตอบไปตามตรง ๆ ว่า การที่เจ้าพนักงานไปรษณีย์โทรเลขของเราไม่รับส่งโทรเลขคำโค๊ตของสถานทูตเยอรมันและออสเตรียนั้น ถึงแม้จะส่งไปก็ไม่เป็นประโยชน์ เพราะโทรเลขของเราต้องไปต่อกับของอังกฤษ ๆ เขาบอกกล่าวไว้แล้วว่า บรรดาโทรเลขคำโค๊ตหรือคำลับใจ ๆ เขาไม่ยอมรับส่งทั้งสิ้น และแม้โทรเลขราชการของไทยเราก็กองส่งกำหนดเหมือนกัน ทั้งนี้ อุปทูตเยอรมันและออสเตรียจึงไม่มีข้อเถียงต่อไป จำไว้ตวงปึกปัญหา เรื่องนี้เป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ก็พอที่จะแสดงให้เห็นได้ว่า ที่อุปทูตเยอรมันหาเหตุเช่นนี้ ก็เพราะเคืองใจข้อที่คาดคะเนคิดว่าไทยเราจะลำเอียงเข้าข้างเยอรมัน

10. การที่เยอรมันได้มีโอกาสนึกหวังในความลำเอียงของไทยเรานั้น ย่อมเป็นเหตุที่ไม่พอพระราชหฤทัยแห่ง รัชบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างยิ่ง และทรงพระราชดำริเห็นว่า ทั้งนี้สืบเพราะความเขลาเมาใจผิด ๆ เลาด ๆ ในหมู่คนไทยเราซึ่งรู้เท่าไม่ถึงการณ์นั้นจากพวก 1 กับผู้ที่หลงเยอรมันเพราะถูกปั้นหัวนั้นอีกจำพวก 1 ดังได้กล่าวมาแล้ว และพะเนินภ 2 จำพวกนี้มีอยู่ในหมู่คนชั้นสูง ๆ ด้วย จึงทำให้เบเต็น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

11. แท้จริงถ้าใครครวญดูให้ดี และพิจารณาคุ้ได้รอบคอบแล้ว จะต้องแลเห็นว่า ถ้าเยอรมันชะงะในการสงครามในยุโรปจะเป็นผลร้ายแก่กรุงสยามเป็นอันมาก ข้อนี้พระราชดำริตรงกับความคิดของพระยาถิลาญาณโมศรี ซึ่งได้กราบบังคมทูลไว้ตั้งแต่เมื่อ

เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทก่อนที่จะกราบถวายบังคมลาออกไปเยี่ยมบ้านครั้งหลังนี้ ก็
พระยาภักดีวงษาไตรได้กราบบังคมทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้าไม่เคยเห็นข้อยุ่งยากอันจะควรวิพาก
ษ์อย่างใด ที่จะมีความยุ่งยากเลย เว้นเสียแต่ถ้าจะเกิดการสงครามใหญ่ขึ้นในประเทศ
ยุโรป และเยอรมนีมีชัยในสงครามนั้นแล้ว บางทีจะนำลัทธิระบอบระเหื่อนมาถึงกรุง
สยามด้วย" ถ้อยคำคล้าย ๆ เช่นนี้ ในจดหมายพระยาภักดีวงษาไตรมีมาถึงข้าพเจ้าจาก
อเมริกาเมื่อเร็ว ๆ นี้ (และซึ่งข้าพเจ้าได้นำกราบบังคมทูลแล้ว) ก็ได้กล่าวซ้ำอีก

12. ข้อที่ว่า ถ้าเยอรมันมีชัยช้านะจะมีลัทธิระบอบระเหื่อนมาถึงกรุงสยาม
นั้น ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าท่านคงจะมีสติปัญญาสามารถพอที่จะไตร่ตรองดูได้เองแล้ว แต่เพื่อ
ให้เป็นการแน่นอนทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าชี้แจงมายังท่านในที่นี้ว่า ถ้า
เยอรมันมีชัยช้านะแก่ฝรั่งเศส เยอรมันคงจะชิงเอาแดนเมืองอินโดจีนของฝรั่งเศสเป็นแน่
แท้ เพราะข้อปรารถนาอันนี้ไม่เป็นข้อพิศมัยเลย และนี่ปรากฏอยู่ในหนังสือที่ชาวเยอรมัน
แต่ง เช่นหนังสือของนายพลเวกแบร์นฮาร์ดท์ ซึ่งกล่าวถึงแล้วในข้อ 5 ข้างบนนี้เป็นแน่
ถ้าฝ่ายไทยเราได้เยอรมันมาปะทะเพื่อนบ้าน จะได้รับความเดือดร้อนยิ่งกว่าที่ฝรั่งเศสคง
เป็นเพื่อนบ้านอยู่นั้น เป็นอเนกประการ แต่จะขอยกมากล่าวแต่บางข้อ พอเป็นใจความคือ

(ก) ฝรั่งเศสเป็นชาติซึ่งมีรายคนเล็กน้อย เพราะฉะนั้นน่าจะคิดขยายอาณาเขต
อีก เพราะถึงขยายก็ไม่มีคนทอมายหรือมาทำการให้เกิดผลประโยชน์เพียงพอ และแม้
อาณาเขตที่มีอยู่เพียงเท่านี้ก็รักษาแทบไม่ไหวอยู่แล้ว นับว่าไม่มีกำไรเลย แต่ฝ่ายเยอรมัน
นั้นตรงกันข้าม มีจำนวนพลเมืองทวีขึ้นโดยรวดเร็ว และมีความต้องการขยายตัวอยู่เป็น
อันมาก

(ข) ฝรั่งเศสเป็นชาติที่กระทำกิจการด้วยไม่สุจริต เพราะชอบยกแต่เยอรมันนั้น
ยกไม่ขึ้นเลย และมีแต่จะคิดเอาตัวเอาเปรียบอยู่ทุกปีเก่า

(ค) ฝรั่งเศสถึงชั่วคดียังมีธรรม และมีคุณถืออยู่อัน 1 คือ ความไม่เอาเปรียบ
แก่ผู้ที่แพ้ (ซึ่งเรียกตามภาษาอังกฤษว่า "chivalry") แต่เยอรมันนั้นเห็นแก่แก่ความ
สะดวกของคนอย่างเดียวยิ่งปราศจากธรรม ดังปรากฏอยู่ในถ้อยคำของอรรถมหาเสนาบดี
เบคมันฮอลท์เวก ซึ่งได้กล่าวตรง ๆ ว่า "ความจำเป็นจะรู้จักธรรมก็หาไม่ได้" ("Necessity
knows no Law")

(ข) ข้อ 1 ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่า เยอรมันมิได้คิดถึงผู้ใดนอกจากตนเองนั้น ย่อมบ่งอยู่ในกิจการอันเขาประพฤติดังไทยเราในเมื่อจะเกิดสงครามครั้งนี้ คือข้อที่เขาได้สั่งให้นายทหารและนักเรียนไทยเราทั้งประจำอยู่กับกองทหารของเขานั้น ไปรบข้างเขาค่าย ซึ่งเขาควรที่จะต้องรู้ดีอยู่แล้วว่า ถ้าได้กระทำเช่นนั้นจริงแล้วก็คงจะต้องเป่าแกลุให้รัฐบาลไทยต้องมาคบหากับฝรั่งเศส อังกฤษ รัสเซีย และเบลเยียมเป็นแน่แท้ และถ้าจะคิดไปถึงเกือบเท่ากับถึงเอากรุงสยามเข้าไปให้ต้องทำสงครามกับเขาค่ายเท่านั้น

(ง) ความประพฤติดันหยาบซำหาวรู้แต่ยบโนกต่าง ๆ ซึ่งทหารเยอรมันได้เข้ามาแล้วในการสงคราม ทั้งในประเทศเบลเยียมและฝรั่งเศส ย่อมเป็นเครื่องส่อให้เห็นได้โดยชัดเจนว่า ถ้าเขาทำกับคนขาวได้เช่นนั้นแล้ว เขาคงทำกับชาวเราได้ยิ่งกว่านั้นอีกหลายสิบเท่า

(จ) ความประพฤดิแห่งชาวเยอรมัน ซึ่งเขาได้เข้ามาแล้วกับจีบ ย่อมเป็นเครื่องส่อให้เห็นได้โดยชัดเจนว่า ในกิจการงานเมืองอันจะต้องกระทำติดต่อกับชาวอาณานิคม เยอรมันเขาไม่รู้สึกลึกว่าว่าเป็นอันใดที่จะต้องประพฤติอย่างบนุก่อนบนุกี่เสมอกับ เขาถูกลูกชาวอาณานิคมว่าเป็นสิ่งละโมภอะไรอย่าง 1 ซึ่งมีไว้สำหรับเขาโกงหลอกลวงเอาไปใช้เป็นซ้ำเท่านั้น

(ฉ) ไทยเราเยอรมันเขาก็เห็นเป็นสิ่งละโมภเหมือนกันและถูกดุดต่าง ๆ มาหลายครั้งหลายคราวแล้ว เช่นเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่ครั้งยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระยุพราช ประทับอยู่ในยุโรป เสด็จไปเยี่ยมพระราชสำนักพระราชพิธีราชาภิเษกสมโภช พระราชาธิราชเยอรมันหาได้ถวายคาราอันทรีย์คำตามที่สมควรแก่พระเกียรติยศไปให้เห็นกันเสนานักว่าการต่างประเทศได้พบกับอรรคราชทูตของเราว่า พระราชาธิราชเยอรมันจะถวายคาราอันทรีย์แก่มีสังวาลย์ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ยอมรับรับได้ทรงรับตราชั้นสูงสุดมาทุกประเทศแล้ว เช่นตราเซนต์แอนดรูของรัสเซีย และตราแกะทองของสเปน เป็นต้น และแม้ตราเลียดองคอนเนวรชันที่ 1 ซึ่งฝรั่งเศสหวงนักก็ได้ทรงรับแล้ว เรายกนั้นจะทรงรับตราอันทรีย์แก่ของเยอรมันหาได้ไม่ เสนานักว่าการ

ต่างประเทศจึงตอบว่า ถ้าเขื่อนั้นจะถวายตรามงกุฎปรัสเซียชั้นเอก (Order of Merit of the Prussian Crown) ซึ่งเป็นตราสร้างใหม่ พระราชาธิราชเยอรมันทรงยกย่องเป็นตราชั้นสูงรองแต่ตราอินทรีทองคำเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ยังไม่เต็มพระราชหฤทัยที่จะรับอีก และโปรดเกล้าฯให้อรรคราชทูตแจ้งแก่เสนาบดีว่าการต่างประเทศเยอรมันว่า ถ้ารัฐบาลเยอรมันเห็นว่า พระชนมพรรษาของพระองค์ยังเยาว์อยู่ ยังไม่สมควรที่จะได้ทรงรับตราอินทรีทองคำแล้ว ก็แล้วไปเถิด ไม่มีพระราชประสงค์ที่จะทรงรับตราเยอรมันอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ครั้งนั้นเพื่อเสด็จไปทอกระเนตรอดประจางานหลวง พอจะเสด็จกลับพระราชาธิราชเยอรมันได้ทรงกำตรามงกุฎชั้นเอกนั้นไปยื่นอีกเยี่ยงถวายที่ระกัตต์ ครั้นว่าจะไม่ทรงรับก็จะเป็นข้อเสียเปรียบพระราชธิดาไศรยอันถึงาย จึงจำเป็นต้องทรงรับ การที่ฝ่ายเยอรมันยกเหตุพระชนมพรรษาขึ้นอ้างเป็นข้อขัดข้องในการที่ถวายตราอินทรีทองคำไม่ได้นั้น บัญชีของปณิกก็จะเห็นได้เพื่อค่านึงดูว่า ในเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็มีพระชนมพรรษาถึง 21 ปีบริบูรณ์แล้ว และเมื่อทรงรับตราเชนทร์เอมกรอันเป็นตราสูงสุดของรัสเซียขึ้น ปีพระชนมพรรษาซึ่งจะย่างเข้า 16 ปี ทรงรับตราและทองของสเปนเมื่อปีพระชนมพรรษา 18 ปี ทรงรับตราสูงสุดของประเทศฝรั่งเศส ออสเตรีย อิตาลี วิลันกา เบลเยียม ในปีที่มีพระชนมพรรษา 21 และทรงรับตราสูงสุดของสวีเดนและเดนมาร์กในปีพระชนมพรรษา 16 เท่านั้น จึงเห็นได้ชัดว่า ข้อแก้เรื่องพระชนมพรรษานั้นเหลวพานโก อีกประการ 1 เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถเสด็จไปช่วยงานราชอาวาทมงคลของพระรัชทายาทเยอรมันนั้น ก็ได้ทรงรับความรับรองอย่างสูงนับเป็นอันมาก ยังทรงโทมนัสไม่หายจนทุกวันนี้

ด้วยเหตุผลทั้งปวงอันแสดงมาแล้วในข้อ 12 นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเชื่อมั่นในพระราชหฤทัยว่า ถ้าเคนอินโกจันตกไปเป็นของเยอรมัน จะเป็นของไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่งแก่กรุงสยาม และในเวลาขึ้น เสนาบดีและข้าราชการผู้ใหญ่โดยมากก็พากันรู้สึกตามกระแสพระราชดำรินี้แล้ว

13. ถึงแม้ว่าเยอรมนีจะไม่ได้แคนอินโกจีนไปก็ดี ถ้าแม้เยอรมนีมีชัยในงานสงคราม ก็ยังจะให้ลดรายได้อีกครึ่งตามอีกเหมือนกัน หรือบางทีจะร้ายกว่าได้เงินโคจีนด้วยซ้ำ เพราะเหตุว่า

(ก) เยอรมนีรู้สึกความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะกองหาฐานทัพเรือในบรูพทิสอีกแห่ง 1 เพราะเกี่ยวเจานั้น ถึงหากว่าจะไม่ต้องเสียไปในงานสงครามครั้งนี้ ก็นับว่าเป็นที่อันห่างไกล และในระหว่างเกี่ยวเจากับอาฟริกาตะวันออกของเยอรมันนั้น ก็ไม่มีแห่งใดที่เยอรมันจะใช้เป็นฐานทัพเรือได้ จึงมีความมุ่งบวตรปาดน่านที่จะได้มีฐานทัพในอินโกจีน หรือแหลมมลายูของกรุงสยาม ข้อที่ว่าเยอรมนีต้องการจะตั้งฐานทัพในราชอาณาจักรสยามนี้ ไม่ใช่การเกา มีหลักฐานจริงอยู่ในหนังสือราชการ ซึ่งเป็นพยานปรากฏอยู่ว่าเยอรมนีไปกระทำความพยายามในทางนี้มากกว่าครึ่ง 1 แล้ว ครึ่ง 1 คือในรัชกาลที่ 5 ได้หมายเหตุจะขอเกาะสีชังเป็นที่ไว้ถ้ำน หรือถ้าไปไม่ได้เกาะสีชัง ขอเกาะอื่นสักเกาะ 1 สุดแต่แต่ไทยเราจะเต็มใจให้ หรือถ้าจะไม่เต็มใจได้แปล่าก็จะขอซื้อหรือเช่า ครั้นเมื่อไม่เป็นที่ตกลงก็ส่งไปพัก 1 ต่อมาบริบทนอร์คคองเซอร์ลอคได้ขออนุญาตเอาเรือไว้ถ้ำนไปทอดสอบไว้ที่เกาะสีชัง 2 ลำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้กราบบังคมทูลคัดค้านแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงว่า ทรงพระวิตกอยู่ว่าเรือไว้ถ้ำนนั้นจะไม่ใช้แต่สำหรับเรือเมลบริบทนอร์คคองเซอร์ลอคเท่านั้น ทรงเกรงว่าจะที่จำหน่ายถ้ำนสำหรับเรือรบเยอรมันด้วย แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระราชทานพระบรมราชานุญาตเสียแล้ว ก็เป็นอันหมดปัญหาไปคราว 1 ต่อมาเมื่อเหตุปรากฏว่า เกิดมีคนลุดวางในเรือนั้นไฟเอาปืนและดินระเบิดไปซ่อนไว้ในเรือนั้นมาก ในว่า ๆ จะคิดหนีหนี เป็นเหตุให้จับกุมกับครึ่ง 1 แล้วก่อนจะไม่ช้าเรือนั้นถูกเผาไหม้หรือมีเหตุอะไรอื่น จำไปไม่ได้แน่ จบไปลำ 1 เสียหายจากวนใช้ไม่ได้ อีกลำ 1 บริษัทจะเอาเรือมาทอดใหม่แทนอีก 2 ลำ แต่คราวนี้ไปได้รับอนุญาต จึงเป็นอันสงบไปอีกคราว 1 ครั้นมาในรัชกาลปัจจุบันนี้ เพื่อเริ่มผูกจากกันถึงการที่จะทำสัญญาใหม่กับเยอรมนีราชทูตเยอรมันว่า ถ้าจะให้เยอรมันยอมเลิกถอนอำนาจจากลกดงตุล จะต้องขอของแลกเปลี่ยนบางอย่าง อย่าง 1 คือจะขอที่ตั้งสถานีวิทยุโทรเลขในแหลมมลายู วางว่าจะใช้ผูกติดต่อกับสถานีของเยอรมนีฝั่งอาฟริกาตะวันออก ซึ่งแท้จริงเป็นระยะทางไกล

เกินที่จะใช้ได้โดยแท้ ครั้นถูกท้วงข้อนี้จึงแก้ว่าจะใช้ผูกกับสถานีในสุมาตราและชวา ฝ่ายเราตอบว่า สถานีวิทยุโทรเลขของกรุงสยามก็มีอยู่แล้ว ทั้งที่กรุงเทพฯ และสงขลา ซึ่งถ้าเยอรมันจะใช้ก็ใช้ได้ราษฎรเยอรมันก็ไม่พึง กลับพูดถึงอีกรำไป จนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเบื่อ และพระยาภิรมย์ภักดีก็ระอา

(ข) เยอรมันปรารถนาจะเอากรุงสยามไว้ในอิทธิพลอยู่แล้วแต่ก่อนการสงคราม เช่นจะขอไม่ให้ส่งนักเรียนทหารทั้งบกเรือไปศึกษาที่ประเทศอื่นนอกจากเยอรมนีประการ 1 จะขอให้รับรองว่าบรรดาคนชาวเยอรมันที่รับจ้างรัฐบาลสยามอยู่ในเวลานี้ รัฐบาลจะไม่ไล่หรือคัดออก และถึงแม้ว่าคนใดลาออกก็ขอให้รับรองว่าจะจ้างคนเยอรมันเข้ามาทำการ ในหน้าที่แทนผู้ที่ลาออกประการ 1 จะขอให้จ้างที่ปรึกษาเยอรมันมาสำหรับนั่งศาลชำระบรรดาคดีที่คนในบังคับเยอรมันเป็นโจทหรือจำเลยประการ 1 จะขอให้ทุนในแบงก์สยามกัมมาจล เป็นทุนเยอรมันอย่างน้อยถึง ๒๕ และให้ความเคียดชังในกิจการแบงก์นั้นอยู่ในมือแห่งกรรบการเยอรมันที่เบอร์ลิน หรือถ้าจะให้ความเคียดชังอยู่ในมือกรรมการในกรุงเทพฯ ก็ต้องให้ที่คนเยอรมันอยู่ในสภาพกรรมกรนั้นไม่ว่ากว่าถึงจำนวนของกรรมกร และต้องให้สถานายติเป็นพวกเยอรมัน ทั้งผู้จัดการก็ต้องเป็นชาวเยอรมันด้วย ดังนี้อีกประการ 1 ซึ่งถ้าฝ่ายเรายอมในข้อ 1 ข้อใด หรือหลายข้อ ก็เท่ากับยอมตัวเป็นเมืองในคุ้มครองรักษา (Protectorate) ของเยอรมนี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงไม่ทรงยอม ข้อนี้ราษฎรเยอรมันเป็นที่ไม่พอใจอย่างยิ่ง สัญญาจึงค้างกันมาจนบัดนี้ เสียดายก็เช่นกล่าวมาข้างบนนี้ยอมเห็นตนเป็นสัตรูชาติของเยอรมัน ซึ่งเป็นทำนองเดียวกับที่ได้ไปยุยงให้ออสเทรียไปผูกกับเซอร์เบีย จนเป็นเหตุให้เกิดสงครามแล้วนั่นเอง

ความไม่สำเร็จปรารถนาของเยอรมัน ทั้งในข้อที่หมดย (ก) และ (ข) ในข้อ 13 นี้ ย่อมเป็นเครื่องทำให้เยอรมันขึ้นเคืองแก่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นถ้าแม่ได้มีชัยในการสงคราม คงจะยิ่งมีความกำเริบเอิบอิ่มในอิทธิอำนาจยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่แล้วโดยปรกติแต่ก่อน และเมื่อเสร็จศึกทางยุโรปแล้ว ก็คงจะไม่ละเว้นการที่จะหันมาลงงานกรุงสยาม เพื่อสั่งสอนมิให้เย่อหยิ่งบังอาจขัดขวางความปรารถนาแห่งเยอรมนี

14. กว๊านเหตูผลเหล่านี้ จึงเห็นได้ว่า ผู้ใดที่ปรารถนาให้เยอรมันมีชัยในการมหาสงครามซึ่งกำลังกระทำอยู่บัดนี้ ต้องนับว่าเป็นผู้ที่มีความกิดสัน แลเห็นกงจักรเป็นดอกบัว มัวเผลอและหลงใหลไปในความล่อลวงของเยอรมันไปแล้วไซ้ ในไม่ช้าจะต้องรู้สึกว่าการเป็นจักรกรรคอันหัตถ์ของกล้า ทำให้ต้องรับทุกขเวทนาเท่ากับตกอเวจีเป็นแน่แท้

15. ตามเหตุการณ์ทั้งปวงที่ได้มีมาแล้วทั้งสิ้น เป็นพยานสื่อให้เห็นแล้วว่า เยอรมัน เป็นเจ้าเล่ห์เจ้ากล ใช้อุบายอันลึกลับและพลิกแพลงเป็นอันมาก โดยปราศจากธรรมะและความสุจริต ส่วนรัฐประศาสน์นโยบายของเขาในส่วนบูรพทิศนี้ นายเคลเอกแบร์นฮาร์ดีได้แสดงไว้ชัดเจนในหนังสือของเขาแล้วว่า ต้องใช้วิธียุยงให้ชาติมิวเลื่องปรีการแก่งแย่งระเวงถึงกันเกล็ดกันอยู่เสมอ เพื่อจะได้ไม่รบกวนกำลังกันแรงงานชาวยุโรปได้ เหตุนี้สมควรที่ท่านจะควรระวังฟังดูเฝ้าในส่วนการโฆษณาข่าวเท็จต่าง ๆ ของพวกเยอรมัน อันจะให้ร้ายก่อกวนร่ำการแก่กรุงสยาม และถ้าได้ความอย่างไรในเรื่องนี้ ถ้าแม้ไม่เป็นข้อควรบอกมาทางราชการกระทรวงต่างประเทศ ท่านจะมีจดหมายตรงมายังข้าพเจ้าก็ได้ เมื่อได้สมควรข้าพเจ้าจะได้นำข้อความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

ในที่สุกนี้ ข้าพเจ้าขอกล่าวแก่ท่านว่า การที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้ามีจดหมายบอกเหตุการณ์ลับมายังท่านโดยตรงเช่นนี้ นับว่าเป็นพยานแห่งความไว้วางพระราชหฤทัยในตัวท่าน ว่าเป็นผู้ที่ทรงรักภักดีต่อฝ่าละอองธุลีพระบาททุกสถาน คือทั้งในส่วนราชการแผ่นดินและในพระองค์ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอเตือนซ้ำอีกว่า ท่านต้องถือว่าจดหมายของข้าพเจ้าฉบับนี้เป็นความลับสำหรับตัวท่านโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวแก่ทางราชการกระทรวงต่างประเทศหามิได้

ภาคนว ก ง

พระราชบัญญัติ

เรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป¹

มีปัญหอย่างหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าถึงเวลาที่ควรจะนำปัญหาทำความเข้าใจกันในเสนาบดีสภา เพื่อตัดความเข้าใจผิด และชักกันยุ่งต่อไปข้างหน้า กล่าวคือ ปัญหาเรื่องความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป

ก่อนที่จะแถลงปัญหา จำจะต้องขอชี้แจงเหตุการณ์ที่เป็นมาแล้ว ซึ่งอันที่จริงเป็นเรื่องติดต่อกันมายาวนาน แต่ในที่นี้จะขอกล่าวแต่โดยย่อพอเป็นสังเขป

เมื่อแรกเริ่มงานมหาสงครามขึ้น รัฐบาลสยามก็ได้ดำเนินการเหมือนรัฐบาลอื่น ๆ ที่มิได้มีสาเหตุวิวาทกับเขาในชั้นต้น กล่าวคือ ได้ประกาศความเป็นกลางอย่างกวัดข้นแลไม่ลำเอียง (สทริกต์ แอนด์ อิมพาร์เชียล นิวทรัลิตี) ในเวลานั้นใคร ๆ ก็พากันเห็นอย่างเดียวกันหมด คือเห็นว่ารัฐบาลสยามปฏิบัติเช่นนั้นเป็นการถูกต้องและสมควรด้วยประการทั้งปวง ฤ็หากว่าจะมีผู้รู้สึกไม่พอใจอยู่บ้าง ก็แต่พวกที่เข้าใจผิด คือฝ่ายหนึ่งพวกเยอรมันที่ได้ฉวยโอกาสจะโค่นไทยเราเอียงข้างเยอรมนี แลในเวลาชั้นต้นนี้ ไม่ใช่แต่พวกเยอรมันเองที่เขาใจว่าจะเป็นเช่นนั้น แม้พวกเพื่อนบ้านของเรา คือพวกอังกฤษที่สิงคโปร์ แลฝรั่งเศสที่ไซงอน ก็ออกจะเห็นตามไปเช่นนั้นด้วย ดังนั้นจึงเป็นอันว่า การที่เราประกาศความเป็นกลางโดยกวัดข้นทำให้ฝ่ายเยอรมันไม่พอใจ เพราะผิดความคาดหมายของเขา แลทำให้อังกฤษฝรั่งเศสไม่พอใจ เพราะนี้กว่าเราจะเป็นกลางแต่ปาก^๒ ต่อมาเมื่อปรากฏขึ้นว่าเยอรมันได้ประพฤติทารุณกรรมต่าง ๆ ในประเทศที่กองทัพเยอรมันยกเหยียบแดนเข้าไป หนังสือพิมพ์บางฉบับด่าโดยมากในกรุงเทพฯ ได้กล่าวติเตียนกิจการของเยอรมัน พวกเยอรมัน

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 1/223 บันทึกฉบับเรื่องความคิดที่จะให้กรุงสยามเข้าร่วมในสงคราม

พากันโกรธเคืองเป็นอย่างมาก ถึงแกกล่าวคำเลิกต่าง ๆ ว่าไทยเราริมนุญคุณของเยอรมนี นอกจากชาวเยอรมันเอง ยังมีคนไทยเองบางคนที่ยังซ่าน แสดงตนลำเอียงข้างเยอรมัน อีกทั้งมีพวกจีนที่เคยทำการค้าขายติดต่อกับเยอรมัน ไคพากันพุดจา แสดงความนิยมข้างฝ่ายเยอรมันอยู่บาง คำกล่าวอันฟังซ่านของผู้ที่ไม่มีความรับผิดชอบเช่นนี้ ไคกระเพือนออกไปถึงเพื่อนบ้านของเราอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ฝรั่งเศสที่ไซ-งอนกลับบังเกิดมีความระแวงสงสัยวุ่นวายขึ้นอีก จนต้องจัดการแก้ไขด้วยกุศโลบายต่าง ๆ เป็นอเนกประการ มีจัดการส่งกำนันไปลงในหนังสือพิมพ์เมืองไซงอนเป็นต้น ซึ่งไคกระทำสำเร็จได้โดยอาศัยความไมตรีของบุคคลฝรั่งเศสคนหนึ่ง ซึ่งบังเอิญเป็นคนชอบพอกันกับบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสที่เมืองไซงอน ความระแวงสงสัยจึงได้สงบไปครั้งหนึ่ง

ฝ่ายข้างอังกฤษได้เห็นใจรัฐบาลไทยเราว่า ตั้งใจเป็นไมตรีต่อเขาจริง เมื่อเราช่วยจับพวกชาวอินเดียนผู้ก่อกวน กับนอกจากนี้ ส่วนตัวข้าพเจ้าเองได้แสดงอหิชาศรัยไมตรีโดยทางส่งเงินไปให้แกหญิงหม้ายแลเด็กกำพร้าผู้เป็นภรรยาแลบุตรของทหารในกรมราบเบากระรัม จนเป็นผลให้พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษทรงตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นนายพลเอกพิเศษในกองทัพบกอังกฤษ แลพระองค์ทรงรับยกเป็นนายพลเอกพิเศษในกองทัพบกสยาม อีกทั้งการมีโทรเลขโต้ตอบกับพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษในวันปีใหม่ของเรา แลวันคริสต์มาสของเขา เหล่านี้ล้วนเป็นกิจการที่ได้ทราบกันอยู่แล้ว ไม่จำเป็นที่จะต้องชี้แจงต่อไปอีกให้เสียเวลา

การที่ข้าพเจ้าไคกระทำเช่นนี้ ข้าพเจ้าทราบอยู่ดีว่า ย่อมจะมีผู้ที่ไม่เห็นชอบด้วยอยู่บาง ฝ่ายหนึ่งคือพวกเยอรมัน ซึ่งระแวงอยู่ว่า ข้าพเจ้าจะคิดละทิ้งความเป็นกลางแลอุปถัมภ์เยอรมันแลออกสเตรียไคมาตอบว่า ถูถามที่พระองค์เสนาบดี กระทรวงการต่างประเทศบาง ที่มีศเตอร์ปีตกิน ที่ปลุณหาราชาการต่างประเทศบ้างเป็นหลายครั้ง ดังปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุบรรเทิกราชการในกระทรวงการต่างประเทศแล้ว นอกจากนี้ก็ยังมีคนไทยบางคนเห็นว่าความประพฤติของข้าพเจ้า คุเป็นการเกินจำเป็นสำหรับหน้าที่ผู้เป็นกลางแลดูเหมือนจะคิดเห็นไปว่า เป็นการประจบข้างฝ่ายสัมพันธมิตรมากเกินไปด้วยซ้ำ ความเห็นแตกต่างกันในกิจการสำคัญย่อมต้องมีอยู่เป็นธรรมดา แลส่วนตัวข้าพเจ้าที่ได้ประพฤติ

ไปแล้ว มีใ้ทำอะไรๆ ไปโดยมิได้ไตร่ตรอง แท้จริงข้าพเจ้าได้ไตร่ตรองแล้ว แลได้
ทูลปรึกษาหาฤาภัยกับเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศแล้ว ทรงเห็นว่าไม่ผิดด้วยความเป็น
กลาง จึงได้ทำไป ส่วนความเห็นแลความไตร่ตรองของข้าพเจ้าในเรื่องนี้ มีใ้ว่า
ข้าพเจ้าได้ปรึกษากับพรางอะไรก็ตามมิได้ ข้าพเจ้าได้เคยพบกับพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ
การผู้ใหญ่ชั้นเสนาบดีที่ข้าพเจ้าไว้วางใจเป็นที่ปรึกษา เห็นว่ามีความเห็นต้องกันอยู่ แล
ความเห็นอันนี้ ถึงแม้วา กล่าวออกมาจะไม่สุภาพนัก ก็ต้องรับว่าเป็นความจริงอันหลีกเลี่ยง
ไม่ได้

ฐานะแท้จริงของกรุงสยามนั้นเป็นอยู่อย่างไร อาณาเขตของเราตกอยู่ในท่ากลาง
ระหว่างแดนของอังกฤษแลฝรั่งเศส เพราะฉะนั้นถ้าแม้แสดงความลำเอียงข้างเยอรมนี
แม้แต่เล็กน้อยให้ปรากฏชัดเจขึ้นเมื่อใด เพื่อนบ้านผู้มีอำนาจ ก็คงจะได้ขับเอาหัวแบน
เมื่อนั้น ดังนั้นแท้จริงก็เป็นอันเห็นได้ว่า การที่อังกฤษกับฝรั่งเศสเขายอมให้กรุงสยามคง
เป็นกลางอยู่นั้น ก็เพราะเขายังไม่เห็นความจำเป็นที่จะให้เราเข้ากับเขาเท่านั้น แลถ้า
เมื่อใดเขารู้สึกว่าความเป็นกลางของเราเป็นเครื่องกีดขวางแก่เขาแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลย
เขาคงจะไม่ยอมให้เราคงเป็นกลางอยู่เป็นแน่แท้

ข้อนี้เป็นความจริง ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าผู้มีสติปัญญา แลรอบรู้ในการงานจริง ๆ
คงจะต้องรู้สึกอยู่แล้วโดยเต็มใจทุกคน ถ้าจะมีนักเลงกฎหมายนานาประเทศกล่าวทวงว่า
ฝ่ายสัมพันธมิตรจะมายังคับรัฐบาลสยามเป็นเอกราชให้ละความเป็นกลางตามอำเภอใจ
เช่นนั้นอย่างไรไฉนนี้ไซ้ ก็จะต้องขอเชิญใหญ่ที่ทรงเช่นนั้นเหลือวาทกิจการของประเทศกรีก
บ้าง คงจะแลเห็นได้ว่า การที่พระเจ้าแผ่นดินกรีซขึ้นยืนเป็นกลางอยู่ เป็นผลให้
พระองค์แลรัฐบาลเสื่อมเสียเกียรติยศมากมายปานใด แลถ้าเขาทำได้ที่ประเทศกรีกอย่างไร
แล้ว เขาก็จะมาเกรงใจอะไรกับประเทศสยาม มีแต่เขาจะเกรงใจน้อยกว่าเท่านั้น

เมื่อความจริงเป็นอยู่เช่นนี้ จึงยังเกิดเป็นข้อที่ควรคำนึงขึ้นว่า การที่กรุงสยาม
จะคงเป็นกลางอยู่ถ้าจะเลยผลสมผลแสดงตนเขาข้างสัมพันธมิตรเสียทีเดียว ไหนจะเป็น
ประโยชน์แก่กรุงสยามมากที่สุด ปัญหาอันนี้ ข้าพเจ้าได้ไตร่ตรองดูโดยรอบคอบ แลตกลง
มีความเห็นสรุปเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

(1) ในชั้นต้น เมื่อยังไม่เป็นที่แน่นอนว่าฝ่ายใดจะชนะ การที่คงเป็นกลางอยู่นับว่าเป็นการสมควร เพราะเราเป็นประเทศเล็กต้องเจียมตัวระวังมิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโกรธเคืองมีเรื่องพยายาทต่อไปได้ แต่ต่อ ๆ มาเมื่อเห็นแล้วว่าฝ่ายเยอรมนีไม่มีทางจะชนะได้แล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการที่กรุงสยามจะคงเป็นกลางอยู่นั้น จะมีแนวทางเสมอตัวกับชาติทุนก็อดาแม่อังกฤษกับฝรั่งเศสเข้าใจดี แต่เมื่อชนะแล้วไมกวนแลเกณฑ์ให้เราทำอะไรต่อมิอะไรต่าง ๆ ตามใจเขา ก็เป็นอย่างนั้นว่าเสมอตัวได้ เพราะถึงแม้ว่าเราไม่ทำอะไร ก็ไม่ต้องเสียอะไรเหมือนกัน แต่ถาหากว่าเขาจะมากะเกณฑ์ให้เราทำอะไรต่อมิอะไร เพื่อรักษาผลประโยชน์ของเขา เช่น เกณฑ์ให้สัญญาว่า จะไลบรรดาคนเยอรมันที่อยู่ในราชการแล้วออกให้หมด และจะไม่จ้างคนเยอรมันใช้ในราชการอีกต่อไป แลให้เราทำสัญญาการกาขายให้เขาได้เปรียบเยอรมันดังนี้ เป็นต้น ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบโดยทางลับจากที่ต่าง ๆ ว่าเป็นความคิดอันแน่นอนของฝรั่งเศส ถ้าเขามายังบังคับให้เราทำเช่นที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็จะต้องนับว่าเราชาติทุนที่เดียว เพราะอย่างน้อยก็เสียเกียรติยศในการที่ถูกบังคับบีบคั้นให้ทำอะไร ๆ ตามคำสั่งของอังกฤษแลฝรั่งเศส เป็นที่เสื่อมเสียความเป็นเอกราชของเราไปส่วนหนึ่ง

ทั้งนอกจากนี้ ก็คงจะต้องมีสาเหตุวิวาทพาดหมากับเยอรมนี ซึ่งถ้ามีเหตุเช่นนั้นภายหลังงานมหาสงคราม กรุงสยามก็จะไม่มีที่หวังได้โดยแน่นอนว่าอังกฤษฝรังเศสจะมาช่วยเราในการวิวาทเช่นนั้น เพราะเราไม่ได้ทำอะไรให้แก่เขา จนเขาต้องมาบังคับกับ เขาจะมาช่วยเราทำไม แต่ตรงกันข้าม ถ้ากรุงสยามฉวยโอกาสเขาข้างสัมพันธมิตรในงานมหาสงครามคราวนี้แล้ว ก็อาจจะมีแนวทางได้กับเสมอตัว ส่วนทางใดนั้น อย่างน้อยก็จะได้เลิกถอนสัญญากับเยอรมนี ซึ่งตามสัญญาเก่า เราตกอยู่ในที่เสียเปรียบหลายประการแลซึ่งเยอรมนีเมื่อก่อนสงคราม ได้ยึดเอื้อนไม่ยอมที่จะวากกล่าวตามความประสงค์ของเราแลเมื่อสงบศึกแล้วก็จะได้ทำสัญญากันใหม่ โดยฝ่ายเราได้รับความเสมอหน้าบ้าง ทั้งอีกข้อหนึ่ง บางทีเราก็คงมีโอกาสได้รับความยินยอมของฝ่ายสัมพันธมิตรในข้อความบางอย่างซึ่งเราปรารถนาอยู่ เช่นการแก้พิกัตศุลกากร เป็นต้น

(2) แต่ถึงแม้ว่าแลเห็นชัดอยู่แล้วว่า ถ้าเขาข้างฝ่ายสัมพันธมิตรอาจจะมีผลประโยชน์แก่กรุงสยามเช่นกลาวมานั้นแล้วก็ตาม การที่อยู่ดี ๆ จะวิ่งไปเขาข้างฝ่ายสัมพันธมิตรโดยไม่มีสาเหตุเพียงพอ คือเราเองไม่ได้ถูกประทุษร้ายอย่างหนึ่งอย่างใดจนเหลือที่จะอดกลั้น จะวิ่งกลับไปเขาข้างสัมพันธมิตรจะเลยกลายเป็นไปประจบเขาเปล่า ๆ จะมีผู้ครหานินทาได้เป็นอันมาก คำนึงถึงตกลงเป็นอันว่าตอ้งนั่งกุมเชิงอยู่เท่านั้น

(3) แต่ในระหว่างที่นั่งกุมเชิงเช่นกลาวมาแล้ว ก็ตอ้งคอยระวังหาของแสดงให้ปรากฏอยู่เสมอ ว่ากรุงสยามมิได้เห็นชอบด้วย แลมิได้เพิกเฉยในการที่ฝ่ายเยอรมนีประพฤติกิจการฉกฉวยแลแบบธรรมเนียมระหว่างประเทศ ตอ้งแสดงว่ารู้สึกความรับผิดชอบในการที่ได้เป็นผูลงชื่อรับรองในสัญญาระหว่างประเทศที่ได้ผูกขาดตกลงกันทำไว้ ณ สมาคมกรุงเฮก

(4) เพื่อจะไม่มีโอกาสอันเหมาะที่จะได้เขาข้างฝ่ายสัมพันธมิตร ต้องคิดเตรียมการไว้เพื่อเวลาสงบศึก ให้เราตอ้งเสียน้อยที่สุดที่เราจะเสียได้ คือคิดอานจัดการทำสิ่งซึ่งคนเราจะถูกบังคับให้ทำนั้นเสียก่อน เช่นระบายนโยบายเยอรมันออกจากราชการ แลจากแบงกสยามกัมมาจล เป็นต้น

ความคิดข้อ (4) นี้ เป็นข้อที่ข้าพเจ้าได้เคยทูลปรึกษา กับเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศแล้ว แลทรงรับรองว่าเป็นการสมควร ทั้งได้ทรงรับรองว่าจะทรงชี้แจงแก่เสนาบดีกระทรวงคมนาคม ผู้ที่มีคนชาติเยอรมันรับราชการอยู่ในกระทรวงมากกว่าแห่งอื่น กับข้าพเจ้าเองได้ทูลชี้แจงแก่เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ผู้ทรงรับเป็นพระธุระจัดการเรื่องแบงกสยามกัมมาจล แต่ความคิดยังไม่เป็นผลสำเร็จใด เพราะมีเหตุขัดข้องต่าง ๆ ซึ่งเสนาบดีกระทรวงคมนาคมแลเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจะอธิบายได้ดีกว่าข้าพเจ้า แลข้าพเจ้าหวังใจว่าจะได้อธิบายในวันนี้ เพื่อที่เสนาบดีทั้งหลายจะได้ทราบข้อขัดข้องนั้น ๆ โดยทั่วกันด้วย

ส่วนปัญหาเรื่องสาเหตุ เป็นปัญหาสำคัญอยู่ และแท้จริงเป็นปัญหาซึ่งข้าพเจ้าจะขอนำปฤชาในที่ประชุมในวันนี้

นานมาแล้ว ชาวเจ้าโคไพรชาวจากอรรคราชทูตประจำ ณ กรุงปารีสว่า
 รัฐบาลฝรั่งเศสปรารถนาที่จะชักชวนให้กรุงสยามเข้าข้างสัมพันธมิตรเสียทีเดียว แต่ดูเหมือน
 รัฐบาลฝรั่งเศสจะไต่ไปปรึกษาหาฤกษ์กับรัฐบาลอังกฤษ แลฝ่ายอังกฤษไม่เห็นด้วย จึงมิได้
 มีผู้ใดมาพบในทางราชการ ต่อมาชาวเจ้าโคไพรชาวจากข้าราชการฝรั่งเศสผู้หนึ่งว่า
 รัฐบาลฝรั่งเศสใฝ่ปรารถนาเป็นขอความไวแน่นอนว่า อย่างไร ๆ ก็จะต้องขอให้รัฐบาลสยาม
 สัญญาว่าจะไม่ใช้คนชาติเยอรมันในราชการอีกต่อไป เพราะเขาไม่ต้องการให้กรุงสยาม
 เป็นสำนักสำหรับศัตรูของเขา มาหาไสรยคิดร้ายแก่เขาต่อไปภายหน้า นอกจากนี้ชาวเจ้ายัง
 โคไพรมาจากทางราชทูตอังกฤษอีกด้วย เป็นคำบอกเล่าส่วนตัวว่า ฝรั่งเศสไต่ไปพบ
 ทามอังกฤษครั้งหนึ่งแล้ว ในการที่จะมาพูดจาชักชวนให้รัฐบาลสยามแสดงตนเข้าข้างฝ่าย
 สัมพันธมิตร แต่ฝ่ายอังกฤษไม่ต้องการที่จะยื่นมือสอดเข้าเสี้ยมสอนรัฐบาลสยามในเรื่องนี้
 จึงใคร่ระงับกันไป

ต่อมาเมื่อรัฐบาลอเมริกา แสดงความปรารถนาจะชักชวนบรรดาประเทศที่เป็นกลาง
 ในเวลานั้นให้ช่วยกันร้องขอให้สงบศึก ราชทูตอังกฤษได้ทูลแก่เสนาบดีกระทรวงการต่าง
 ประเทศว่า ใ้รับคำสั่งจากกระทรวงการต่างประเทศของเขา ให้มาบอกกล่าวแก่รัฐบาล
 สยามว่า หวังใจว่าจะไม่เข้าชื้อด้วยกับคำประกาศชักชวนของอเมริกา เพราะถ้าไปพูด
 ตามอเมริกาเข้าแล้ว อาจจะได้รับความตอบอย่างเจ็บ ๆ (ริบ์ฟ) ในครั้งนั้น เสนาบดี
 กระทรวงการต่างประเทศก็ได้ทรงตอบไปว่า แท้จริงกรุงสยามยังหาได้รับคำชักชวนของ
 ประเทศอเมริกาไม่ เรื่องนี้ถ้าจะกล่าวไปโดยเฉพาะเรื่องก็ดูไม่เป็นของสำคัญอะไรนัก
 แต่ก็เป็นพยานแห่งขอความที่ชาวเจ้าโคไพรมาแล้วข้างตน คือเป็นขอแสดงให้แลเห็นชัด
 ว่าอังกฤษเขาจะยอมให้เรากระทำหน้าที่อย่างผู้เป็นกลางก็แต่ในสิ่งซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่
 ฝ่ายเขาเท่านั้น ถ้าเราจะไปทำสิ่งใดซึ่งเขาไม่พอใจ เขาก็จะว่าให้เจ็บ ๆ ครั้นเมื่อ
 เยอรมนีได้ประกาศขอความบอกกล่าวขยายวิธีการใช้เรือค่าน้ำโดยอาการอันกว้างขวาง
 แลระรานยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ชาวเจ้าโคไพรเห็นข่าวในหนังสือพิมพ์ว่าประเทศอเมริกาได้ร่
 อกคัดค้าน แลได้ชักชวนให้ประเทศอื่น ๆ ช่วยคัดค้าน แลต่อมาไม่ช้าก็ได้มีข่าวว่ารัฐบาล

อเมริกาได้อพยพผู้คนทางไมตรีกับเยอรมนี ข้าพเจ้าใคร่รู้สักแต่ในเวลาที่ได้เห็นข้อความประกาศของเยอรมนีนั้นแล้วว่ากรุงสยามควรจะได้รับส่งคำคัดค้านไปที่เดียว แต่ได้ทอดถามมาที่เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ได้ความว่ายังหาได้ทรงรับประกาศของรัฐบาลเยอรมนีไม่ แลเสนาบดีทรงพระดำริว่าเมื่อยังมิได้รับประกาศหรือแม้แต่คำบอกกล่าว อยู่ดี ๆ จะวิ่งไปคัดค้านก็กระไร ๆ อยู่ อาจจะเป็นเหตุให้รัฐบาลเยอรมนีเอาเป็นข้อกระทบกระเทือนถึงทางพระราชไมตรีก็เป็นได้ พระดำริของเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศในข้อนี้ เมื่อคำนึงถึงมีน้ำหนักอยู่บางส่วน ข้าพเจ้าเองต้องรับสารภาพว่าในเวลานั้นรู้สึกลังเลใจมากทีเดียว เพราะฝ่ายหนึ่งเกรงว่า ถ้าไม่คัดค้านข้างฝ่ายสัมพันธมิตรอาจจะเข้าใจผิดได้เป็นแน่แท้ ก็อย่างนั้นอีกจะว่าเราไม่รู้สึกความรับผิดชอบในหน้าที่สมาชิกแห่งสมาคมชาติ ๆ ใด ๆ ไปถึงไปกว่านั้น ก็เลยอาจจะเห็นไปว่าเรานิยมนเยอรมนี แต่อีกฝ่ายหนึ่งข้าพเจ้าก็ยังไม่แน่ใจเลย ว่าถ้าถาคัดค้านโดยเยอรมนียังมีได้บอกกล่าววนั้น อาจจะเลยเป็นเหตุบาดหมางจนถึงแก่เสียทางพระราชไมตรีก็เป็นได้ จึงอยู่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่าข้าพเจ้ารู้สึกเต็มใจว่าถ้ามีเหตุเพียงพอเลยสมควรเสด็จข้างสัมพันธมิตรเสียทีเดียว ก็จะมีทางได้กับเสนาบดี แต่ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่า สาเหตุเพียงพอหรือยัง การที่เยอรมนีได้ประกาศว่าจะใช้เรือดำน้ำทำลายเรือพาณิชย์ไม่เคืองว่าเป็นของชาติศัตรูฤๅชาติเป็นกลางนั้น จะเป็นเหตุเพียงพอสำหรับที่กรุงสยามจะคัดทางไมตรีกับเยอรมนีแล้วและฤๅ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทรงเห็นว่ายังไม่เพียงพอ แลได้ทรงชี้แจงกระแสพระดำริแก่ข้าพเจ้าโดยยืดยาว ถึงว่าข้าพเจ้าจะขอให้ท่านทรงชี้แจงในที่ประชุมนี้ เพื่อท่านเสนาบดีทั้งหลายจะได้ฟังด้วย

ครั้นต่อมาจึงได้รับบอกจากราชทูตประจำกรุงเบอร์ลินที่วานให้ราชทูตประจำกรุงเปโตรกรัดบอกต่อมา ว่าได้รับคำบอกกล่าวของรัฐบาลเยอรมนี เรื่องจะขยายการใช้เรือดำน้ำ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศจึงทรงมีคำสั่งออกไปให้ราชทูตแจ้งจำกั้ท่าน

แก่รัฐบาลเยอรมัน ในระหว่างที่ยังไม่ได้รับบอกจากราชทูตที่กรุงเบอร์ลินนั้น หนังสือพิมพ์
 กรุงเทพฯ เคลลีเมลได้มาตามข่าวที่กระทรวงการต่างประเทศ ว่ารัฐบาลสยามจะหาอย่างเร
 ขาพเจ้าเห็นว่าอาจจะนิ่งเฉยไว้เสีย อาจที่จะบั่นทอนทางเข้าใจผิดไปไต่ต่าง ๆ จึงได้ตกลง
 ให้หนังสือพิมพ์เคลลีเมลลงข่าว ว่ารัฐบาลสยามยังมิได้รับคำบอกกล่าวของรัฐบาลเยอรมัน
 จึงมิได้ยื่นคำคัดค้านไปในทางราชการ แต่ในฐานะที่เป็นสมาชิกแห่งสมาคมชาติ แลเป็นผู้
 ที่ลงนามในสัญญากรุงเฮกหนึ่ง รัฐบาลสยามทั้งคนไว้ในฐานะแห่งผู้คัดค้าน บรรดากิจการ
 ทั้งปวงที่รัฐบาลเยอรมันประพฤติดิตตอกฎหมายแลแบบธรรมเนียมการสงคราม ต่อมาใน
 ระหว่างที่ข้าพเจ้าไปเยี่ยมมณฑลพิษณุโลก ราชทูตรัสเซียได้ไปพบกับราชทูตอังกฤษว่า ราชทูต
 รัสเซียกับราชทูตฝรั่งเศสได้เห็นประกาศของรัฐบาลสยามแสดงความเป็นกลางในการสงคราม
 ระหว่างประเทศอเมริกาแลเยอรมนี รู้สึกเหมือนหนึ่งรัฐบาลสยามแสดงตนว่าเขาข้างฝ่าย
 เยอรมนีทีเดียว ราชทูตอังกฤษได้ชี้แจงว่า รัฐบาลสยามได้คัดค้านในกิจการของเยอรมนี
 นั้นแล้ว แต่ราชทูตอีกสองคนว่ายังไม่เห็นโฆษณาที่ใด ราชทูตอังกฤษจึงมาทูลแก่เสนาบดี
 กระทรวงการต่างประเทศว่า ถ้ารัฐบาลไทยได้โฆษณาการคัดค้านนั้นให้ปรากฏได้จะเป็น
 การดี เสนาบดีได้ทรงแจ้งขอความออกไปให้ข้าพเจ้า แลข้าพเจ้าได้สั่งมาจากภูเก็ทให้
 ทรงจัดการส่งสำเนาโทรเลขไปมาระหว่างราชทูตสยาม ณ กรุงเบอร์ลินกับกระทรวงการ
 ต่างประเทศลงโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ฝ่ายราชทูตรัสเซียได้มาเฝ้าเสนาบดีกระทรวงการ
 ต่างประเทศทูลทาบถามถึงการที่จะให้รัฐบาลสยามแสดงตนเขาข้างฝ่ายสัมพันธมิตรแลคิด
 จะตอบแทนโดยการแก้กักตุนการ แต่ราชทูตอังกฤษไม่เห็นด้วยในข้อนี้โดยกล่าวว่า
 การแก้กักตุนการ อังกฤษจะเป็นผู้ได้รับผลยิ่งกว่าฝรั่งเศสรัสเซีย ซึ่งเกือบจะไม่มี
 การค้าขายในกรุงสยามเลย แลราชทูตอังกฤษได้มีโทรเลขหาไปยังกระทรวงการต่าง
 ประเทศของเขาก็ได้รับตอบมาว่า ไม่เห็นสมควรที่จะยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องกับอย่างหนึ่ง
 อย่างใดในกิจการของกรุงสยาม ขอความเหล่านี้ ข้าพเจ้าหยิบมากล่าวแต่โดยย่อ

เพราะเห็นว่าเป้าหมายของเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศจะทรงชี้แจงขอความพิเคราะห์ต่อไป ให้ท่านเสนาบดีทั้งหลายทราบ เพื่อประกอบความคำริห์ ส่วนตัวข้าพเจ้า จะขอกล่าวแต่เพียงว่าข้าพเจ้ารู้สึกว่าการที่กรุงสยามจะละทิ้งความเป็นกลางและไปเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรที่เดิวนั้น ความรู้สึกของฝ่ายสัมพันธมิตรที่เป็นตัวการอยู่สามประเทศก็ย่อมไม่สู้ตรงกันอยู่แล้ว คือฝ่ายฝรั่งเศสกับรัสเซียดูเหมือนจะเห็นว่า ถ้าไคนาว่าโนมเอากรุงสยามเข้าไปเป็นพวกตนได้ จะเป็นเกียรติยศแก่ฝ่ายเขา และทำให้เยอรมนีเจ็บใจได้ อีกส่วนหนึ่ง แต่ฝ่ายอังกฤษน่าจะคิดถึงผลประโยชน์ของตนเองอยู่มาก คงจะเห็นว่ายังมีพวกพ้องเขาไปกันมาก ๆ การขัดแย้งผลประโยชน์ก็จะยังมีมากขึ้น เพราะผู้ที่ใดเขาข้างฝ่ายหนึ่งต่างคนก็จะต่างต้องการส่วนแบ่งไม่มากนักนอกจากผลแห่งความมีชัย ข้อนี้ประเทศจีนเป็นผู้ขายโพยขึ้นก่อนที่เดิยว ดังปรากฏในข่าวหนังสือพิมพ์ ว่าไปขอเอาสัญญาฉบับฝ่ายสัมพันธมิตรด้วยประการต่าง ๆ เช่นการรอการไต่ต้อไปอีกสิบปีเป็นต้น แลฝ่ายจีนเองรับแต่เพียงจะส่งของต่องโงบางอย่าง (ร่อวแมตี่เรียล) ดังนั้นจึงทำให้คนทุกฝ่ายสัมพันธมิตรรู้สึกว่าจีนต้องการเอารัดเอาเปรียบมากเกินไป จนสัมพันธมิตรไม่รู้สึกว่าจะได้ประโยชน์แจกเปลี่ยนเพียงพอกแก่ที่ฝ่ายจีนขอ จึงได้ตกลงกันว่า เมื่อจีนจะอยากทำสงครามกับเยอรมนีก็ทำไปโดยลำพังก็แล้วกัน

ดังนั้นจึงเป็นขอควรคำนึงดูบ้างว่า ถ้ากรุงสยามจะตกลงเป็นแสดงตนเข้าข้างสัมพันธมิตร เราจะทำอะไรให้เขาได้จริงจังสักเพียงใดบางฤาไม่ คือจะทำอะไรได้ให้เพียงพอที่จะขอผลประโยชน์แลกเปลี่ยนจากเขาได้บางฤาไม่ ถ้าแม้วเรามีสาเหตุถูกประทุษร้ายโดยตรง แมแต่เพียงเล็กน้อย เช่นทางวาชาแผ่นดินสยามจะไปเสียชีวิตลงฤาแมแต่ทองบาดเจ็บเพราะเรือที่โดยสารนั้นถูกตอร์ปิโดของเรือค่าน้ำเยอรมัน ฤามีคนนั้นก็ฆ่าแผ่นดินของเราซึ่งเป็นลูกเรือพานิชย์ฝ่ายสัมพันธมิตรถูกจับเป็นเชลยโดยผิดกฎหมายแลแบบธรรมดาเนี่ย การสงคราม ดังนั้นเป็นต้น ข้าพเจ้าก็จะไม่รับรองเลยในการที่ดำเนินราโงบายอย่างรุนแรง

ที่สุดโดยเห็นเป็นโอกาสอันเหมาะ ที่จะได้รื้อค้นเสียจากฐานะอันไม่พึงอารมณ์ คือความ
 เปนกลาง อันไม่จริงใจ แต่ที่กรุงเทพฯ ยังไม่ได้ถูกประทุษร้ายโดยตรง นับว่ายังไม่
 สาเหตุซึ่งควรเรียกได้ว่า เป็นของไม่มีปัญหา แลถ้าหากว่าจะละทิ้งความเปนกลาง ก็จะเป็น
 ได้แต่โดยเป็นทางอันหนึ่งแห่งรัฐประศาสน์ (แมตเตอร์ ออฟ ปอลิซี) ไม่ใช่เป็นความ
 จำเป็นจริงจัง (แอ็กชวล เนเชิสตี)

นี่แหละเป็นปัญหาที่ข้าพเจ้าขอบำปฤชานาทันทั้งหลาย แลขอให้ท่านผู้มีความเห็น
 แสดงความเห็นนั้น ๆ โดยจริงใจ อย่างใดอำพราง แลแล้วไปบนภายหลังว่าไม่ได้มี
 โอกาสแสดงความเห็น ขอให้เข้าใจเถิดว่า ข้าพเจ้าต้องการฟังความเห็นจริง ๆ แลให้
 โอกาสจริง ๆ เพราะปรารถนาเป็นอย่างยิ่งที่จะให้มีความเข้าใจกันแจ่มแจ้งในคณะนามที่
 อย่าให้มีข้อให้เขากล่าวไฉน ในคณะนามก็มีความเห็นแตกต่างกัน แลข้าพเจ้าหวังเสีย
 ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว ข้าพเจ้าได้แสดงความเห็นส่วนตัวมาอย่างเปิดเผย แลหวัง
 ใจว่าแจ่มแจ้งแล้ว ขอฟังความเห็นของท่านทั้งหลายบ้าง.

ภาคผนวก จ

รายงานการประชุมเสนาบดี วันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2460¹

รายงานเสนาบดีสภา ที่ 1/60

ณ วันที่ 28 พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2460 ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ
กำหนดเวลาชุมนุมขาน 4 โมง

รายพระนามแลนาม

- ผู้มาชุมนุม 1 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
2 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอวรวงศ์วิโรปการ
3 กรมพระจันทบุรีนฤนาถ
4 เจ้าพระยามหิทธิไชยเดชานุชิต
5 เจ้าพระยาอภัยราชา
6 เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์
7 เจ้าพระยาจรูญเกษมวิจิตร
8 เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์
9 พระยารัษฎนครราชสีมา

- ผู้ไม่ได้มาชุมนุม 1 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตปรีชาภิวันทวงศ์ เสด็จประทับอยู่หัวหิน
ทรงรับโทรเลขเชิญเสด็จประชุมเมื่อรถไฟออกจากสถานีหัวหิน
เรียบร้อยแล้ว จึงไม่ได้เสด็จ
2 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสด็จอยู่หัวเมือง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข
1/223 บันทึกถ้อยแถลงเรื่อง ถัดจากให้กรุงเทพฯ เข้ารวมในสงคราม

- 3 กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ เสด็จอยู่หัวเมือง
- 4 กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ประชวร
- 5 เจ้าพระยายมราช ป่วย

ระเบียบวาระ

มีราชการในระเบียบวาระ คือ

- 1 เรื่องการรักษาความเปนกลางของกรุงเทพมหานครในงานมหาสงคราม

ผู้เป็นประธาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับเป็นประธานในที่ชุมนุม

ผู้จกรายงาน

พระยาตรีภุชปรีชา สภาเลขานุการ จกรายงาน

ปลุณษาราชการในระเบียบวาระ

เมื่อที่ประชุมได้เข้านั่งที่พร้อมกันแล้ว ผู้เป็นประธานมีพระราชดำรัสว่า

การที่ประชุมวันนี้จะได้ปลุณษาขอราชการซึ่งเนื่องด้วยการต่างประเทศ คือตั้งแต่เริ่มการสงครามในยุโรป รัฐบาลสยามได้ตั้งตนเป็นกลางตามระเบียบ ก็นับว่าเป็นเกราะที่ดีที่มีได้มีการรณรงค์ให้เป็นที่รำคาญมากนัก แลกิจที่ได้กระทำมาแล้วก็เป็นแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ จึงหาได้ประชุมปลุณษาไม่ แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้น เมื่อนานเวลาเข้าก็รวมกันเป็นเรื่องใหญ่ขึ้น ถ้าไม่ทำความเข้าใจกันไว้เสียแล้ว เกรงว่าจะเข้าใจผิดกันไป ถ้าหากมีผู้มาไต่ถามขึ้นก็จะพูดไปคนละทาง เขาจะติเตียนได้ว่าคณะเสนาบดีแตกกัน ผู้ที่อยู่ในคณะเดียวกันต้องพูดให้เหมือนกัน ขอให้ปลุณษานั้นครั้งจะพูดด้วยว่าจากเกรงว่าจะบกพร่อง จึงจดเป็นหนังสือมาคังสภาเลขานุการจะได้อ่านเสนอที่ประชุม ณ บัดนี้

เมื่อสภาเลขาธิการได้อ่านพระบรมราชโองการ เรื่องการรักษาความเปนกลาง
แห่งกรุงสยามในงานมหาสงครามเสนอที่ประชุมตลอดแล้ว

กรมพระจันทบุรี ทรงชี้แจงว่า ในเรื่องแบ่งกัศยามกัมาจนนั้น เมื่อได้มีพระ
บรมราชโองการให้จัดการเอาคนเยอรมนีออก กรมพระจันทบุรีก็ได้พยายามจัดการแต่มีค
ติข้ออยู่ 2 ข้อ คือ 1 จะหาคนเข้าเปลี่ยนโดยเร็วขึ้นเป็นการลำบาก กับอีกข้อ 1 ก็
วิธีดำเนินการของแบ่งกัศยามกัมาจนนั้น เป็นการค้าขายโดยแท้ เมื่อมีเสียงชาวอังกฤษ
คือ เซอ วิลเลียม ฮันเตอ แนะนำให้เปลี่ยนเป็นวิธีให้ประชาชนไปทำทุน คือว่าเมื่อจะ
เปลี่ยนคนแล้ว ก็ควรเปลี่ยนการค้าขายที่เกี่ยว แต่ไม่อาจจะจัดได้เร็ว เพราะเป็นการใหญ่
แลเปนเงินมาก จึงได้รอฟังการต่อมา เมื่อยิ่งรอมานานก็ยิ่งปรากฏว่า ที่เซอ วิลเลียม
ฮันเตอ มาตรวจการนั้น ยังเข้าใจผิดอยู่มาก เช่นว่า ในมณฑลพิษณุโลกมีผู้ต้องการ
กู้เงินทำทุนมาก จึงได้ลองกันเงินไว้ล้านบาท แต่ก็ไม่มีใครมายืม จึงเห็นว่า จะเปลี่ยน
จัดเปนแบ่งกัให้เงินกู้กันยังจัดไม่ได้ด้วยเงินทุนจะต้องมานอนอยู่หลายปี ก็นับว่าเป็นการ
ขาดทุน ในระหว่างนี้ชาวอังกฤษมีความสงสัยว่าผู้จัดการแบ่งกัจะอุททุนเยอรมนี แลจะ
ใช้วิธีที่ขัดกับความต้องการของอังกฤษ กรมพระจันทบุรีได้ยื่นเข้าไปรับผิดชอบ คือว่า ถ้า
ใครจะพูดก็ให้มาพูดกับกรมพระจันทบุรี จึงได้พียงการมาไม่มีเหตุอันใด ส่วนการของแบ่งกั
ที่ใดดำเนินการต่อมา แม้จะส่งเงินไปเยอรมันไม่ได้เพราะอังกฤษห้ามขาด ก็ยังมีตลาดคือ
ฮ่องกง แลสิงคโปร์ก็ยังได้ทำการอยู่เสมอเปนเงินมาก ๆ นับตั้งล้าน ๆ เปนการดำเนิน
สะดวก โดยใช้คนเยอรมัน แต่บังคับให้ทำการตามพระราชประสงค์ ก็ยังเป็นระเบียบ
เรียบร้อย จึงได้คงความข้อนี้ไว้พิจารณาต่อไป เมื่อมีเหตุอันใดขึ้นจึงจะได้จัดการต่อไป

เจ้าพระยาวงศา ชี้แจงว่า กรมรถไฟเปนสำคัญอยู่ที่มีชาวเยอรมนีมาก แต่เวลา
นี้ผู้ที่ต้องระดมก็ได้ออกไปมากแล้ว เจ้ากรมก็รู้สึกระวังตัว คือระวังการงานแลการได้เสีย
อยู่โดยกวัดข้น เวลานี้มีที่สำคัญอยู่ที่โรงงาน คือซีฟอนนิเยีย หาตัวยาก คนไทยก็ยังไม่
มีที่จะเป็นตำแหน่งนั้น ส่วนการที่พวกก็มีมาก เพราะเครื่องล้อแลเครื่องอาไหล่หายาก
ส่วนรถต้องใหม่มากขึ้น ใ้เอาไพร่โรงงานช่วยซ่อมแซมพอประทังการไป

ส่วนการทำทางนั้นก็ได้ทำไปเกือบตลอดแล้ว แต่ยังขาดรางอีกประมาณสี่พันคัน นอกนั้นก็การรักษาทางซึ่งต้องมีอินยิเนียร์รักษา ส่วนการเดินทางก็มีพระอำนาย ซึ่งเป็นเยอรมนี แด่แปลงชาติแล้วเป็นผู้จัดการ

สมเด็จพระยาพระเจ้าวรวงศ์รับสั่งว่า เยอรมนีที่แปลงชาตินี้ ฝรั่งเศสไม่ยอมให้ เพราะอย่างไร ๆ ก็คงเป็นผู้สืบเหตุการณ์ให้ฝ่ายเยอรมนีอยู่นั่นเอง

เจ้าพระยาวงศา วาการที่ไซคนเยอรมนีก็ได้เห็นผลที่จัดการดี ถึงในเวลาซับซ้อน เช่นนี้ก็ยังได้การดี เงินก็ขึ้น แต่ที่โปรดเกล้าฯ ให้ปลูกชากับเสนาบดีการต่างประเทศ จัดการ เอาคนเยอรมนีออกนั้น ก็ได้ทำสคิมถวายเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศแล้ว

สมเด็จพระยาพระเจ้าวรวงศ์ รับสั่งว่า สคิมนั้นได้ดูแลแล้ว แต่ยังไม่ได้พูดกันกับ เจ้าพระยาวงศา แต่เห็นว่าตามสคิมนั้นเอาคนไทยเข้าไปเป็นผู้จัดการก็เป็นแต่ชื่อ เพราะ ที่ปลูกชาก็ยังคงเป็นเยอรมนีอยู่ จึงเห็นควรต้องมีนักเรียนดูอย่างไรให้พอเพียง รวมความ ว่าเอาคนเยอรมนีออกแล้ว จะเอาคนที่ไหนเข้าแทนดังนี้ จึงจะเป็นการเจรจาได้

กับราชทูตอังกฤษได้มาบอกว่าคอเวอนเมนต์เฟเดอเรสเทดได้รับรองว่าจะยอมให้ นักเรียนเข้าไปเรียนการใดทุกอย่าง โดยไม่คิดเอาค่าสอน ก็เห็นว่าคืออยู่ควรจัดให้มีนักเรียนไปเรียนฝึกหัดพวกหนึ่ง จะเรียนการโรงงานอะไร ๆ ก็ได้

เจ้าพระยาวงศา ว่าโรงเรียนข้าราชการพลเรือนก็มีอยู่แล้ว นักเรียนได้ออกมารับราชการ 20 คนแล้ว ก็ได้ราชการดี การที่จะส่งนักเรียนไปเรียนนั้น เห็นว่าจะผู้เรียนที่โรงเรียนข้าราชการพลเรือนไม่ได้ เพราะผู้ที่ส่งไปเป็นนักเรียนต้องเป็นผู้รู้ภาษาอังกฤษดี ก็เป็นการหายากอยู่

สมเด็จพระยาพระเจ้าวรวงศ์รับสั่งว่า นักเรียนการรถไฟควรต้องมีให้มาก เพราะการรถไฟคงจะขยายการมากขึ้นทุกที คนที่รู้ภาษาอังกฤษก็เห็นจะพอหาได้ และจะได้เห็นการต่าง ๆ ว่าเขาทำกันอย่างไรด้วย

มีพระราชดำรัสว่า อย่างไรก็ตามก็ดี คงเป็นข้อแน่นอนอยู่ว่า จะต้องผ่อนคนเยอรมนีออก แต่จะทำอย่างไร จึงจะไม่ให้การของกรมรถไฟยุ่งได้

เจ้าพระยาวงศา กราบบังคมทูลว่า ตัวที่ปลุกษาแลเจ้ากรมก็ไต่กะตัวไว้แล้ว
เป็นคนต่างประเทศ แต่ไม่ใช่เยอรมนี เพราะเวลานี้ยังทั้งชาวต่างประเทศไม่ได้

มีพระราชดำรัสว่า ถ้าต้องการคนชาติอื่นคงจัดได้ เพราะเขาต้องการในคน
เยอรมนีออก ถ้าเราไม่มีคนชาติอื่นมาแทน เราก็คงได้ว่าเรายังเอาคนเยอรมนีออกไม่ได้
จึงเห็นว่าเสนาบดีการต่างประเทศคงทรงจัดได้ ในหาฤกษ์กันเถิด

สมเด็จพระยาเทวะวงศ์ ทรงชี้แจงว่า ในเวลาเสด็จพระราชดำเนินเสียบ
มณฑลปักกิ่ง ราชทูตรัสเซียได้มาพุดรวมความไว้ว่า ราชทูตรัสเซียได้รับคำสั่งมาว่า
ให้ชวนไทยเข้าควยสัมพันธ์มิตรพร้อมด้วยทูตทั้งปวง โดยยกเหตุว่าตั้งแต่อเมริกันเข้าควย
แล้ว ก็เป็นการที่ไม่ใคร่สู้รบกันเฉพาะชาติเป็นการสู้รบกันด้วยความกรุณามุนย์ จึงเห็นว่า
เป็นเวลาสมควรที่จะเข้าควยแล้ว ฝ่ายทูตทั้งปวงที่ได้รับคำสั่งแล้วบ้าง ยังบ้าง คือทูต
รัสเซีย แลฝรั่งเศสได้รับคำสั่งแล้ว แต่ทูตอังกฤษยังไม่ได้รับคำสั่ง ได้ตอบทูตรัสเซียไปว่า
การเรื่องนี้เป็นการใหญ่ เวลานี้ก็เสด็จไม่อยู่ในพระนคร จะต้องรอกกราบบังคมทูล แล
ปลุกษาหารือกันดูก่อน ต่อมาก็ไต่มาเตือนอยู่เนือง ๆ ถึงกับถามว่าปีเหตุขัดข้องอย่างไร
และจะต้องการประโยชน์อย่างไรบ้าง ก็ได้ตอบไปว่า เมื่อยังคิดไม่ตกลงก็ยังไม่บอกไปได้ว่า
อย่างไร แล้วถามว่าจะอนุญาตให้บอกไปยังรัฐบาลของเขาได้หรือไม่ว่า รัฐบาลสยามได้
คิดอย่างไร ได้ตอบไปว่ายังคิดไม่ตลอดจะบอกอย่างไรได้วาคิดอย่างไร แต่เขาจะบอก
ไปเป็นส่วนเขาเองก็ได้ ฝ่ายทูตอังกฤษมาพุดว่า รัสเซียแลฝรั่งเศสรีบร้อนเกินไป ทูต
อังกฤษยังไม่เห็นควรที่จะมาชักชวน ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการบีบบังคับ ต้องสุดแล้วแต่รัฐบาล
สยามจะเห็นสมควรอย่างไร แต่ถารัฐบาลสยามตกลงควยแล้ว ก็เป็นที่ยินดี การที่ได้พุด
กับราชทูตทั้งปวงนี้ เป็นการพุดแลกเปลี่ยนความในใจกัน ไม่ได้แสดงเป็นคำมั่นสัญญา
อย่างใดอย่างหนึ่ง สมเด็จพระยาเทวะวงศ์เห็นว่า คงมีเวลาหนึ่งซึ่งเขาจะพุดกัน
มาชวน

มีพระราชดำรัสว่า เพราะฉะนั้นต้องขอให้ช่วยกันตฤกตรองลงให้ดี ในเวลานี้
เป็นแต่พุดแลกเปลี่ยนความในใจกัน แต่เราต้องเตรียมไว้ว่า ถ้าเขาพุดมาเป็นทางราชการ
จะควรตอบเขาวาอย่างไร

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช รับสั่งว่าในเวลานี้ยังไม่เห็นมีเหตุพอที่จะเขาควย แต่การที่คิดระบายคนเยอรมนีออกนั้นเป็นการดี ถ้ารบกันไปนาน ๆ จะเหลือแต่ประเทศเราเป็นกลางอยู่ประเทศเดียวก็จะลำบาก

กรมพระจันทบุรีอภัยถามว่า ถ้าเราเขาควยเราจะต้องทำอะไรบ้าง

มีพระราชดำรัสว่า ถ้าเราเขาควยแล้วมีปัญหามากนัก ถ้าเราไม่เขาควยก็มีปัญหาเหมือนกัน แลยากทั้งสองอย่าง

พระยาธรรมศักดิ์เห็นว่า ถ้าเราจะเขาควยก็ต้องเขาควยเป็นเกียรติยศ ถ้าไม่มีเหตุพอแล้ว ก็ยังไม่ควรเขา เพราะการที่เขาโดยไม่มีเหตุสมควร บางทีก็ไม่เป็นผลอะไรเลย เช่นจีนเป็นตัวอย่าง แต่คงถึงเขาเวลาหนึ่งซึ่งเราจะต้องเขา ถ้าถึงเวลาที่เราเขาแล้ว เราจะช่วยอะไรเขาได้บ้าง เพราะคนกันน้อย เงินก็ขัดขวาง จะมีบ้างก็แต่เสบียงอาหาร แต่การคราวนี้ก็ยังยืดยาวอยู่ไม่เรื้อนนัก เมื่อเรามุ่งว่าเมื่อมีเหตุสมควรเมื่อไรเราจะเขาควยดังนี้แล้ว ก็ควรเตรียมตัวในสิ่งที่เราจะช่วยเขาได้อย่างไรไว้วควย

ขอความเป็นอันตกลงว่า ต้องคุมเชิงไว้ก่อนว่าเขาจะตกลงพร้อมกันมาชวน ในเวลานี้ถ้าเขามาถามก็จะตอบว่า ฝ่ายเขายังไม่ตกลงพร้อมกัน ถ้าเราจะเขาควยบางทีก็จะมีความรังเกียจแก่บางชาติ อีกประการหนึ่งยังไม่เห็นว่าจะช่วยอะไรให้เป็นประโยชน์เพียงพอได้ ถ้าแม่เขาพร้อมกันมาชวน เราจะได้ถามว่าจะให้ช่วยอย่างไรบ้าง ถ้าควรรับได้ก็จะได้รับ

รวมความว่า เราจะอยู่นอกวงนั้นไม่ดี ต้องหาทางเข้า แต่ต้องเขาให้เป็นเกียรติยศ เพราะฉะนั้น ปัญหานี้เป็นอันยังค้างคุมเชิงอยู่ เป็นแต่ทำความเข้าใจกันไว้ดังนี้

เลิกประชุมเวลาบ่าย 1 กับ 45 นาที

บัญชีแสดงการเปลี่ยนแปลงเจ้าพนักงานในกรมรถไฟสายเหนือที่เป็นเยอรมัน
ให้คนไทยและคนชาติที่เป็นมิตร¹

ตำแหน่ง	เจ้าพนักงานเวลานั้น	ชาติ	นามที่จะบรรจุแทน	หมายเหตุ
กองกลาง เจ้ากรม ที่ปรึกษา อินยนิเยร์	นายไวเลอร์ ใหม่	เยอรมัน	พระยาเดชาบุตติ นายคาโนวา	- ชาวอิตาลีเคยมาจากกรมทาง
	นายริงเกิดแมน	เยอรมัน	-	-
	พระอำนวยรณกิจ นายโคเคเวเลอร์	ไทย เยอรมัน	พระอำนวยรณกิจ* เลื่อนสารวัตรไทยคนหนึ่ง ขึ้นมาแทน	แปลงชาติเป็นไทย -
กองเดินรถ ผู้อำนวยการ ผู้ช่วย				

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม 223 หมายเลข 1/223 สยามประกาศสงคราม
และราชโสมยัติกระบายชนชาติศัตรูออกจากราชการ (ปีก 1)

* ภายหลังปลดออกเพราะถูกถอนคืนการแปลงชาติ ตามความในมาตรา 14 และ 15 แห่งพระราชบัญญัติแปลงชาติซึ่งประกาศ
เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม ร.ศ.130 (พ.ศ.2448) ความว่า ผู้ซึ่งได้แปลงชาติเป็นไทยแล้วนั้นอาจจะกลับกลายเป็นคนต่างประเทศได้.

ตำแหน่ง	เจ้าพนักงานเวลาด่าน	ชาติ	นามที่จะบรรจุแทน	หมายเหตุ
กองเครื่องกล อินยิเนียร์ช่างกลใหญ่	เจ้ากรมทำการแทน (นายไวเดอร)	เยอรมัน	หลวงสถลศกการบรรจง	อินยิเนียร์บำรุงรักษาทาง กรมรถไฟสายเหนือ
อินยิเนียร์รถจักร	นายเชตริช	เยอรมัน	นายเออร์วิน	ชาวสวิสแปลงชาติเป็นไทย เวลานี้อยู่ในโรงงานกรมทดน้ำ
อินยิเนียร์กำกับโรงงาน	นายรุมนเมน	เยอรมัน	นายชากริเย	ชาวเดนมาร์กผู้ช่วยอินยิเนียร์ ช่างกลกรมรถไฟสายใต้
นางงาน	นายราเบ	เยอรมัน		} หามาเพิ่มเติมจากทอน จากกระทรวงกลาโหม
นางงาน	นายรัทโฮชเนอร์	เยอรมัน	หม่อมเจ้าวิเศษศักดิ์	
นางงาน	นายมูลเดอร์	เยอรมัน		
กองบำรุงทาง อินยิเนียร์ใหญ่	เจ้ากรมทำการแทน	เยอรมัน	-	-
อินยิเนียร์	นายโตโร	เยอรมัน	พระพิพัทกุลพงษ์	อินยิเนียร์กรมรถไฟสายใต้
สารวัตรโทรเลข	นายโลเบก	เยอรมัน	-	-
ผู้ช่วยสารวัตร	นายคนอยเบิด	เยอรมัน	ขอพนักงานกรมไปรษณีย์โทรเลข	-

ตำแหน่ง	เจ้าพนักงานเวรลาน	ชาติ	นามที่จะบรรจุแทน	หมายเหตุ
สารวัตรตรวจการ	นายเวรหานนท์	ไทย	นายเวรหานนท์*	แปลงชาติเป็นไทย
สารวัตรตรวจการ	นายเอกตติเต	เยอรมัน	เลื่อนนายงานแทน	-
กองบัญชา				
ผู้ช่วยสมุหบัญชีใหญ่	นายไบนัดฮารัต	เยอรมัน	เลื่อนสมุหบัญชีคนหนึ่งมา ทำการแทน	-
กองก่อสร้าง				
อินยิเนียร์นายदान	นายอัลตัน	เยอรมัน	พระยาคุศลสารกรกาสตร	เจ้ากรมทาง
อินยิเนียร์นายภาค	นายลูเคอร์ช	เยอรมัน	หลวงประกาศกกลศิลป์	-
"	นายแอสเซนแบรนเนอร์	เยอรมัน	ร.อ.อ.ดวง นุมนาค	ย้ายจากกรมทาง
"	นายรูส	เยอรมัน	ร.อ.อ.ชวน สุปิพันธ์	ย้ายจากกรมทาง
"	นายฟอนเคอเดิน	เยอรมัน	-	-
ผู้ช่วยการก่อสร้าง	นายไวช	เยอรมัน	-	-
"	นายเฮาปต	เยอรมัน	-	-

* ภายหลังปลดออกเพราะถูกถอนขึ้นการแปลงชาติ.

ภาคผนวก ข

(เตรียม คำสั่งกระทรวงนครบาลเกี่ยวกับการจับเชลย¹)

ควยตามกระแสพระบรมราชโองการประกาศขาดทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับประเทศเยอรมันนี ออสเทรีย ฮังการี แล้ว แลตั้งอยู่ในฐานะที่จะกระทำการสงครามแห่งกันและกัน ความพิศดารแจ้งอยู่ในสำเนาคำประกาศซึ่งไคส่งมาให้แล้วนั้น กรมตำรวจพระนครบาลแลตำรวจภูธรกับทั้งกรมพระนครบาลมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำโดยกวดขันเคร่งครัดหลายอย่างหลายประการ เสนาบดีกระทรวงนครบาลจึงขอออกคำสั่งดังมีข้อความต่อไปนี้ คือ.-

1. ในวันนี้ พระพุทธศักราช 2460 เวลา ทรง ให้อธิบดีกรมตำรวจพระนครบาลแลตำรวจภูธรสั่งเจ้าพนักงานในกรมตำรวจ อันได้ระบุชื่อไว้ในบัญชีที่ได้ส่งมาด้วยแล้ว ไปยังบ้านคนในบังคับเยอรมันแลออสเทรียฮังการีให้ถึงบ้านพร้อมกันทั้งหมดตามกำหนดเวลาที่ไคว่าไว้ข้างบนนี้ ขอพบตัวเจ้าของบ้าน เมื่อพบตัวแล้วให้ชี้แจงกับเขาว่าเวลานี้รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ประกาศตั้งอยู่ในฐานะที่กระทำการสงครามกับประเทศเยอรมันนีแลออสเทรียฮังการีแล้ว แลได้มีคำสั่งให้คุมตัวเขาไว้เป็นเชลยศึก เพราะฉะนั้นให้เตรียมตัวจัดสิ่งของเครื่องใช้ให้พร้อม เพื่อจะไคนำตัวไปส่งต่อเจ้าพนักงานฝ่ายทหารบก ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมเชลยศึกต่อไป กับถ้ามีอาวุธปืนกระสุนดินปืนแลดินระเบิดทุกชนิดตามที่เขามีอยู่ให้มอบกับเจ้าพนักงานตำรวจให้สิ้นเชิง ณ บัดนี้ และจะต้องขอตรวจคนอาวุธ ฯลฯ แลหนังสือต่าง ๆ ด้วยทันที

ส่วนครอบครัวของเขาที่เป็นหญิงแลเป็นเด็กนั้น ถ้าหากว่าประพฤตินเรียบร้อยไม่เป็นสิ่งสงสัยว่าจะทำความเสียหายมาสู่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว จะคงปล่อยให้อยู่กันไปตามเดิม เว้นเสียภายหลังปรากฏขึ้นว่าทำการมิชอบแล้วจึงจะจัดการจับตัวมาควบคุมไว้ต่อไป

นอกจากนั้นประการใด ๆ ที่เขาควรจะต้องทราบก็จะไคพิมพ์ให้กับเจ้านายที่ ๆ ไปทำการจับกุมนี้นำไปให้คนในบังคับเยอรมัน แลออสเทรียฮังการีทราบด้วยในขณะที่ได้จับกุมนี้

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้มหมายเลข 223 กรุงสยามเข้าร่วมสงครามกับสัมพันธมิตร, ปีที่ 2/223 รายงานนครบาลจับชะเลยและเรือชะเลย.

คำพูดที่เจ้านาที่จะต้องไปชี้แจงกับเจ้าของบ้านนั้น ได้พิมพ์เป็นหนังสือภาษาไทยมีคำแปลเป็นภาษาเยอรมันเตรียมไว้ให้พร้อม ให้เจ้านักงานไปส่งให้เขาอ่านเวลาที่ไปจับกุมนี้ (แบบพิมพ์ดังที่แนบไว้ข้างท้ายข้อบังคับนี้)

เมื่อได้ทำการดังที่กล่าวไว้เสร็จแล้ว ก็ให้เชิญตัวเขาไปส่งตรงต่อเจ้านาที่ฝ่ายทหารบกที่เดียว อาวุธปืนแลกระสุนดินปืนคืนระเบิดนั้น ให้นำส่งโรงพักท้องที่แลจัดการต่อไปตามที่ปรากฏในหมายเลข 6 แล 12 นั้น

ถ้าผู้ที่ถูกจับเป็นเชลยศึกต้องการจะนำสิ่งของไปใช้สอยบางอย่าง ก็ได้แต่สิ่งที่จำเป็น เช่น เครื่องแต่งกาย เป็นต้น ให้เจ้านาที่ตำรวจเป็นผู้ตรวจทำบัญชี แลรวบรวมเป็นเจ้าของ ๆ ทำเครื่องหมายมีแนบป้ายบอกชื่อเจ้าของโดยชัดเจนนยาให้สับสนกัน แล้วยัดยานพาหนะส่งไปยังผู้บังคับการทหารผู้ควบคุมเชลยศึกนั้นโดยเร็วที่สุด ถ้าให้เสร็จก่อนย่ำค่ำในวันนั้นได้เป็นดี (ของไม่จำเป็นต้องส่งพร้อมตัวคน ส่งภายหลังก็ได้ ส่วนรถบรรทุกของใช้รถกรมศุขาภิบาล แกรดโรงเรียนพลตำรวจซึ่งได้สั่งให้เตรียมพร้อมอยู่ที่กระทรวงนครบาล ให้เรียกตรงไปยังหัวหน้าผู้คุมรถ ๗ ที่)

2. เมื่อเวลาที่เจ้านักงานตำรวจได้ไปเชิญตัวคนในบังคับเยอรมันแลออสเตรียยังการีมาแต่โดยดี เขาบิดพลิ้วหรือขัดขืนไม่ยอมมาด้วยแต่โดยดีแล้ว ก็ต้องใช้อำนาจจับกุมตัวมาให้จงได้ แลถ้าต้องใช้อำนาจ ๗ ที่ใดแล้วให้ส่งข่าวมายังกระทรวงนครบาลโดยเร็ว ทางโทรศัพท์ เพื่อเตรียมพร้อมไว้ว่าจะต้องใช้อำนาจใดทันที่ในขณะที่มีการจับกุมดังที่กล่าวมานี้

เจ้านักงานตำรวจต้องมีอาวุธปืนไปด้วยทุกนาย

3. บ้านใดหรือสถานที่ใด ๆ ของคนชาติเยอรมันแลออสเตรียยังการีที่เจ้านักงานสงสัยว่าจะมีคนชาติทั้ง 2 อยู่รวมกันหลาย ๆ คน แลอาจมีการต่อสู้เกิดขึ้นในเวลาที่ไปเชิญตัว แลแล้วก็ให้อธิบดีกรมตำรวจฯ นัดหมายกันกับแม่ทัพกองทัพน้อยทหารบกที่ 1 ไว้ให้เรียบร้อยก่อน เวลาที่จะจับกุม เพื่อได้จัดทหารไปเตรียมไว้ในที่ใกล้เคียงให้ทันการ เมื่อมีเหตุเกิดขึ้นแล้ว จะไดช่วยเจ้านักงานต่อไป ทั้งนี้สำหรับในจังหวัดพระนครทั่วไป เว้นแต่ผู้ที่อยู่ในเรือเป็นหน้าที่ของทหารเรือจะต้องจัดการ

4. เจ้าพนักงานที่จะไปทำการจับกุมเชลยศึกนั้น ต้องประพฤติกิจอย่างสุภาพเรียบร้อย แลเมื่อเขาใดตามอะไรโดยดื้อก็ให้ชี้แจงกับเขาโดยวาจาอันอ่อนหวาน แต่ต้องระวังอย่าให้เขาถูกมันได้ ทั้งทำการสิ่งใดต้องเด็ดขาดแน่นอนเสมอด้วย

อนึ่งในการที่ไปจับกุมนี้ต้องมีกระวังบ้างตามสมควร อย่าให้ถูกทำร้ายโดยไม่รู้ตัวได้เลย แต่เมื่อถึงคราวที่สมควรจะทวงให้อ่านาจับกุมหรือปราบปรามแล้ว ก็ให้ใช้แต่พอสมควร อย่าให้เป็นการรุนแรงเกินกว่าจำเป็นได้

5. เจ้าพนักงานตำรวจซึ่งไปยังบ้านคนในบังคับเยอรมันแลออสเตรียยังแคว้นเพื่อทำการจับกุมนี้ ต้องตรวจคนบ้านของคนเหล่านั้นด้วยทุกแห่งไป ถ้าพบปะอาวุธปืนหรือกระสุนดินปืน ดินระเบิดต่าง ๆ ซึ่งเจ้าของมิได้ส่งให้เอง คือซ่อนเร้นไว้แล้วก็ให้รับเป็นของหลวงหมด ส่วนที่เจ้าของบ้านได้ส่งให้โดยคืบั้น ให้จัดการต่อไปตามหมายเลขที่ 12 นั้น

อนึ่งในการตรวจคนบ้านนี้ ให้ตรวจคนหนังสือจดหมายต่าง ๆ ทั้งหมด รวมส่งเจ้านาที่ทหารบกต่อไป แลในการที่จะรวมส่งนั้นต้องผูกมัดให้เรียบร้อย แลจดลงให้ทราบด้วยวาจาคนใดที่บ้านใครหรือเป็นของผู้นั้น

6. ยานพาหนะสำหรับบรรทุกเชลยศึกจากที่อยู่ของเขาเพื่อไปส่งต่อเจ้านาที่ทหารบกนั้น กรมพระนครบาลจะจัดหาและจัดให้ไปกับเจ้านาที่ ๆ จะไปทำการจับกุมเชลยศึกนั้นทีเดียว ให้นัดแนะกับอธิบดีกรมพระนครบาลเสียให้เข้าใจกัน

7. ถ้าในเวลาจับกุมได้ตรวจพบอาวุธปืนกระสุนดินปืนดินระเบิด หรือผู้ที่ถูกจับนั้น ประพฤติคนไม่เรียบร้อยและไม่ยินยอมมาแต่โดยคืบั้น เจ้าพนักงานทวงให้อ่านาจับกุมเช่นนั้นแล้ว ในเวลาเมื่อมอบตัวให้เจ้านาที่ทหารบกต้องชี้แจงให้ทราบเสียด้วยทุก ๆ รายไป

8. ตัวผู้ที่ได้คุมตัวเป็นเชลยศึกนั้น ให้เจ้าพนักงานนำตัวส่งตรงต่อเจ้าพนักงานทหารบกที่โรงพยาบาลทหารปากคลองหลอด (ท่าช้างวังนา) ที่เดียว แลแล้วออกจากที่อยู่ของเขาแล้วก็เลยไป ณ ที่ ๆ กล่าวนั้นทันที และการนำตัวส่งนี้ให้ส่งถึงที่โดยทางยานพาหนะ อย่าให้เป็นการประจานด้วย

9. เมื่อผู้ที่ได้ถูกจับก็ตาม หรือผู้ที่เจ้าพนักงานได้บอกแล้วมาแต่โดยดื้อก็ตาม ไม่มีใครรักษาทรัพย์ ให้เป็นนาที่ของกรมพระนครบาลพร้อมด้วยเจ้าพนักงานกองหมายกระทรวงยุติธรรม

ทำบุญชื้อทรัพย์สินของรวมไว้ในบ้านแล้วปิดประตูลั่นกุญแจประทับตราครั้งของเจ้าพนักงานทั้ง 3 แห่ง คือ ของตำรวจ 1, ของกรมพระนครบาล 1, ของกองหมายกระทรวงยุติธรรม 1 แล้วให้ กรมตำรวจ จัดคนรักษาภายนอก

10. ถ้าเจ้าทรัพย์ร้องขอให้รัฐบาลเป็นผู้รักษาทรัพย์สินนั้น ก็ให้เจ้าพนักงานกรม ตำรวจพระนครบาล, กรมพระนครบาล พร้อมด้วยกองหมายกระทรวงยุติธรรมสำรวจสิ่งของ ทำบุญชื้อไว้ให้เรียบร้อย แล้วจัดการทำนองเดียวกันกับที่ได้ไว้ในข้อ 9

ถ้าเป็นสิ่งที่มิมีราคา เมื่อเจ้านาที่เห็นควรเก็บฝากแบงก์รักษาไว้แล้วเจ้าทรัพย์ยินยอม ก็ให้เจ้านาที่เห็นน่าเข้าบรรจุหีบ แล้วให้เจ้าทรัพย์กับเจ้าพนักงานทั้ง 3 ตำแหน่งติดตราไว้ที่หีบ (ตราติดตรงที่ ๆ เมื่อเปิดหีบขึ้นแล้วให้ชำรุดเสียหายได้) แล้วเป็นหน้าที่เจ้าพนักงานกองหมาย นำส่งฝากแบงก์ต่อไปให้เรียบร้อย

สิ่งของที่อาจเน่าเปื่อยเสียหายจะเก็บไว้นานไม่ได้ เมื่อผู้จัดการบริษัทร้องขอให้ จำหน่าย ก็ให้กรมพระนครบาลพร้อมด้วยเจ้าพนักงานกองหมายกระทรวงยุติธรรมจัดการขาย หักตลาดแล้วเก็บเงินที่ขายได้นั้นรักษาไว้ให้เรียบร้อย

11. การระวางรักษากันซึ่งเจ้าของต้องถูกคุมตัวไว้ นั้น แม้จะเป็นบ้านที่เจ้าของได้ มอบให้ผู้ปกครองรักษาแล้วก็ตาม ก็ยังต้องเป็นหน้าที่ของกรมตำรวจพระนครบาลระวางตรวจตรา อย่าวุ่นวายอันตรายขึ้นได้อยู่เหมือนกัน และถ้าผู้ปกครองบ้านนั้นจะร้องขอให้ช่วยเหลือประการใด ก็ต้องช่วยตามสมควรแก่การ

12. อาวุธปืนกระสุนปืนดินระเบิดที่ไม่ใช่ถูกริบนั้นให้เจ้าพนักงานจัดการดังต่อไปนี้.-

(ก) ให้ลงรับในบัญชีของกลางทั้งหมด ทำป้ายนามเจ้าของปิดกับพานท้ายปืน หรือหีบกระสุนฯ แล้วนำส่งยังกองทะเบียนปืนในวันรุ่งขึ้นจากวันที่รับ

(ข) เจ้าพนักงานกองทะเบียนปืนต้องเก็บปืนไว้แลรักษาให้สะอาดอยู่เสมอ อย่าให้เป็นสนิมหรือชำรุดเสียหายไป ส่วนกระสุนแลดินปืนดินระเบิดนั้น ต้องจัดการส่งที่เจ้าพนักงาน กรมคลังแสงทหารบก (ช่างพิพิธภัณฑฯ เขาทางถนนพระจันทร์)

13. บ้านใดซึ่งเจ้าของบ้านถูกคุมตัว และมอบให้ผู้ปกครองรักษาแทน แล้วผู้ปกครอง นั้นเป็นหญิงต่างประเทศแล้ว เจ้าพนักงานตำรวจกองตรวจตราสังเกตดูว่าหญิงนั้นได้อยู่โดย

เรียบร้อย หรือมีอาการผิดปกติเป็นที่สงสัยประการใดบ้าง เช่นมีการประชุมกันในบ้านหลายคนหรือมีคนเขามาออกในบ้านพลุกพล่าน หรือเจ้าของบ้านไปเสียจากบ้านไม่ได้นอนที่บ้านเป็นต้น เมื่อใดสังเกตเห็นมีเหตุน่าสงสัยเกิดขึ้นแล้ว ให้รีบบอกหัวหน้าโรงพักให้เพิ่มความแจ่มต่อนายพลตำรวจตรี อี.ดับยู. ทรอดเตอร์ ที่ปรึกษากรมตำรวจ ท. ที่ทำการกระทรวงนครบาลโดยทันที การซึ่งจะไปตรวจตราสังเกตเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามบ้านคนในบังคับเยอรมันแลออสเตรียยังเกรงิเหล่านี้ จึงกระทำโดยกิริยาอันสุภาพเรียบร้อย อย่าให้เกี่ยวข้องกับงานในบ้านของเขาเลย จะกระทำให้เป็นเครื่องรำคาญต่อผู้ปกครองบ้านโดยไม่จำเป็น

อนึ่งคนชาติเยอรมันแลออสเตรียยังเกรงิทั้งเต็มชาติ (คือฝรั่งแท้) หรือครึ่งชาติ ที่แปลงชาติเป็นคนในบังคับสยามแล้ว จะเป็นข้าราชการก็ตามหรือมิเป็นก็ตาม ไม่ต้องจับแลคุมตัวไป แต่ตองคอยตรวจตราความประพฤติเสมอ ถ้าเรียบร้อยอยู่ก็แล้วไป ถ้าปรากฏว่าไม่เรียบร้อยตองจับแลฟ้องร้องตามพระราชกำหนดกฎหมายสยาม คนชาติเตอร์กิกให้คอยระวังเช่นเดียวกัน

14. ให้เป็นหน้าที่ของตำรวจพระนครบาลสำนัตำรวจตราล่าแม่มด แลตามบริเวณสถานทูตอังกฤษ, ฝรั่งเศส, โปรตุเกศ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขที่ 1 ที่ 2, กรมศุลกากรักษ์, ตามโรงสีไฟแลโรงเลื่อยไมต่าง ๆ แลแบ่งทุกแบ่งกซึ่งมีเขตรอยู่ริมแม่น้ำ

15. ให้เป็นหน้าที่ตำรวจพระนครบาลสายบางรักษ์ระวังตรวจตราบริเวณสถานทูตอเมริกา อังกฤษ, ฝรั่งเศส, โปรตุเกศ, รัสเซีย, อิตาลี, แลกรมศุลกากรักษ์, ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขที่ 2, แบ่งกฮ่องกง, แบ่งกซาเตอร์, แบ่งกฝรั่งเศส

16. ให้เป็นหน้าที่ตำรวจพระนครบาลสายพระนครระวังตรวจตราบริเวณสถานทูตเบลเยียม, กรมไปรษณีย์โทรเลข, แลที่ทำการประปาตำบลสี่แยกสะพานแมนศรีแลแบ่งกสยามกัมมาจลกับบริษัทไฟฟ้าควย

17. ให้เป็นหน้าที่ตำรวจพระนครบาลสายดุสิตระวังตรวจตรารักษาโรงไฟฟ้าสามเสน, โรงสูบน้ำประปา

18. ให้เป็นหน้าที่ผู้กำกับการเกาะสี่ขัง ระวังรักษาคุ่มเรือชาติเยอรมันซึ่งจอดอยู่ทีเกาะสี่ขังไว้ จนกว่ากระทรวงทหารเรือจะรับไป

19. การระวังตรวจตราตามความในข้อ ถึงข้อ นั้น ขอให้เป็นที่เข้าใจว่า สำหรับระวังตรวจตรารักษาแต่ภายนอกเท่านั้น การที่จะเข้าไปตรวจภายในตองทำโดยมีคำสั่งหรือได้รับอนุญาตจากเจ้าของบ้านจึงจะเข้าไปได้

20. ตามประกาศขาดทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับเยอรมันแลออสเตรียฮังการีนั้น ได้มีข้อห้ามแล้วไม่ให้คนในบังคับเยอรมันแลออสเตรียฮังการีเข้าไปใกล้พระบรมมหาราชวัง, หรือที่ทำการของรัฐบาลต่าง ๆ เพราะฉะนั้นเมื่อเจ้าพนักงานตำรวจพบปะชาวต่างประเทศจะเป็นหญิงหรือชายก็ดี ไปยังที่ทำการเหล่านี้ หรือพระบรมมหาราชวัง โดยมีอาการน่าสงสัยโดยเหตุประการใดแล้ว ให้บอกไปยังเจ้าพนักงานโรงพักให้ทราบ แลตนต้องคอยดูอยู่ต่อไปว่าชาวต่างประเทศผู้นั้นไคร่กระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งลง ถ้าเห็นว่าการที่ชาวต่างประเทศจะกระทำนั้น เป็นเหตุอาจให้เกิดเหตุถึงกับทำลายทรัพย์สินสมบัติหรือเป็นอันตรายแก่ชีวิตแล้ว ก็ต้องป้องกันจับกุมชาวต่างประเทศผู้นั้นไว้

21. เมื่อเจ้าพนักงานโรงพักได้ทราบเหตุดังกล่าวแล้วข้างต้นนี้ เจ้าพนักงานผู้นั้นต้องรีบมายังที่ได้รับบอก แลสอบสวนใหญ่เหตุผล ถ้าเห็นว่าชาวต่างประเทศผู้นั้นไคร่กระทำการสิ่งใดให้เป็นที่สงสัยแล้ว ก็ควรสอบสวนใหญ่ซักข้อแลตำบลที่อยู่ไว้ แลถ้าการสอบสวนได้ความว่า กิริยาอาการกระทำของชาวต่างประเทศผู้นั้นอาจจะเป็นเหตุใหญ่โตขึ้นแล้ว ก็ให้จัดแจงจับกุมป้องกันเสีย ถ้าและกิริยาแลความกระทำของชาวต่างประเทศผู้นั้นเป็นเหตุแต่เพียงสงสัยเท่านั้น ก็ควรสืบถามชื่อ, ชาติ, ตำบลที่อยู่ให้ทราบ แล้วยรายงานมายังที่ปลัดเกษการมตำรวจฯ ให้ทราบโดยทันที

22. เจ้าพนักงานฝรั่งกองจเรมีหน้าที่ต้องคอยตรวจตราตามบ้านคนในบังคับเยอรมันแลออสเตรียฮังการี เพื่อสอบสวนถึงความทุกข์สุขของผู้ปกครองรักษากันซึ่งเป็นหญิงฝรั่ง แลได้ชี้แจงต่อผู้อยู่ในบ้านให้ทราบว่าผู้นั้นและเด็กจะไม่ถูกจับเวนเสียแต่ถ้าภายหลังปากว่าทำการที่ผิดแลอาจทำการเสียหายแก่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้วจึงจะจับตัวกักขัง และมีหน้าที่ตรวจตราช่วยเหลือเจ้าพนักงานท้องถิ่นทั่วไป.

ศาลาว่าการกระทรวงนครบาล

ตั้งแต่ ๗ วันที่ 10 กรกฎาคม พระพุทธศักราช 2460

มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยายมราช

เสนาบดีกระทรวงนครบาล

คำชี้แจง

1. ในขณะที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ได้ประกาศตนตั้งอยู่ในฐานะที่กระทำการสงครามกับประเทศเยอรมันแลเอสเตรียยังกาเรียบร้อยแล้ว, แลได้มีคำสั่งให้ควบคุมตัวท่านไว้เป็นเชลยศึก ณ บัดนี้
2. ครอบครัวของท่านที่เป็นหญิงแลเป็นเด็กนั้น จะไม่จับกุมเป็นเชลยศึกในขณะนี้, แต่ภายหลังจากปรากฏชนวนว่าใดทำการที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยแลจะนำความเสียหายมาสู่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว, ก็อาจถูกจับตัวไว้เป็นเชลยศึกได้ต่อไป.
3. บรรดาอาวุธปืนกระสุนดินปืนตลอดจนเครื่องระเบิดทั้งปวงที่มีอยู่กับท่านนั้น, ให้มอบกับข้าพเจ้าเสี่ย ณ บัดนี้, กับภายหลังจะต้องจัดการตรวจคนบนนี้ต่อไปด้วย.
4. ให้ท่านเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ (มีเครื่องนุ่งห่มเป็นต้น) ที่จำเป็นจะต้องนำไปด้วยนั้นเสียในขณะนี้, เพื่อท่านจะได้พร้อมที่จะเดินทางแลข้าพเจ้าจะได้จัดการนำตัวท่านส่งยังที่ควบคุมเชลยศึกได้ต่อไปทีเดียว.
5. ขอท่านไต่ยินยอมทำตามคำสั่งเสียโดยดีแลอย่าได้ทำการขัดขึ้น, เพราะมิฉะนั้นข้าพเจ้าก็จำเป็นจะต้องจัดการตามความจำเป็น, ซึ่งเวลานี้คาดหมายล่วงหน้ามิได้ว่าจะมีผลเพียงใด.

ภาคผนวก

ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ
ว่าด้วยการสงครามซึ่งมีต่อประเทศเยอรมนี
และออสเตรียฮังการี 1

มีพระบรมราชโองการมานพระสุรสีหะนาท ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ความจริงนั้นเมื่อเกิดสงครามขึ้นในยุโรป ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่ากรุงสยามเป็นกลาง แลได้ถือแลทำตามความเป็นกลางอยู่เกรงกรัด ต่อมาในเวลาที่มีสงครามอันกล่าวแล้วนั้นจนทุกวันนี้ แต่ว่าตั้งแต่ก่อนนี้มาแล้ว ได้ทรงสังเกตดูตามทางที่สมควรจะเห็นได้ในอาการกิริยาของประเทศท่ามกลางยุโรป ก็อประเทศเยอรมนี 1 กับออสเตรียฮังการี 1 ซึ่งได้กระทำการศึกนั้นแล้ว ก็กระทำให้เชื่อได้เป็นแน่ว่าประเทศทั้งสองนั้นได้กระทำศึกมาแล้วยังกระทำอยู่ต่อไป ในวิธีอย่างใดที่แล้งหมิ่นประมาทต่อหัวข้อใจความสำคัญของความเมตตาการุณยาคอบนมนุษยชน แลไม่ได้มีความนับถือต่อประเทศน้อยทั้งหลายเลย แลไม่ได้ทำอะไรอย่างเปิดเผยตามความชอบธรรมแลตามสัญญาในระหว่างนานาประเทศหลายอย่างหลายทาง จนเห็นได้ว่าเป็นการสงครามอันหนึ่งซึ่งประเทศทั้งสองนั้นกระทำศึกต่อการค้าขายต่อชาติมนุษย แลต่อความสงบเรียบร้อยของโลกทั่วไป

รัฐบาลสยามได้ยื่นคำร้องชักชวนต่อวิธีอย่างใดที่ประเทศเยอรมนีกับออสเตรียฮังการีได้ใช้กระทำศึก ในเวลาที่ควรจะยื่นแลคำร้องเหล่านี้ประเทศเยอรมนีกับออสเตรียฮังการีก็ไม่เอาใจใส่พิจารณาว่ากล่าวตามที่สมควร จนกระทำให้จำเป็นต้องเห็นการซึ่งเป็นที่เสียใจว่าไม่มีทางที่จะหวังอย่างใด ๆ แลดูว่าจะตกลงเข้าใจกันโดยดีแลโดยทางไมตรีได้ขึ้นชื่อนั้น ๆ

เมื่อเหตุการณ์ทั้งปวงเป็นอย่างนี้ ก็ย่อมมีแต่ทางอย่างเดียวกันที่จะทรงพระราชดำริเห็นการในที่สุด ว่าความเป็นกลางนั้นจะใช้ไม่ได้อีกต่อไปแล้ว แลเมื่อสงครามนี้มีมาถึงความสงบเรียบร้อยของโลกแล้ว ความเป็นกลางนั้นก็ไม่ใช่เป็นอันพึงควรจะปรารถนาเลย อนึ่งย่อมจะเป็นหน้าที่ของกรุงสยามซึ่งเป็นสมาชิกอยู่ในหมู่ที่ชุมนุมประเทศทั้งปวงนั้น จะต้องรักษาความชอบธรรมทั้งหลายในระหว่างนานาประเทศให้เป็นที่น่านับถือก็ค้ำจุนสืบไป

เพราะเหตุฉะนั้น บัดนี้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่บรรดาคนวังหลวง ผู้ซึ่งจะเกี่ยวข้องแก่การอันนี้ให้ทราบทั่วกันว่าทางพระราชไมตรีอันเรียบร้อย ซึ่งได้เคยมีอยู่ในระหว่างกรุงสยามฝ่ายหนึ่ง กับประเทศเยอรมนีแลออสเตรียอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ได้บรรลุถึงที่สุดหมดสิ้นเสียแล้ว แลสัญญาแห่งการสงครามได้เข้ามาตั้งอยู่แทนที่ว่านั้นด้วย

อนึ่งมีพระบรมราชโองการมานพระสุรสีห์นาทกำรัสสั่ง เป็นการพิเศษแก่บรรดาเจ้าพนักงานฝ่ายทหาร พลเรือนของกรุงสยามทั้งปวงนั้น ว่าให้คิดอ่านเอาใจใส่ระวังแลอุดหนุนเพิ่มเติมกำลังที่กระทำการในหน้าที่ของตนอันย่อมจะมีในสภาพแห่งสงครามนี้ อีกทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ป่าวร้องแก่บรรดาคนทั้งหลายที่อยู่ในบังคับฝ่ายสยาม ว่าตามความจงรักภักดี ที่มีอยู่ต่อบ้านเมืองของตนนั้น จงตั้งใจรักษากฎหมายของบ้านเมืองตน แลให้จงใจแลเต็มใจช่วยกันอุดหนุนการทั้งปวง ซึ่งเจ้าพนักงานจะได้คิดจัดขึ้น ในการที่จะกระทำศึกให้สำเร็จมีชัยแน่ จะให้ได้ถึงซึ่งความสงบศึกโดยธรรมอันมั่นคงแน่นอน

อีกประการหนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศสิ่งต่อไปอีกว่าความประพฤติซึ่งควรจะเป็นที่สังเกตของฝ่ายไทยในการที่จะพึงทำต่อคนชาติ ฤๅชาวเมือง ฤๅคนในบังคับ ฤๅคนในป้องกันฝ่ายเยอรมันกับออสเตรียสังการเย็น ผู้ซึ่งอยู่ในพระราชอาณาจักรสยามก็ดี แลเป็นผู้ที่กล่าวไว้ในประกาศนี้เรียกว่าศัตรูต่างประเทศนั้น ให้เป็นไปอย่างว่าไว้ต่อไปนี้ คือ

บรรดาศัตรูต่างประเทศทั้งหลายนั้น ต้องบังคับให้รักษาความสงบเรียบร้อยต่อกรุงสยาม แลให้ไกลเว้นจากความฉกรรจ์หัตโทษซึ่งจะกระทำผิดต่อความสงบของสาธารณชน แลอย่ากระทำผิดต่อกฎหมายของกรุงสยาม แลให้ไกลเว้นเสียจากการเป็นปรปักษ์ ฤๅให้ชาวกรวาวร้ายเหลือเกิน ฤๅให้ความสะดวกสบายอย่างใด ๆ แก่ศัตรูของกรุงสยาม แลให้กระทำตามข้อบังคับ ซึ่งกล่าวต่อไปในประกาศนี้ ฤๅจะมีในประกาศอีกต่อไปในภายหน้านั้นโดยเกรงครัด อนึ่งต่อศัตรูต่างประเทศที่ได้ประพฤติดนตามกฎหมายดังกล่าวมานี้ ให้บรรดาคนในบังคับสยามรักษาความสงบแลกระทำด้วยไมตรีอย่างที่ชอบกับความจงรักภักดีแลข้อสัตย์ต่อแผ่นดิน

แลบรรดาศัตรูต่างประเทศ ผู้ซึ่งไม่ประพฤติดนตามบังคับนี้จะต้องมีโทษ เพิ่มขึ้นจากโทษที่มีอยู่ในกฎหมายแล้ว คือต้องถูกขัง ฤๅต้องหาประกันให้ ฤๅต้องเอาตัวออกไปเสียให้พ้นจากกรุงสยามตามข้อบังคับที่ได้ตั้งขึ้นไว้

อนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศตั้งข้อบังคับไว้ดังต่อไปนี้ ตามที่เห็นว่าเป็น
การจำเป็นในข้อความอันว่าแล้วเพื่อให้สาธารณชนมีความสงบเรียบร้อย แลปราศจากภัยอันตรายคือ

ข้อ 1. ห้ามไม่ให้ศัตรูต่างประเทศมี ปืนไป เครื่องอาวุธอย่างใด ๆ ก็ดี ฤาแบบแต่
ส่วนสำคัญที่จะประกอบเป็นอาวุธก็ดี บัสดันกระสุนปืนก็ดี เครื่องระงับเสียงปืนไฟแบบแกกซิป
ฤาแบบอื่น ๆ ก็ดี ลูกระเบิดฤาสิ่งของสำหรับทำฤาใช้ในการระเบิดก็ดี ไม่ให้มีอย่างหนึ่งอย่างใด
เป็นอันขาด

ข้อ 2. ห้ามไม่ให้ศัตรูต่างประเทศมีฤาใช้ฤาทำการอันหนึ่งอันใดในเรื่องอากาศยาน
ฤาในเครื่องวิทยุโทรเลข ฤาในสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งจะไร้สัญญาณคั่นหมายกัน ฤาในแบบตำราที่จะใช้
โทรเลขลับ ฤากระดาษหนังสือ ฤาสมุดที่เขียนฤาพิมพ์ด้วยอักษรลับ ฤาที่เขียนไม่ให้อ่านเห็นได้
เหล่านี้ห้ามทุกอย่าง

ข้อ 3. บรรดาสิ่งของทั้งปวงที่มีอยู่เป็นสมบัติ หรืออยู่ในมือ ของศัตรูต่างประเทศผิดต่อ
ข้อบังคับซึ่งกล่าวมาข้างต้นนี้ให้เจ้าพนักงานฝ่ายสยามจับกุมเอาไว้เสียทั้งสิ้น

ข้อ 4. ห้ามไม่ให้ศัตรูต่างประเทศเข้าไปใกล้ ฤาเข้าไปอยู่ภายในระยะกิโลเมตรหนึ่ง
ซึ่งจะไปถึงที่แห่งหนึ่งแห่งใด ในที่เหล่านี้คือ ที่กำแพงวัง ที่ป้อม ที่ค่าย ที่โรงแสงสว่างอาวุธ สถานี
ยามอากาศ สถานีวิทยุโทรเลข เรือกำปั่นของรัฐบาลฤาเรือรบ ที่ลานอู่เรือรบ ที่โรงทหารบก
ที่วัดจีนป็น ฤาที่วัดล้านสิลา ที่โรงเรือสำหรับทำกระสุนดินปืนบัสดันเครื่องทำถึก ฤาทำสิ่งซึ่งจะใช้
ในการทหารบกฤาทหารเรือ ที่โรงทำไฟฟ้า ฤาที่โรงสูบน้ำฤาถังน้ำประปาทั้งปวงเหล่านี้ เปนที่ห้าม

ข้อ 5. ห้ามไม่ให้ศัตรูต่างประเทศเขียน ตีพิมพ์ฤาให้ลงพิมพ์ข้อความอย่างใดอย่างหนึ่ง
ซึ่งกล่าวร้ายฤาขู่เข็ญต่อรัฐบาลฤาเจ้าพนักงานฝ่ายสยาม ฤากล่าวต่อการซึ่งเป็นรายาของ
กรุงสยาม ฤากล่าวต่อบุคคลฤาทรัพย์สินสมบัติของผู้นั้นหนึ่งซึ่งรับราชการของกรุงสยามฝ่ายทหาร
ฤาฝ่ายพลเรือน

ข้อ 6. ห้ามไม่ให้ศัตรูต่างประเทศกระทำการด้วยตนเอง ฤาสมรู้เป็นใจให้ผู้อื่นกระทำ
การซึ่งเป็นปรักกัศกรของกรุงสยาม ฤาให้ชาวคราว ฤาช่วยเหลือเกื้อหนุน ฤาให้ความสะดวกสบาย
อย่างหนึ่งอย่างใดแก่ศัตรูของกรุงสยาม

ข้อ 7. ห้ามไม่ให้ศัตรูต่างประเทศอาไศรยอยู่ ฤาอยู่ต่อไปจากการที่ได้เคยอยู่
ฤาตั้งอยู่ ฤาเข้าไป ณ ที่แห่งใด ๆ ซึ่งจะได้ประกาศต่อไปในภายหน้าว่าเป็นที่ห้าม ตามที่จะเห็น

ไปในภายหน้าว่าศัตรูต่างประเทศอยู่ที่นั่นแล้วจะมีเหตุอันตรายแก่ความสงบเรียบร้อย แลความ
ปราศจากภัยของสาธารณชน เว้นเสียแต่ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้อยู่โดยมีข้อห้ามตามที่จะกล่าวไว้ใน
ใบอนุญาตนั้น

ข้อ 8. เมื่อมีเหตุสมควรที่จะเชื่อว่า ศัตรูต่างประเทศผู้ใดช่วยเหลือเกื้อหนุน หากกำลัง
คิดจะช่วยศัตรูอยู่ที่ใด ๆ เป็นผู้ที่เที่ยวไปอยู่ตามอำเภอใจจนจะมีเหตุอันตรายแก่ความสงบ
เรียบร้อยจากความปราศจากภัยของสาธารณชนในกรุงสยามก็ใด ๆ เป็นผู้ที่ฝ่าฝืน หากกำลังคิด
จะฝ่าฝืนข้อบังคับข้อหนึ่งข้อใดก็ใด ต้องให้คุมตัวไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งได้มีกำหนดไว้เป็นที่อยู่
แลอย่าให้ไปจากที่นั้นเมื่อไม่มีใบอนุญาต ญกว่าถ้าเห็นเป็นการสมควรแล้ว จะให้ออกไปเสียจาก
กรุงสยามก็ได้

ข้อ 9. ห้ามไม่ให้ศัตรูต่างประเทศออกไปจากกรุงสยามจนกว่าจะได้รับอนุญาตที่จะ
กำหนดให้ไปอย่างไร ญเว้นเสียแต่ที่จะได้มีคำสั่งของเจ้าพนักงานฝ่ายตุลาการ ญฝ่ายธุรการ
ตามพระราชบัญญัติเนรเทศคนต่างประเทศจึงจะออกไปได้

ข้อ 10. ห้ามไม่ให้ศัตรูต่างประเทศขึ้นบก ญเข้ามาในแผ่นดินสยาม เว้นไว้แต่ที่จะ
กำหนดข้อความให้เพียงใด ๆ ที่ใดตามที่จะมีกล่าวไว้จึงจะเข้าไปได้

ข้อ 11. ถ้าเห็นว่ามีกรจำเป็นที่จะป้องกัน ไม่ให้ผู้กระทำความผิดต่อข้อบังคับนี้แล้ว บรรดา
ศัตรูต่างประเทศทั้งปวงนั้นจะบังคับให้มาลงชื่อลงฐานะเบียดไว้ก็ได้

ข้อ 12. ศัตรูต่างประเทศผู้ใดคนหนึ่งซึ่งมีเหตุที่ควรเชื่อได้ว่ากระทำการช่วยอยู่ หากกำลัง
คิดจะช่วยศัตรูก็ใด ๆ เป็นผู้ที่เที่ยวไปตามอำเภอใจจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ความสงบเรียบร้อย
ญปราศจากภัยแห่งสาธารณชนก็ใด ๆ เป็นผู้ที่ทำลาย ญพยายามจะทำลาย ญเป็นผู้ที่มีเหตุ
ควรเชื่อว่าจะกำลังคิดจะทำลายข้อบังคับอันใดอันหนึ่ง ซึ่งได้ตั้งไว้แล้ว ญทำลายข้อกฎหมายลักษ
อาญาของกรุงสยามก็ใด ๆ จะต้องถูกรับคุมตัวมาจับมัดโดยตำรวจกรมตำรวจระเนกราบาล ญ
ตำรวจภูธร ญผู้ทำการแทนพนักงานที่ว่านี้ ญพนักงานผู้อื่น ๆ อย่างเช่นว่านี้ตามเขตที่จะบังคับคำสั่ง

ให้จับได้แล้ว และจะต้องกักขังไว้ในคุก ฤาตราง ฤาก่ายทหาร ฤาที่คุมขังอย่างอื่น ๆ ตามที่
จะได้มีคำสั่งให้ทำ

คำประกาศนี้ กับทั้งข้อบังคับที่กล่าวไว้ด้วยนั้น ให้ใช้ได้ตลอดทั่วไปในพระราชอาณาจักรสยาม

ประกาศมาแต่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณ กรุงเทพมหานคร วันที่ 22 กรกฎาคม
พระพุทธศักราช 2460 เป็นปีที่ 8 ในรัชกาล ปัตยัมภ์นี้.

ภาคผนวก ข.

รายนามชนชาติศัตรูที่ถูกถอดยศและคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์¹

1. อี โพลริโอ	2. แอด ไวเลอร์
3. โอ แฟรงก์เฟอร์เทอร์	4. เอฟ ชะแนร์ (พระอำนวยราชกิจ)
5. คับลยู เองเกิดฮาร์ท	6. อี อัลคัมน์
7. แอด รุมแมด	8. ที เอช ชไนเคอร์
9. ที เอช รามูส	10. ซี ซีสวิดเลอร์
11. อี ไอเซนไฮเฟอร์	12. อี โคริง
13. โอ ไนท์ฮาร์ท	14. เบ รอตเตอร์แมน
15. เบ แลมบี	16. อาร์ โลเปก
17. แอร์วิน มุลเลอร์ (พระปฏิบัติราชประสงค์)	18. อี เอฟ มุลเลอร์
19. บี ราเบ	20. อาร์ เกิตเต
21. ซี ปรูซ์	22. สปราทเตอร์
23. บี เอฟ เวเลอ (อำมาตย์ตรีเวลานนท์)	24. เอ อุลริช (รองอำมาตย์เอก)
25. ที เออร์ เคอร์ คอลมัน	26. ซี คับลยู เฮนรี เบอร์เคอ
27. บี เคียร์ช	28. บารอด ปอด โฟนเมอร์ลิง
29. เอ เอช เบอร์เมอร์	30. วี สะเตราส์
31. เค เคอริง	32. อี เคอร์
33. ชันเกรกสกี	34. เลโอโปลด์ ลังเกอร์
35. เกิท ไบเยอร์	

¹ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 34 แขนกฤษฎีกา ตอนพิเศษ พ.ศ.2460, หน้า 375-376,

ภาคผนวก (ญ.)

บัญชีแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเรือที่ยึดได้¹

ลำดับที่	รายชื่อเรือ	น้ำหนักเป็นตัน
เรือกลไฟขนาดใหญ่		
1	เทราเคินเฟลส์ (Trautenfels)	4672
2	เพชรบุรี (Petchaburi)	2191
3	เกาะสีชัง (Kohsichang)	2043
4	พิทญูโลก (Pitsanulok)	2019
5	ปัตตานี (Patani)	1819
6	เชียงใหม่ (Chiangmai)	1815
7	ลันดราตไซเฟฟ (Landrat Scheiff)	1640
8	สามเสน (Samsen)	1632
9	เดลี (Deli)	1394
เรือกลไฟขนาดเล็ก		
10	บางปะกง (Bangpakong)	440

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1
 เพิ่ม 116 หมายเลข 1/116 เรือเยอรมันที่รัฐบาลสยามริบไว้ " รายงานหม่อมเจ้ากุ่ม ปลัด
 ปลัดทูลฉลองกระทรวงทหารเรือ ทูลหม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ ปลัดทูลฉลองกระทรวงการ
 ต่างประเทศ ฉบับลงวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2463 "

หมายเหตุ :- เป็นรายงานที่ตรวจสอบแล้วเพื่อส่งไปให้ นายกรีน (Green) ประธาน
 กรรมการจัดการเรือชนชาติศัตรู รับทราบ

ลำดับที่	รายชื่อเรือ	น้ำหนักเป็นตัน
11	แม่น้ำ (Menam)	421
12	จันทบุรี (Chantaboon)	421
13	ท่าจีน (Tacheen)	440
14	แปก๊ว (Patrieu)	421
15	ซีโคลป (Cyclop)	151
16	อุนกีนะ (Undine)	112
เรือลำเลียง		
17	เลเฮ (Lehe)	233
18	เกสตามันเคะ (Geestemunde)	233
19	เบรเมน (Bremen)	233
20	เบรเมอร์ฮาเฟิน (Bremerhaven)	233
21	เลสุม (Lesum)	200
22	เวเกสัค (Vegesack)	200
23	บวร์ก (Burg)	200
24	อัลเคบาราน (Aldebaran)	1913
25	ย.ว. วินด์ท J.W. Wondt)	1806
รวม		25882

ภาคผนวก ฏ

ประกาศเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

ตั้งผู้ชำระบัญชีเลิกกิจการค้าขาย

ตามพระราชบัญญัติห้ามการค้าขายกับชนชาติศัตรู¹

ด้วยกิจการค้าขายของบุคคลทางหุ้นส่วนแลบริษัท ดังจะกล่าวต่อไปนี้คือ
บริษัทเอมาทวุ่นจำกัด ตั้งอยู่ที่ปากคลองผดุงกรุงเกษมแลตำบลบ้านทวาย
บริษัทวินเซอร์ แลบริษัทนอกคอกยเซอร์ลอยด์ ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านทวาย
ห้างฟักแอนด์ไบเค็ก (ห้างสิ่งหัตถ์) ตั้งอยู่ที่ตรอกชาเตอร์แบงก์
ห้างอาลดยชไวเกอร์ ตั้งอยู่ที่ตรอกช่องกงแบงก์
ห้างบาเมอร์เอ็กชปอตแลสามแยกสโตร์ ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง ตำบลสามแยก
ห้างบีกริบ กับห้างเกรเล็ค ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง ตำบลประตูนอก
ห้างโรเบิตเลนซ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลถนนเจริญกรุง เชิงสะพานด้าน
ห้าง ย.ร.อันเกร ตั้งอยู่ที่ตำบลสี่กั๊กพระยาศรี
ห้างขายยาท่าเตียน ตั้งอยู่ที่ตำบลสี่กั๊กพระยาศรี
ซิดีโฮเคิล ตั้งอยู่ที่ตำบลสี่กั๊กพระยาศรี
ช. โรบีเลน ตั้งอยู่ที่ถนนราชพิศ
ห้างกอกาค ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง ตำบลบางรัก
ฟ. สติกัก ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง ตำบลบางรัก
หนังสือพิมพ์อุมาเซา ตั้งอยู่ที่ตำบลถนนสุรวงษ์
ห้างชูเด ตั้งอยู่ที่ตำบลบางรัก
คลับเยอรมัน ตั้งอยู่ที่ตำบลถนนสุรวงษ์

¹ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 34, แผนกกฎหมาย, พ.ศ.2460, หน้า 390-395.

บรีสเติลโฮเต็ล ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง ตำบลบางรัก

ออฟฟิศทำพันธมอทิทเช็ล ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง ตำบลบางรัก

ออฟฟิศทำพันธมอโกบ ตั้งอยู่ที่ตำบลถนนสุรวงษ์

ห้างขายยาบางกอกกิสเปนซารี ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง ตำบลบางรัก

ซี. เฮอมัน ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง ตำบลบ้านทวาย

ปรากฏว่าทำการค้าขายเพื่อประโยชน์แก่ชนชาติศัตรูทั้งสิ้น หรือแต่โดยส่วนมาก หรือทำการค้าขายอยู่ในบังคับครอบงำของชนชาติศัตรู เพราะฉะนั้นจึงสั่งให้อายัดแลจกเลิก การค้าขายของบุคคล ห้างหุ้นส่วน แลบริษัทที่กล่าวนามข้างต้นนี้เสีย ตามความในมาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติห้ามการค้าขายกับชนชาติเป็นศัตรู แลตั้งให้ผู้บิชื่อต่อไปนี้เป็นผู้ชำระภาษีคือ ให้พระนาถมณฑาทูล สุนทรวาทิ เจ้ากรมกองล้มละลาย พระหรวงยุติธรรม เป็นผู้ ชำระภาษี

(1) ห้าง บี. กริม กับเกรเลิต

(2) ห้างฟักแลนดไบเค็ก (ห้างสิงห์โต)

(3) ห้างบาเมอร์เอกชปอดกับสามแยกสโตร์

(4) หนังสือพิมพ์อุ้มเขา

(5) ซี. โรบีเลน

(6) ซี. เฮอมัน

ให้พระกรณิศริสัรวจ ว่าที่เจ้ากรมกองหมายกระทรวงยุติธรรม เป็นผู้ชำระภาษี

(1) ห้าง ย.ร. อันเคร

(2) ห้างโรเบิตเลนซ์

(3) ห้างขายยาท่าเตียน

(4) ออฟฟิศทำพันธมอทิทเช็ล

(5) ออฟฟิศทำพันธมอโกบ

(6) ห้างขายยาบางกอกกิสเปนซารี

(7) ซีตโฮเต็ล

(8) บรีสเติลโฮเต็ล

(9) สตาร์โอเกิ้ล

(10) พี. สะแต็ก

ให้หลวงรามัญชา ผู้รั้งตำแหน่งเจ้ากรมทะเบียนทางหุ้นส่วนแลบริษัท และเจ้าพนักงานรักบาทรพญ์ผู้มละลาย กระทรวงยุติธรรม เป็นผู้ชำระบัญชี

(1) บริษัทเอนกวิทย์จำกัด

(2) บริษัทวินเซอร์แดนออกอยเซอร์ดอยล์

(3) ห้างกอกาก

(4) ห้างฉะฉวนไวกเกอร์

(5) ห้างชุล

ประกาศมา ณ วันที่ 9 สิงหาคม พระพุทธศักราช 2460

(ลงพระนาม) กิตติยากรวรลักษณ์

เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

ประกาศเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
ตั้งผู้ชำระบัญชีเลิกกิจการค้าขาย
ตามพระราชบัญญัติห้ามการค้าขายกับชนชาติเป็นศัตรู

ด้วยกิจการค้าขายของ อาเทอร์ สเตฟเฟ่น ตั้งอยู่ที่จังหวัดพังงา มณฑลภูเก็ตปรากฏว่า
ทำการค้าขายเพื่อประโยชน์แลในบังคับครอบงำของชนชาติศัตรู เพราะฉะนั้นจึงสั่งให้อายัด
และจัดเลิกการค้าขายนี้เสีย ตามความในมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติห้ามการค้าขายกับชน
ชาติเป็นศัตรู และตั้งให้ผู้มีชื่อต่อไปนี้เป็นผู้ชำระบัญชี คือ

อำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าฤทธิวิธ ผู้ว่าราชการจังหวัดพังงา
หลวงภูมิสถานโลหะเวช แม่กองราชโลหกิจพังงา
นายบุญ ๓ นคร นายอำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

ประกาศมา ณ วันที่ 3 กันยายน พระพุทธศักราช 2460

(ลงพระนาม) กิตติยากรวรลักษณ

เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

ประกาศเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
ตั้งผู้ชำระบัญชีเลิกกิจการค้าขาย
ตามพระราชบัญญัติห้ามการค้าขายกับชนชาติเป็นศัตรู

ด้วยกิจการค้าขายของห้าง เบนไมเออร์ ท.จ.ก. ตั้งอยู่ที่ตรอกกับตันบุช กรุงเทพฯ
ในนาม เองเกลอแอนด์เมนซี ปรากฏว่าทำการค้าขายเพื่อประโยชน์แก่ชนชาติศัตรูทั้งสิ้น
หรือแต่โดยส่วนมาก หรือทำการค้าขายอยู่ในบังคับครอบงำของชนชาติศัตรู เพราะฉะนั้นจึงสั่ง
ให้อายัด และจัดเลิกการค้าขายนี้เสีย ตามความในมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติห้ามการค้า
ขายกับชนชาติศัตรู และตั้งให้พระภริยาศรีสำราญ เป็นผู้ชำระบัญชี

ประกาศมา ณ วันที่ 9 พฤศจิกายน พระพุทธศักราช 2460

(ลงพระนาม) กิตติยากรวรลักษณ

เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

ประกาศเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
ตั้งผู้ชำระบัญชีเลิกการค้าขาย
ตามพระราชบัญญัติห้ามการค้าขายกับชนชาติเป็นศัตรู

ด้วยกิจการค้าขายของห้างสโบริชราชการ ตั้งอยู่ที่สี่กั๊กพระยาภิรมย์ กรุงเทพฯ
ปรากฏว่าทำการค้าขายเพื่อประโยชน์แก่ชนชาติศัตรูโดยมาก เพราะฉะนั้นจึงสั่งให้วายต์ แลเจ็ด
เลิกการค้าขายนี้เสีย ตามความในมาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติห้ามการค้าขายกับชนชาติศัตรู
แลตั้งให้หลวงรามัญชา ผู้รั้งตำแหน่งเจ้ากรมทะเบียนห้างหุ้นส่วนแลบริษัท แลเจ้าพนักงาน
รักษาทรัพย์สินผู้ล้มละลาย กระทรวงยุติธรรม เป็นผู้ชำระบัญชี

ประกาศมา ณ วันที่ 12 ธันวาคม พระพุทธศักราช 2460

(ลงพระนาม) กิติยากรวรดิษฐ์

เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

ภาคผนวก ๒

แจ้งความกระทรวงกระลาโหม¹.

ด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะส่งกองทหารออกไปทำการสงครามในทวีปยุโรปภาค
ตะวันตก เพื่อสแดงแก่ราชสัพพันธมิตรร่วมศึกว่า กรุงสยามเต็มใจแท้จริงที่จะช่วยสัมพันธมิตร
หมู่ใหญ่ทำการสงครามสำหรับทรงไว้ซึ่งอิสรภาพแห่งประเทศทั้งปวงไม่ว่าจะน้อยใหญ่ ทรงไว้ซึ่ง
ความศักดิ์สิทธิ์แห่งบรรพระหว่างประเทศ ปราบปรามผู้ที่ประพฤติผิดไม่ถือธรรมเป็นใหญ่
ให้รู้สำนึกทั่ว ทั้งกองทหารนี้จะได้นำธงของชาติไทยไปสู่ทวีปยุโรป แม้เกียรติยศเกียรติคุณ
ของชาติไทย เป็นพยานชัดว่าทำการร่วมศึกเสมอหน้ากับมหาประเทศต่าง ๆ ไซ้แต่เท่านั้น
ทหารที่ออกไปทำงานพระราชสงครามครั้งนี้จะได้รับความชำนาญที่จะปฏิบัติการในเวลาสงคราม
จริง ทั้งสังเกตจดจำกิจการในทางความชำนาญของกองทัพสัมพันธมิตรที่ได้ทำสงครามมา
แล้วกว่า 3 ปี นำมาจัดใช้เป็นหลักบำรุงกองทัพไทยให้มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นอีก

ทหารที่จะออกไปราชการครั้งนี้จะจัดเป็นกองบินทหารบก มินักบิน ช่างเครื่อง
ยนต์ และเจ้าหน้าที่พยาบาลพร้อมมูล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า ผู้ที่จะไปสงครามครั้งนี้ ต้อง
นับว่าไปราชการพิเศษอย่างเชิดหน้าชูตา มีพระราชประสงค์จะพระราชทานโอกาสให้แก่
พลเมืองไทยที่มีกำลังรับราชการทหารอยู่ในกองประจำการในขณะนี้ ได้สแดงน้ำใจรับอาสา
ไปราชการพิเศษ เพื่อเชิดชูเกียรติคุณของชาติบ้านเกิดเมืองนอนนั้นด้วย จึงมีพระบรมราช
โองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้กระทรวงกระลาโหมประกาศรับคนอาสา ตามกำหนดที่จะกล่าว
ต่อไปนี้

1. ผู้ที่จะอาสาต้องมีสัญชาติเป็นไทย จะเป็นผู้ที่ไม่เคยรับราชการทหารเลย
หรือเป็นทหารกองหนุน คนกองเกินอัตราอย่างใด ก็เหมือนกัน

¹กรมเสนาธิการทหารบก, ประวัติกองทหารอาสาซึ่งไปในงานพระราชสงคราม
ข้ามทะเล, หน้า 12 - 18.

2. เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการใช้เครื่องยนต์ เช่น ขับรถยนต์หรือจักรยานยนต์ และแก้เครื่องของตนเองได้ หรือมีความรู้ความสามารถในทางแพทย์ หรือมีความชำนาญในการพยาบาล

3. ผู้ที่จะอาสาต้องเขียนหนังสือบอกอาสา สแดงนามตัว, นามสกุล, นามบิดา, ประเภทการหาเลี้ยงชีพของตน, เป็นทหารกองหนุนกองเกินอัตราหรือมิได้เป็นเลย, ท่ามดที่อยู่อย่างแน่ชัด, ภูมิลำเนาของตนในทางใช้เครื่องยนต์หรือทางแพทย์ทางพยาบาล แล้วต้องนำหนังสือนี้มาส่งด้วยตนเองที่โรงเรียนหลังพระราชวังสราญรมย์ ทางเข้าอยู่ถนนบำรุงเมือง จะได้มีเจ้าพนักงานคอยรับหนังสือบอกอาสา แล้วและนัดแนะกันต่อไป

4. ต้องบอกอาสาเสียโดยเร็วไม่ชักช้า ถ้าช้าเกินกำหนดวันที่ 15 ตุลาคมไปแล้วจะไม่รับ

5. เมื่อเจ้านายที่ได้รับหนังสือบอกอาสาแล้ว จะพิจารณาคัดเลือกต่อไป และจะรับผู้ใดหรือไม่รับก็แล้วแต่เจ้านายที่จะตกลง ไม่มีอุทธรณ์ได้ต่อไป

6. ผู้ที่เจ้านายที่ตกลงรับไว้สำหรับไปราชการพิณนั้น ผู้ใดยังมีได้ขึ้นรับเป็นทหารตามพระราชบัญญัติ ก็จะได้ขึ้นรับเป็นทหารอาสาไม่ต้องสัก และเป็นพลทหารหรือนายทหารแล้วแต่วิชาและคุณวุฒิตามที่จะได้พิจารณาต่อไป ผู้ที่เป็นทหารกองหนุนหรือกองเกินอัตราอยู่แล้วจะได้ขึ้นบัญชีเป็นทหารกองประจำการ แล้วจะได้รับพระราชทานผลประโยชน์ทั้งเรื่องอุปโภคอย่างทหารประจำการตั้งแต่วันขึ้นรับหรือขึ้นบัญชีประจำการเป็นต้นไป ตั้งแต่วันที่ออกจากกรุงสยามไปจะได้รับพระราชทานผลประโยชน์เป็น 2 ส่วน คือ ส่วน 1 อย่างทหารประจำการในกรุงสยามและจ่ายให้แก่บุตรภรรยาหรือบุคคลที่ต้องอาศัยให้ผู้ที่ไปราชการนั้นเลี้ยงดูอยู่ตามที่เจ้านายที่จะได้สอบสวนให้เป็นการแน่ชัด อีกส่วน 1 รับพระราชทานตามอัตราพิณที่จะได้จัดตั้งขึ้นจ่ายให้แก่ตัวผู้ไปราชการ

7. ถ้าหากว่าผู้ที่อาสาไปราชการจะได้รับบาดเจ็บหรือเจ็บไข้ลงเนื่องกับการปฏิบัติราชการจนหมดความสามารถที่จะทำการหาเลี้ยงชีพต่อไปทั้งนั้นไซ้ จะได้รับพระมหากรุณาอุดหนุนมิให้ชักสน ตามสมควรแก่ความชอบหรือถ้าถึงต้องสละชีวิตเพื่อเชิดชูเกียรติยศและ

เกียรติคุณของชาติบ้านเกิดเมืองนอน บุตรภรรยาหรือบุคคลที่ต้องให้ผู้เสียชีวิตไปเลี้ยงดู
อยู่เดิม ก็จะได้รับพระมหากรุณาตามสมควร

กล่าวว่าการกระลาโหม ในพระนคร
แจ้งความมาเมื่อวันที่ 21 กันยายน พระพุทธศักราช 2460

(ลงนาม) นายพลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชาอุชิท
เสนาบดีกระทรวงกระลาโหม

คำสั่งสำหรับทหารบก
เรื่องจะส่งกองทหารไปในงานพระราชสงคราม

กล่าวว่าการกระลาโหม ในพระนคร

ที่ 148/13521

วันที่ 20 กันยายน พระพุทธศักราช 2460

ด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะส่งกองทหารออกไปทำการสงครามในทวีปยุโรปภาค
ตะวันตก เพื่อสแกงแกรราชสัมพันธมิตรร่วมศึกว่ากรุงสยามเต็มใจแท้จริงที่จะช่วยสัมพันธมิตร
หมู่ใหญ่ทำการสงครามสำหรับทรงไว้ซึ่งความกึกกือสิทธิ์แห่งธรรบระหว่างประเทศ ปราบปราม
ผู้ที่ประพฤติดิถีไปถือธรรมเป็นใหญ่ขึ้นให้รู้สึกตัว ทั้งกองทหารนี้จะได้นำธงของชาติไทยไปสู่
ยุโรปและพระเกียรติยศแก่เกียรติคุณของชาติไทย เป็นพยานชัดว่าทำการร่วมศึกเสมอหน้า
กับมหาประเทศต่าง ๆ โชคแก่เท่านั้นทหารที่ออกไปทำการพระราชสงครามครั้งนี้จะได้รับ
ความชำนาญที่จะปฏิบัติการในเวลาสงครามจริง ทั้งสังเกตจดจำกิจการในทางความชำนาญ
ของกองทัพสัมพันธมิตร ที่ไปทำสงครามมาแล้วกว่า 3 ปี นำมาจัดใช้เป็นหลักบำรุงกองทัพ
บกไทยให้มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นอีก

ทหารที่ออกไปราชการครั้งนี้จะได้จัดเป็นกองบินทหารบก มีนักบิน, ช่างเครื่องยนต์ และเจ้าหน้าที่พยาบาลพร้อมมูล

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า ถึงแม้ทหารทุกคนย่อมมีหน้าที่ปฏิบัติราชการทุกอย่างแล้วแต่จะมีพระบรมราโชองการคำสั่งสั่งและแล้วแต่ผู้บังคับบัญชาจะสั่งก็ดี การครั้งนี้เป็นราชการพิเศษอย่างเจ็ดหน้าชูตา ทั้งต้องการใช้ทหารบางคนไม่ใช่ทั้งหมด จึงมีพระราชประสงค์จะพระราชทานโอกาสให้ทหารได้สละงานน้ำใจรับอาสาไปราชการครั้งนี้ ทั้งเปิดโอกาสให้พลเมืองที่มีได้รับราชการทหารอยู่ในกองประจำการในขณะนี้ได้สละงานน้ำใจรับอาสาไปราชการด้วยเหมือนกัน ในส่วนทหารประจำการโดยเฉพาะให้ปฏิบัติภารกิจนี้

1. ผู้ที่อาสา นั้น จะเป็นนายทหารสัญญาบัตรหรือประทวนหรือพลทหารก็ได้ทั้งสิ้น แต่ต้องอยู่ในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะกล่าวต่อไปนี้

ก. มีประกาศนียบัตรเป็นนักบิน หรือถึงแม้ไม่มีก็ดี แต่มีความเต็มใจที่จะรับความฝึกหัดเป็นนักบิน

ข. มีความรู้ความสามารถในการใช้เครื่องยนต์

ค. มีความรู้ความสามารถในทางแพทย์ หรือมีความชำนาญในการพยาบาล

2. ให้ผู้อาสาทำรายงานเสนอผู้บังคับบัญชาโดยตรงของตน แล้วส่งตามลำดับชั้นถึงผู้บังคับบัญชาชั้นถัดรองจากเสนาก็ ผู้บังคับบัญชาชั้นนั้นนำส่งมายังกรมเสนาธิการทัพบก รายงานการอาสาต้องส่งมาถึงกรมเสนาธิการทัพบกภายในวันที่ 15 ตุลาคมทศนี้ (พ.ศ. 2460)

3. เมื่อเจ้าหน้าที่ได้รับรายงานการอาสาแล้วจะได้ตรวจคัดเลือกต่อไป และจะให้ใครไปราชการหรือไม่ต้องแล้วแต่เจ้าหน้าที่จะเห็นสมควร ไม่มีการชักชวนอย่างใดในข้อนี้

อนึ่งขอชี้แจงว่า ทหารที่ไปราชการพิเศษนี้จะได้รับพระราชทานผลประโยชน์เป็น 2 ส่วน คือส่วน 1 รับพระราชทานเช่นที่รับอยู่แล้วมีกันจ่ายให้แก่บุตรภรรยาหรือบุคคลที่ต้องอาไศรยให้ทหารผู้ไปราชการนั้นเลี้ยงดูอยู่ตามที่เจ้าหน้าที่จะได้สอบสวนให้เป็นการแน่ชัด อีกส่วน 1 รับพระราชทานตามอัตราพิเศษที่จะได้จัดตั้งขึ้นจ่ายให้แก่ตัวผู้ไปราชการ

อีกประการ 1 ถ้าหากว่าทหารที่ไปราชการจะได้รับบาดเจ็บหรือเจ็บไข้ลงเนื่องกับการปฏิบัติราชการ จนหมดความสามารถที่จะทำการหาเลี้ยงชีพต่อไปถึงนั้นไซ้ จะได้รับ

พระมหากษัตริย์ออกขุนนางให้ชักชวนตามสมควรกับความชอบ หรือถ้าถึงท้องสละชีวิตเพื่อเอื้อประโยชน์
เกียรติยศและเกียรติคุณของชาติบ้านเกิดเมืองนอน บุตรภรรยาหรือบุคคลที่ควรเอาใจใส่ให้
ผู้ไปราชการเลี้ยงดูอยู่นั้นจะได้รับพระมหากษัตริย์ให้สมแก่ความชอบแห่งญาติของคนที่ได้สละ
ความจงรักภักดีถวายชีวิตเป็นราชพลี

ให้ผู้บังคับบัญชาชี้แจงแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ตามความในคำสั่งนี้
ทั้งรับส่งรายงานการอาสามาให้ทันกำหนด ยิงส่งไปได้เร็วเท่าใดยิ่งดี.

(ลงนาม) นายพลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชาานุวัตร
เสนาบดีกระทรวงกลาโหม

ภาคผนวก ฐ .
 รายการเหตุการณ์ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์¹
 รายนามนายทหารสัญญาบัตรและประทวน
 ในกองทหารบกกรณยศ
 ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี

(รับพระราชทานต่อพระราชหัตถ์)

1. นายร้อยโท สู้ ยุกตวิสาร	อัศวิน
2. นายร้อยโท ภักดิ์ เกบสำลี	อัศวิน
3. นายร้อยโท พล เสนีวงศ์ ณ กรุงเทพ	อัศวิน
4. นายร้อยโท ต่วน โกมารทนต์	อัศวิน
5. นายดาบชั่วคราว เรียม ทรรทรานนท์	เหรียญรามมาลา
6. นายดาบชั่วคราว หม่อมหลวงกิริ อิศร เสนาณกรุงเทพ	เหรียญรามมาลา
7. นายดาบชั่วคราว หม่อมหลวงอุณ อิศร เสนาณกรุงเทพ	
(จางวางเอกพระยาวรพงศ์พิพัฒน์รับแทน เพราะ	
ได้ถึงแก่กรรมในราชการสนาม)	
8. นายสิบเอก จิตร วงศ์ขจร	เหรียญรามมาลา
9. นายสิบเอก เฉลิม สรวิสูตร	เหรียญรามมาลา
10. นายสิบเอก ยิ้ม พึ่งพระคุณ	เหรียญรามมาลา
(ส่งไปพระราชทานที่ยุโรป)	
11. นายร้อยโท กระมล โชติศักดิ์	อัศวิน
12. นายร้อยโท เกา เพียรเลิศ	อัศวิน

¹กรมเสนาธิการทหารบก, ประวัติกองทหารอาสาซึ่งไปในงานพระราช
สงครามข้ามทะเล, หน้า 435 - 441, 471 - 474.

13. นายกบจั้วคราว แหน จิตราคนี้	เหรียญรามมาลา
14. นายกบจั้วคราว ส่วน	เหรียญรามมาลา
15. จ่านายสืบจั้วคราว หมอขบราชวงษ์ฉายฉาน กิวิวงศ์	
๗ กรุงเทพฯ	เหรียญรามมาลา

รายนามนายทหารในกองทูตทหาร
และในกองบังคับการกองทหารซึ่งไปในงานพระราชสงคราม
ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

(รับพระราชทานท้าวพระราชหัตถ์)

เข็มราชการแผ่นดินสำหรับประทับแพร เหรียญกษัตริย์มาลา

1. นายพันเอก พระเฉลิมอากาศ ผู้บังคับการกองทหารซึ่งไปในงานพระราชสงคราม

ตราภรณ์มงกุฎ

2. นายพันโท พระทรงสุระเดช ผู้ช่วยหัวหน้าทูตทหาร
3. นายพันโท หม่อมเจ้าฉัตรมงคล ผู้ช่วยหัวหน้าทูตทหาร

เบญจบาภรณ์มงกุฎ

4. นายร้อยโท วัน ชูถิ่น ประจำกองทูตทหาร
5. ว่าที่นายร้อยตรี นาค รักนิพัทธ์เมือง แพทย์ประจำกองทหารซึ่งไปในงานพระราชสงคราม

เหรียญทองมงกุฎ

6. นายสิบเอก ไวย โมรากุล ประจำกองบังคับการกองทหารซึ่งไปในงานพระราชสงคราม

เหรียญเงินช้างเผือก

7. นายสิบเอก สมัย มกษเพสย์ ประจำกองบังคับการกองทหารซึ่งไปในงานพระราชสงคราม

เหรียญเงินมงกุฏ

8. นายสิบกัร บุญจิตร มังกลสูตร นายสิบพยาบาลประจำกองบังคับการกองทหารซึ่งไปในงานพระราชสงคราม

9. นายสิบกัร เส็ง สะทะเถรบุรุษ นายสิบพยาบาลประจำกองบังคับการกองทหารซึ่งไปในงานพระราชสงคราม

(ส่งไปพระราชทานที่ยุโรป)

เหรียญคุณภีมาลาเข็มราชการแผ่นดิน

10. นายพันโท หม่อมเจ้าอรรถทัต ผู้ช่วยทูตในราชการทหารบกในยุโรป

เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

11. นายร้อยเอก สาย ปุ่ตะทะภูม สมุห์บัญชีกองทัตทหาร

เบญจมาภรณ์มงกุฏ

12. นายร้อยโท หม่อมราชวงศ์ ถัน สนิทวงศ์ ๑ กรุงเทพฯ ประจำกองทัตทหาร

เหรียญเงินมงกุฏ

13. นายสิบเอก สิ้น สุวงศ์ นายสิบพยาบาลประจำกองบังคับการกองทหารซึ่งไปในงานพระราชสงคราม

รายนามนายทหารในกองบินทหารบกซึ่งได้รับ

พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

จักรดาราภรณ์ช้างเผือก

1. นายพันตรี หลวงหยานพิษฐา ผู้บังคับกองบินทหารบก

จักรดาราภรณ์มงกุฏ

2. นายร้อยเอก ปลื้ม สุนทรสาร นักบินประจำกองบินทหารบก

เบญจมาภรณ์ช้างเผือกและเหรียญคุณภีมาลาเข็มกิลปวิทยา

3. นายร้อยเอก เหม ยศธร นักบินประจำกองบินทหารบก

เบญจมาภรณ์ข้างเผือก

4. นายร้อยโท ผล หงสกุล นักบินประจำกองบินทหารบก
5. นายร้อยโท ชิต มัชฌิมจันทร์ นักบินประจำกองบินทหารบก

เบญจมาภรณ์มณฑลและเหรียญคุณงามความดี

6. นายร้อยโท ชิต รวดเร็ว นักบินประจำกองบินทหารบก

เบญจมาภรณ์มณฑล

7. นายร้อยโท อินทร์ วิลาศ นักบินประจำกองบินทหารบก
8. นายร้อยโท เชาวน์ บุญทดานนท์ นักบินประจำกองบินทหารบก
9. ว่าที่นายร้อยตรี สุกใจ จันทร์เวกีน ล่ามประจำกองบินทหารบก

เหรียญทองข้างเผือก

10. นายกาบจักรกราว ฉลาก ไชยสา ล่ามประจำกองบินทหารบก
11. จ่านายสิบ โทณ บินก์ นักบินประจำกองบินทหารบก

เหรียญทองมณฑล

12. จ่านายสิบ อุษ วัฒนกัณฑ์ นักบินประจำกองบินทหารบก
13. นายสิบเอก เป็ดส่อง กล้ายเนตร นักบินประจำกองบินทหารบก
14. นายสิบเอก เอื้อน ไชยภักดิ์ นักบินประจำกองบินทหารบก
15. นายสิบโท กวย แสงส่องฟ้า นักบินประจำกองบินทหารบก
16. นายสิบโท เล็ก ทองจรัส นักบินประจำกองบินทหารบก

เหรียญเงินข้างเผือก

17. นายสิบเอก โมรา กมกฤษ ล่ามประจำกองบินทหารบก
18. นายสิบโท จำปา สงวนแก้ว ล่ามประจำกองบินทหารบก
19. นายสิบโท เทหสิ สงวนแก้ว ล่ามประจำกองบินทหารบก
20. นายสิบโท ตรีสวัสดิ์ อุ่นคำ ล่ามประจำกองบินทหารบก
21. นายสิบโท บุญถึง จุฬพงศ์ไธรรักษ์ ล่ามประจำกองบินทหารบก
22. นายสิบโท กีบอัน ล่ามประจำกองบินทหารบก

(ส่งไปพระราชทานที่ยุโรป)

เหรียญทองช้างเผือก

23. นายคาบจักราว เจ้ากาวิละวงศ์ ๓ เชียงใหม่ ลำประจำกองบัน
ทหารบก

รายนามนายทหารสัญญาบัตรและประพน

ในกองทหารบก

ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

(รับพระราชทานต่อพระราชหัตถ์)

เหรียญกษัตริย์มาลา

เข็มราชการแผ่นดินและเข็มศิลปวิทยา

1. นายพันตรี หลวงราชฤทธิรงค์ ผู้บังคับกองทหารบก

เบญจมาภรณ์มงกุฎ

2. นายร้อยโท หรุ่น พลจันทร์ ผู้บังคับหมวดในกองทหารบก

3. นายร้อยโท หุเรียน อินทรากัย ผู้บังคับหมวดในกองทหารบก

4. นายร้อยโท จรุง โชติกเสถียร ผู้บังคับหมวดในกองทหารบก

5. นายร้อยโท หม่อมหลวงวง สุกตน์ ณ กรุงเทพฯ ผู้บังคับหมวดในกอง
ทหารบก

6. นายร้อยตรี เขียว จารุปานธุ ผู้บังคับหมวดในกองทหารบก

7. ว่าที่นายร้อยตรี นึก ปิตะแพทย์ แพทย์ประจำกองทหารบก

8. ว่าที่นายร้อยตรี ใส อิศวัตนะ แพทย์ประจำกองทหารบก

เหรียญทองช้างเผือก

9. จ่านายสิบจักราว หม่อมหลวงไพจิตร สุกตน์ ณ กรุงเทพฯ ลำประจำกอง
ทหารบก

10. จ่านายสิบชั่วคราว เต็ม บุนนาค ลามประจำกองทหารบกถยนต์
11. จ่านายสิบชั่วคราว ตัว ลพานุกรม ลามประจำกองทหารบกถยนต์
12. จ่านายสิบป่อก เศรษฐรัตน์ นายสิบพยาบาลประจำกองทหารบกถยนต์

(ส่งไปพระราชทานที่ยุโรป)

เหรียญทองช้างเผือก

13. จ่านายสิบ ชื่น สารนาค ประจำกองทหารบกถยนต์
14. จ่านายสิบชั่วคราว หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ณ กรุงเทพฯ ลามประจำกองทหารบกถยนต์
15. จ่านายสิบชั่วคราว หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์ ณ กรุงเทพฯ ลามประจำกองทหารบกถยนต์
16. จ่านายสิบชั่วคราว กระจ่าง บุนนาค ลามประจำกองทหารบกถยนต์
17. จ่านายสิบชั่วคราว ประจวบ บุนนาค ลามประจำกองทหารบกถยนต์

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่รัฐบาลฝรั่งเศสมอบให้

เลเจียองค์็อนเนอรันที่ 5

1. นายร้อยเอก หม่อมเจ้านิตยากร
2. นายร้อยเอก ศรี ศุขะวาที
3. นายร้อยเอก เฝิม อุนหลุต
4. นายร้อยโท หม่อมหลวง ดวง สุทัศน์ ณ กรุงเทพฯ
5. นายร้อยโท มุย มังคลานนท์
6. นายร้อยโท สุย บุกทวิสาร

เหรียญค็อนเนอรันกะหลั้ทอง

7. นายร้อยโท ชุม จิตรเมตตา

เหรียญค็อนเนอรันกะหลั้เงิน

8. ว่าที่นายร้อยตรี เจือ ชะนะภัย

9. จ่านายสิบ ชุนพวน ยศลินธุ์
10. นายสิบเอก กิจจา ณ ถลาง
11. นายสิบ เสงี่ยม ลินอาษา
12. นายสิบโท จิตร วงศ์จร

เหรียญก้อนเนอรทองแดง

13. นายดาบชั่วคราว หม่อมหลวง กิริ อิศรเสนา ณ กรุงเทพ
14. นายดาบชั่วคราว แทน จิตราคนี
15. จ่านายสิบ มวน ทองโต
16. นายสิบเอก เจริม แยมประทุม
17. นายสิบเอก เสง พลอาษา
18. นายสิบโท เหรียญ มีเดช

ออฟฟิซีเบร์ อาคาเคมี

19. นายดาบชั่วคราว หม่อมราชวงศ์ฉายฉาน ศิริวงศ์ ณ กรุงเทพ
20. นายดาบชั่วคราว ส่วน
21. นักเรียนกระทรวงกระลาโหม ชงไชย โชติกเสถียร
22. นายสิบเอก ยิ้ม พึ่งพระคุณ
23. นายสิบเอก ส้งเวียน บุญชูสอน
24. นายสิบโท จำปา สงวนแก้ว
25. นายสิบโท แถบ ภูมารักษ์
26. นายสิบโท แจง สายสุจริต
27. นายสิบโท สุนัย ทันการ
28. นายสิบโท เหรียญ ขาประภัย
29. นายสิบตรี แมน ปินป้องภัย

เหรียญเอศวลนั้ว

30. นายสิบโท ชม ประไภเพ็ชร
31. นายสิบตรี วันคล้ายคลาภย์
32. นายสิบตรี เพียน เทศะเวศ
33. พลทหาร หอม ยอดยุดุข
34. ✓ พลทหาร สิ้น สนสกุล
35. พลทหาร ยอย สำนมณี
36. พลทหาร เล็ก บุญป้องชีพ
37. พลทหาร เกา อยู่สาตรา
38. พลทหารเล็ก ปาณิกบุตร
39. พลทหาร ชวง กฤษอาษา
40. พลทหาร ลม (บุตรนายจู่)
41. พลทหาร สุกใจ บริหารณ

ยศและนาม	วันเกิด	วันถึงแก่กรรม	คำพิพากษา	ในดินแดน
นายร้อยตรีสงวน พันควน	11 ธ.ค. 2437	11 ก.พ. 2460	ตั้งกองบินทหารบก คอนเมือง	สยาม
นายดาบเยื้อน สังข์อภัย	29 ก.พ. 2439	15 ก.พ. 2461	โรงพยาบาลอเมริกันที่ 57 ในกรุงปารีส	ฝรั่งเศส
เจ้านายสิมบัวคราว หม่อมหลวงองุ่น				
อิศรเสนา พ.ท. ทุ่ง	31 ต.ค. 2436	4 มี.ค. 2461	ถนนในคอนเมือง	เยอรมนี
เจ้านายสิมบัวคราว พ.ท. ทุ่ง	4 เม.ย. 2434	26 มี.ค. 2461	คำพิพากษาศาล	เยอรมนี
นายสิบเอกบุญ ขวัญ	8 เม.ย. 2440	22 มี.ค. 2461	คำพิพากษาศาล	เยอรมนี
นายสิบตรีนิม ชาศรีรัตน	21 พ.ย. 2433	2 ก.พ. 2461	โรงพยาบาลอเมริกันที่ 57 ในกรุงปารีส	ฝรั่งเศส
นายสิบตรีสิน นากาศ	21 ก.ค. 2441	6 เม.ย. 2462	โรงพยาบาลทหาร เมืองมารเซย์	ฝรั่งเศส
พลทหาร —	4 ก.ค. 2441	1 มี.ค. 2460	โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพฯ	สยาม
พลทหารบัว อ่อนแอ้ว	11 มี.ย. 2437	21 ต.ค. 2461	โรงพยาบาลเฟวรี เมืองซาลังส์	ฝรั่งเศส
พลทหารพรหม แดงเตงวรพร	4 มี.ค. 2437	14 พ.ย. 2461	ที่พักของหลวงหลวง 3 กองโยธา 2 ตำบลเบญจ	ฝรั่งเศส
พลทหารกุ่ม พงษ์เพิ่มพูน	17 พ.ค. 2439	29 มี.ค. 2461	หมวดพยาบาลกองทหารบกโยธา เมืองบอยส์คัต	เยอรมนี
พลทหารเนือง พินวนิต	5 มี.ค. 2440	3 ก.พ. 2461	โรงพยาบาลทหารปืนใหญ่เมืองอวอร์ด	ฝรั่งเศส
พลทหารนาค พุฒมีน	8 ก.ค. 2439	6 ก.พ. 2461	หมวดพยาบาลกองทหารบกโยธา เมืองบอยส์คัต	เยอรมนี
พลทหารบุญ ไพวรพร	9 มี.ย. 2435	7 ก.พ. 2461	โรงพยาบาลอเมริกันที่ 57 ในกรุงปารีส	ฝรั่งเศส

กรมเสนาธิการทหารบก, ประวัติกองทหารอาสาซึ่งไปในงานพระราชพิธีสมโภชประชาชาติ, (ไม่ปรากฏหน้า)

ยศและนาม	วันเกิด	วันถึงแก่กรรม	คำปลงศพ	ในคืนแค้น
พลทหารโปะ ชุกสอนภัย พลทหารเชอม เปรมปรุ่งใจ พลทหารคีลา นอบภูเขียว พลทหารของ อมาตยกุล พลทหารเบี่ยน นุ่มปรีชา	10 มี.ย.2438 10 ต.ค.2439 26 ส.ค.2437 1 ก.พ.2436 19 ปี.ค.2437	7 ก.พ.2461 9 ก.พ.2461 2 มี.ค.2461 29 เม.ย.2462 13 ปี.ย.2462	โรงพยาบาลเมริกาที่ 57 ในกรุงปารีส โรงพยาบาลเมริกาที่ 57 ในกรุงปารีส หมวดพยาบาลกองทหารบกยศยศต เมืองนอยสตัด ตำบลไถนสไฮม โรงพยาบาลทหารในเมืองดินเคา	ฝรั่งเศส ฝรั่งเศส เยอรมะเนีย เยอรมะเนีย เยอรมะเนีย

ประวัติย่อของผู้เขียน

สมพล ศิลปภูมิ เกิดวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2485 ที่ตำบลวัดใหม่ อำเภอมะเณร จังหวัดจันทบุรี จบชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนถนนสถลทิศ ปีการศึกษา 2496 จบชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนจันทบุรี "เบญจมารัฐทิศ" ปีการศึกษา 2501 แล้วเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนฝึกหัดครูยะเจียงเทรา ได้รับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) ในปีการศึกษา 2503 และเข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ได้รับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ.สูง) ในปีการศึกษา 2505 จากนั้นได้เข้ารับราชการเป็นครูโรงเรียนวัดโป่งแรด (ปทุมวิทยาคาร) เป็นเวลา 4 ปี และได้รับอนุญาตจากทางราชการให้เข้าศึกษาต่อ ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ในสาขาประถมศึกษา วิชาเอกประวัติศาสตร์ จนได้รับปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) ปีการศึกษา 2511 และได้รับอนุญาตให้เข้าศึกษาต่อ ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรในสาขาวิชาเคมีอีก จนได้รับปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม) ในปีการศึกษา 2514.